

АНТОНИЈЕ ШКОКЉЕВ - ДОНЧО
СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ - КАТИН

ПРИДОНЕСОТ НА МАКЕДОНИЈА
ВО СВЕТСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА

Академик, професор, (Dr. med. sc.) **Антоније Шокљев – Дончо**, генерал во пензија е роден во с. Д'мбени, Костурско, Егејска Македонија. Образованието го стекнал во с. Д'мбени, Костур, Софија и Белград. Учесник е во НОБ.

Медицински факултет завршил во Белград. Специјализирал максифацијална и орална хирургија во Белград и во разни центри во Европа. Доктор е на медицинските науки. Експерт е на Светската здравствена организација (WHO). Автор е на повеќе од 260 стручни и научно-истражувачки трудови, десет стручни и други книги, меѓу кои: „Упрощена имобилизациона метода код лечења вилица у савременом рату“ докторска дисертација, 1964, „Богови Олимпа из Србије“ (1998) и бројни статии за палеолошките и други испитувања.

После специјализацијата во НР Кина, 1989 год. формира и е директор на „Меѓународната постдипломска школа за традиционална медицина“ при Европскиот центар за мир и развој.

Член е на Македонската академија на науките и уметностите, на Академијата за медицински науки на Српското лекарско друштво во Белград, на Американскиот меѓународен колеџ за акупунктура и Електро-терапија во Њу Јорк. Се бави со палеолингвистички истражувања на Балканот. Добитник е на многубројни пофалници, награди и признанија.

АКАДЕМИК АНТОНИЈЕ ШКОКЉЕВ – ДОНЧО
ПРОФ. СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ – КАТИН

***ПРИДОНЕСОТ НА МАКЕДОНИЈА
ВО СВЕТСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА***

Едиција: ДРЕВНА МАКЕДОНИЈА

АКАДЕМИК АНТОНИЈЕ ШКОКЉЕВ – ДОНЧО
ПРОФ. СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ – КАТИН

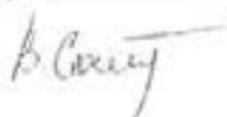
**ПРИДОНЕСОТ НА МАКЕДОНИЈА
ВО СВЕТСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА**

Рецензенти:

Проф. д-р Васил Тупурковски

Проф. д-р Вера Стојчевска – Антиќ

Корица:

Македонската империја: Филип, Александар и Клеопатра
Карта на Македонската империја
Македонското духовно царство: Св. Кирил и Методиј,
Самуиловата тврдина во Охрид и Св. Климент Охридски

Херфордска карта од 1290 год. н.е.
(The Hereford Map, ca. A.D. 1290)

Сите права се заштитени. Ни еден дел од оваа публикација не може да се размножува или пренесува во било кој облик, без да се добие дозвола од издавачот, со исклучок на критичар – уредник кој има желба да цитира куси делови во врска со некој текст пишувач за медиумите.

ПРВО ПЕЧАТЕЊЕ 2004
ПЕЧАТЕНО ВО МАКЕДОНИЈА
„МАКЕДОНСКА ИСКРА“ – СКОПЈЕ

АКАДЕМИК АНТОНИЈЕ ШКОКЉЕВ – ДОНЧО
ПРОФ. СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ – КАТИН

**ПРИДОНЕСОТ НА
МАКЕДОНИЈА
ВО СВЕТСКАТА
ЦИВИЛИЗАЦИЈА**

СКОПЈЕ, 2004

ACADEMICIAN ANTONIJE ŠKOKLJEV – DONČO
PROF. SLAVÉ NIKOLOVSKI – KATIN

***CONTRIBUTION OF
MACEDONIA
TO THE WORLD
CIVILIZATION***

SKOPJE, 2004

В О В Е Д

Непосреден повод за оваа публикација е повторното отворање на „македонското прашање“ како заверничка концепција на историјата, која не се симнува од дневно-политичката светска сцена веќе 2 500 години, реметејќи ги меѓународните односи на овој многу чувствителен простор на Европа.

Истражувањата на овој план имаат за цел да придонесат за согледување на историската вистина за автохтоноста на македонскиот народ, неговиот национален идентитет и континуитет, за придонесот на Македонија во светската цивилизација, но и за Македонците и спротивставувањето на историските злоупотреби на македонското прашање.

Оваа книга е посветена на Македонија и Македонците, односно на прашањето дали издвоените политички ентитети имаат исклучиво право на монопол над историското наследство, односно дали денешните млади генерации, родени и израснати во двата политички конфротираны дела на Северна и Јужна Македонија, се одраснати и воспитани со убедување дека Македонците немаат доволно сознанија за историскиот факт дека се делови од еден народ и од една земја која се нарекува Македонија.

Како да бидат убедени денешните Грци, чии предци на Балканот дошле во XI век п.н.е. без ова име, туку дошле како Дорци (Херодот, I, 56), а името не го добиле ни 800 години подоцна во Хомеровата „Илијада“, во VII век п.н.е., туку како Ахајци, Аргејци или Данајци, а покасно

како Хелени, Греки или Ромеји (*Mrapriniotis*, 1998, 596). Како да се сфати тоа што името Македонија не е најтесно поврзано со она што некои современите историчари погрешно го нарекувале „елинизам“. Елините првпат во својата вековна историја, административно го освоиле јужниот дел на Македонија дури по Првата балканска војна 1912 година, односно во 1913 година (Букурешки договор, 13. 08. 1913 година).

Или како да се задоволат денешните Македонци, кои исто така не го „колонизирале“ Балканот со сопственото име, во VI век од н.е., дека во својот автономен процес на развојот, географскиот поим Македонија постепено го прифаќале како знак на национална припадност и создавање македонска национална свест? Што со староседелците во Македонија, со потомците на најголемата светска империја на Александар Македонски итн?

Значи во прашање е процесот на етнонимите. Се работи за еден сложен проблем, кој во македонскиот случај има драматичен карактер и претставува предизвик кој долго ќе биде експлоатиран за да се докаже овој или оној карактер на Македонија, т.е. за да се дефинира македонската нација.

Заради подобро согледување на проблемот и наследникот на традиционалната македонска култура и наследството воопшто, истражувањата и анализите го опфаќаат прво периодот од прастарите времиња на праисторијата на јужниот Балкан. Тие ја следат огромната улога на домородците и палеобалканската, односно „егејската култура“ на овој простор, селидбата на Елините – Ахајците со развојот на Микенската држава и миграцијата на Дорците. Како последица од тој егзодус посветено е внимание на првите Елини на Балканот и воспоставувањето на новите општествено-политички односи во Архајскиот и класичниот период, со појавата на Дорска Спарта, Дорска Арга, Македонија и значењето

на нивните култури. Потоа следи историјата на античка Македонија, македонската окупација на Елада и создавањето Македонска светска империја и нејзиниот придонес во светската цивилизација, улогата на палеобалканскиот јазик во формирањето на старогрчкиот јазик, македонскиот или Александровиот „коине“, кој денес е основа на официјалниот јазик во Грција и друго.

Следена е судбината на македонскиот свет под владеењето на Рим и Византија во различни периоди со улогата на македонската династија и Александровиот „коине“ јазик, миграцијата на Словените и создавањето на Самоиловото царство, словенскиот јазик и писменост, како и културниот придонес на македонските Словени во светското наследство.

На Отоманската окупација на Македонија, на нејзиниот период со преродбата на Македонија и потоа, не им е даден простор, зашто не се предмет на овие истражувања.

Примарните извори за проучување на древната историја на Македонија во ова истражување, претежно се од грчко, потоа од римско потекло, иако во последно време многу историографи покажуваат сè поголем интерес за оваа материја. Благодареејќи на придобивките кои елинската цивилизација ги наследила од претходните култури (палеобалканската, вавилонската, египетската, хетитската, егејската, критската и пелашката), употребата на писмата и доведувањето на Македонија на чело на европскиот културен свет, многу моменти од праисторијата се осветлени не само со дела и остатоци од материјалната култура, туку и со пишани податоци, кои претежно се наоѓаат во грчката литература.

Заради тоа, во оваа прилика Елада не ќе биде предмет на нашите главни истражувања и анализи, но само толку, колку што претставува едно од главните

жаришта и извор на информации за судбината на Дорските преселби на територијата на Балканот. Со доаѓањето на Дорците и со историската појава на античките Македонци, започнала изградбата на една нова цивилизација, обележана со употреба на железото. По истрпувачката светска Тројанска војна на Елините, Дорците и Македонците извршиле општествена ревитализација на Балканот. Оваа појава историски не е доволно осветлена и се третира како „темен или мрачен период од историјата“. Меѓутоа, ако се сака да се разбере античкиот и византискиот свет и подоцнежните настани, оваа појава треба да се анализира како од историски, така и од цивилизационски аспект. Истото тоа се односува и на уметничките достигнувања, бидејќи дорските и македонските достигнувања во уметноста и Александријскиот „коин“ јазик во лингвистиката и литературата, како и словеномакедонскиот јазик, дале свој значаен придонес и во светската култура.

Македонците се родени и живеат од искона на овие простори кои во минатото биле средиште на цивилизираните свет. Тука никнале култури, се родиле великани со значење не само за историјата на европската култура, туку и за човештвото. Тие ја разбудиле свеста кај новите генерации и, меѓу другото, дадоа повод за ова истражување. Тоа што се одиграло на овие простори, не може да се спореди со ништо во било кој дел од светот, ниту во кој било период (Томсон, 1954 година).

Тргувајќи од потврдените научни сознанија дека Балканскиот Полуостров се смета за лулка на културата на „Стара Европа“, во оваа публикација се користат и неодамна објавените резултати од лингвистичките, митолошките, етнолошките и праисториските истражувања на територијата на Панонија. Тие покажаа дека голем број хидроними и топоними припаѓаат на една заедница, општа палеоглосологија на Балканот од

семејството на протоиндоевропскиот јазик. Ономастиката Дунав (Зевс-Зан и Диас-Дан, генитив Даноу и биус, т.е. Даноубиус, е персонификација на Богот на боговите Зевс), неговите притоки и острови, припаѓаат на палеоглосологијата на Балканот и претставуваат алегорична на сит митолошки систем на Хомеровата и Хесиодовата космогонија и теогонија од Олимпискиот Партенон на античките богови. Со ономастиката се утврдени и топоними каде што живееле разни праисториски племиња од големото семејство на Тироите, Борците и Хиперборејците (Дануни, Мишани, Мосиники, Каки, Минијци, Лапити, Тирои и други), кои со миграција во II милениум п.н.е., ја пренеле својата архетиписка култура и придонеле во ширењето на цивилизацискиот центар на југ, во грчка Атина, на Крит, во Мала Азија, Италија, Либија итн.

Балканскиот Полуостров, или европскиот југоисток, уште во третиот милениум претставувал невралгичен јазол и епицентар на современите светски потреби. Заради тоа, и намерата на авторите е да укажат на архетипичноста на многуте духовни остварувања на Балканот.

Меѓутоа, посебен простор е посветен на придонесот на Македонија во светската цивилизација и на важноста од корекција на искривената слика за хиерархијата на изворните европски духовни вредности. Притоа, факт е дека балканските народи ги спојува заедничката нишка на големото културно наследство, кое со векови било расадник на европската и светската цивилизација.

Авторите

КАРТА НА МАКЕДОНИЈА

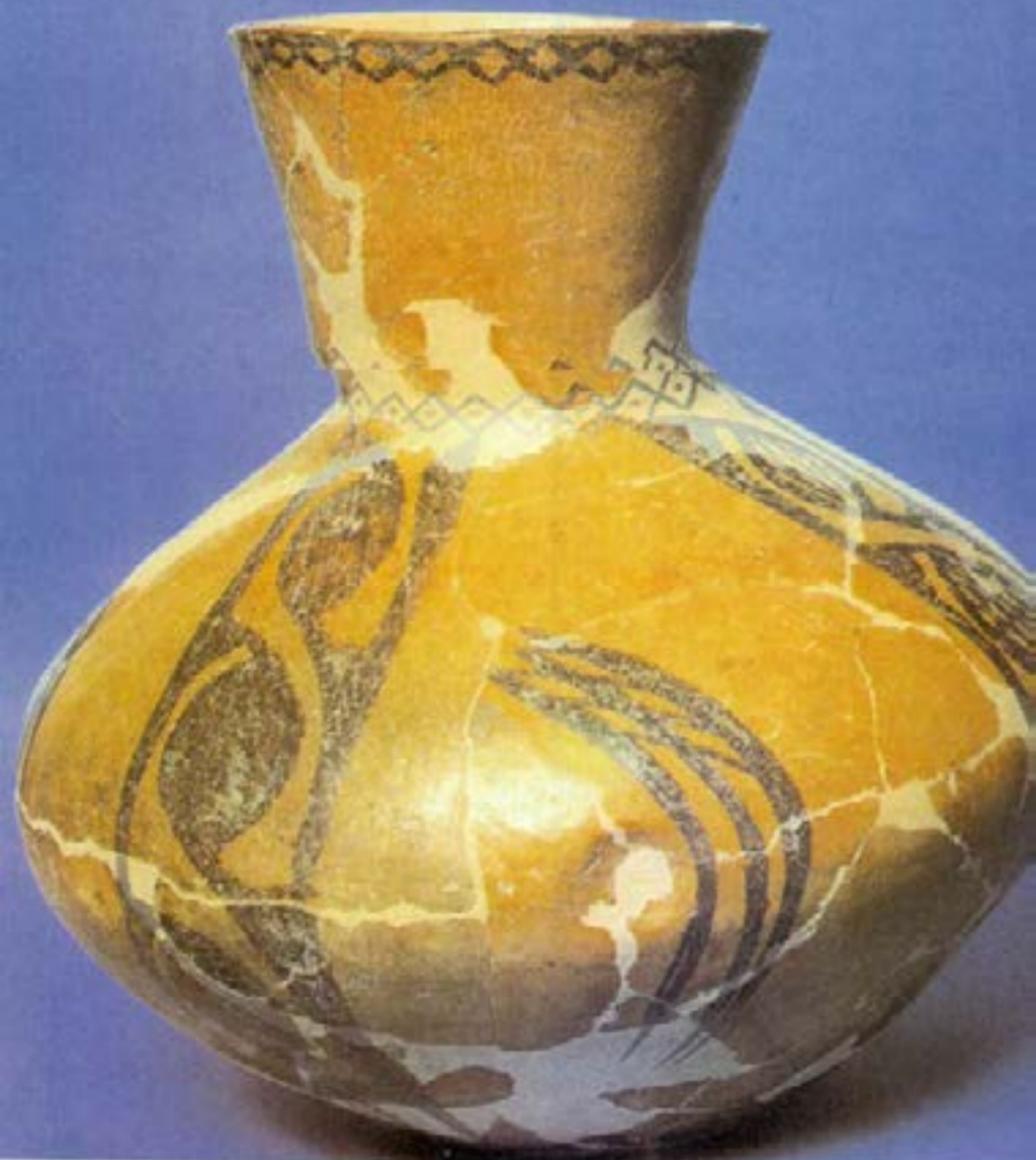
Керамичен култен предмет во вид на божица, Скопско, неолит

Дел од култен предмет во вид на антропоморфна глава, керамика, Битолско, неолит

Статуета на божица, Македонија, неолит

Керамички аморфоиден сад од Македонија, неолит

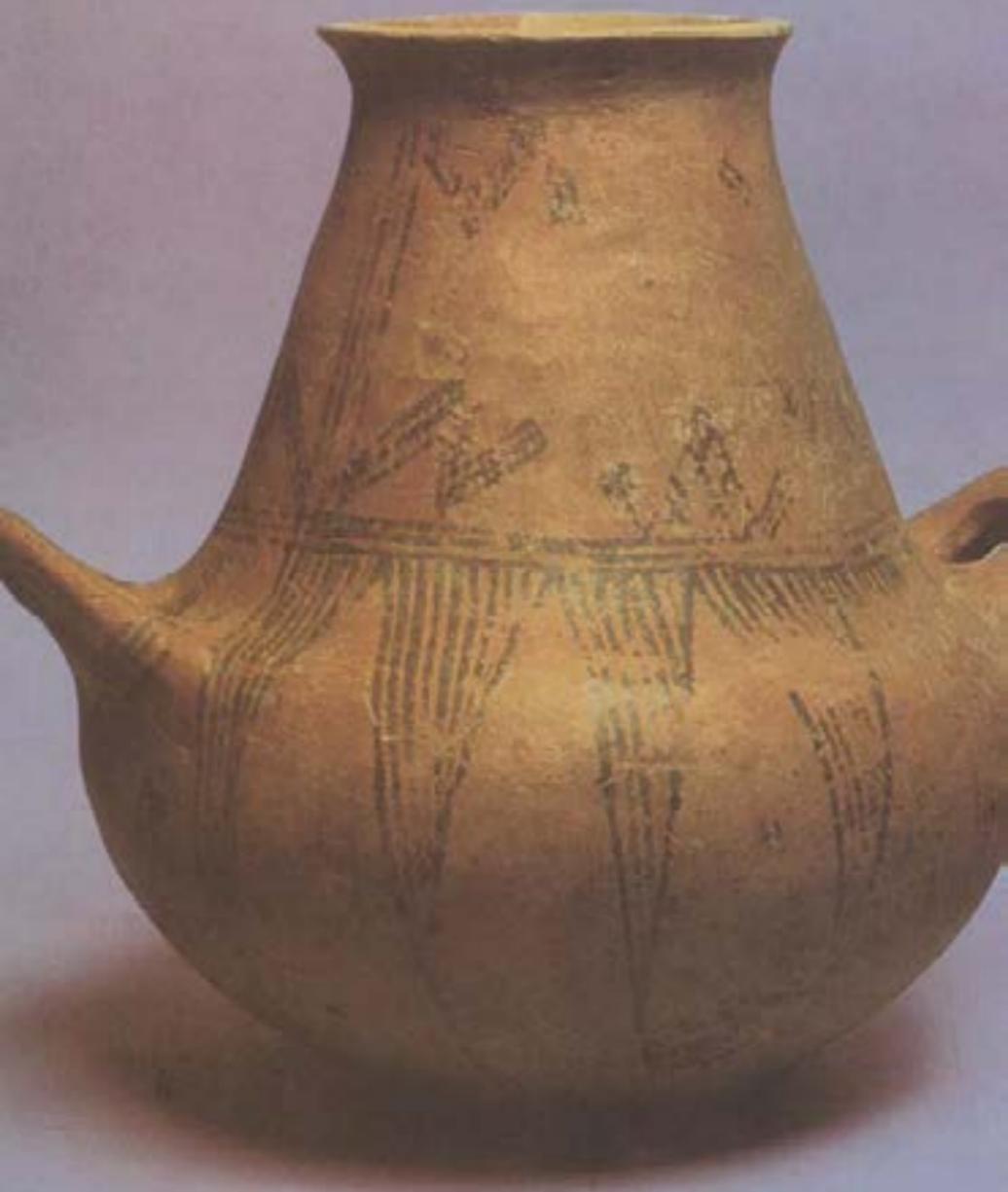
Керамичка статуета на божица, Битолско, неолит

Бронзен привезок, Гевгелиско, железно време

Неидентификуван предмет, Скопско, бронзен период

Керамичен сад, Битолско, железно време

I ДЕЛ

ПРАИСТОРИЈАТА НА
МАКЕДОНИЈА

РЕКОНСТРУКЦИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИЈА

ПОТЕКЛОТО – ЕТНОГЕНЕЗАТА НА ДРЕВНИТЕ МАКЕДОНЦИ

Древните или античките Македонци припаѓаат на семејството на индоевропските народи, кои се творци на неолитската култура на Централниот Балкан во периодот меѓу 6 500 - 5 500 години п.н.е. Како проиндоевропски народ, Македонците ја населиле 'Стара Европа' (Gimbutas, 1982), најпрво деловите на Средно Подунавје. Потоа, од Панонската Низина нивните племиња се доселувале на југ и го населувале теснецот на Централниот Балкан по должината на сливот на реките Бистрица, Вардар, Струма и Термајскиот Залив, кога биле создадени погодни климатски услови, по последниот леден период.

Првобитните имиња на нивните племенски организации не се познати. Од историските податоци се гледа дека нивните етноними, односно филоними (братства или племиња), најчесто се добивани од географската конфигурација на теренот, т.е. од хоронимите, како на пример: Орести-Горани, Елимеи-Криворечани, Десарети-Шумадинци итн. Потоа од занимањата, како Алмопиин-Солари, Ботиин-Сточари итн. Во етногенетската еволуција, заедничкото име им станало Македонци, а нивната татковина Македонија. Говорниот јазик на Македонците

бил дијалект од палеобалканската глосологија, познат како проиндоевропски јазик на народите на „Стара Европа“.

Зборот македон (Μακεδον) е од протоиндоевропско потекло (ИЕ) и припаѓа на палеоглосологијата на Балканот (ПГБ). Етимолошки постојат две варијанти. Според прата, како сложен збор, се сосостои од *μακ* и *μακαρ*, што значи богат, блажен, среќен, добростоечки и суфиксот *αρ-ар*, навистина, точно. Другиот дел *κεδνος*-кеднос, грижлив, чесен, т.е. благороден. Аналоген збор во Хипербореја е во денешна Мачва во рамницата меѓу реките Сава и Дрина. Зборот мачва етимолошки припаѓа на палеобалканската глосологија, каде *μακ-мак*, е богат, имотен, а *σα-φα* во *σα-γω-φα-γο* е даде, храна. Овој дел е словенизиран така што *κ* е претворено во *ч*, додека *ο* во *в*, па Мачва значи богата земја со храна, па и градот Богатиќ во средиштето на Мачва. Според втората варијанта, од етимологот Мрампиоти (1998, 1043), македон (Μακεδον) потекнува од епитетот *μακεδνος*-македнос, каде зборот *μακ*, *μακρος*-маки, макрос во значење тенок, висок, додека *κετων*-*κετονες*-кедон, кедонес, потекнува од зборот *χθων-γη*, *hton-e*, т.е. земја, тло, па значењето на овој збор се однесува на првобитниот топоним. Според тоа, Македонија била далеку, високо на север на земјите, а Македонците биле Борејци, а подалеку од нив Хиперборејци. Спротивно на ова Сепс (1910, 503) изнесува дека кеднос значи драг, грижлив, чесен, додека *εδνα*, *αδνος* е дар, мираз.

Во слободен превод, зборот македон би значел господар, домаќин, газда, богаташ, чорбаџија, додека Македонија била земја на господари и богаташи, односно *маκ-богата*, *εδων*-земја.

Со обзир на тоа дека современите, претерано исполитизирани грчки историчари своите главни аргументи за елинското потекло на античките Македонци,

а пред сè на родоначалникот Македон и арголитската македонска династија на Филип II и Александар Македонски, ги базираат на сомнителни легенди, на митологијата ќе ѝ биде даден поголем простор.

МАКЕДОНСКИОТ МИТОЛОШКИ СИСТЕМ И ГЕНИОЛОГИЈАТА

Митологијата во себе носи прафилософски и пранаучен исконски облик на уметничко создавање. Митовите се она првобитното, народното раскажување кое во себе содржи производи од народната фантазија со цел да ги објасни природните појави и човечкиот живот со помош на наивно обликување. Се знае дека митологијата на балканските простори е вткаена во светлоста на елинската (грчката) митологија. Меѓутоа, таа претставува огромно наследство не само на античките Елини, туку и на сиот егејски свет и на Југоисточна Европа. Судејќи според археолошките остатоци од материјалната култура, посебно од ликовната уметност и митологијата, древна Македонија имала значаен и единствен, самостоен митолошки систем. Тој содржи етнолошки, етнографски, лингвистички, историски, книжевни и антрополошки елементи, кои можат топографски да се лоцираат на географско-политичките простори на Македонија.

Придржувајќи се на ваквиот пристап, македонската митологија може да се прикаже одделно од елинските митови, како автохтоно културно наследство. Значи македонскиот мит е дел од палеобалканската и „егејската“ култура и и во голем дел претставува религиозно-политичка праисторија на староседелците на тлото на Македонија. Овде ќе бидат прикажани некои пишани легенди кои се однесуваат на македонските простори, со

цел да се изврши нивна идентификација и да се направат хармонична целина.

На основа на античката литература, посебно во епската и лирска поезија од Хомер и Хесиод, до подоцнежните митови, главно постојат две преданија за Македонците и нивните родоначалници. (Прилог 1 Македонската митолошка династија)

ПРВА МИТОЛОШКА МАКЕДОНСКА ДИНАСТИЈА НА СИНОТ НА БОГОТ ОЗИРИС

Према едно предание, чиј автор е Diodorus Siculus (90-20 година п.н.е) во творбата „Библиотека“ (1,18,1; 20,3), митолошкиот крал на Македонија по име Македон (Μακεδών) е син на египетскиот бог Озирис (Όσιρις) и божицата Изида (Ισις). Према оваа легенда, кога Озирис кој му припаѓал на првиот круг на египетските богови, од петтата династија владетели на оваа земја, која владеела околу 2 500 - 2 340 година п.н.е., и го препуштил владеењето на жена си Изида и тргнал во освојување на светот, со себе ги повел своите синови Македон и Анубис. Стасувајќи во Тракија, Озирис го убил тракискиот крал Ликург, син на Дријант, а својот син Македон го прогласил за крал и го оставил во земјата, која според него е наречена Македонија.

Додека владетелите на IV египетска династија биле градители на големите пирамиди (Keопс, Кефрен и други), во петтата династија, во религиски поглед, доаѓа до поставување на богот на сонцето Ре на врвот на египетскиот Пантеон. Меѓутоа, покрај владеењето на оваа династија, за време на фарзонот Озирис или Бузирис (Βουσιρως), дошло до духовни и религиозни промени и апотеза (величење) на кралевице. Озирис станал бог (Амон) на плодноста и подземниот свет, зашто по

МАКЕДОНСКИТЕ МИТОЛОШКИ ДИНАСТИИ

I. ПРВА МИТОЛОШКА ДИНАСТИЈА НА МАКЕДОН, СИНОТ НА БОГОТ ОЗИРИС

ОЗИРИС - ИЗИДА

II. ВТОРА МИТОЛОШКА ДИНАСТИЈА НА МАКЕДОН, СИНОТ НА БОГОТ ЗЕВС

ЗЕВС - ТИЈА

египетско верување тогаш, задгробниот живот заземал најважно место. Во Македонија, во Термајскиот Залив, Озирис е идентификуван како Дионис од Кисеј (Thomson, 1954, 133).

На основа на оваа легенда за Озирис како египетски бог Амон, кој подоцна на Балканот се идентификувал како Зевс, потеклото на кралот на Македонија Македон е боженствено, односно дека Македон бил син на богот Зевс. На основа на оваа легенда, владеењето на кралот Македон може да датира околу 2 340 година п.н.е., т.е. при крајот на V египетска династија.

Еден сличен мит веројатно му послужил и на Псевдо-Калистен да го преточи во творба со наслов „животот и делото на Александар Македонски“, каде исто така го истакнува боженственото потекло на Александар Македонски од богот Амон. Според оваа приказна, како и по Еурином кај Пелазгите, богот Амон од Либија, во облик на змија се обвиткал околу Олимпијада во смисла на орфичко-дионизиска мистерија.

Меѓутоа, авторството на оваа легенда му се припишува на Калистен (360-327 година п.н.е.) од Олинт во Македонија, внук на Аристотел, кој учествувал во походот на Александар Македонски како негов службен историчар. Во редакцијата Б на оваа творба, од страна на Диодор Сиц., фараонот Нектанеб доаѓа како Амон во Македонија, каде ја заведува Олимпијада (Псевдо-Калистен, 1987).

Другиот син на Озирис од митологијата Анупис, (Ανουβις) се вратил во Египет каде станал крал и египетски бог, со глава на пес како симбол, каде му е изградено светилиште (Анубисово светилиште). Херодот (II, 144) наведува дека Озирис имал уште еден син, по име Орос или Хор, кој кај Пелазгите бил славен како бог Аполон.

Хесиод (околу 700 години п.н.е.) пак, дава друга и постара варијанта за Македонците. Како што е познато, Хесиод е прв елински митолог и покрај Хомер, ги создал првите приказни за постанокот на боговите (теогонија) и човечкиот род (гениогонија). Тој во својата творба „Фрагменти“ истакнува дека богот Зевс и нимфата Тие имале два сина, Магнет и Македон.

ВТОРАТА МИТОЛОШКА МАКЕДОНСКА ДИНАСТИЈА НА СИНОВИТЕ НА ЗЕВС

А. – Македонскиот крал Магнет

Во грчката историографија (Sakelariou, 1982, Kostoroulos, 1992 и други) се истакнува дека меѓу 2 000-1900 година п.н.е., за време на Големата преселба на народите на север, еден дел на протоелинските племиња ја населиле Македонија и тие се наречени Македонци, по името на својот крал Македон. Друг дел отишле на југ и тие се наречени Дорци. Помал дел од Македонците мигрирал во делови на источна Тесалија, во Магнезија, со нивниот родоначалник Магнет.

Во митологијата Магнет (Μαγνης) бил крал на Магнетите кои живееле во планинските делови на источна Тесалија и блиските острови на Егејското Море. Херодот (VII, 129) опишува дека Тесалија некогаш била големо езеро по име Бебеидско (Βεβαϊκος). Тоа било опколено од сите страни со високи планини и дека богот Посејдон бил тој кој ја направил големата клисура меѓу Олимп и Оса, со што се создала тесалиската рамнина. Магнетите биле меѓу првите кои тука се населиле. Според Сенц (1910, 579), Магнезија и припаѓала на Македонија и пред Филип II.

Во историјата Хесиод, (околу 700 години п.н.е), во „Фрагменти“ (29), изнесува дека Магнет и Македон се

синови на богот Зевс и Тија (Θυια). Тоа исто го направил и Пиндар (522-446 години п.н.е.) во Олимпија. Херодот (VII, 178) и Паусаниа (X, 6.4.) опишуваат две Тији. Една е Делфиската нимфа, свештеничка на Дионис, која на Аполон му го родил Делф, епонимен херој на Делфите; додека другата Тија е Деукалионова (Δευκαλιων) ќерка. Оваа легенда е врзана за Деукалионовиот потоп во Фтија, кога Зевс одлучил да го уништи безбожниот човечки род. Таа легенда е со исто потекло како и библиската за Ноевиот потоп, кој се случил во Месопотамија, во третиот милениум п.н.е., околу 1 800 години пред Деукалионовиот во Фтија. Деукалион е син на Прометеј и Океанида Климена, крал на Фтија во Тесалија, татко на Елин и родоначалник на дорските Елини.

Како што претходно е кажано, во бронзено-железниот период, т.е. меѓу 1 200-800 година п.н.е., на Балканот имало големи преселби на Илирите и Дорците. Херодот (I, 56) наведува дека Дорците, за време на нивниот крал Деукалион, живееле во земјата Фтиотида во рамницата на реката Сперхеј, во градот Хелас (етим. ἑλος-хелос, мочуриште, ливада), додека во времето на Дор, синот на Елин, во земја под планината Оса, наречена Хистиотеида; значи тие никогаш не биле во Магнезија.

Подоцнешните митографи, како Аполодор (I-II век п.н.е.), во „Библиотека“ (I, 7, 2 и понатаму) и други, за да им дадат на Дорците божествено потекло, ја создале приказната дека богот Зевс после потопот, „кога е уништен целиот човечки род“, го пратил Хермес, славниот гласник на боговите, својот син и најмладиот од дванаесетте олимписки богови, кај осамениите сопружници Деукалион и жена му Пира (Πυρρα), да го обноват човечкиот род зашто не сакале да живее во самотија. Подоцна тие изродиле бројно потомство. Од нивните синови најпознати се Елин (Ἐλλην) и Амфиктион (Ἀμφικτυων), а од ќерките Тија (Θυια).

Што се однесува до потопот, филозофот Аристотел (384-322 години п.н.е.) во „Метеорологика“ (I, 14) изнесува дека Деукалионовата поплава не се случила во Фтија, каде тој бил крал, туку таа ја опфатила „Стара Грција“ (Graecia-те и етнонимот Γραικοί-Грци), област околу Додона и реката Ахелоја, т.е. Теспротија, денешен Епир. жителите на Додона биле Пелазгите, а не Дорците, што го тврди и Хомер во песната за Патрокло (II, 16, 233): „Зевсу, о крал на Пелазгите и Додонците, кој далеку во Додона владееш“ (Ω, Διὸς Δωδωναίῃ Πηλασγίῃκε).

Во Тројанската војна Дорците не учествувале заедно со другите Елини (Ахејците, Аргивците и Данајците). На Хомер не му се познати Деукалион, неговиот син Елин и останатите нивни потомци, што го потврдува и Тукидид (I, 3, 12) кој вели дека: „Дорците, шеесетата година по Илиј го прогониле Беојаните од Арна и во осумдесетата година, со Хераклидите, го зазеле Пелопонез.“ Понатаму вели дека „Елините се наречени како кој според градовите и си земале имиња по другите народи, највеќе по Пелазгите“.

Спротивно на Дорците, Магнетите во Тројанската војна учествувале со 40 бродови, а водач им бил Протој, син на Тентредон (Хомер, II, 756).

Од ова произлегува дека легендата за Тија и нејзините синови, Магнет и Македон, настанала после Хомер. За неверодостојноста на митот за Деукалион, Тија, Елин и Магнет, изразиле сомневање многу митолози и историчари, зашто митот е спротивен од археолошките откритија. Аполодор (Библ. I, 9, 6) изнесува дека Магнет не бил син на Деукалион, туку Лапит. Томсон (1954, 134) го потврдува ова Нелсоново сомневање од неговата книга „Homer and Mysenae“ (Лондон, 1933, 58) и истакнува дека Магнетите во Тесалија дошле од север, преку Вардар и Олимп, а нивни бог заштитник бил „Посејдон, од македонскиот град во Пиерија, под името Петра

(Ποσειδών, Πελοποιος)“. Тие дошле од Средно Подунавје заедно со Македонците, Миниците (Миничево), Лапитите (Лапово), Тироите (Сираково) и Флегрите (Пожаревац). Сите тие се создавачи на материјалната култура Сескло и Димини, културата на неолитот на Централниот Балкан, каде спаѓаат Неа Никомедеа кај Солун, Дупјак-Диспилеон кај Костур, Породин, Анза, Вршник и други во Македонија. Blegen (AJA, 1897, 32, 146), како и Parastavrou (1972, 18), ги датираат меѓу 3 200-2 600 година п.н.е., под заеднички етноним Еоли (Αιολεῖς-подвижен, шарен, мултиетнички).

Според една друга приказна, (Pausania, IX, 20, 1; 40, 5), Магнет бил син на Еол (Αἰολός), епонимен херој на Еолците и владетел на Тесалија-Еолија, внук на Елин и нимфата Орсеида. Магнет со разни жени имал многу деца. Од овие истражувања, утврдени со бројни факти, јасно произлегува дека Магнет и Македон, епонимни херои и кралеви на Магнетите и Македонците, не биле со дорско, односно елинско потекло.

Магнетите, како едно од еолските племиња во Еолија (подоцна Тесалија) и Македонците припаѓаат на неолитско халколитската култура (6 500-3100 години п.н.е.) и на политеистичката религија на олимписките богови. Тие се проиндоевропски народ, нивниот јазик е од палеобалканската глосологија, а нивното писмо, македонско, од с. Дупјак (Диспалио), Костур, и е слично на винчанското. Припаѓаат на Хиперборејците и Борејците, а го наследиле Централниот Балкан, по долините на Морава и Вардар.

Дорците заедно со Илирите припаѓаат на културата од железниот период (1 200-700 година п.н.е) што го потврдува и Тукидид (I, 3), кој вели: „...децата на Елините, токму први Елини биле...“ (Παιδων του Ελληνος οπλερ και Πρωτοι Ελληνες ησαν). Дорците го населуваат југозападниот дел на Пелазгија (подоцна Елада)

со Пелопонез (1104 години п.н.е.), доаѓајќи од северо-запад по должината на јадранскиот брег, околу 1120 години п.н.е., т.е. осумдесет години по паѓањето на Троја (Ογδοηκосто ετοι μετα Ιλιου αλωσιν-Тукидид I, 12). Дорците ги уништиле Микена и околината, каде претходно цветала микенската култура (Papastavrou, 1972, 49). Тие предизвикале нови миграции на Балканот (Бриги, Теспоти, Беоти, Еолци, Јони, Ахеи и други). Тие биле сурови и агресивни, палав и „скитачки народ“, како што ги нарекува Херодот (I, 56): „Εθνος Πολυπλανητον καρτα“ - етнос полипланетон карта). Биле анонимни, без етноними, а „...си земале имиња по други народи“ (Тукидид I, 3). Зборувале дорски јазик, кој не припаѓал на палеобалканската глосологија. Нивната религија е непозната.

Б. – Македонската династија на кралот Македон

Према митологијата, втор син на Зевс бил Македон (Μακεδον), родоначалник на Македонците е епонимен херој на Македонија, од планината Олимп и Термајскиот Залив до Грамос, односно планината Пинд. Според Kostopoulos (1992, 13), најголемиот огранок на Македонците, под етнонимот Македонци, потомци на Зевсовиот син Македон, ги населувале северните делови, од Олимп, преку Пиерија вклучувајќи ја и планината Пинд, на бреговите на реката Бистрица (Haliakmon). Овие области ја сочинувале подоцнешна „Стара Македонија“.

Кралот Македон имал три сина, Аматија, Пинд и Пиер. Аматија (Αμαθιος) или уште Ематија (Ημαθιος), од зборови од палеобалканската глосологија, αμαθιος-ημαθιος-аматос или ематос; песок, песочен, па и песочник, е епонимен херој или крал на македонската област Ематија (песочник), која ја опфаќала земјата на

долниот Халиакмон до Аксија (Вардар), т.е. цела Долна Македонија, освен Пиерија, т.н. Македонско Приморје. Мрамрinioti (1998, 733) смета дека етимолошкиот збор ематија се однесува на песокот на морскиот брег. Хомер (XIV, 225) за областа Ематија вели дека „...Хера, одејќи од Олимп, дојде до ематските краеве мили“. Главниот град на оваа област исто така се викал Ематија. Према Страбон (околу 63 години п.н.е. до 19 век н.е.), Македонија некогаш се викала Ематија (Ημαθη). Додека пак Зонара (1875, стр. 150) тврди дека дури и градот Солун (Тesalonika) некогаш се викал Ематија. Papazoglou (1957, 145) тврди дека под ова име имало повеќе градови во Македонија.

Синот на Македон Пинд (Πινδος, светло, блескаво, бело) е епонимен херој на западниот дел на Македонија. По него е и името на гигантската (џиновска) планина Пинд на границата меѓу Македонија, Теспотија, Енхелеја и Тесалија, како и една река во Локрида.

Према легендата (Aelianus, Nat. Anim. X, 40), браќата на Пинд го замразиле поради неговата убавина и го принудиле да се повлече во шумата каде единствено негово друштво биле дивите животни и една голема змија.

Синот на Македон, Пиер (Πιερος-светец, или на бога посветен) е митски и епонимен крал на градот и областа Пиерија во Македонија. Пиерија го опфаќала македонското приморје по должината на Термајскиот Залив, од устието на реката Пенеј на југ, Халиакмон на север, Олимп и Пиерската Планина. Градот Пиерија се наоѓал во непосредна близина на стариот свет град на Македонија, Дион. Пиерија уште се викала и земја на Музите и биле центар на верскиот и културен живот на сите Македонци за време на кралот Архелај (413-399 години п.н.е.). Инаку Пиерија значи богата или света земја, а таа била Света Гора за античките Македонци,

каде биле сместени сите дванаесет богови на Олимп, нивните храмови и светите говеда на богот Аполон. Етимолошкиот збор потекнува од Πι, Πι-αp-πι, πi-αp; мр-сен, прекрасен, богат и црн-иерија; свет, света земја.

Кралот Пиер со нимфата Метона имале син Еагар и девет ќерки Пиериди. Според жената на Пиер, е и епонимниот град во Пиерија Метона, еден од најстарите градови на Пиерија и Македонија воопшто, на бреговите на Термајскиот Залив.

Еагар (Οικυρος) е син на Пиер и нимфата Метона. Станал крал на тракијските Бистонци. Со музата Калиопа или Полихимнија, го добил синот Орфеј. Еагар се споменува и како татко на Лин и Марсија.

Орфеј (Ορφευς) е најстар син на кралот Еагар. Најголем дел од животот Орфеј го минал како крал на Македонија, Одриз и Тракија. По смртта тој е погребан во македонска Пиерија, во градот Леибетра (близу Дион), кој му бил и роден крај и подигната му е голема кедрова биста. Со нимфата Евридика (Ευρῳδικη) имале син Леонт. Набрзо по мажењето, Евридика била гризната од змија отровница, додека со другарка ѝ шетале по цветните полиња на Пиерија. Орфеј не можел да ја преболи смртта на саканата жена и затоа се симнал во подземјето на богот Хад за да ја врати меѓу живите.

Како дете, првите поуки за пеенјето и свирењето Орфеј ги добил од Аполон, кој му подарил лира со седум жици, а Орфеј додал уште две за да бидат еднакви со бројот на музите. Кога Орфеј пораснал, силата на неговата песна и музика биле волшебни. Према Есхил (525-456 години) во Агамемнон (1630), додека Орфеј пеел, јата птици кружеле околу неговата глава, реките ги застанувале теченијата, рибите скокале од морето, дрвјата се нишале, карпите затреперувале, а сите животни се собирале околу неговите нозе.

Орфеј се занимавал со земјоделие и други корисни работи, а според Диодор Сиц (I, 69, 92, 96) се смета за пронаоѓач на азбуката; додека според Еврипит во Алкест (966-969) се користеле „тракиски таблици“ на кои биле испишани зборови од Орфеј. Извесно време престојувал и во Египет. Но, загубата на својата Евридика никако не ја преболел. Долго ја оплакувал, а заедно со него плачела и целата природа. Најпосле, Орфеј решил да појде во темното царство на душите на умрените и да го замоли господарот на Подземјето Хад и неговата жена Персефона да му ја вратат сопругата. По долината на Вардар и Морава, или по Дунав, заедно со Аргонаутите Орфеј стасал до Стишкото поле во Хипербореја и на бреговите на Стига (денешна Млава) долго го чекал водачот на чамецот Харон, возач на душите на умрениите во Хад. Харон застанал крај брегот и Орфеј го замолил заедно со умрениите души да го пренесе, но тој одбил.

Тогаш Орфеј запел и засвирил на својата златна лира. Воодушевен од боженствената музика, Харон го повел Орфеј по водите на Стига во Хомолоските пештери каде се наоѓал престолот на богот Хад. Во подземјето се разлеале свирката и песната на Орфеј за неговата љубов кон Евридика, за неговата тага, за маките заради прекинатата љубов и копнежот по саканата сопруга, а целото царство на Хад било восхитено. Песната го смирила Кербер, тркалото на Иксион (запалено тркало со распнатиот крал, кого Зевс го казнил зашто ја посакал љубовта на Хера) престанало да се врти, Тантал заборавил на гладот и жедта, додека Сизиф ја прекинал својата тешка и јалова работа и седнал на огромната карпа која ја тркалал. Ни владетелите на Подземјето не останале рамнодушни кон овој ненадминат пејач. Восхитениот бог Хад го запрашал Орфеј зошто дошол во неговото царство, што очекува од него и се заколнал со царста бојја заклетва, со Персефона и водите на

реката Стига дека ќе ја исполни молбата на славниот пејач. Орфеј го замолил да ја врати во животот неговата Евридика, да ги почитува радостите на животот зашто умрела многу млада и се симнала во неговото царство. Хад и Персефона ја вратиле Евридика, но му забраниле да ја погледне додека со неа не излезат на светлоста на денот и за време на патувањето по подземниот свет ниту еднаш да не се заврти, зашто ќе ги следи богот Хермес. Меѓутоа, мачен од копнежот и стремежот, Орфеј го забавувал чекорот и наслушнувал. Ништо не се слушало, го обзел немир заради Евридика и се завртел. Во истиот миг по вторпат ја изгубил саканата сопруга и тоа засекогаш. Вратата на Хад се затворила. Орфеј се скаменил, обземен од очај и го снемало животот во него. Седум дена несреќниот пејач не јадел, седум месеци плачел без прекин жалејќи се на боговите, на темното царство и својата судбина.

Кога се вратил од царството на Хад без Евридика, Орфеј го презрел Дионис и сите богови, ја одбивал љубовта на жените и го понижувал женскиот род, заради што Зевс го убил со молња, или го убиле тракиските жени. Целата природа го оплакувала Орфеј. Душата на поетот се симнала во царството Хад и таму ја сретнал сенката на Евридика, со љубов ја прегрнал и оттогаш тие не се разделувале. Овој мит за Орфеј најверојатно nastанал во раниот VI век п.н.е. во врска со доктрината на една орфејска секта. Следбениците на оваа секта верувале во божјата природа на човечката душа и првобитниот грев. Ги употребувале орфејските мистерији, биле вегетаријанци и носеле бели одела. Сочувани се околу 87 орфејски химни. Сцени од митот за Орфеј често биле претставувани на вазните и амфорите од античкиот и подоцнешниот период, како и на голем број мозаици, дури и на христијанската иконографија, каде Орфеј бил сфатен како персонификација на Христос (Среовиќ и срд. 1992, 312).

Аполодор Rh. во „Аргонаутика“ (I, 23 и понатаму) опишува дека по совет на мудриот кентаур Хирон, кој живеел во пештера на тесалиската планина Пелион, Јасон го повикал Орфеј да им се придружи на Аргонаутите. Со својата песна и музика Орфеј им давал такт на веслачите и ги развеселувал јунаците на сите свечености во текот на нивниот долг пат. Со помош на Орфеј, Аргонаутите пребродиле многу тешкотии, им побегнале на сирените, со својата песна и свирка ги смирувал страшните бури, па дури и змејот кој го чувал златното руно. Од наведените митолошки истражувања може да се заклучи дека македонскиот крал Орфеј бил современик и учесник во експедицијата на Аргонаутите, која според хронологијата на Ератостен се одиграла во 1225 година п.н.е., а Орфеј исто така бил и современик на легендарниот Херакле.

Понатаму Орфеј бил правнук на Македон, од Зевсовата македонска династија, т.е. бил домородец. Ако се прифати мислењето на Херодот (I, 7, 33) дека „...границата на човечкиот живот е 70 години и дека власта од таткото на синот, временски трае околу 23 години...“, произлегува дека Македон владеел околу деведесет години порано, т.е. околу 1315 години п.н.е. и бил современик на кралот на Теба, Кадма. Потоа, дека Орфеј владеел пред микенскиот крал Агамемнон (околу 1200 години п.н.е.), додека Македон пред атинскиот крал Тезеј, најголемиот атински херој (околу 1235 години п.н.е. според Плутарх). Сенц (1910, 675) го лоцира кралот Орфеј во 1250 години п.н.е.

Братот на Орфеј Лин (Λίνος) е прочуен македонски митолошки пејач, поет и писател. Во музиката Лин стекнал поголема слава од своите претходници и современници. Неговите песни се пееле насекаде по Балканот и Егејот, посебно во селата за време на бербата на грозјето, за што Хомер во „Илијада“ (XVIII, 570) пее „...дека момчето... песната Линова мила, ја пеел со нежен глас...“.

Лин ја измислил лирата со три жици од лен (како неговото име од зборот λινον-ленен, направен од лен). Жиците подоцна ги заменил со јагнешки црева. Тој ги измислил и тажаленките. Неговите народни песни именувани како „линос“, биле изведувани исто така при рано умрените момчиња, при летните жештини, големите зими итн. Во Египет Линовите песни биле многу популарни и изведувани како тажаленки под името „манерос“, во слава на синот на првиот египетски крал и бог Себа, „наследен поглавар“ на боговите и „татко на боговите“, кој бил оплакуван зашто умрел рано.

Лин и Орфеј се творци на китародиите (пеенја со гитара). За списите на Лин, Диодор Сиц. (Библ. III, 67) изнесува: „Пишувајќи со пелашки букви, Лин оставил приказни за делата на првиот Дионис како и други приказни. Исто така, со тие пелашки букви се служеле Орфеј и Пронапид, учител на Хомер“. Лин го учел Херакле, најголемиот грчки јунак, да чита, пишува и свири.

Другиот син на Еагар и брат на Орфеј бил Марсија (Μαρσιῆς). живеел во Голема Фригија покрај главниот град Келена, во една долина со голем извор. Тука за време на Македонското кралство на Антиох I, генерал на Александар, го изградил градот Апамеја во чест на мајка си.

Марсија бил скроман, чесен, разумен, силен, а неговата шупелка го восхитувала секого кој ќе ја чуел. Бил воодушевен од божицата Кибела (Κυβελή), која била фригијско божество и била почитувана во Мала Азија и во Егеј, како мајка на боговите и целата природа. Нејзиниот култ бил со блудничав карактер. Фригијците биле староседелци на Балканот, соседи на Македонците и живееле на просторите на Преспанското и Охридското Езеро, со главен град Кидрај (Κυδραῖ-славен).

Според Диодор Сиц (III, 58 и понатаму), Марсија тргнал во светот со Кибела и во Ниса се сретнал со

Аполон, најславниот свирач на лира и решиле да се натпреваруваат. Договорено е победникот да го казни победениот по свое мислење. За судии ги избрале жителите на Ниса, а меѓу нив бил и кралот Мид. Во натпреварот Марсија бил подобар, но богот Аполон се послужил со лукавост, па судиите него го прогласиле за победник. Тогаш Аполон сурово и садистички го казнил Марсија на тој начин што го одрал, а одраната кожа ја обесил на плоштадот во Келена. Херодот (VII, 26) за тоа пишува: „...на тој плоштад сè уште виси кожата на Марсија, кој, според фригијската приказна, од него ја одрал Аполон и ја обесил тука“.

Страдањата и смртта на Марсија ја оплакувале боговите, луѓето, сатирите, нимфите и природата. Како спомен на несреќниот, неправедно казнетиот уметник, изворот и рекичката покрај Келена, наречени се според Марсија.

Постои една друга легенда дека богот Аполон, по победата, му го поштедил животот на противникот и дека Марсија како казна добил свинска опашка. Во античката уметност, Марсија бил чест мотив, посебно на скулпторите. ќерките на кралот Пиер, Пиериди (Πιερίδες), го добиле прекарот според областа Пиерија во Македонија каде се и родени, или по името на татко им (Хесод, Th. 52 и понатаму). По едно друго предание, Пеонката Евипа (Ευιππη-убав, витешки коњ), му родила на Пиер девет ќерки кои добиле исти имиња како деветте музи, ќерки на Зевс: Полихимнија, Клиа, Мелпомена, Талија, Уранија, Ерато, Терпсихора, Еутерпа и Калиопа. Музите, како и Пиеридите, се родени недалеку од врвот на Олимп и имале убави палати каде ја опејувале славата на татко им и останатите богови. (Hesoid Theogonia, 54). Меѓутоа, додека песната на музите била милозвучна и целата природа уживала, Пиеридите биле дрдорливи и имале крехливи гласови. Заради тоа, во митологијата

тие се претворени во девет птици со крекливи гласови, како штиглица, гулаб и слично. Една приказна тврди дека Пиеридите биле мајки на славни пејачи. Во александриско време, имињата на Пиеридите, односно на деветте музи, биле земени во поделбата на творбата на Херодот, „Histories apodeksis“, во девет книги.

Леонт (Λεων) бил син на Орфеј, а во митологијата се појавил како епонимен херој на античката Фила Леонтида, позната од античкиот период на Атина и Сиракуза на Сицилија. Негови деца биле: Килант, Пракситеја, Теоппа и Еубула. Леонт е современик и добар пријател на атинскиот крал Тезеј. Во време кога во Атика владеел глад, по совет на пророштвата во Делфе, Леонт ги жртвувал своите ќерки за спас на својот народ, па оттаму и неговото име Λεων, Λειων-народ, па и верник. Во чест на тоа, благодарните атињани во Керамеика му подигнале светилиште наречено Леокорион (ќерките на Леонт). Легендата исто така вели дека Леонт му ги открил на Тезеј, најголемиот атички херој, плановите на педесетте синови на Палант, кои се надевале дека по смртта на својот чичко Егеј, ќе го наследат неговиот престол и ќе завладеат со Атина и Атика. За да го уништат Тезеј, заговорниците се поделиле на две групи. Тезеј најпрва ја нападнал првата група Палантиди и ги растерал, а потоа го совладал Палант и неговите луѓе кои почнале да бегаат.

Према Аполодор (Библ. III, 15, 1), ќерката на Леонт Пракситеја (Πραξιθεα) се омажила за античкиот херој и син на атинскиот крал Пандион, подоцна крал на Атина. Од нивните синови често се спомнуваат Кекроп, Пандор и Метион, а од ќерките, Протогенеја, Пандора, Прокрида, Креуса, Хтоња и Оритија. Кога пророштвото во Делфе објавило дека атињаните ќе го победат Еумолп, елеусински херој и оснивач на елеусинските мистерии на божицата Деметра, ако принесат за жртва една

кралска ќерка, Ереhteј ѝ ја препуштил одлуката на својата жена Пракситеја. Кралицата се сложила да ја жртвува својата најстара ќерка за спас на татковината.

ЛЕГЕНДАТА ЗА КРАЛОТ МИД

За племето Броми (Βρομοι од βρεμω-бремо, мрmoreње, шумолење; или Βρομος-бронос, зоб), на тлото на Македонија, е поврзан уште еден мит кој се однесува на митскиот крал Мид, прочуен по своето големо богатство и мудрост.

Мид (Μιδας) е син на големата божица Ида и Сатир. Тој бил крал на македонската област Бромија, ги сакал задоволствата и владеел со Бригијците или како што уште ги викале Мојсинеците (Гревс 1990, 244). На стрмините на македонската планина Бермион (Каракамен, 2052м.), покрај реката Халиакмон (Бистрица), Мид имал прекрасни градини во кои растеле најмиризливите рози со цветови од шеесет ливчиња (Херодот, VIII, 138).

Со Мид се поврзани многу легенди. Првата се однесува на Мид додека уште бил во лулка. Тогаш боговите со еден знак го навестиле неговото идно големо богатство. Имено, еден ден сите биле изненадени кога виделе голема поворка мравки како носат зрна жито и го ставаат во устата на детето. Зрната биле од зоб (бромос), по што оваа област во Македонија е именувана како Бромија. Со ова име се нарекувани и нимфите Бромии (оние кои јачат, офкаат), вечно убави и млади ќерки за Зевс, кои живееле во слободна природа, по планините, пештерите, шумите, полињата и покрај вода. Бромииите го чувале во Македонија и богот Дионис, син на Зевс, кој се претворал ту во јарец, ту во овен. Кога Мид пораснал, учител му бил Орфеј, син на Пиер, а внук на Македон. Еден ден во градината на розите на Мид, зашкитал жеден и добродушен, стариот сатир Силен, кој

бил воспитувач и другар на богот Дионис. Мид сакал Силен да го подучи на мудрост и за да го постигне тоа, да го придобие мудреџот, се послужил со лукавство. Знаејќи дека Силен често навратувал на неговиот бунар за да ја смири жедта, кралот го наполнил бунарот со вино. Пијаниот Силен го собрале градинарите и врзан со венци од цвеќе го донеле пред кралот. Кога се отрезнил, Силен на Мид му ги раскажал фантастичните приказни за богатството на новиот свет Атлантида, за Хиперборејците од Дунав и друго. На прашањето од пребогатиот крал што е најголемата човечка среќа, Силен одговорил дека најдобро е да не се родиш, а за родените што помалку време да поминат на овој свет. Воодушевениот Мид го задржал Силен десет дена како почитуван господин во својот двор, а потоа со богати дарови го испратил мудреџот кај богот Дионис.

Кога загрижениот Дионис го видел Силен жив и здрав, пратил гласник да го праша Мид каква награда сака. Кралот посакал сè што ќе допре да се претвори во злато. Така, по допирот на Мид, сè почнало да се претвора во злато, па дури и храната и пиенето. Несреќен, гладен и жеден, Мид отишол кај Дионис да го ослободи од дарот кој носи беда. Ослободувањето од златоносниот допир следел по капењето во реката која оттогаш станала златоносна.

Друга легенда се однесува на присуството на кралот Мид на некој прочуен музички натпревар како претседател на жирито, во кој се натпреварувале Аполон, меѓу другото бог и на уметноста, и Пан, стариот бог на Аркадија (Хомер, II, 1, 603). Натпреварот се одвивал во македонската Пиерија, каде Аполон имал должност повремено да ги чува говедата кои боговите ги чувале на Олимп. На натпреварот победил Аполон. Но, на еден друг натпревар меѓу Аполон и сатирот Марсија, брат на Орфеј, придружник на божицата Кибела, кој се одиграл

во Мала Азија, во Фригија, судија бил речниот бог Тмол, а Мид бил член на жирито. По натпреварот, претседателот на жирито Тмол, наградата му ја доделил на Аполон. Со оваа оценка не се сложил Мид и лут на тоа, Аполон го казнил со магарешки уши. Долго време Мид успевал со фригијската капа да ги крие ушите, но тоа не можел да го скрие од својот бербер кој го потстрижувал. Кралот му се заканил на берберот со смртна казна ако ја каже тајната. Бидејќи берберот чувствувал желба некому да му ја каже тајната, ископал една дупка покрај река и верувајќи дека нема никој во близината, се наведнал и прошепотел во неа: „Кај кралот Мид – магарешки уши“. Потоа ја затрупал дупката и го напуштил брегот. Меѓутоа, наскоро на тоа место израснала трска, која и при најмал ветер ја шепотела тајната за магарешките уши на Мид, секому кој ќе поминел оттаму. Берберот бил осуден на смрт, а легендата останала.

Смртта на кралот Мид со магарешките уши, во класичната иконографија е претставен така што косата на главата е прикажана како сончеви зраци, кои претставуваат сим-бол на кралската власт во Македонија, каде пред тоа живеел и владеел кралот Мид. Неговата отсечена глава била погребана во дупката, да го чува градот Анкира (Анкара) од туѓите освојувачи.

Владеењето на кралот Мид на стрмнините на Каракамен Планина, веројатно со седиште во Воден (Едеса), или во Миеза, кај денешното село Голишани (Леукадија), каде археолозите откриле царски палати на старите македонски кралеви, се совпаѓа со новите немири на Балканот во XII век п.н.е. Новиот миграционен бран на Илирите и Дорците од денешна Албанија, ги потиснал староседелците Бриги, кои живееле тука, и во делови околу Преспа и Охрид во Бригија. Бригите или Мосиничаните (Гревс, 1990, 83 и 1, цитирајќи ги Цицерон и Овидиј), биле Хипербореи под етноним Мосиники.

Во нашите топонимски истражувања на Балканот во Средно Подунавје, на Гердап во близина на Долни Милановац, утврдиле град под име Мосна. Во палеобалканската глосологија, зборот $\mu\omicron\sigma\sigma\upsilon\nu$ -мосин, значи дрвена куќа, барака. Етнонимот Мосиники е составен од два збора: $\mu\omicron\sigma\sigma\upsilon\nu$ -мосин и зборот $\omicron\iota\kappa\omicron\varsigma$ -оикос, куќа или Мосиничани (Μοσιννοίκοι). Овие староседелци на Балканот во II милениум п.н.е., од непознати причини, како и други племиња на Хиперборејците, мигрирале во две групи. Едната, по Дунав допловила во Мала Азија, на црноморските брегови, до Трапезунт на запад. Другата, по долината на Морава, Вардар и Црна Река, ги населиле просторите околу Преспанското Езеро, кое се нарекувало Бригиско Езеро (Βρυγητις λίμνη). Етимолошкиот збор Бриги е сложен збор: $\beta\rho\upsilon\gamma\eta$ -бри, мов или клоко-тење и $\gamma\epsilon\alpha$, $\gamma\eta$, $\gamma\eta\varsigma$ -геа, ге, геис, земја, област. Доаѓајќи во нова средина, Мосиниките го смениле својот етноним спрема македонскиот топоним, односно во хороним Бриги (Βρυγοί , Βρυγες).

Потиснати од Илирите, Бригите под водство на Мид стасале во северозападниот дел на Мала Азија. За ова Херодот (VII, 75) истакнува: „...времето додека живееле во Европа и биле соседи на Македонците било името Бриги, а кога се преселиле во Азија, ги смениле истовремено и родниот крај и името, па се нарекле Фригијци“ (Φριγες). Во праисторијата постоеле две Фригии, Мала и Голема Фригија. Мала Фригија го опфаќала најзападниот дел на Мала Азија и еден крај на Мраморното Море, додека Голема Фригија со подоцнешна Битинија на реката Сангарија, излегувала на Црно Море, веројатно формирана од Мосиниките, кои порано стасале од Дунав.

Кога Мид стасал во Азија, во придружба на Бригите, веројатно околу 1200 година п.н.е. (Мекквин, 1986, 157), го посвоил кралот Гордие (Γορτιος), кој се смета за основач на стариот главен град на Сангарија, зашто немал свои деца.

Легендата за Гордие раскажува дека, додека тој бил селанец и орал нива, околу него слетало јато птици и еден орел на воловска кола. Кога се вратил на плоштадот во градот Телмисе, орелот со колата го привлекол општото внимание на собраниот народ и едногласно го прогласиле Гордие за крал, бидејќи фригискиот крал ненадејно умрел без наследник. Во знак на благодарност, кралот Гордие му ја посветил на богот Зевс својата кола со врзаните јарем и руда во необичен јазол. Едно пророштво објавило дека оној кој ќе го разврзе јазолот ќе владее со цела Азија. Кралот го изградил градот Гордион и во него храм на богот Зевс, каде ја сместил легендарната кола. Свештеничките на храмот љубоморно ја чувале колата сè додека еден земјак на кралот Мид, Александар Македонски, со својот меч не го пресекол „гордиевиот јазол“. Како крал на Фригија, Мид прв од „варварите“ праќал дарови во Делфе. Тој им го подарил на Делфите престолот од кој се делела правдата (Херодот, I, 14). Легендата за кралот Мид со Марсија од Македонија, веројатно е поврзана со времето на неговото кралствување во Азија. Иначе, Фригија од 1000-800 години п.н.е. била самостојно царство. Во голем подем била во VII век и во втората половина на VI век п.н.е. Најпрво била покорена од лидискиот цар Алиат, а потоа потпаднала под власт на Ахеменид од Персија, за подоцна да биде под Александар Македонски и како македонско-азиско кралство на династијата Селевка.

ЕУРИНОМА И ОФИОН ВО МАКЕДОНСКАТА МИТОЛОГИЈА

Олимп величествената планина за Македонците, многу брзо е сфатена за постојано небесно живеалиште, далеку од земјата на бесмртните богови. Во најстариот верски систем, додека не биле дванаесетте богови на хидролошкиот систем на Дунав во Панонија, нивната

прататковина, постоела само првобитна, Сеопшта божица на сите нешта, бидејќи жената била владеечки пол. Тоа била титанката Евринома (Ευρινομή), ќерка на Океан-персонификација на правдата и Тетија-прамајка на сите богови и сите живи суштества.

Етимолошкото име на Евринома потекнува од палео-балканско-македонската глосологија каде *εὐρύς*, *εὐρύω*, еврис, еврино широк, широка, пространа и *νόμος*, номос закон, ред, т.е. Евринома која владее надалеку или „пространа владетелка“ на небо и земја. Според Хомер (II. XXXVIII, 398) и Хесиод (Th. 357 и 907), додека Евринома играла на брановите на морето, се појавил првиот господар на светот, змијата, создавачот Офион (Οφίων од Οφίς, офис-змија). Сè пожестоката игра на Евринома предизвикала сладостраност кај Офион и тој ги обвинил нејзините божествени колкови, се споил со неа и извршил оплодување. Потоа Евринома си зела облик на гулабица (περίστερ, перистера) и лежејќи извесно време на брановите на морето, го снела сеопштото јајце од кое настанале сите нешта, т.е. нивните деца, планетите, ѕвездите, планините, водата, реките, животните и луѓето.

Евринома и Офион се сместиле на врвот на Олимп и владееле со титаните пред Крон и Реа, т.е. пред доаѓањето на антропоморфните богови на Панонија, со новите неолитски доселеници.

Во новите општествени услови, Евринома станала врска-копец со новата религија. Таа со богот Зевс, бог над боговите, ги родила Харитите (Χαριτες), божици кои го олицетворуваат сè она што е убаво во природата и возвишено во човечкиот дух. Харитите престојувале на Олимп заедно со татко им Зевс, каде Евринома им изградила палата, а крај неа биле палатите на другите големи богови, додека понатаму биле дворците на пониските божества. Харитите им пеле прекрасни песни на

Зевс и другите богови, со своето присуство ги краселе гозбите, го придружувале Аполон, ги капеле Артемида, Афродита, Дионис и на сè давале привлечност која проникнува и најубави уметнички творби.

Заедно со својата мајка Тетида (Τηθύς), Евринома го прифаќа тукушто родениот вонбрачен син на Зевс и Хера, Хефест (Ηφαίστος), бог на огинот, кого Хера го фрлила во морето. Тие го скриле во пештера на дното на Океанот, каде тој на своите негувателки десет години им изработувал прекрасен накит.

Кога тракискиот крал Линкург го протерал богот Дионис, тој морал да се спаси со скок во морето. Тогаш Евринома и Тетида го прифатила и му дале засолниште под вода, а Линкург бил казнет со лудило.

Митологот Гревс (1990,1,1) смета дека Евринома претставувала Света месечева божица, на видливиот месец, и дека таа била уважена Гулабица. Неа неолитските Македонци во Пелагонија ја сместиле на врвот на својата планина Пел(р)истер и останала како светски симбол на мирот.

Од улогата на Офион во овој мит, првиот димијург-создавач и господар на светот, кој во игра ја оплодил Евринома, се гледа дека култот на змијата бил присутен и во Македонија, за што известува и Аристотел (Historia Animalium, 2, 17, 23), каде наведува дека постои врска меѓу месечината и змијата и дека змијата има толку ребра колку што има денови во месецот. Понатаму се наведува дека извесно време пред раѓањето на Александар Македонски, кога татко му Филип се вратил дома од војна, ја нашол мајка му на Александар Олимпијада како спие во преградка со една змија.

Во митологијата, Офион се поистоветува како змијопапешт Бореј (Βορέας), т.е. северен ветер Вардарец кој си играл со Евринома и ја оплодил. Куката на Бореј била на север покрај реката Струма, чиј бог-заштитник

бил тој. Во Македонија тој е најсилен од сите ветрови, кој во зима дува од планинските венци Стримон и Хема и предизвикува силни бури на Егејското Море. Тоа го искористиле атињаните и го повикале на помош, сметајќи го за свој зет. Тој им одговорил и ја уништил големата флота на персискиот крал Ксеркс (Херодот, VII, 189).

Во друга прилика, змијоопашестиот Бореј (Офион) зел облик на црн човеколик пастув и оплодил триста кобили кои му припаѓале на Ерихтониј, син на Дардан, предок на тројанската кралска куќа (Хомер, II., XX, 230 и понатаму). Се ојдребиле дванаесет кобилки кои трчале преку зрелото житно класје без да го свиткаат, па дури и преку врвовите на брановите.

ЕВРОПА И КАДМО ВО МАКЕДОНСКАТА МИТОЛОГИЈА

Европа и нејзиниот брат Кадмо тесно се поврзани со македонската митологија. Spreма најстарото предание (Хомер, XIV, 321), Европа била љубовница на Зевс и ќерка на Феникс, митскиот предок на Фениќаните, кој бил син на Агенор, крал на Тир или на Сидон и Телефас. Други автори проповедаат дека Европа била ќерка на Агенор, сестра на Феникс, Килик и Кадмо.

Етимолошки името Европа (Εὐρώπη) припаѓа на палеоглосологијата на Балканот и се состои од кованиците: εὐρύς, широк, широка, пространа и зборот ὤψ, ὠπός, опс, опос налик, лице, односно широко лице. Во митот, Европа е преубава девојка, облечена во пурпурно здолниште проткаено со злато. Често си играла со другарките на брегот на морето крај Сидон. Еден убав сончев ден, додека берела цвеќе и весело играла оро, му го привлекла вниманието на Зевс, кој страшно се заљубил на прв поглед и за да ѝ се приближи, се претворил во бел бик, со златни рогови и мирисал со мирис на

ружа и шафран. Европа без страв му се приближила на убавото животно, почнала нежно да го милува, а потоа со златната кошница за цвеќе во рацете, се качила на грбот на мирното животно. Ненадејно бикот јурнал со својот плен како ветер во морето и брзал како делфин, во придружба на богот Посејдон, Нереј и нимфите, ја пренеле Европа на островот Крит. Тука Зевс се споил со својата миленица, која му родила три сина, Миној, Радамант и Сарпедон. Славата на овие моќни и мудри синови на Зевс се пренела низ целиот свет и биле судии на подземниот свет.

На Крит Европа се омажила со кралот Астерион, кој ги усвоил нејзините синови од Зевс. По смртта на Астерион, крал на Крит станал Миној кој бил славен и праведен владетел, законодавец и судија. живеел во „херојското време“ и владеел со Крит три генерации, пред почетокот на Тројанската војна (Диодор Сиц. IV, 60, 2 и XXXIII, 10).

Кога кралот Агенор дознал за грабнувањето на неговата единствена ќерка, ги пратил своите синови да трагаат по неа, заканувајќи им се со смрт ако се вратат без сестра им. Феникс отпатувал на запад, дошол до денешен Тунис и таму го основал градот Картагина, но по извесно време се вратил во Сидон и станал митски предок на Фениќаните. Килик отишол на југ на Мала Азија и таму го основал своето кралство Киликија и останал во него. Кадмо (Καδμος) со мајка си Телефас запловил во правец на островите Род, Тер и Тас и најпосле стасале во земјата на Едоњаните во Источна Македонија, меѓу реките Струма и Места, каде Телефас умрела. По нејзиниот погреб, Кадмо со својата придружба, пеш преку Македонија се упатил во Делфиското проштво да се информира каде да ја најде сестра си Европа. Питија го советува да се откаже од трагањето и наместо тоа, да појде со една крава и да изгради град

каде што таа ќе падне од замор. Тргувајќи од Делфе, по патот кој водел од Фокида кон исток, Кадмо купил крава од кралот Пелагон, која слободно се упатила кон Беотија и тука, на местото каде племенитото животно паднало од замор, сега се наоѓа градот Теба. Кадмо го жртвувал животното на божицата Атена и го изградил утврдувањето Кадмеј и градот Теба. Станал крал на Теба и Беотија и се оженил со Хармонија, со помош на богот Зевс. Сопружниците живееле среќно и добиле пет деца. Во длабока старост биле принудени да ја напуштат Теба. Престолот му го препуштил на внукот Пентиј, а потоа на воловска кола, претворени во змии, преку Македонија отишле во земјата на Енхелејците (Јагулари). Тие живееле како староседелци во сливот на реката Дрим, од Струга до Бока Которска. Енхелејците го барале Кадмо зашто биле смртно загрозувани од Илирите. Кадмо станал нивни крал, зашто им било претскажано дека ќе победат ако за свои водачи ги изберат Кадмо и Хармонија. Сопружниците ја предводеле енхелејската војска, а кога извојувале победа, се населиле во Енхелија, во соседство на Македонците. Тука Хармонија го родила синот Илириј (Ἰλλυριος), од зборот ἴλλω, ило-од сонце опален), по кого подоцна е наречена земјата. Неговите синови станале епонимни херои на разни илирски племиња. Во Илирија, Кадмо и Хармонија дочекале длабока старост и погребани се кај Епидамиа или Дирахион, денешен Драч.

Спротивно на ова тврдење за азиското потекло на Европа, Хесод (Th. 133 и 357) изнесува дека таа потекнува од палеобалканска легенда. Според него, Европа е ќерка на титанот Океан и Тетида, сестра на Тракија, Азија и Африка, т.е. самостоен континент, и поголем и поширок од другите. Европа е сестра на Евриномина. Ономастички зборот европа никнал во Македонија, каде уште во антиката, а и сега, постои град по

име Европа, на десниот брег на Вардар, околу Кукуш, познат и на историчарот Тукидид. Друг град под име Европ бил во областа Алмопија. Потоа, постоеле и етници (племина), *εὐρωπαϊος*-европајос и *εὐροπαῖω Μακεδόνι*-европајои македони, т.е. европски Македонци (Папазоглу, 1957, 134). Хидроним под името Европ го носи река во југозападниот дел на Македонија, денешната клисура Сарандапоро. Како и кога дошло до таутизација (поистоветување) на називите на континентите со личното име на љубимицата на Зевс, не е познато. За тоа Херодот (IV, 45) вели: „За Европа (континентот) никој не знае кој ѝ го дал името и по кого. Единствено можеме да претпоставиме дека оваа земја го добила името по Европа од Тир, додека претходно воопшто немала никакво име, како и останатите земји. Очигледно е дека оваа жена дошла од Азија, но не дошла на копно кое денес се вика Европа, туку само од Феникија на Крит“. Во една друга творба, Херодот (IV, 42) објаснува: „Се чудам на оние кои ги опишувале и објаснувале Либија (Африка), Азија и Европа, зашто не е мала разликата меѓу нив. Во должина, Европа се простира колку тие две заедно, а во поглед на ширината таа според мое мислење не може ни да се спореди со нив“. Значи, ономастиката на континентот каде припаѓал и Балканскиот Полуостров, потекнува од неговата географска димензија за тогашните знаења, зашто и градот Европа во Македонија се наоѓал во најголемата рамнина, Солунското Поле.

До персонификација на хоронимот Европа со антропонимот Европа, убавата ќерка на титанот Океан и Тетида, како и сестра на Евринома, доаѓа во период кога од балканското копно од Македонија и Панонија се шири култот на богот Зевс на Крит, Епир, Пелопонез и континентална Елада.

Првобитната грчка религија, како и во Македонија многу пред тоа, била некролатрија, Црна магија, чиј претставник подоцна била божицата Хеката (Ἑκατη) и имала тотемска основа (Томсон, 1954, 79). Тотемите (змии, мравки, глувци, волови, коњи и слично) биле уште и племенски симболи.

Во архаичниот историски период, пред влијанието на Хомеровите книжевни творби, доаѓа до прифаќање на една антропоморфна теогонија. Првобитно таа се развивала во централниот дел на Балканот во хидролошкиот систем на Дунав. Од Панонија, неолитските племиња на Македонија и Еолија (Минијци, Лалити, Тирои и други), ја сместиле на снежните врвови на Олимп. Во тој религиски систем на дванаесет богови, нивниот првобитен бог Пан (Панонија) од козмогонијата ја губи пантократската улога и на негово место доаѓа Зевс-Диос, Дан, Дану, т.е. Дунав, од нивната прататковина.

Преку еолските иселеници од Тесалија, Атика и Пелопонез, новата религија преминува во малоазиските Еолија, Јонија, Карија и Лувија, а оттаму на Крит во вид на бик (ταυρος). Зевс-Диос е прифатен во облик на бик, зашто симбол на минијската религија бил бик, односно неговите рогови (ταυρο-κερατα) со секира со две сечива, која била религиски култ при жртвувањата на животните. Токму затоа, што првобитните жители на Крит биле Карите, Лелезите и Лувијците, доселеници од Мала Азија, а не Елините. Општественото уредување им било матријархат во ликот на Европа, како и на север на Балканот. Доаѓањето на Зевс во митот, заедно со Хера и Аполон, го симболизира преминот во патријархат, т.е. од еден во друг општествен систем. Вонбрачните деца на Европа, Миној, Радамант и Сарпедон, добиле боговско потекло од Зевс, со што се вклопиле во единствениот религиски систем на Балканот.

Во митологијата, понатамошната судбина на бикот на кој Европа дошла на Крит, е следната. По налог на кралот Евристеј од Пелопонез, тогашниот јунак Херакле требало да го донесе разбеснетиот бик во Микена. Тој тоа го сторил успешно, а кралот го пуштил бикот да шета слободно по Пелопонез. Во една прилика бикот ја прокрстарил Арголида, ја минал Превлака (Истам) и запрел на Маратонското Поле. Ова огромно чудовиште сторило многу зла, но никој не можел да го совлада. На крајот тоа го сторил Тезеј (Θησεύς), син на атинскиот крал Егеј. Бикот бил пренесен во Атина за да се жртвува за богот Аполон.

Во Атика и на Пелопонез, олимписките богови, а пред сè Посејдон, ги вовеле Лапитите и Тироите, доселеници од Еолија (Тесалија), додека во Беотија тоа го сториле Миниците, сите со потекло од Хипербореја – Подунавје.

Во Епир, Зевс го вовела Европа, преку својот син со Зевс, Додон (Δωδών), кој истовремено станал епонимен херој на градот Додон. Додајќи на тие простори, Зевс ја повел со себе и сопругата Хера, која го добила името Диони (Διώνη) или Диа (Δία), што е женски род од Диос (Δίος), а индоевропскиот назив е Дјевс (Аристотел, Метеор., I, 14). На овој простор главно живеело пелагиско племе под етнонимот Теспроти (Θεσπρωτοί) од Θεός, бог и Πρῶτος, проти-први). Нивната земја се викала Теспротија (Θεσπρωτίας γῆ). Етнонимот и хоронимот го добиле по тоа што први во Елада ја прифатиле религијата на олимписките богови.

Во Додона, југоисточно од градот Јанина денес, се наоѓало пророштвото на Зевс, над реката Додон. Пророштвата се давани по шумењето на светиот даб или по летот на светиот гулаб (персонификација на божицата Евринома). Бидејќи пророштвата биле добивани од богот

Зевс, власта и моќта на тие пророштва биле толку големи што подоцнежните освојувачи на Балканот тежнеле најпрво да го зграпчат светилиштето и да постават свои свештеници или да ги задржат истите но под своја служба. За свештеници биле земани жителите од Додона. Тие биле од Македонија, под името Сели (*Σελλοί*), од југоисточните падини на планината Вермион (Каракамен). Овие свештеници живееле припросто и спиејќи на земја очекувале пророчки сништа. Ова најубаво го опишува Хомер (II. XVI, 233-235), кога Ахил им се моли на боговите неговиот пријател Патрокло да се врати жив и здрав од борбата против Тројанците: „Зевсе, о кралу Пелашки и Додонски кој далеку во Додона владееш во студенило, Сели гатачите кои нозе не мијат, земјолежат, се со тебе“. Топонимите на племето Сели се сочувале и во подоцнежните векови. Со драѓањето на Словените на Балканот во VI век, племињата Драговити и Језерити ги населиле овие области. На североисточните падини на планината Каракамен, на надморска височина од околу 1000м оснивале село под името Горен шел, додека на источните краеве Долен шел. Двете села биле уништени за време на Негушкото востание против Турците, во 1822 година, а жителите биле протерани (Симовски, 1978, 259). Денес постои село под името Сели, меѓу градовите Бер и Негуш, кое е познат скијачки центар.

ТОПОГРАФСКА ЛОКАЛИЗАЦИЈА НА ПРАИСТОРИСКА И АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА

Од митологијата може да се заклучи дека праисториска Македонија постоела како посебна човечка заедница и таа претставувала дел од егејскиот свет и од големото палеобалканско неолитско семејство. Во географска смисла таа се наоѓала како „сендвич“ меѓу

Пелазгија на југ и Бригија и Пелагонија на север. Таа го опфаќала просторот на планинските масиви на Олимп, на исток, преку Пиерија и Пинд на запад, Каракамен и Вич северно, со рбетот на сливот на реката Бистрица (Халиакмон). Многубројните автохтони неолитски племиња им биле соседи на Македонците. Најблиски сродници им биле Магнетите во тесалиската Магнезија, југоисточно од Олимп. Позападно биле Еолците (Минијците, Лапитите, Тироите и Флегијците), потоа Хистиеотидите и Теспротите. На запад биле Енхелејците, а на север Бригите и Пелагонците, додека на исток Пеонците, Тракијците и Мигдонците.

Реката Бистрица или Халиакмон е брза и силна планинска река. Нејзиното име *Ἀλιάκμων* е македонско, од групата на палеобалканската глосологија, каде зборот *αλις*-халис значи многу, додека вториот дел *ακμαιο*-акмајо значи силен, односно *ακμη*-акме е остар агол, т.е. многу силна река со големи свиоци. Нејзиниот правец е од северозапад кон југоисток, а должината околу 230 km. Извира од планинскиот масив на Костурската околија (Орестида), минува преку областите Елимеја, Пиерија и Ботијаја, а се влева во Термајскиот Залив на Егејското Море. На основа на географските односи, нејзиното течение може да се подели на горен, среден и долен дел. Горниот тек и припаѓа на висорамнината Орестис или Корешча (етим. *ορος*, орос-планина, гора) со просечна надморска височина од 650-700m, опкружена со високи планински венци. Четирите притоки од разни правци се спојуваат во с.Четирик и го продолжуваат текот југоисточно, каде ги примаат водите на Костурското Езеро (Келетрон), а каде се наоѓа едно од најстарите наоѓалишта на соеничката архитектура, кај селото Дупјак од 5 260 години п.н.е. Во непосредна близина на ова село е и неолитскиот град Рупишта или Аргос

Орестикон, лулка на македонската династија на Филип и Александар Македонски.

Средниот тек на Бистрица минува низ голема клисура меѓу високите планини Пинд, Хасија, Пиерија, Аскио, Бермио и Олимп. Должината на клисурата е околу 130 km и во нејзината средина реката Бистрица прави еден многу остар свиок од околу 45 степени во вид на кривина од северозапад према североисток, што најверојатно им дало повод на жителите оваа област да добие име Елимеја (Од зборот: *ελικ*, *ελιξ*, *ελιγμος*-елик, еликс, елигмос: свиок, кривина).

Завршниот тек на реката ја напушта клисурата во висина на градот Бер, меѓу планината Каракамен и Пиерија и низ централната рамница Солунско Поле во Ботија (*Βοττια*, од *βοσις*, *βοσκη*-босис, боско: ливада, да се храни, како и *βοτηρ*-ботер: овчар и *βοτον*-ботон: добиток кој пасе), прави мал лак и се влева во Термајскиот Залив. Во неолитот, Термајскиот Залив навлегувал длабоко во Ботија, па така градот Пела бил приморски град. Денес постои езерото Лудија со истоимена река. Македонскиот збор термос *θερμος* значи врел. Наведените простори на Халиакмон (Бистрица), со своите стрмнини, котлини, висорамнини и приморски рамници, биле лулка на праисторијата на Македонците, кои од првите историчари во класичниот период биле означени како Горна Македонија. Така на пример, Тукидид (463-403) разликувал „Горна и Долна или Примарска“ Македонија.

За развојот на Македонската држава, парафразирајќи го Херодот (VIII, 137), Kostopoulos (1992, 18) наведува дека древните Македонци од Орестида (Костур) во текот на времето се споиле со соседните самостојни Македонци кои живееле во Еордаја, Елимеја (Кожени и Гревени) во северна Тимфаја (Хасиа), во Линкестида

(Лерин) и во Пелагонија, т.е. во Горна Македонија (Ἀνω Μακεδονία), што било име за Западна Македонија и сите заедно значително ги прошириле своите граници на исток. Бидејќи во подножјето на Пиерските Гори ја создале својата престолнина Аига, продолжиле со понатамошното ширење на својата држава во централната македонска рамница, околу долните теченија на Халиакмон, Лудија и Аксија во т.н. Приморска Македонија. Подоцна предците на Александар I (495-452) уште повеќе ја прошириле Македонија на исток со спојување на своите сонародници, така што создале силна држава од Олимп и Егејското Море, до Шар Планина, Осоговските и Рилските Планини.

Но многу пред него, околу 2 500 година п.н.е., историчарот Тукидид (II, 99) уште побаво ја опишал територијалната распространетост на Македонија: „Меѓу Македонците се бројат Линкестите и Елемејците и други племиња од горната страна, кои се нивни сојузници и подложници, но имаат свои кралства. Сегашната Македонија покрај море ја стекнал најпрво Александар, таткото Пердика и неговите предци Темениди, кои потекнуваат од старо време од Арго (во Орестида) и се крунисале протерувајќи ги Пиерите после битката кај Пиерија (1200 година п.н.е.), кои подоцна се населиле под Пангеон, преку Стримон Фаргет и други места... а од з. Ботијаја Ботијанците, кои сега живееат во соседство на Халкиѓаните. Од Пеонија стекнале тесно парче земја по течението на реката Аксиј, кое се простирало од внатрешноста до Пела и морето, а преку Аксиј сè до Стримон, владеат со т.н. Мигдонија, протерувајќи ги Едонците. А прогонувајќи ги од т.н. Еордаја Еордајците, од кои многу загинале, а еден мал дел од нив се населил околу Фиска и од Алмопија Алмопијаните. Тие Македонци ги совладуваат и останатите племиња, кои уште и сега ги држат

под власт и од Антемунт и Крестонија во Бисалтија и голем дел од земјата на самите Македонци. Сè заедно се нарекува Македонија, а Пердика Александров бил нивни крал, кога Ситалко почнал да ги напаѓа”.

Така, во новите општествено-политички услови, наместо Халиакмон (Бистрица), столб на Македонската држава станала реката Вардар (Аксиј). Оваа силна река со право го носи древното македонско име Аксиј (Αξιός). Етимолошки потекнува од основата αξω αξιω-аксо, аксомај: да води и αξιός-аксиос: одличен, достоен, вреден. Кај Хомер „ реката Аксиј е широка река, која земјата ја оплодува со најубава вода“, а во врска со учеството на македонските Пеонци на страната на Троја во војната, кои ги предводел Пирехмо (Πυρριχημης). Војводата Пирехмо, со храбрите криволаките Пеонци, на коли јуришал на грчките лаѓи, кога Патрокло го погубил и бил погребан во Троада. Оваа вредна, најголема река во Македонија, е долга 388km, површината на сливот е 22 387km², извира кај селото Вруток, во подножјето на Шар Планина и се влева со широк облик во Солунскиот Залив и располага со голема хидро енергија. Нејзините долини и долините на нејзините притоки се одликувале со голема плодност и претставувале главен земјоделски реон, посебно во Долна Македонија која била јадро на античката Македонска држава. Со време, околу тоа јадро се собрале сите соседни македонски племиња, создале единствена моќна држава, која тргнала во освојување на дотогаш познатиот свет.

ОБЛАСТИ ВО МАКЕДОНИЈА

Во праисторискиот и историскиот период во Македонија се издиференцирале следните геополитички области (Тукидид, II, 99 и Папазоглу, 1957):

Горна Македонија

Орестида (Ορεστις)
Елимеја (Ελιμεια)
Линкестида (Λυγκηστις)
Пелагонија (Πελαγονια)
Деуриоп (Δευριοπς)
Дасарет (Δασσαρητιδα)
Атинтанија (Ατιντανια)
Тимфаја (Τυμφαια)
Параваја (Παραναια)
Еордаја (Εορδαια)

Долна Македонија

Аматија (Εματιја) (Αμαθια, Ημαθια)
Пиерија (Περια)
Ботијаја (Βοττιαια)
Алмопија (Αλμωλια)
Амфиакситида (Αμφιαξιτις)
Мигдонија (Μυγδονια)

Источна Македонија

Крестонија (Κρηστωνις)
Едонија (Ηδωνις)
Бисалтија (Βισαλτια)
Пиерија (Περις)
Парорбелија (Παρορβηλια)
Халкидики (Χαλκιδικη)
Синтика (Σιντικη)
Пеонија (Παιονια)
Одомантика (Οδομαντικη)

МАКЕДОНИЈА ВО ПРЕОДНОТ ЦИВИЛИЗАЦИСКИ ПЕРИОД

Мирниот живот на старобалканските народи го пореметиле новите миграции на северозапад на полуостровот во XII век п.н.е. Тоа биле безимени варварски племиња, подоцна нарекувани Илири, Епири и Дорци.

Овие информации ги дава Тукидид (I, 12), кој опишува „... дека Елините и по Тројанската војна уште се селеле и создавала нови населби, па така Елада не можела да се смири и да се подигне“. Ова време во историјата е означено како преоден период. Бидејќи многу се спекулира со овој период, посебно во последно време, во овие истражувања ќе биде даден нешто поширок простор.

Новите миграциони орди (банди) силно се пробиле по должината на Динарида и предизвикувале паника, која се почувствувала на целиот Балкан, Мала Азија, Палестина и Египет. Овие поместување на „народите од морето“ настанале околу 1190 години п.н.е. и познати се на основа на еден епиграм на фараонот Рамзес III, од храмот Мединет Хабу во Египет.

Веќе е изнесено дека миграцијата на Илирите во земјата на Енкелејците на запад во Македонија ја запрел Кадмо од Теба. Но Бригите, на север во Македонија биле принудени да ги напуштат своите населби и да мигрираат во малоазиска Фригија (Херодот, 7, 73). Тоа исто го сториле и Стримоните, тракиско племе кое живеело во сливот на реката Струма. Кога тие се доселиле во Мала Азија, го добиле етнонимот Битињани (Херодот, 7, 75). Од рамницата Теспотија, денешна Јанина, протерани биле Пелазгите, додека од планината Воион си отишле Беотите, а на нивните места се сместиле Епиротите (Ἠπειρωταί).

Пелазгите, кои го носеле името Петали (Πεθαλοί) или Тесали (Θεσσαλοί), мигрирале во земјата на Еолите,

каде живееле Еолците (Лалити, Минои, Тирои и Флегијци) од Подунавје и оттогаш таа го носи името Тесалија (Θεσσαλιώτις) (Parastavrou, 1972). Според Ератостен, тоа се случило во 1124 година п.н.е. Еолците од Еолија (Тесалија) мигрирале во Мала Азија, во Еолија, додека Ахејците од Фтија на Пелопонез.

Беоканите, соседи на македонските Орести, околу 1140 година п.н.е., биле протерани од Арна во Тесалија, ја населиле сегашна Беотија, меѓу планините Хеликон и Китерон, која прво се викала земја на Кадмо (Тукидид, I, 12).

Меѓутоа, најголемите промени на просторите на Пелазгија ги направиле безимени племиња, кои подоцна се наречени Дорци. Според традицијата на Тесалците, Дорците преку денешна јужна Албанија и Епир, влегле во Тесалија „осумдесет години по паѓањето на Троја“ (Тукидид, I, 20). Тие го населиле јужниот дел, областа Фтија, каде порано живееле тесалските Ахејци. За потеклото на Дорците, во историјата не постојат податоци. Од археологијата се знае дека користеле оружје од железо, дека ги спалувале умрените. Меѓутоа, тие биле протерани од месното население и се повлекле на север од Тесалија, во областа Хистиеотида (Ἰστιαίωτις). Подоцна пак биле протерани од страна на Кадмејците, потомци на прочуениот крал Кадмо од Теба (Херодот, I, 56). „Од Хистиеотида преминале во регионот Пинд, каде го примиле името Македонци, Од Пинд, преку Пиндскиот масив тргнале на југ и протерувајќи ги Етолците стасале во Дриопида, а оттаму дошле на Пелопонез и го добиле името Дорци“.

Од наведените податоци на Херодот и од пишувањата на Тукидид (I, 3) се гледа дека новите доселеници „ги земале за себе имињата на други народи, а тоа име го немала цела земја“. Понатаму се вели дека „освен ахилеевиот народ од Фтиотида, кои биле токму први Елини“.

Значи, спротивно на класичните историчари Херодот и Тукидид, Sakelariou (1982) и Kostopoulos (1992), погрешно цитирајќи ги нив, тврдат дека „Елините се Македонци“, дека „Македонците биле Елини“ и дека „Западна Македонија е древна заедничка татковина на сите Елини“.

Од ова произлегува дека, ако ахилејските претци биле првите Елини, тогаш тие не биле Дорци туку Ахејците од Фтиотида во Тесалија, од племето Мирмидони (Μυρμιδόνες, од μυρμηξ-мирмекс: мравка) чиј крал бил Пелеј (Πηλεὺς), син на егинскиот крал Еак (Αἰακός) и татко на Ахил (Αχιλλεύς). Според митологијата, Ахејците никогаш не биле во Македонија. Во Фтија се доселиле преку Теспротија (Епир), а првите податоци за нив под етнонимот Αἰθῆῳαῶα или Αἰθῆῳαῶαη потекнуваат од Хетитите за време на кралот Марсил (1350-1320 п.н.е.) и од египетскиот фараон Рамзес II (1288 година п.н.е.), (Childe 1927, 63, 72). Ахејците никогаш не отишле на север, туку по некое време, во средината на XIII век п.н.е., кој од страна на Пелоп (Πελοπ) од Мала Азија, кој по потекло бил Фригиец или Лиѓанин, биле одведени на север на Пелопонез во Ахеја. Од овој Пелоп потекнуваат Пелопидите, меѓу кои најпознати се Атреј (Ατρεὺς), Агамемнон (Αγαμέμνων) и Орест (Ορέστης). Од ова произлегува дека пелопидите не се Елини, туку Лиѓани или Фригијци.

Херодот исто така го одредува и времето кога Дорците биле протерани од Хистиеотида и „се населиле во областа Пинд“. Според него, тоа се случило во време на Кадмејците, потомци на Кадмо, тогаш кога биле силни, а пред нивното прогонство. Овој настан е изнесен во митот „Седуммина против Теба“, кого Хесиод го нарекува „војна на овците на Едип“, (претходел на походот на Аргонаутите, 1225 година п.н.е.). Тој е опишан и во митот за „Елигоните“, за синовите на јунаците кои десет

години подоцна го обновиле нападот на Теба. Тогаш Кадмејците, користејќи ја темнината, побегнале на патот преку Македонија, заедно со своите жени, деца, оружје и малку работи кои можеле да ги носат (Гревс, 1990, 107, б и 2) и отишле во земјата на Енхелејците.

Тоа го потврдува и Херодот (V, 61) изнесувајќи дека „за време на кралот Лаодамант, синот на Етеокле, Аргејците ги протерале Кадмејците и тие побегнале кај Енхелејците“. Според хронологијата на Ератостен, „војната на седуммината против Теба“ била во 1213 година п.н.е., па следи дека војната на „Епигоните“ која настапила десет години подоцна, се случила во 1203 година п.н.е. Кадмејците биле најсилни за време на кралот Лај, односно неговиот тотор Лик, а тоа било пред „војната на седуммината против Теба“.

Идните Дорци биле принудени да ја населат областа Пинд во Македонија, поради што, според Херодот, се наречени „... со името Македонци“, зашто дотогаш биле варвари и анонимни. Пинд, во географски поглед, е планински венец кој се простира од крајниот запад на Македонија, сè до Фокида и Беотија во Коринтскиот Залив. На Македонија ѝ припаѓа само помал северен дел. Тоа се планината Грамос (2520м), јужните падини на планината Војон (1802м), Линко (2249м) и северните падини на Хасиа (2160м). Во административен поглед, овие простори биле македонските области Атинтанија, Параваја и Тимфаја, односно западниот дел од денешната околина Гревен, меѓу Халиакмон (Бистрица) и Пинд. Во митологијата не се познати активностите на соседните македонски области, како што се Орестида, Елимеја и Пиерија. За цело време на нивниот престој во овој зафрлен дел на Македонија, Македонија биле стабилна.

Бидејќи ова била планинска и неплодна област, по кратко време новите доселеници се вратиле на југ, по должината на Пиндскиот ланец и преминале во

Дриопида, која се наоѓала меѓу планините Парнас и Хелика, кај денешниот град Лебадија. Во Дриопида (Δρυοπις) го смениле хоронимот во Дорида (Δωρις) и го зеле етнонимот Дорци или Дорани (Δωριεῖς).

Имајќи ги како база Дриопида и Беотија, Дорците ја нападнале пелашка и еолска Атина, во 1050 година п.н.е., но без успех. Сепак Атињаните биле принудени да им дозволат на Дорците да го населат Маратон. Со ова не се сложувал аргијскиот крал Евристеј, од лозата Данаиди, кој гледајќи голема опасност тежнееел со сите сили да ги уништат Дорците во Елада (Apollodori, II, 8, 1.). Дорците трипати се обидувале преку Коринтскиот Теснец (Истам) да го освојат Пелопонез. Меѓутоа, тоа не им пошло од раце. Дури во „третата генерација“, со помош на Македонците, успеале да го освојат Пелопонез преку морската теснина Рио-Антирио, кај денешна Патра, и да го срушат кралството на Микените. За тоа Херодот (VIII,43) пишува „...тоа биле по потекло Дорани и Македонци“. Тоа се потврдува и во „Големата историја на грчката нација“ (Ekdotikon, Athinon, 1990, 16), каде се истакнува дека „во составот на напаѓачите на микенскиот свет, покрај Дорците учествувала и една група Македонци“. Со тоа етнонимот јасно се дефинира. Водач на Дорците во овој голем настан бил Темен (Τημενος) кој при делбата на власта на Пелопонез го добил на управување Арг, а кој ја основал и Аргеадската династија. Од неговата лоза потекнува тиранинот Фејдон (Φειδων), околу 750 години п.н.е., со кого македонскиот двор, кога бил во најголем подем, одржувал најблиска врска (Papastavrou, 1972, 106).

По сите овие случувања на Балканот, настанала една огромна информативна историска празнина од XI-VII век п.н.е. Овој период од историографите е означен како „мрачен историски период“. Потоа дошло до архајската епоха, до ново обликување на политичкиот живот

на народите на Балканот и во Мала Азија, до „втора колонизација“ на крајбрежието на Медитеранот, Јадранот и Црното Море. Најстарите информации за тоа потекнуваат од поетите Тартеј, Хесиод, Херодот, Тукидад, Ератостен, Диодор Сиц. и други. Со миграцијата на Дорците на југот на Балканот, на Пелопонез, Крит, на југот на Мала Азија и Кипар, судбината на староседелските племенски заедници во нивниот праисториски свет била различна.

Пелазгите, на територијата Пелазгија (Елада), по промената на структурата на населението на Балканот, можат да се следат до IV век п.н.е. Според податоците на Херодот (I, 57 и IX, 28), Пелазгите од Тесалија биле протерани и се населиле над Терсен во Крестона, меѓу реките Аксија и Стримон во Македонија, јужно од Дојранското Езеро. Многу Еолци (Минијци, Лапити, Тирои и Флегеи) мигрирале преку Егејското Море на западниот брег на Мала Азија и ја оснивале Малоазиска Еолија, северно од Смирна. Од Беотија и Дриопида, многу Пелазги, Минијци и Лапити со Јонците (Јонци се Егејалиски Пелазги од Пелопонез, Херодот VII, 94), исто така отишле на западните брегови на Мала Азија, јужно од Смирна и формирале Јонски сојуз. Еолците, претежно Лапити, Тирои, Пелазги и Јонци од Атина и Атика, во голем дел останале и се истакнале во општествениот и политичкиот живот на Атина како „полис-држава“.

Меѓу нив најистакнато место заземале племињата Бутади, Пизистратици, Кодриди, Алкмеониди, Пајониди и други, а од поединците тоа се Перакле, Алкибиад, Солон, Платон и многу други, чие потекло било од просторите на Централниот Балкан. Мал дел од Атика мигрирале на Хелиспонд, каде ги оснивале градовите Плакија, Скилака и други. Островите Лемно, Имбро и други останале населени со Пелазги и Еолци кои давале отпор и за време на Персиските војни и на Милтиадовата атинска колонизација (516 години п.н.е.).

Како што се гледа од овие анализи, во Грција дошло до радикални промени на населението, претежно во западните предели, Пелопонез и Крит, до создавање на еден нов Дориленд, на чело со Спарта. Атина долго останала мултинационална, со што се развивал постојан антагонизам, кој бил крунисан со Триесетгодишната војна.

АНТИЧКО МАКЕДОНСКОТО КРАЛСТВО АРГЕАДА

Во претходните поглавија се изнесени митолошко-историските и некои археолошки податоци за најстариот период од македонското минато, од нивното доаѓање на Балканот во составот на палеобалканските заедници на народите во неолитот. Истакнато е дека митолошките племенски заедници на Македонците имале свои кралеви, свој општествен живот и своја култура која била автохтона, а која помеѓу VI-IV век п.н.е. е присвоена од страна на Елините.

По „мрачниот“ историски период, од историографијата е утврдено дека уште во преткласичниот период во Македонија на власт дошла династијата под име Аргеада, која ја создале и развиле посовремената и единствена македонска држава, во VII век п.н.е.

Од наведените истражувања може да се констатира дека општествените потреси во периодот меѓу XII-XI век п.н.е. на Балканот, не го прекинале постоењето и континуитетот на Македонија и немало иселување на населението од Македонија. Новите безимени доселеници од Хистиеотида во Тесалија, кои биле протерани од страна на Кадмејците од Теба, во подрачјето Тимфај и Епир на планината Пинд, не можеле да ја сменат бројната и структурна организација на праисториските Македонци.

Додека елинскиот свет бил зафатен со друга колонизација, по онаа првата по Тројанската војна, со создавањето на „полис“ држава, со својот антагонизам, во централниот дел на Балканот, од митот изнуркува една автохтона, сосема поинаква човечка заедница на античките Македонци. Нивни генератори биле Орестите (Гораните) од Арго во Западна Македонија, кои ги удриле темелите на македонската држава, прва во тогашна Европа, а со тоа и својата Аргеадска династија, која ќе создаде светска империја. Додека митолошките македонски династии се прифаќаат како такви, дотогаш за династијата Аргеада постојат некои историски проблеми кои не се доволно јасни. Тие се однесуваат на временскиот почеток на династијата, на нејзиното генеолошко и топографско потекло, односно дали таа е македонска или дорска или дали е од Арг во Орестидата или од Арг на Пелопонез.

Најдобри податоци за овие прашања сепак дава Херодот (VIII, 37) во својата Историја каде ги опишува услугите на македонскиот крал Александар I на Елините во борбата со Персијците. Тој изнесува: „Седми по ред предок на овој Александар бил Пердика, кој го основал македонското кралство и тоа вака: „Тројца Теменови потомци, браќата Гавам, Аероп и Пердика бегаат од Арго во Илирија, а оттаму преминуваат во Горна Македонија и доаѓаат во градот Лебеја. Тука се главиле како слуги кај кралот. Еден чувал коњи, другиот говеда, а најмладиот од нив, Пердика, чувал кози и овци“. По едно недоразбирање кралот ги истерал. „Момчињата доаѓаат во друг крај на Македонија и се населуваат во близина на т.н. градини на Мид, син на Гордие, во кои растат диви рози, од кои секој има по шеесет ливчиња и имаат поубав мирис од сите други рози. Во тие градини, по кажувањата на Македонците, бил и Силен. Над тие градини се издигнува поради студот непристапната планина

наречена Бермион (Каракамен). Кога дошле до таа земја, браќата оттаму тргнале да ја покорат цела преостаната Македонија“.

Херодот (VIII, 139) понатаму продолжува: „Од тој Пердика значи потекнува и овој Александар, чиј род изгледа вака: Александар бил син на Аминт, Аминт бил син на Алкет, а татко на Алкет бил Аероп, а на Аероп бил Филип, а татко на Филип бил Аргеј, а татко на Аргеј бил овој Пердика кој и ја оснивал државата“.

Од ова се гледа дека родоначалник на македонската Аргеадска династија на кралеви бил легендарниот Пердика, кој е седми по ред предок на кралот Александар I. Херодот (485-425) бил современик на кралот Александар I (495-450) и тој на своите патувања ја обиколувал Македонија, па почетокот на македонската Аргеадска династија може да се лоцира хронолошки околу 700 години п.н.е. Описот на Херодот дека браќата „бегаат од Арго во Илирија, а оттаму преминуваат во Горна Македонија“; некои историографи го толкуваат така што браќата бегаат од Арго на Пелопонез во Илирија, а од Илирија преминуваат во Горна Македонија, не земајќи во обзир дека градови со името Арго во Македонија и Елада имало многу. Така на пример, Parazoglu (1957, 180) истакнува дека само во Македонија евидентирала седум градови под ова име, дека осмиот бил Арго во Орестида, а името значи рамнина. И навистина, сите овие топоними под името Аргос (Αργος-βελ, светол, блескав или уште рамнина), било да се наоѓаат во Македонија или во Елада, се во рамнина. На Пелопонез, најпознат е Арго на реката Инаха во Арголида, по што уште Хомер сите Грци ги нарекува Аргивци, потоа Арго на реката Пенеј во Тесалија, Арго во Акарнанија и цела област како Алфилохиска Арголида итн. Меѓу градовите во Македонија, во историјата најпознат е Арго во Орестида, како Аргос Орестикон, од каде потекнува Аргеатската македонска династија, за што ќе биде нешто поопширно излагањето.

ПОТЕКЛО НА МАКЕДОНСКАТА КРАЛСКА ДИНАСТИЈА АРГЕАДА ОД АРГ (РУПИШТЕ) ВО КОСТУР

Жителите на Орестида, Орестите, биле Македонци од палеобалканското неолитско семејство. Нивниот антропоним потекнува од зборот *орос-орос*: гора, планина, граница или меѓа, па тие би се именувале уште како горани, граничари, краевци. Нивен легендарен епонимен херој на племето е Орест (Горан), крал на Орестида, а според Страбон (VII, 326) од него потекнува македонската кралска лоза Аргеада. Тоа исто го тврди и Аријан (*Historia Romana*, 1907, 63), „дека македонските Аргеади се од Аргос во Орестида“, (*Αργος το εν Ορεστιδι, οθεν οι Αργεαδαι Μακεδονες*). Оваа најзападна македонска погранична област, источно се граничела со Еордаја и Елимеја, западно со Енхелида, северно со Дасарет, односно порано со Бригите, Лихнида и Линкестида, додека јужно со Параваја, Тимфаја и Теспотија.

Областа Орестида (денешно Костурско или Касторија) припаѓа на Горна Македонија и е во сливот на горното течение на реката Халиакмон (Бистрица). Таа е висорамнина, со најниска точка на надморска височина, 650м. Заокружена е со високите планини Пинд, со највисокиот врв Грамос (2520м) и Воион, (1802м) на југ Аскио (2111м), Верно (2128м) и Вичо (2124м) на исток, Варноус (2354м) на север и на запад Галичица (2288м).

Најстар и главен град на Орестида бил Арг (*Argos Orestikon*, или Арг во Орестида-Старбон, VII, 326). Градот се наоѓал во рамница во Аргеадското Поле, „*Argaesteum campum*“ (Ливи, XXVIII,33). Градот Арг (Рупиште) постои и денес, во рамница, на 9 км од градот Костур, на северо-источниот дел на р. Халиакмон (Бистрица). На Аргеадската династија тој ѝ дал неколку кралеви и поголем број „хетери“ во македонските фаланги.

Археолошките истражувања во областа Орестида, во последно време, утврдиле наоди кои потекнуваат од

неолитот, па и од палеолитот. Пред се локалитетите Арменохори (Арменово) на околу 1,5 км од Аргос Орестикон (Рупиште), а многу археолози сметаат дека тоа е локацијата на примарниот Аргос. Потоа Несторио (Нестрам), на североисточните падини на Грамос, чука меѓу Пендаварисон (Желегоже) и Авги (Прештени), Корисос (Горенци), Кралени (Крпени), на југоисточниот брег на Костурското Езеро, Корестида (Корешта) во горниот тек на р. Халиакмон итн. (Даскалаки, 1928, 14). Од посебно значење се езерските населби од камениот период во с. Диспелио-Διοδηλιό (Дупјак) на јужниот брег на Костурското Езеро, околу 8 км од Костур, кои инаку се пронајдени и кај други езера во Македонија (Охрид, Преспа, Дојран и други). На овој локалитет, каде истражувањата почнале во 1938, па се продолжени во 1940, 1974, 1992, 1993 и 1994, се откриле големи сидови составени од огромни обработени карпи, дрвени палисади (огради од колци) под водената површина на езерото за прицврстување на дрвени куќи (соедници), камени алатки: секири, направи за обработка на земја, алатки за куќна употреба и друго. Покрај тоа, што е многу значајно од културен аспект, најдено е палеографско слоговно писмо на штичка, чија хронологија со помош на Ц-14 датира од 5260 година п.н.е. (Hourmouziades, 1996).

Од наведените археолошки откритија се гледа дека Орестида била добро населена уште во неолитскиот период. Тоа биле првите Македонци на овие простори, така што Орестида претставува лулка на сите Македонци.

Веќе е познато дека историчарот Костопоулос од Солун, многу плоден истражувач и публицист, автор на десет монографии кои се занимаваат со прашањето за Македонија, во последната од нив (1992, 14), во поглавјето „Митовите и историјата“, изнесува дека „според митологијата, родоначалник на Македонците бил Македон, син на Зевс и дека владеел со Западна Македонија, додека неговиот брат Магнет управувал со источна

Тесалија. Во последниот наслов „Во мугрите на историјата“, авторот изнесува дека „блескавата историја на Македонците почнала околу 700 години п.н.е. со центарот Орестида (Костур). Од овој дел потекнуваат македонските кралеви Аргеади, династијата на Филип II и Александар Велики“.

Понатаму, за да ги поткрепи своите наоди за Аргеадите, авторот го цитира Арриан (I-II век н.е.) и неговото дело „Historia Illyrica“, каде се вели дека „Argos во Орестида, од каде се Македонците Аргеади“. Потоа тврди дека родоначалникот на македонските кралеви го имал за татковина Arg, кој бил изграден во близина на изворот на р. Халиакмон, т.е. Arg во Орестида. (Една притока на Халиакмон ги одведува водите од Костурското Езеро, тогаш нарекувано Келетрон.) Во истиот дух ги цитира Strabon (63 години п.н.е.-24 години н.е.) и Pausanija (II век н.е.), кои го изнесуваат истото тврдење за потеклото на Аргеадската кралска династија на Македонците од Arg во Орестида, а никако од Arg на Пелопонез, како што тврдат некои историчари.

На крај цитирајќи го Хесиод (VII век п.н.е.), го изнесува неговото тврдење дека Македон и Магнет биле браќа и дека праисториските Македонци живееле во Пиерија, со својот родоначалник Македон, додека Магнет бил крал на Магнезија во Тесалија. На стрмнините на планината Пиерија, Аргеадот Пердика I, во околу 700 години п.н.е., ја иззидал својата прва престолнина под името Аига (Αἴγα), денешна Вергина.

ДАЛН АГЛАМЕТНОВИОТ ОРЕСТ ОД МИКЕНА БНА ВО МАКЕДОНИЈА ?

Тврдењето на Херодот дека Теменовите потомци побегнале од Arg во Илирија, а од Илирија во Горна Македонија, веројатно го навела Страбон (VII, 326) да изнесе:

...се зборува дека со Орестида некогаш управувал Орест, бегajući по убиството на мајка му, оставајќи ѝ го своето име на земјата и го оснивал градот кој по него се нарекувал Арг во Орестида."

Овој наод од подоцнешните историчари бил многу експлоатиран како доказ, а со цел за поврзување на ахејската (елинска) историја со истата на просторите на Македонија. Заради објективност и противставување на овој наод, се поставува прашањето за престојот на Агамемновиот син Орест во Македонија. Според легендата, Орест е роден во Микена на Пелопонез, каде татко му бил крал. Детството го минал безгрижно во родителскиот дом. Но, по враќањето на Агамемнон од Троја, тој бил убиен од неговата жена Клитемнестра и нејзиниот љубовник Егист, на тринаесетиот ден од месецот гамелеон (јануари), во 1182 година п.н.е. (Гревс, 1990, 112м, 4) и бил погребан во Амикла покрај Спарта или во Микена (Pausanija, II, 16, 5).

За време на убиството на Агамемнон, Орест имал 10-12 години. Неговата сестра Електра, со помош на стариот татков учител, го спасила Орест, па тој едно време бил меѓу овчарите во Лаконија, а потоа во Крисио, во предворјето на Парнас, кај роднината Строфиј, ожениет со сестрата на Агамемнон, каде дознал за татковата трагедија. По осум години, Орест преку Атина се вратил во Микена да го убие очувот и мајка си (Гревс, 1990 година, 113, г). Од ова произлегува дека како дете, Орест од својата 10 (12) година, па сè до дваесетата, се движел исклучиво на релација Микена – Лаконија – Парнас – Атина – Микена. Тогаш дошло до осветата на синот, кога Орест ја убил мајка си. Поради мајкиното убиство, Орест го прогонувале Еринеите и тој своја заштита побарал прво во Делфе, а потоа во Атина, Арг, па пак во Атина, каде му било наредено да го донесе кипот на божицата Артемида од Таурида на Црното Море, за да се откупи.

Со лукавство на неговата втора сестра Ифигенија, тогаш свештеничка во храмот на теуритската божица, братот и сестрата со кипот на Артемида се вратиле во Елада. Со убиството на очувот, кралот Егист, кој владеел седум години, Орест ја зел власта во Микена, па и во Аргонида, во свои раце. Тој владеел седумдесет години, без да ја напушти својата земја и умрел во длабока старост, во деведесетата година, во Аркадија, како бегалец од Дорците. Погребан е анонимно, во дворот на некоја ковачница во пелашка Тегеја (Херодот, I, 67, 68). Тоа се случило во времето на егзодусот на Ахејците од Пелопонез, при селидбата на Дорците, 1104 година п.н.е.

Од ова се гледа дека Орест од Арг на Пелопонез, никогаш не бил во Илирија, Епир или во Горна Македонија, за своето име и името на својот роден крај да го даде на една област и град во непозната средина. Понатаму, по убиството на неговиот татко од Егист, Орест бил дете и под заштита на своите роднини кај кои се криел. По убиството на мајка си, како прогонет, морал за време од само една година да ги собере многубројните докази за својата одбрана и да патува со брод на весла до Таурида и назад, по море, што изнесува повеќе од 3000 км, а во услови на опасности од „народите од морето“.

Орест од Пелопонез, по копнен правец до Орестидата во Македонија не можел да оди зашто била големата преселба на народите на просторите на Елада (Пелагците, Јонците, Ахејците, Кадмејците, Беотите, Тесалите, Илирите, Дорците, Епирите итн.) и патиштата биле загроени. Комбинирано, по морски пат преку Јонското и Јадранското Море, а потоа од Апонија или Епидамнос до Македонија, во оддалеченост повеќе од 1200 км исто така не можело да се оди, зашто Ахејците тој пат не го познавале или ако го познавале, исто така бил опасен.

Понатамошен аргумент е тој дека во тој период на власт во Енхелија уште биле потомците на Кадмо, кои биле протерани од страна на Аргеадите од Пелопонез, за време на „Елигоните“, па према тоа и непријателски расположени.

Према една друга верзија, на Орест и Електра им се судело во Арг, од страна на народот. Осудени биле да извршат самоубиство. Меѓутоа, на предлог на Аполон, наредено им е да минат во прогонство една година во Парасија (Еврипид, 480-406 година п.н.е. во Орестис).

Постои и трета варијанта, дека по убиството на мајка си Орест полудел, па како тешко болен се лечел една година во градот Гитеон во Ахајските Паракипариси на југ на Пелопонез (Pausanija, 3.26.8. и Thomson, 1954, стр. 281) што се сложува со тврдењето на Еврипид.

Резимето по ова прашање би било дека имињата на македонската провинција Орестида и нејзиниот главен град Арг во Орестида, не потекнуваат од Ахејците, односно од синот на Агамемнион, Орест од Микена. Овие имиња се од македонската лингвистичка палеобалканска топонимија, повеќе од неколку милениуми пред доаѓањето на Ахејците (потоа Елините) на просторите на Пелазгија.

ТЕМЕНОВИТЕ ПОТОМЦИ

Генеолошките наводи на Херодот за македонската кралска династија како „три потомци на Темен“, го поставува прашањето од кој Темен?

Во митологијата постојат два Темена. Еден е Темен, син на Пелазг од Аркадија на Пелопонез, кој бил познат по тоа што на божицата Хера ѝ посветил три светилишта, но не се наведуваат неговите потомци. Но, и да имал, тие биле Пелазги, а не Дорци (Pausanija VIII, 22, 2).

Вториот Темен бил потомок на Херакло, значи со дорско потекло, Хераклид, а не Пелопид каде бил Орест, кој со помош на Македонците го освоил Пелопонез, во 1104 година. Тој имал три сина и ќерка, а бил крал на Арг. Него го убиле постарите синови Керин и Фалк при капење. Тоа се случило зашто Темен сакал престолот на Арг да им го остави на ќерката Хирнета и на зетот Дејфонт, кој бил кралски советник и војсководец. Меѓутоа, граѓаните на Арг ги прогониле убијците, но подоцна тие завладеале со Арг и ги протерале сестрата, зетот и помалиот брат, кои побегнале во Епидеур. Кога браќата ја киднапирале сестрата од Епидеур за да му се осветат на Дејфонт, тој веднаш тргнал по грабнувачите и прво го убил Керин, а бидејќи во меѓувреме Фалк ја задушил сестра му, го убил Фалк, но настрадал и помалиот брат (Pausanija, II, 28, 3). Од овој мит произлегува дека потомството на Темен од Арг, во борбите околу престолот, се угаснало уште во првата генерација.

Плутарх (III, 2), опишувајќи го живописот на Александар Македонски, изнесува дека „Александар по татко бил потомок на Херакло преку Каран, а по мајка на Еак, преку Неоптолем“.

Името Каран (Καρανος-глава, поглавица, војвода) во македонската митологија е непознато. Меѓутоа, под ова име, како Каран, се јавува во македонската историја хипарх во војската на Александар Македонски. Кај Херодот (VIII, 137) Каран бил непознат, а македонската династија ја почнува со Пердика.

Првиот пат Каран се појавува кај Теопомп, митограф од Книд, пријател на Цезар, каде Каран бил измислена личност за да ги поврзе македонската и аргивската (од Пелопонез) династија. Според Теопомп, Каран во осмото колено бил потомок на Херакловиот правнук Темен, кој се преселил од Арг во Едеса, па со тоа тој е

„предок“ на таткото на Александар, Филип II (382-336), што би одговарало на околу 622 година п.н.е., додека Пердика е постар од Каран.

Значи следи дека основачи на македонската кралска династија Аргеада, по машка линија, не биле странци од Пелопонез, туку домородци, автохтони Македонци, потомци на кралот Темен од Арг во Орестида односно, прапра внук на епонимниот херој Орест, основач на Арг и на македонската кралска династија Аргеада. Името Темен (Τημενος-на божеството посветен, или меѓа) припаѓа на палеобалканската-македонска глосологија.

РОДНИНСКИТЕ ВРСКИ НА АЛЕКСАНДАР СО МИРМИДОНСКИТЕ ЕАКИДИ

Легендата за роднинските врски на Александар со мирмидонските Еакиди, Ахил и неговиот син Неоптолен, најдобро ја објаснил Pausanija (I, 11) опишувајќи го Пир (Πυρρος, 318-278), македонски генерал и епирски крал. „Овој Пир немал никаква врска со Александар (Македонски) освен потеклото по предците. Пир бил син на Еаковците, син на Ариба (Αριββα, 350 година п.н.е.), а Александар бил син на Неоптолемовата Олимпијада (и Филип II). На Неоптолем и Ариба татко им бил Алкета (Αλκetais), син на Тарип. Од Тарип до Ахилеовиот Пир (назад), има петнаесет степени на потомци (т.е. околу 800 години).

Кога е срушена Троја (1183 година п.н.е.), овој (Пир на Ахил) и Ахилеј и Неоптолем, неговиот син, го имале прекарот Пир црвен (оган), прв ја напуштил помислата за враќање во Тесалија и на темелите на претскажувањата на Елините, стасал во Епир и тука се населил. Со Херниона (ќерка на кралот Менелај) немал деца, а со Андромаха (вдовица на Хектор) ги имал Молос, Пиел и

најмладиот Пергам. Пиел останал во Епир како крал и од него влече потекло Еаковецот Пир и неговите предци, а не од Молос“.

Синот на Тарип, Алкета, покрај Ариба имал и син со име Неоптолем, а негови деца биле Александар и Олимпијада, мажена за македонскиот крал Филип II, татко на Александар Македонски.

Што се однесува до синот на Ахилеј, Неоптолем, тој бил убиен во Делфе, кога се обидел да го ограби светилиштето, каде е и погребан (Pausanija, I, 13).

За мирмидонското потекло на Еакидите, се однесува и на Ахил. Томсон (1954, 498) изнесува дека овој генеолошки етноним во почетокот припаѓал на пред-ахејските жители на Елада, како што Данаутите биле жители на Арг на Пелопонез, односно староседелци на Пелазгија, пред доаѓањето на Елините.

ПОХОДОТ НА ТЕМЕНИДИТЕ

Основањето на македонското кралство течело на тој начин што „тројца потомци на Темен ... бегаат од Арг во Илирија, а од Илирија преминуваат во Горна Македонија...“ (Херодот, VIII, 137). Во овој дел Херодот не е јасен зошто Илирија во негово време била западна граница на Орестида, а двете области се одделени со планинскиот венец на Пинд и Галичица, кои биле вододелници на р. Халиакмон која се влева во Егејското Море и реката Деволи која се влева во Јонското Море. Најстариот град во Орестида, Арг, оддалечен е од географските и етнички граници на Илирија и Епир околу 40 км. Ако се прифати дека Пердика со своите браќа тргнал на историски пат од Арг во Орестида, тогаш е јасно дека тие добро ги познавале географските односи, зашто биле месни жители, домородци, а правец им била Горна

Македонија. За Горна Македонија патот води на исток, а не на запад каде била Илирија или можеби Арг тогаш се наоѓал во Илирија, што историски не е утврдено. Понатаму, Орестидата е во Горна Македонија, следна етапа би им бил градот Лебеја, кој припаѓал на македонската област Елимеја, на соседна Орестидата, што не било причина да одат на запад, па да се враќаат на исток.

Понатака Херодот нагласува дека „... браќата преминуваат во Горна Македонија и доаѓаат во градот Лебеја“. Тешко е да се идентификува градот Лебеја во Горна Македонија. Една помала населба под денешно име Ливера (Либерата) се наоѓа во областа Елимеја, на источните падини на планината Аскио (2111 м). Таа е оддалечена од Арг на Орестидата околу 30 км воздушна линија, колку и од поисточната планина Бермион (2052 м). Оваа хипотетична локација на градот Лебеја (Либерата) е на средина на плодната рамница на патот кон денешните градови Кожани-Каљари (Птолемиада). На околу 20 км северно од Либерата денес постои големо село Пердикас. Ако би ја поврзале оваа локација со митологијата, тогаш Либерата би била староиталска божица на женската плодност, култно поврзана со Либерата, чиј симбол е Фалус, бог на плодноста на земјата, полињата, виновата лоза, стоката и луѓето. Инаку, старите Римјани, култот на издигнатиот Фалус, т.е. Хермес, го зеле од староседелците на Балканот, Пелазгите (Томсон, 1954, 116).

Кога „браќата“ го напуштиле кралот на Лебеја, биле прогонувани од потери на кралските коњаници, но се спасиле бидејќи ја преминале реката Халиакмон (Бистрица), која била силно надоредена, така што коњаниците не можеле да преминат. Теменидите дошле во другиот крај на Македонија и се населиле во близина на градините на Мид. Единствена голема река во тој предел е Халиакмон (Бистрица) која минува меѓу планините Бермион и Пиерија и прави голема клисура. Единствен

природен премин на реката во овој дел постои на околу 60 км низводно од Лебеја (Либера), на источните падини на Бермион (Каракамен) на 6 км јужно од старомакедонскиот град Бер, каде завршува источниот дел на клисурата Халиакмон.

„Другиот крај на Македонија“ е Долна Македонија или праисториска Ематија, која е широка рамница меѓу долните теченија на реките Халиакмон и Аксиј, а областа е Ботијаја, односно Централна Македонија. Во неа се наоѓаат стари и големи градови на Македонија под Бермион (Каракамен), како што се Едеса, Науса, Миеза, Мариниа и споменатиот Берија.

„Кога ја зграпчиле таа земја“, го изградиле градот Еге, на околу 20 км југоисточно од Берија на десниот брег на Халиакмон и „браќата оттаму тргнаа и ја покорија цела земја“ (Херодот, VIII, 138)

Овие кажувања на Херодот потполно се потврдени и од современите елински истражувачи (Daskalaki, 1982 и Kostopoulos, 1992 и други), кои истакнуваат дека центар на македонската историја во VII век п.н.е. била Орестида и во неа Аргос Орестикон (Рупиште), од каде потекнуваат кралевите на македонската династија Аргеада, предци на Филип II и Александар Македонски, а не Аргос на Пелопонез.

МАКЕДОНИЈА ОД ПЕРДИКА I ДО ПЕРДИКА III (700-359 ГОДИНА П.Н.Е.)

Пердика I (Περδικκας, од Пер-пер: многу и тикас-дикас: судија, праведен, т.е. најправеден) е родоначалник на македонската кралска династија од Арг во Орестида (Рупиште-Костурско) во Горна Македонија, кој е и основач на Аргеадската лоза. Неговото кралство била Ботијаја, област која го опфаќала средишниот дел на

Долна Македонија, потоа во Ематија, Пиерија, Елимеја, Тимфаја, Орестида, Еордаја, Линкестија и Алмопија.

Пердика I својата престолнина ја основал во подножјето на планината Пиерија и ѝ дал име Еге или Ајгај (Αἴγυ-α-основа, αἴξ, αἴη, αἴυα-коза, место за кози, како и светло или бело). Инаку, козата била симбол, односно маската на македонските кралеви во тоа време, посебно при дворските свечености (Тупурковски, 1993, 34). Според Диодор (VII, 16), Делфиското пророштво го советува кралот да отиде од Горна Македонија во Ботијаја и таму каде што ќе види снежно-бела коза со сребрени рогови, да принесе голема жртва и да изгради град. По традиција, во овој град се одржувале свеченостите на македонскиот двор. Покрај тоа се приредувале и општомакедонски игри и се погребувани македонските владетели. Тоа го потврдуваат и неодамна објавени трудови за археолошките наоди на овие простори. Се работи за археолошкиот локалитет Вергина (Аиги), каде се пронајдени човечки живеалишта и некропола од праисторискиот период, пред XI век п.н.е.

По владеењето на кралот Пердика I, неговите наследници биле кралевите Аргеј I (Αργαῖος: од Αργ), Филип I (Φίλιππος) и Аероп I (Αεροπός). Во време на владеењето на кралот Алкета I (Ἀλκetaς), околу 550 години п.н.е., кралството се проширило на север, а нешто подоцна биле приклучени и некои источни провинции околу Термајскиот Залив и Мигдонија.

Кралот Алкета I го заменил Аминта I (Ἀμύντας) кој владеел меѓу 540-495 година п.н.е. Тој станал вазал на Персија, а Македонија персиски протекторат, за цело време на персиско-елинските војни, 490-479 година п.н.е. Имено, уште во 512 година п.н.е. персиската војна го форсирала Боспор, ја зазела Тракија, го преминала Дунав и им објавила војна на Скитите. По неуспешната кампања против Скитите, Персијците се свртеле на запад и

југ на Балканскиот Полуостров. За понатамошниот тек на случувањата, Херодот (V, 17 и понатаму) опишува дека кога персискиот војсководец Магаваз „ги покорила Пеонците, испратил во Македонија пратеништво од седум најугледни Персијци, кои после него уживале најголем углед во војничките логори. Тие биле пратени кај Аминта, во име на кралот Дариј, да побараат земја и вода...“ Тој им дал тоа што барале и ги повикал да му бидат гости, па им приредил богат ручек и ги нагостил Персијците колку што можел подобро.

Кога после ручекот седеле и пиеле вино, Персијците изјавиле: „Пријателу Македонче, ние Персијците имаме обичај на свечен ручек да ги донесеме со себе своите жени и љубовници да седат со нас“. На тоа Аминта одговорил: „Персијци, ние таков обичај немаме, кај нас се одвоени мажите од жените, а бидејќи вие сте господари и ги барате, желбата ќе ви биде исполнета“. Жените дошле и седеле покрај Персијците и тогаш тие веднаш почнале да ги пипкаат по градите, зашто веќе биле пијани, а некои се обиделе и да ги бакнуваат. Додека Аминта бил мирен, но гневен, неговиот син Александар не можел веќе да се воздржи, па нерасположено му рекол на Аминта: „Ти татко, со обзир на својата старост, можеш да се повлечеш и остави го пиенето, а јас ќе останам и ќе ги послужувам гостите“.

КРАЛЕВИ НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНСКИ ДИНАСТИИ АРΓΕΔΙΔΙ И ΑΝΤΙΓΟΝΙΔΙ

Пердика I (околу 700 години п.н.е.)	Περδικκας Α'
Аргеј I	Αργαίος Α'
Филип I	Φίλιππος Α'
Аероп I	Αερολος Α'
Алкета I	Αλκετα Α'
Аминта I (540-495)	Αμυντας Α'
Александар I (495-452)	Αλεξιαντρος Α'
Пердика II (452-412)	Περδικκας Β'
Архелаж (413-399)	Αρχελαος
Орест (399-398)	Ορεστης
Аероп II (398-395)	Αερολος Β'
Аминта II (394-393)	Αμυντας Β'
Павсанија (393)	Πανσανιας
Аминта III (393-370)	Αμυντας Γ'
Аргеј II (393-392)	Αργαίος Γ'
Александар II (370-368)	Αλεξιαντρος Β'
Пердика III (368-359)	Περδικκας Γ'
Филип II (359-336)	Φίλιππος Β'
Александар III Македонски (336-323)	Αλεξανδρος Γ' Μεγας
Филип III Аридај (323-317)	Φίλιππος Γ' Αρριαδαιος
Касандар (316-298)	Κασσαντρος
Диметрије I (293-283)	Δημητριος Α'
Антигон II Гоната (276-239)	Αντιγονος Β' Γονατας
Диметрије II (239-229)	Δημητριος Β'
Антигон III (229-221)	Αντιγονος Γ' Δωρων
Филип V (221-179)	Φίλιππος Ε'
Персеј (179-168)	Περσευς

Бидејќи кралот Аминта отишол, Александар им рекол на Персијците: „Почитувани гости, овие жени ви стојат потполно на располагање и можете, ако ви е по волја, сите или поедини да ги обесчестите, но пуштете ги да се измијат, па пак ќе ви се вратат по миењето“. Бидејќи Персијците се сложиле, тој ги пратил жените надвор, во женските одаи, а Александар облекол исто толкав број голобради момчиња во женска облека, па на секого му дал нож и ги вовел внатре. Кога влегол со нив, им рекол на Персијците: „Персијци, мислам дека сте кралски нагостени, па ви ги нудиме уште и своите мајки и сестри да се уверите дека ви укажуваме онакво почитување какво што ви припаѓа“. Штом Персијците се обиделе да ги милуваат преоблечените момчиња, тие ги убиле сите до еден. По големата истрага на Персијците, Александар вешто ги смирил, а на шефот на истражната персиска комисија Бубар му дал многу пари и сестра му Гигеја (Γυγαία) за жена, со што работата била забошотена.

По смртта на кралот Аминта, на македонскиот престол дошол Александар (Αλεξαντρος), како Александар I и владеел меѓу 495-452 година п.н.е. Во историјата тој се споменува како прв организатор на пешадија и коњаница во Македонија. Исто така се наведува и неговото учество на Олимписките игри на Пелопонез, (веројатно оние од 496 год. п.н.е) за што Херодот (V, 22) подвлекува: „Кога Александар дошол во Олимпија и сакал да се натпреварува во трчање, не сакале тоа да му го дозволат другите Елини кои се натпреварувале во трчање, зашто тврделе дека во натпреварот можат да земат учество само Елини, а не и варвари. Тогаш Александар докажал дека е Аргеец и бил признат за Елин“, т.е. за елинофил, па оттаму и името Александар I – Филенин, односно пријател на Елините.

Во персиско-елинските војни Македонците се бореле на двете страни, па дури и во поморските битки

кај Саламина, кон крајот на септември, 480 година п.н.е., на страна на Елините. За ова Херодот (VIII, 43) изнесува: „Во текот на војната на Саламина учествувале: Спартанци, Коринчани, Сикиоњани, Епидаврани, Трезењани и Хермиоњани. Сите, освен Хермиоњаните, по потекло биле Дорци и Македонци“. Пред прочуената битка кај Платеја во Атика, во пролетта 479 година п.н.е., Александар лично му доставувал важни обавестувања на спартанскиот крал Паусанија, за бројот, распоредот и наоружувањето на персиските сили и за времето на битката. Победени, Персијците во паника го напуштиле Балканот. На македонскиот крал Александар I му била доверена улогата како пратеник да склопи мир меѓу Персија и Атина. Поради сите овие и други услуги, во историјата, Александар бил наречен „Филенин“, а не поради тоа што бил Елин. За време на владеењето на овој крал, границите на Македонија биле проширени повеќе на исток, со заземање на Крестонија и Бизалтија. Сето ова се случувало во општа ровка меѓународна ситуација за превласт на овие простори меѓу Персија, Атина, Спарта, Македонија, Тракија и Илирија.

Кралот Александар I го наследил неговиот син Пердика II (Περδικκας), кој владеел меѓу 452-412 година п.н.е. Тој бил крал на Македонија во периодот на Пелопонеските војни, кога сè повеќе доаѓа до криза во односите со Атина, заради нејзините експанзионистички и колонијалистички претензии околу македонските и тракиските брегови. Пердика ја искористил спартанската експедиција во 424 година п.н.е. заедно да го разбијат Атинскиот сојуз и колонијалното владеење на Атина. Покрај тоа, Пердика ја запрел тракиската опасност на кралот Салтик (429 година п.н.е.) и успешно го експлоатирал антагонизмот меѓу елинските градови. Во текот на неговото владеење, на македонскиот двор престојувал и најпрочуениот лекар на тогашното и подоцнешното

време, Хипократ од Аликарнас, кој го лечел разболеениот крал. Пред Хипократ, во околу 460 година п.н.е., во Македонија бил и таткото на историјата, Херодот, кој дал многу добри податоци за Македонија.

По смртта на Пердика, на престолот на Аргеада дошол неговиот син Архелај (Αρχελαος), кој владеел меѓу 413-399 година п.н.е. „Кога станал крал и рамните патишта ги расекол, и останатото за војната го сторил: коњи, оружје и останатат опрема, подобро отколку сите осум други кралеви“ (Туркидид, II, 100)

Кралот Архелај е познат и по тоа што основал нова престолнина на Македонија, Пела (Πελλα), во покраината Ботијаја, преместувајќи ја истата од планинските и погранични делови во идеален и централен, рамничарски крај, покрај Термајскиот Залив, кој тогаш длабоко навлегувал во копното. Во текот на само една генерација, Пела станала најголем и најубав македонски град.

Покрај тоа, Архелај е основач на светиот град Дион (Διον), на источните падини на Олимп, чии ѕидини изнесувале 2 500 м во должина, а површината на утврдениот дел била 460 000 м². Покрај храмот на богот Зевс, тука биле и светилиштата на други богови, Дионис и Деметра, потоа Асклепија, Изида, Муза и други. Следат театри, некрополи, палати, терми, куќи за великаните и друго, кои биле откриени со археолошките истражувања од 1920, 1929, 1978 и понатаму.

Кралот Архелај спаѓа меѓу крупните личности на Македонија. Тој го продолжил обликувањето на внатрешната и меѓународната политика на Македонија, која била трасирана од страна на кралот Пердика II, за ослободување на приморските делови на земјата од атинскиот колонијализам, како и од елинското влијание. За да се ослободи од притисокот на Атина, тој во 410 година п.н.е. го преместил градот Пидна, кој бил најзначаен приморски град на Термајскиот Залив на македонската

независност, во внатрешноста на земјата. Во неговиот период, Македонија се развила во модерна држава.

Стопанството станало јако. Се граделе големи палати, сообраќајници, општествени и културни институции. На неговиот двор во Пела престојувале истакнати личности од културниот живот од Јонија, Еолија и Елада, а меѓу нив и светски познатиот поет и секако главен трагичар Еврипид (485-406) кој бил Анаксагорин ученик и Сократов пријател. Тој во Пела кај Архелај останал до својата смрт, со многу големо взаемно почитување. Се смета дека Еврипид во Македонија ја вовел феникиско-јонската аналфабета, што значи многу порано отколку што тоа го сторила Атина, дури во 403 година п.н.е. за време на архонтот Евклида (Papastavrou, 1972, 61).

Декорацијата на македонскиот двор ја извршил популарниот сликар на Хераклеја на Сицилија, под името Зевксис, околу 430 година п.н.е. Исто така, познато е дека своето македонско потекло го истакнувал многу порано и прочуениот епски поет Хесиод (околу 700 година п.н.е.) кој пишувал дека е син на Зевс и бил со исто презиме како Македонија и Македонците (E. I. E., 1976, 1490). Хесиод е автор на теогонијата, создавање митови за боговите на Олимп и космогонијата, за постанокот на светот. Тој во својот труд под наслов „Дела и денови“ ги удрил темелите на науките за земјоделието, бродарството, домаќинството и живеењето, а сето тоа го преплетувал со митови и басни.

По несреќната смрт на кралот Архелај, настанува период на анархија, инвазија од страна на Илирите, Пеоните, Олинтите и други. Овој период во Македонија траел околу 40 години, а се смениле девет кралеви и следела воена помош од Спарта (379 и 362 година п.н.е.). Македонија станала неспособна да води независна меѓународна политика и се нашла меѓу двајца ривали во елинскиот свет, меѓу Атина и Теба.

Во таква ситуација, на македонскиот престол дошол Филип, син на Аминта. Некои историчари, со Droysen (1877 година) на чело, времето на Филип, на Александар Македонски и нивните наследници, па сè до падот на македонското египетско кралство на Птолемеј во 30 години п.н.е. под Октавијан, го означуваат во историјата како Елинистички период. Меѓутоа, овие истражувања, како и други автори, убедливо покажуваат дека тоа бил Македонистички период. Во овој интервал од околу 300 години, македонската култура и цивилизација дошле до полн израз. Македонските кралства на Балканот, со центар во Пела, во Египет со центар во Александрија и во Азија, со центри во Антиохија и Пергам, станале генератори на автохтоната цивилизација. Македонскиот јазик од своја страна, како „Алекснадров коине“, станал главен јазик на светската дипломатија, наука, трговија и комуникацијата воопшто, во траење од околу 900 години. Тој добил посебно значење со појавата на христијанството, придонел во христијанизацијата на светот и воведен е во христијанската литургија, како еден од официјалните јазици за време на Римското царство.

Планината Олимп

Менада, мала бронзена фигурина на девојка од Тетовско

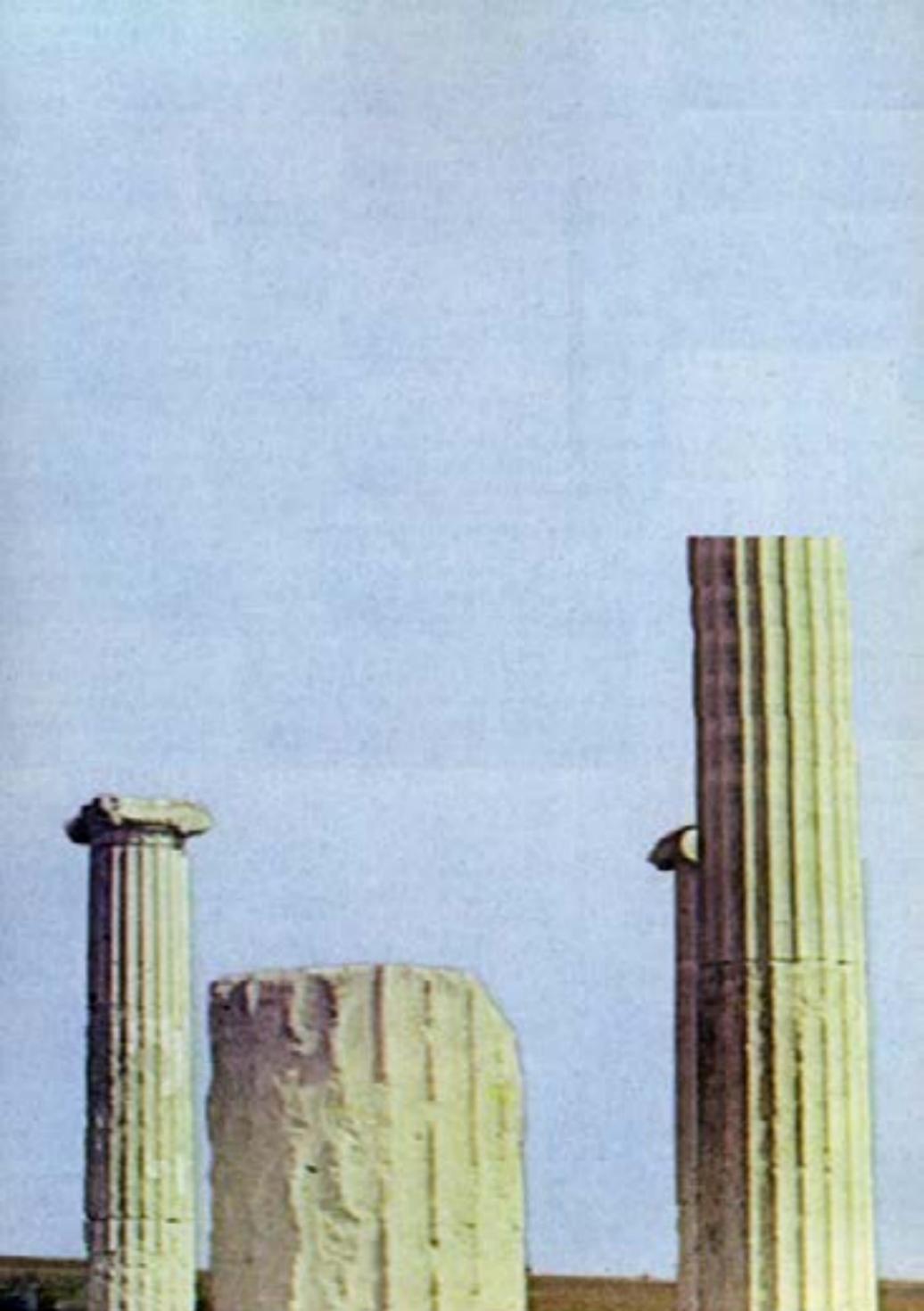
Посмртна златна маска, Требениште, Македонија, пајонско време

Антички златни и сребрени пари

Александровото пи...

Πελα

Статуа на Атена од Хераклеја, II век

Статуа на Хируланка. Стоби

Теракотна икона, Св. Архангел Михаил, Визица, Македонија

II ДЕЛ

АНТИЧКА
МАКЕДОНИЈА

ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЗМОТ

ЗНАЧЕЊЕТО НА ПОНИМЕ „ЕЛИНИЗАМ“ И „МАКЕДОНИЗАМ“

Понимот „елинизам“ воведен е во историографијата од страна на германскиот историчар Droysen, 1877-78 година, а подоцна е прифатен и од други автори (Ferguson, 1911, Heuss, Launey, 1949, Beloch, 1927 и други). Појдовна точка на овие автори била дека македонската култура и историја припаѓаат на елинскиот корпус. Тие тоа го сториле неземајќи ја во предвид архетипската праисторија на Централниот Балкан и неговата култура која од север се селела на југ, исток и запад.

Тоа пред сè ни го потврдува мезолитската архетипска уметност на „Стара Европа“ со епицентар на културата во Лепенски Вир, меѓу 7 000-8 000 години п.н.е., каде е остварена сакрална архитектура и монументална камена скулптура, како и наодите на глинени модели на куќи од Породин и други локалитети, додека во останатите делови на Европа во тоа време се живеело по природни засолништа или скромни колиби и шатори. Од друга страна уметноста се сведувала само на по некоја гравура на коска или рог (Срејовиќ и Бабовиќ, 1983 година). Потоа следат најновите откритија во Македонија како што се неолитските гравури на карпите, т.н. карпестата уметност од Кратово, со звезвени мапи, христијански симболи и уметнички мотиви (Алексовски, 2001 година).

Или пак најстарите пишани споменици со помош на „македонското“ линеарно писмо од 5260 година п.н.е., на дрвена штичка, од Костур, на локалитетот Дупјак (Dispilio-Kastoria), кои ги открил во пронаоѓалиштето на Колсојаница, Hourmouziades (1996 година). Овие и други пронајдоци, како и постојната топонимија, претставуваат најстари пишани споменици за архетипичноста, староста, развојот, распространетоста и континуитетот на македонската култура и цивилизација. Ако тоа се спореди со пишаните документи на тлото на Елада, најдобро е да се повика на систематизација на писмата, која ја направил глосологот Мрампиоти (1986, 76). Според него, хиероглифското писмо кое е најдено на Крит, користено е во вид на печат, меѓу 2 000 - 1 750 година п.н.е. Линеарното писмо А, востановено е исто така на Крит и користено е меѓу 1 700 - 1 450 година п.н.е. Овие две писма не се дешифрирани. Линеарното писмо Б од Крит, Пил и Ми-кена, кое е дешифрирано, било во употреба меѓу 1 450-1 200 година п.н.е. Кипарското слоговно писмо се јавува околу VI-IV век п.н.е., а феникиското во X век п.н.е.

Од ова следи дека најстарите графики на тлото на Елада биле помлади за повеќе од 3 000 години од оние во Македонија, за 2 000 години од „винчанското“ писмо.

Понатаму, дека македонската а не елинската култура била подоминантна и можела да им се наметне на Елините не само со подобра организација на државата и со силата на своето оружје, туку и со посупериорна цивилизација, од матерјален, општествен и културен аспект.

Македонските освојувања во Европа, Азија и Африка ги создале македонските кралства, а не елинските. На чело на тие кралства биле македонските династии Антигониди, Селевкиди и Птолемииди, а ниеден во тие

кралства не бил елински монарх. Насекаде е спроведувана македонската традиција, а не елинската.

Потоа, во создавањето на македонската империја на сите три „стари континенти“, Елините немале никаква стратешка улога. Одредот од околу 700 хоплити (тешко вооружени оклопни пешади во војската на стара Грција) на Коринтскиот сојуз, во текот на сиот поход останал во сенка. Александар Македонски нив ги водел повеќе како заложници и гаранци за мирот во Грција, како и за екипаж во обезбедувањето на патиштата (Parazoglu, 1995, 80). Единствениот Грк од Кардија, град на западниот брег на тракискиот Херсонез, бил Еумен, но како личен шеф на кабинетот на кралот Александар и писар на воениот дневник. Него многу македонски офицери го гледале попреку, посебно Кратер. Меѓутоа, него го симнал Антигон во 315 година п.н.е.

Според сето ова, „македонизмот“ и „македонскиот космополитизам“ настанале со спојување на две компоненти, и тоа македонската како доминантна, и источната како суксесивна, а никако грчката како примарна, како што тврдат елинистите.

И додека некои автори елинизмот го сместуваат просторно и временски, од смртта на Александар Македонски до 30 години п.н.е., во овие истражувања македонистичкиот период го опфаќа времето од Филип II, посебно од битката кај Херонеја (338 година п.н.е.). Овој датум е последен чин во долготрајната борба на Грците и Македонците и пресуден настан со кој се завршува класичната епоха.

Иако освојувањето на Египет, 30 години п.н.е., од страна на Октавијан, се смета како крај на македонските кралства и на македонизмот, кога сите земји на некогашното царство на Александар влегле во царството на Римската држава, придобивките на македонската

цивилизација се пренесувале до крајот на антиката, односно сè до времето на продирањата на Арапите. Во тоа пренесување на културното наследство на Македонците, најголема улога од светскоисториски и цивилизациjsки аспект, одиграла Александриската библиотека, која станала како светски информативен центар.

МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ НА ФИЛИП II

Кралот Филип II (Φίλιππος) владеел со Македонија во периодот 359-336 година п.н.е. Тој многу брзо ги ликвидирал династичките борби и покажал високи државнички и воени способности. Појавата на оваа царста личност во историјата, е поврзана со најголемите политички и воени успеси кои почнала да ги доживува Македонија, која многу брзо ја претворил во најмоќна држава на тогашниот свет. Филип II ја проширил својата држава на исток и ги ослободил Амфипол (357 година п.н.е.), Метона (354 година п.н.е.), Пидна, Потидеја и други градови на македонските брегови на Егејското Море, со што обезбедил излез на Средоземјето. Енергичниот крал на Македонија, уште на почетокот на владеењето, радикално го неутрализирил влијанието на Атина во внатрешната политика на Македонија и обезбедил влијание над соседните Илири, Пеони, Трибали, Тракијци, Тесалци, Олинчани и Епирци. Со растот на авторитетот на Филип и во самата Елада, се појавило промакедонско движење.

На планот на внатрешната политика, Филип II спровел општествени и воени реформи. Ги неутрализирил сепаратистичките тенденции на старата аристократија и истата ја ставил под контрола. Истовремено тој ги укинал локалните династии во северномакедонските области на Горна Македонија (Орестида, Линкестида,

Елимеја), го зацврстил единството на државата и власта. Покрај тоа, вовел финансиски реформи и ја промовирал својата златна валута „македонски статер“, со што ги поткопал економските позиции на Персија и Атина. Со ова придонел во развојот на трговијата, на останатите стопанства и на целокупното обезбедување на земјата од надворешните непријатели. Кралот направил големи инвестициски вложувања во изградбата на патишта, пристаништа, градови, тврдини и друго. Така на пример, во 344 година п.н.е., на многу погодна стратешко место во Пелагонија, е изграден градот Хераклеа (Ἡρακλεῖα), покрај денешна Битола, а нешто подоцна, во 356 година п.н.е., градовите Филипи и Филипопол во Тракија.

Истовремено, Филип II спровел големи реорганизации во армијата на Македонија. Вовел нова стратегија и тактика на војувањето, со употреба на разни видови формации и комбинирани дејства. Главна ударна сила станала македонската фаланга, еден вид тешко вооружана пешадија, чија ударна сила немала на себе рамна во тогашниот свет. Тоа биле одреди на пешадијци, распоредени во тактички формации со длабочина од 16 редови, а вооружени, покрај останатото, со копја (сариси) долги околу пет метра. Коњаницата станала многу важно средство за напад, изненадувања и маневри. Македонската воена и мирновременска морнарица, со бази во Термајскиот Залив, придонела во развојот на стопанството и заштита на бреговите.

Кралот на Македонија ги усвојил воената дисциплина, обуката на војниците и вооружувањето на својата армија. Вовел нови опсадни средства, дотогаш непознати, како и употреба на кучиња-трагачи и чувари за воени дејства, пред сè во планините на Тракија, Илирија и Грција. Тој ги проширил правата и привилегиите не само за припадниците на коњаничките единици составени

од аристократски семејства, туку и за целата војска. Чувалки ја старата македонска традиција на својата Аргеадска династија, Филип II бил врховен војсководец, судија, како и првосвештеник. На собрание на војската се решавале сите важни прашања. Собранието го потврдувало и новиот крал со акламација, го решавало прашањето за наследникот и претставувало врховен суд во случај на велепредавство.

Централизацијата на власта која ја спровел Филип имала општествена и интегративна функција. Ова многу критички го изнел Демостен (384-322) од Атина, кој рекол дека „Филип Македонски бил истовремено војсководец, благајник, политичар, дипломат и дека никој никогаш така не ја зоврел Европа како синот на Аминта“.

Вечниот антагонизам меѓу Македонија и Елада, освен Спарта, дошол повторно до израз за време на Светата војна во Средна Грција, кога Фокиѓаните го ограбиле делфинското светилиште и со сета војска ја тероризирале цела Грција. Не можејќи да се справат со тоа, Грците му се обратиле на Филип за помош. Македонската интервенција во 352 година п.н.е. настала со блескава победа, со казнување на Фокиѓаните и со проширување на македонската власт во Тесалија до Термопил.

Во наредните осум години, Македонија се проширила од Јадран до Црното Море, а на Халкидички градовите паѓале еден по друг. Сето ова носело големи загуби во атинската трговија и престижот. Во настанатите прилики посебно бил изразен многу агривниот став на Атина, на чело со најголемиот беседник и водач на антимакедонската партија во Атина, Демостен. Во 348 година п.н.е. Демостен ја одржал „Првата Филипика“, каде првпат отворено истапил против Филип и ги повикал Елините во борба против „македонските варвари“. Тој отворено истакнувал дека секој е варварин ако не е Елин, што уште еднаш потврдува дека Елините од тој

период, Македонците не ги сметале за Елини. Непријателствата се ределе и покрај „Филократовиот мир“, кој следел меѓу Атина и Македонија, во 346 година п.н.е.

Во пролетта, 340 година п.н.е., македонскиот крал Филип II војувал во Тракија против Перинт, на Долен Дунав против Скитите и во Горна Мезија против Трибалиите. Неговите успеси ја иритирале антимакедонската партија која не можела да се помири со фактот дека Атина ќе ја изгуби политичката хегемонија во егејскиот свет. Заради тоа Демостен не се плашел ниту од сојузот со Персијците, како и од земање на персиското злато за поттикнување војна меѓу Атина и Македонија. До неминуовниот конечен судир меѓу Македонците и обединетата елинска коалиција (Атина, Теба и други освен Спарта) дошло на 2 Август (Илинден), во 338 година п.н.е. во рамницата кај Херонеја во Беотија, каде елинската војска била потполно поразена. Прекалената македонска фаланга и нејзиниот генијален војсководец, кралот Филип II, извојувале голема победа над грчките сојузници. Оваа победа и денес ја симболизира величествениот споменик „Лавот Херонеј“.

Оваа значајна победа на воената и економска надмоќ на Македонците и непосредниот Селински конгрес, кој бил одржан во 338/337 година п.н.е. на Коринт, претставуваат крај на елинската независност во целина и на поединечните полис-држави посебно, воспоставување на македонска хегемонија и општ мир на Балканот. Во овој решавачки судир, во кој двајцата најмоќни непријатели на Македонија, Атина и Теба, биле совладани, дорска Спарта останала неутрална. Во Атина на Филип му е издигната почесна статуа, додека на неговиот син Александар му е дадено граѓанско право. Прогнозите на Демостен не се обистиниле. Филип во текот на своето владеење од 24 години, создал многу модерна држава. Најпрво тој склучил спогодба за „општ

мир" и сојузништво меѓу Македонија и Елада, а исто и меѓу полисите меѓусебно, со што престанале постојаните меѓусебни војни. Морскиот сообраќај станал слободен, па трговијата добила нови можности. Кралот Филип станал врховен воен и политички водач. Потврдена е неприкосновеноста на приватната сопственост. Ги ослободил робовите, земјата ја поделил на селаните, со што ги задоволил следбениците на промакедонската партија во Елада.

Бидејќи персиската опасност била постојано присутна, кралот на Македонија го искористил „сојузништвото“ со Елините и на Коринтскиот конгрес, 337/336 година п.н.е., е избран за хегемон на сите држави на Коринтскиот конгрес и врховен командант стратег автократ во војната против Персија, со посебни овластувања.

Бидејќи ги уредил односите со Елините и ги извлечол сите политички консеквенци од својата победа, Филип се вратил во Македонија да се подготви за војна против Персија, бидејќи нивните интереси се судрувале на Егеј, Медитеранот, а посебно на Босфорот. Во пролетта 335 година п.н.е. Филип II формирал македонски експедициски корпус, во состав од 10 000 војници под команда на Парменион и неговиот зет Атал, како претходница во Мала Азија. Корпусот без поголем отпор поминал преку Хелиспонт и ја зазел Троја, продрел до Магнезија на Меандра, кога до Парменион стасала веста дека кралот е убиен.

До убиството на македонскиот крал Филип II дошло за време на мажењето на неговата ќерка Клеопатра со епирскиот крал Александар. Филип бил убиен на свеченостите на дворот во старата македонска престолнина во Ега за време на гимнастичките натпревари. Кога арената била полна, тргнала свечената поворка со учесниците кои носеле украсени статуи на олимписките богови

и величествена статуа на кралот Филип на престол. Кога се појавил Филип, настанало големо воодушевување на присутните, а тој ги замолил своите телохранители да го следат од далечина. Тогаш ненадејно излегол младиот Македонец Паузанија со нож в раце и го извршил атентатот. Прераната смрт на македонскиот крал на 47 години, кој бил најголема воена, политичка и историска фигура, не само на Балканот туку и во Европа, довела до криза во воспоставувањето цврсти односи на Балканот посебно во Елада.

Филиповата смрт била ненадејна. Но неговите дела биле грандиозни. Тој пред сè ја изградил моќна Македонија, со сила ги смирил Елините и зад себе го оставил достоиниот наследник Александар Македонски, чија слава не ја помрачила славата на неговиот исто така голем татко. Македонскиот крал Филип II е погребан во Ега во величествена кралска некропола, со гробница каква не е најдена слична во Елада, со должина од 110 м, а височина 12 м.

КУЛТУРНИТЕ ДОСТИГНУВАЊА НА АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА

Продолжувајќи го делото на своите претходници, посебно на Архелај (412-399 година), Филип II создал подобри услови за развојот на македонскиот јазик, писмото, филозофијата, историјата, математиката, медицината и др. Свој придонес дале македонските трудољубци, но и знаменити личности од културниот свет на малоазиска Јонија, Елада, Сицилија и други. Познати македонски филозофи од тој период биле Аристотел од Стагира, Атријлат од Тас, Амарија итн. Потоа Аристокл и Зојл, филозоф и критичар на Хомер, историчарите Динократ и Калистен (кој како шеф на протоколот и

како историограф го следел Александар Македонски), математичарот Леодам, прочуениот лекар Никомах (татко на Аристотел), зографот Полигност, прочуениот Питагора од Абдира, татко на софистите итн. (Е. I. Е., 1976, стр. 1490).

Археолошките истражувања во Требениште, близу Охрид, во Беранци покрај Битола и во Тетово, потврдуваат дека кон крајот на VI и почетокот на V век п.н.е. Македонија ја записнал нов бран на култура и уметнички остварувања со автохтона природа и од соседните култури (Микулчиќ, 1989).

Веќе неодамнешните археолошки откритија на Андроникус (1985) на локалитетот Вергина (Кутлеш), во близина на Халиакмон покрај Бороја, ја откриле кралската некропола на Филип II. Утврдена е на голема длабочина и многу добро е зачувана. Исто така, е откриен женски комплекс на гробови. (Се смета дека Филип II имал осум жени: Фила, Аудата, Филина, Олимпија, Никесиполис, Меда, Клеопатра и Европа (Елис, 1988, стр.49). Сидовите на некрополата се од мермер, декорирани со сцени од животот на кралот со силни и убаво сочувани бои, единствен пронајдок од периодот на антиката. Богатата содржина на гробниците на Филип и Александар од слонова коска, исто така садовите и деловите од намештај и украсните предмети од бронза, железо, сребро и злато, даваат слика на висок материјален и духовен развој. Овие наоди претставуваат значаен извор на информации за проучување на историјата на Македонија, како и тоа дека Македонците не биле „варвари“, како што ги обвинувал Демостен, туку биле не само добри и храбри војници и војсководители, туку и државотворен народ, со современа култура, но и цивилизацијата на новата ера, а пред сè била лулка на новата култура на Европа.

СИМБОЛИТЕ

Покрај митолошкото и симболичното изразување, во културата на Македонија било присутно изразување во вид на маскоти, односно амблеми. Во митот за Озирсовото потекло на Македон, се истакнува дека тој како амблем носел волчја глава, додека брат му Анубис, кучешка. Во митот за основачот на Аргеадската династија, Пердика I, како маскотата имал глава од коза со сребрени рогови. Козата во симболизмот го дефинира теолошко-филозофското и естетско-уметничкото изразување на спретност, склоност кон слободата и молњата. Иначе козите на луѓето од пророштвото Делфе им обрнале внимание на местото каде избивале пари од утробата на земјата и каде козите примамени почнале да играат. Поттикнати од тие игри, луѓето го сфатиле божественото значење на козите, но и на парите кои доаѓаат од земјата, па за да ја објаснат оваа теофанија го основале пророштвото. Делфиското пророштво, после Додонското, тогаш водечко на Балканот, го советуvalo Пердика I таму каде што ќе здогледа снежнобели кози со сребрени рогови, да основа град. Се работи за градот Еге, стара македонска престолнина. Еге (бел град, блескав, уште и козји) уште се викал Милобот (Μηλοβοτς-μηλον: милон, ситна роба, стадо овци и кози; и βοτς од βοσκω: боско-пасе; и βο-τηρ-βοтер-овчар), што значи место кое се занимава со овчарство. Сето ова значи му се случило на Пердика на свето место за Македонците, на нивната Света Гора на Пиерија, под покривот на Олимп и нивниот Пантеон.

Симболиката на лавот била исто така присутна во македонската хералдика (наука за грбовите).

Симболизмот на сонцето како универзален знак на кралот, бил присутен и во македонските династии. Сонцето е божествена работа зашто е извор на светлина, топлина и живот. Во иконографијата сончевите зраци

претставуваат небесни и духовни влијанија кои ги примаат земјата и поединецот, а илустрирани се како прави или брановити црти. Така на пример, на една икона косата на кралот Мид прикажана е како сонце со сончеви зраци.

Симболизмот на сонцето е прикажан и на карпестата уметност во Македонија, која потекнува помеѓу 3 400-1 800 година п.н.е. Сонцето е обликувано во вид на круг со крст внатре, а во центарот на вкрстувањето постои поголема дупка, или без неа. Со ова уметниците од тој период прикажале дека целиот сончев систем е детерминиран со законот на златниот пресек, што го покажува и современата наука за сончевиот осцилаторски процес (Томиќ, Коруга, 2002 година).

Меѓутоа, најубав симбол на божественото и животно сончево зрачење е прикажано на ковчето на кралот Филип II, кое во археологијата и современата историја влегло како Сонцето на Вергина (Кутлеш).

СОНЦЕТО НА ЗЛАТНИОТ КОВЧЕГ НА ФИЛИП II, СОНЦЕТО НА ВЕРГИНА (КУТЛЕШ)

Веќе е истакнато дека археолошките истражувања на локалитетот Вергина (Кутлеш), во подножјето на Пиерија, односно областа Ботијаја, ја откриле материјалната култура на градот Еге од праисторијата и некрополата на македонските кралеви (Андроникос, 1969, 1979 и 1985). На златниот ковчег на гробот на Филип II, на надворешната страна на капакот, најдена е златна интарзија (уметнички украсуван предмет од дрво) на сонце со шеснаесет златни прави зраци, и тоа од осум помали и исто толку поголеми. Ова златно сонце е протолкувано како традиционален симбол на македонската Аргеадска династија од Орестида (Костур).

За генезата на симболиката на сонцето и сончевите зраци во историјата на Македонија, најубав опис дава

Херодот (VIII, 137), кој истакнува дека сончевите зраци манифестираат слобода, всушност слободата како награда на кралот Лебеј на Пердика I, каде се изнесува: „Тој ги повика слугите (тројца потомци на Темен) и им нареди да ја напуштат неговата земја. Тие пак му соопштиле дека ќе си отидат веднаш штом ја примат платата која ја заслужиле. Кога кралот чул дека тие бараат плата, многу се налутил и бидејќи сонцето ги фрлало своите зраци во куќата низ отворот на кровот, од каде минувал чад, им рече, бидејќи божеството го навело на таа лудост, покажувајќи со раката на сонцето: „Ете, тоа е платата која што сте ја заслужиле и која ви ја давам“. Најмладиот Пердика, бидејќи случајно имал меч, рекол: „Се согласуваме кралю да го примиме тоа што ни го даваш“, па со нож го нацртал тоа, трипати ги грабна сончевите зраци во својот skut и отиде“.

Божествените симболизми биле присутни кај Македонците и за време на Александар Македонски. Така, македонскиот војсководец е прикажуван со овновски рогови на челото на богот Амон, додека неговиот коњ Букефал (главобик) со рогови на бик, веројатно на египетскиот бог Апис.

Симболизмот исто така бил присутен и подоцна, на пример кај Александровиот војсководец Селеук I (312-281 година), каде на опачината на сребрената тетрадрахма, како божествен знак, е прикажана главата на Букефал со натпис „Basileos Seleukos“.

РЕЛИГИЈАТА

Во Аргеадската династија на Македонија, религијата имала голема улога во приватниот и во јавниот живот. Македонците ги сочувале своите традиционални, митолошки и верски сфаќања на архетипскиот тотемизам и полилатрија.

Македонските племиња, заедно со своите еолски соплеменици од големото семејство Бореи и Хипербореи, со миграцијата од својата Панонска прататковина во неолитот на југ, каде биле создадени еколошки услови, ја донеле со себе својата антропоморфска полилатрија на панонските богови. Во претходните лингвистички, праисториски и митолошки истражувања (Шкокљев, А. и Шкокљев I., 1996 и 1997 година) востановено е дека називите кои постојат во хидролошкиот систем на Среден Дунав во Панонија, претставуваат алегија на сиот митолошки систем на Хомеровата и Хесиодовата „Теогонија“ и „Козмогонија“ на Олимпискиот Пантеон на боговите.

Македонците и Еолците, во новите услови на географската околина, поинакви отколку во Панонија, своите хидролошки богови виртуелно ги качиле на својата најголема планина и ѝ го дале името Олимп, што на древниот македонски јазик значи многу опеана (Ολύμπος, Ουλύμπος, осн. ολ-ος или ουλ-ος, олоос или овлоос: цел, сиот, плус υμ-νος, химнос: химна, плус Πρω-ε, поџ, поџεω, посе, пои, поиео: прави, твори, произведува)

Покрај тоа, тие на своите богови во облаците на Олимп им направиле раскошни палати и ги снабдиле со најдобри јадења како и со нектар и амброзија, да бидат бесмртни.

Од тие височини таткото на боговите Зевс-Диас, владеел суверено во кругот на семејството на олимписките богови: Хад, Хера, Посејдон, Ареј, Хефест, Аполон, Артемида, Афродита, Деметра, Хестија и Хермес. Тука се уште Хелие, Темида, Лето, Дионис и други пониски божества, кои им служат или ги развеселуваат Олимпјаните. Диас сè гледал, сè знаел и сè можел. Од македонскиот Олимп, Зевс фрлал молњи, и праќал снегови, ветрови и олуи.

Истовремено, Македонците целата планинска област меѓу реката Халиакмон (Бистрица) и Термајскиот Залив ја нарекле Пиерија (Περιεα) што на нивниот јазик значи Света Гора. Тие тука, им посветиле многу градови. Така на пример, на Диас му го посветиле градот Дион, на Посејдон градот Петра, на божицата Хера градот Хераклеион, додека на Аполоновата свештеничка од Делфе, градот Питион. Во Пиерија Македонците ги погребувале и своите митолошки кралеви како што се Македон, Пиер, Пиеридите, Еагар и Орфеј.

Еден од знаменитите антички истражувачи на Пиерија, патеписецот Пausанија (IX, 30, 6) за гробот на македонскиот крал Орфеј изнесува: „Македонците кои живеат под гората Пиерија и во градот Дија зборуваат дека овде Орфеј го затекнала смртта и славите кои се гнездат на гробот на Орфеј послатко и погласно пеат“. Во понатамошниот текст, опишувајќи го Орфеј како поет, Паусанија истакнува дека тој „ги надвишил своите претходници со убавината на своите стихови и достигнал голема моќ, зашто се верувало дека пронашол тајни обреди за боговите, исчистување од гревовите, лечење на болестите и начин како да се отстрани гревот на боговите“. Понатаму „кој внимателно ја прочитал поезијата, знае дека Орфеовите химни, по убавината можат да се стават веднаш зад Хомеровите химни, но боговите повеќе ги ценат“.

И во многу други области низ Македонија, градовите биле посветени на боговите. Во Пелагонија и во Синтика, во чест на божицата Хера се изградени градовите Хераклеа (Херинина слава), во Едонија и на Халкидики градови Апологија итн.

Религијата во Македонија, во компарација со други религии во светот, од усното предание до Хомеровите и Хесиодовите записи, како културно-филозофско-историска манифестација на човечкиот дух, со материјална

база на исконската култура на Лепенскиот Вир и митолошката содржина на ономастиката на хидролошкиот систем на Панонија, несомнено е од сакрална природа и без ривал во светските религии, што претставува уште еден голем придонес на Македонија кон светската цивилизација.

Меѓутоа, во поглед на религијата во Македонија Papastavrou (1972, 496) истакнува дека „религиските елементи на олимписките богови, во Македонија се внесени од Елада, за време на династијата на Антигонидите, која почнала со кралот Антигон Гонат, 277/6 година п.н.е.“. Понатаму тој навестува дека Македонците имале полилатрија од следните богови: „Бог на војната бил Фавло (Φαυλος), божица заштитница на дворот е Гига (Γυγα). Божица на ловот Газорија (Γαζορια), на убавината Зеирена (Ζειρινη), бог на светлото е Ксант (Ξανθος), а бог на сонот Татое (Τατοης), бог на здравјето е Дарон (Δαρων), бог на моќта и силата е Арето (Αρετος), додека божица на ветрот, водата и заштитничка на градот Едеса е Веди (Βεδυ)“. Спротивно на овие тврдења стојат историските и археолошките наоди. Тоа го потврдуваат следниве факти и тоа: градот Дион во Пиерија е изграден во славата на богот Диас од страна на македонскиот крал Архелај I (413-399) уште од V век п.н.е.; градот Петра, исто така во Пиерија, се споменува во врска со богот Посејдон, како „Посејдон од Петра“, а тоа е во врска со димини културата од 5630-4450 година п.н.е., која припаѓа на културата на халколитскиот период, а носителите биле Македонците и Еолците од Панонија, а не Елините кои како Ахејци стасале во Фтиотида, околу 1400 година п.н.е. или Дорци, 1124 година п.н.е.

Потоа, во Македонија постоеле споменици на Пиерида, кипови на Муза и Орфеј, значително претходно отколку во Елада, за што пишува Пausанија (IX,30.6). Од ова следи дека, ако Орфеј бил ученик на Аргонаутите,

а нивната експедиција, според Ератостен била во 1225 година п.н.е., тогаш е сосема јасно дека Македонците не примиле некоја елинска религија на Олимпиците во III век п.н.е., туку биле создавачи на таа религија.

Према Томпсон (1954, 179) и божицата Атена не била со елинско потекло. За нејзината неелинска ономастика тврди и лингвистот Mrampinioti (1996, 62), што во превод значи Бесмртна (Αθηναι-Αθήναι и Θανάτος-танатос е смрт). Оваа божица кај староседелците на градот Атина, Пелазгите, стасала од Беотија, а во Беотија од север од Тесалија, каде била почитувана како „Атена од Итонија“ (Αθήναι Ιτωνία). Тука живееле Еолците, потомци на минијската култура од Подунавје.

Во Македонија, во градот Кисос (Κισσός), во подножјето на истоимената планина, највисоките планини на Халкидика, кој подоцна влегол во составот на градот Солун, месните жители го славеле богот Дионис, далеку пред Елините, пред втората половина на вториот милениум п.н.е. Кога Дионис „бог од Ниса – Ниш“, трганал во светот закитен со венци од винова лоза и ловор, во пријателство на воспитувачот Силен, менадите и бахаткините, после Тракија и неговите перипетии со тракискиот крал Ликург, свратил во градот Кисос. Оттогаш жителите на тој град му посветиле на богот празнувања под името „Дионисиј од Кисос“. Богослужбата ја извршувала свештеничката Теана (Θεαίνα), ќерка на кралот Кисос. Помпезноста на Дионис биле прочуени во цела Македонија и биле карактеристични по употребата на посебни шупелки и по импозантните хорови за време на славењето на Баховите прослави, каде имало гозби, се играло и се тргнувало во битки. Растението кисос (бршлен) му било посветено на богот Дионис, а бршленот во Кисос бујно растел. Така во прославата на Баховите мистерии и веселите гозби, учесниците биле закитени со венци од бршлен околу главите, под името „кисофори“.

Кога митолошкиот македонски крал Мид од Каракамен (Бермион) Планина, кој покрај градините со најубави рози имал и големи лозја со одлично вино, дозна дека со Дионис е и неговиот учител Силен, посакал Силен да го подучи на мудрост, Мид веќе бил упатен од Македонецот Орфеј во боженствените тајни. Бидејќи Силен и Дионис го упатиле Мид во Дионисовите мистерии, тој ги прифатил неговите божествени прослави. Према тоа, „дионисиите“ се воведени прво во Македонија во митолошкиот период, а не во антиката.

И на крај, од гениологијата на македонските династии видовме дека Македон бил син на Зевс, а за тоа време првиот крал на Атена, Ерихтоније (Εριχθωνιος, од εριον-ерион: волна и χθων-хтон: земја) никнал од земја т.е. тој е домородец Пелазг (Томсон, 1954, 181).

Од наведените компарации јасно се гледа дека религиските и митолошките сфаќања за светот, на Македонците како варвари, не им биле пренесени од југ од Елините, или „краснореката муза“ во текот на династијата на Антигонидите, во III век п.н.е., туку оваа висока култура имала обратен тек, и тоа од Македонија на Елините и од север и на југ. Понатаму, божјиот Пантеон не е ставен на Парнас, Хеликон или Тајгет, туку на најголемата и најубава планина во Македонија, во нејзината Пиерија, „Света Гора“, каде се и ризниците и гробовите на нејзините кралеве.

Од север на Балканот, од Хипербореја, на Елините им дошла и божицата Лето (Λητώ), Хиперборејка, една од жените на врховниот бог Зевс, како и нејзината божица на породувањето Ејлејтија (Ειλειθυια), за да помогне во раѓањето на боговите Аполон и Артемида. Боговите близнаци, Аполон и Артемида, своето детство го минале во земјата на Хиперборејците, меѓу своите сонародници (Хесиод, Теог. 404. и Херодот, IV, 32) за потоа

да ја пренесат својата божествена култура на Елините итн. Заради сето ова, овој дел од религијата на Македонците, би го завршиле со зборовите на Хесиод (Теог., 27-28):

„Многу ние лаги знаеме да кажуваме на вистината слични. Но, кога сакаме, знаеме да ја соопштиме и вистината права.“

МАКЕДОНСКИОТ КАЛЕНДАР

Прашањето на хронологијата за утврдување на настаните во праисторијата на Македонија, претставува проблем и за останатиот свет. Ератостен (Ἐρατοσθένης), славниот географичар, филозоф и поет, кој живеел од 275-194 година п.н.е., во главниот град на македонското египетско кралство на Птоломеј, во Александрија, во својата „Хронографија“ лоцирал некои битни праисториски настани. Така на пример, основањето на Теба од Кадма го ставил во 1313 година п.н.е., раѓањето на Херакло во 1261 година п.н.е., устоличувањето на Агамемнон за крал на Микена во 1200 година п.н.е., падот на Троја во 1183 година п.н.е., дорската миграција во Пелопонез во 1104 година п.н.е. итн.

Историчарот Тимај од Тауроменион на Сицилија (околу 330 години п.н.е.) прв со пресметување одредил дека првите Олимписки игри биле организирани во 776 година п.н.е.

На основа на овие и други историски, географски и други параметри, може да се претпостави дека митолошкиот Македон, син на Озарис, може да се лоцира во околу 2300 година п.н.е. Од друга страна, ако се земе верзијата на Хесиод за Македон и Магнет, кои биле родоначалници на Македонија, односно Магнезија, и дека Магнет со останатите Еолци бил творец на димини

културата, која Блеган ја лоцира во 3200-2600 година п.н.е., додека Гимбутас (1982 година) во околу 5630-4450 година п.н.е., тогаш произлегува дека и Македон треба да се стави во оваа хронологија.

Меѓутоа, ако се користи Ератостеновата и Херодотовата хронолошко разгледување, тогаш Македон треба да се смести подоцна како и Кадма, т.е. во околу 1317 или 1315 година п.н.е., кралот Пиер околу 1294 година п.н.е., кралот Еагар околу 1271 година п.н.е., Орфеј околу 1248 година п.н.е., кралот Мид околу 1200 година п.н.е. додека кралот Пердика околу 700 години п.н.е.

Подоцнешните хронолошки извори на познатите историчари и географичари, покрај Екатеј (549-478), Херодот и Тукидид, или Полибиј (200-122), Страбон (66 година п.н.е. до 19 година н.е.), Еузебио (338 н.е.) итн., далеку се побогати и попрецизни, посебно современите автори ширум светот, како и компаративните археолошки истражувања вреднивани со помош на Ц-14.

Во досегашните истражувања утврдени се многубројни елементи на митолошката, историската, лингвистичката, теолошката и традиционалната посебност меѓу Македонија и Елада, меѓу Македонците и Елините. Не е многу ако се изнесе уште еден податок од нивниот секојдневен живот, а се однесува на календарот на овие два народа.

Така, елинската Нова година почнувала во лето и тоа во средината на месец јуни, античко име Скирофорион. Спротивно, пак, македонската Нова година имала свој почеток во есен, месец септември, македонско име Лоос (посакуван, зелен).

На следната табела даден е паралелен преглед на имињата на месеците во годината кај Елините и Македонците, иако за редоследот многу автори не се сложуваат (Papastavrou, 1972, 520).

**ПРЕГЛЕД НА ИМНИЌАТА НА МЕСЕЦИТЕ КАЈ ЕЛИНИТЕ И
МАКЕДОНЦИТЕ ВО СЛОБODНА (ФОНЕТСКА) ТРАНСКРИПЦИЈА**

ЕЛИНИ	МАКЕДОНЦИ
(VI) Скирофорионос Σκιροφοριων	(VI) Артемисиос Αρτεμισιος
(VII) Хекатомбеон Σκατομβαιων	(V) Десиос Δαισιος
(VIII) Метагитнион Μεταγειτνιων	(IX) Панамос Παναμος
(IX) Боџромион Βοηδρομιων	(VII) Лоос Λωος
(X) Пианепсион Πυανεψιων	(VIII) Горпинос Γορπιαιος
(XI) Мемактерион Μαιμακτηριων	(IX) Иперверетеос Υπερβερεταιος
(XII) Посидеон Ποσειδεων	Диос Διος
(I) Гамелион Γαμηλιων	Апелеос Απελλαιος
(II) Антестерион Ανθεστηριων	Авднеос Αυδναιος
(III) Елафеволион Ελαφηβολιων	Перитиос Περιτιος
(IV) Мунихион Μουνιχιων	Дистрос Δυστρος
(V) Таргелион Θαριγηλιων	Ксандикос Ξανδικος
(VII) Хекатомвеон Εκαταμβαιων	(VI) Дисиос Δαισιος

Од календарот исто така се гледа посебноста на Македонците и нивната поголема побожност. Додека Елините на боговите им дале име на еден месец и тоа на богот Посејдон, Македонците еден месец му дале на богот Диас, а друг на божицата Артемида.

РАЗВОЈОТ НА ПИСМОТО ВО МАКЕДОНИЈА

Според многу лингвисти, писмото на човечката цивилизација датира од околу 3000 години п.н.е. (The Times Atlas, 1986). Овој изум бил од основна важност за развојот на културата и цивилизацијата воопшто. Во почетокот служело за евиденција на луѓето, стоката, инвентарот, производите во земјоделието, техниката и друго, како и за праќање разни пораки на далечина, за генеолошка евиденција, религиски пораки, сметководствени потреби итн.

Покрај археологијата, пишаните податоци во вид на епиграми на глинени плочки, папирус и слично, претставуваат извонредни и автентични историски сведоштва и можат да послужат како важни извори за изучување на историјата, економијата, географијата, јазиците, разни дијалекти и други.

Не навлегувајќи во еволуцијата на писмото воопшто, се сметало дека тоа во егејскиот свет навлегло од исток, од Месопотамија и Египет. Така на пример, на Крит се употребувало линеарно писмо А, околу 1 700-1 450 г. п.н.е., а подоцна, на Крит, во Микена и на Пилос линеарното писмо Б, од 1 450-1 200 г. п.н.е., а потоа е користено феникиското писмо. Бидејќи папирусот бил редок, според Херодот (V, 58), „се пишувало на овчи и козји кожи, а варварите и ден денес уште пишуваат на такви кожи“.

Феникиското писмо е прилагодено најпрво во Мала Азија од Хетитите, а потоа од Јонците, кои според

истиот автор „научиле од Феничаните како се пишуваат буквите, па изменувајќи ги малку се служеле со нив и ги нарекувале феникиски букви, бидејќи Феничаните ги донеле во Елада“. Ова писмо подоцна е наречено алфабета, со погрешно дадено име „грчка алфабета“, зашто сите негови суштински елементи, како што е обликот на буквите, редоследот, називите, етимологијата и правецот на пишувањето, се идентични со феникиските.

Продорот на феникиското писмо во Егејот бил различен. Ако тоа се развило во Феникија во околу 1200 г. п.н.е., на Крит стигнало меѓу 1100-900 г. п.н.е., на Тера во околу 700-600 години п.н.е., во Атика, Коринт и Македонија околу 600 г. п.н.е., во Рим во околу 700-500 година п.н.е., додека во Атина дури во 403 година п.н.е. Овој настан во Атина се случил во време на Архонт Евклид, кога феникиското писмо е прифатено официјално, а дотогаш се користело „пелашкото писмо“ (pelazgiki grafi), (Papastavrou, 1972, 61 и Leks. Arh. Elin. Glossis, 1916).

Спротивно на овие тврдења, археологот Гимбутас (1982), повикувајќи се на радиокарбонското датирање на археолошките наоди на Анзабеговската и Вршник културата во Македонија, истакнува дека линеарните знаци кои обично се наоѓаат на фрагменти на вазни, фигури и слично, потврдуваат дека првото линеарно писмо се јавува на крајот на VI и почетокот на V милениум п.н.е. Исто така се изнесува дека ова писмо е постаро од сумерското околу 2 000 г и дека ова писмо се поврзува со религијата и изведувањата на култните обреди, што е речиси традиција на сите архетипски писма.

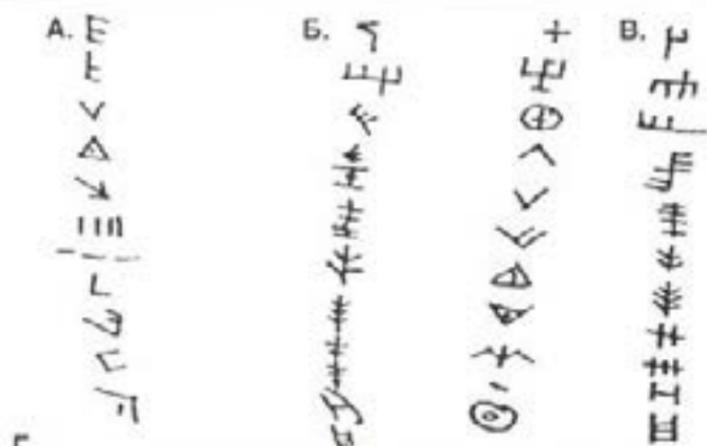
Најсовремените археолошки наоди на камената-карпеста култура на карпите кај Кратово во Источна Македонија од страна на археологот Алексовски, со артефактите во вид на графити, стари помеѓу 5000-900 година, каде се прикажани цртежи на ракотворби, христијански крстови и астромапите, сведочат за континуитетот

на праисториското движење и дека Македонија била еден од центрите на културата на Балканот (Симјаноски, 2001 година).

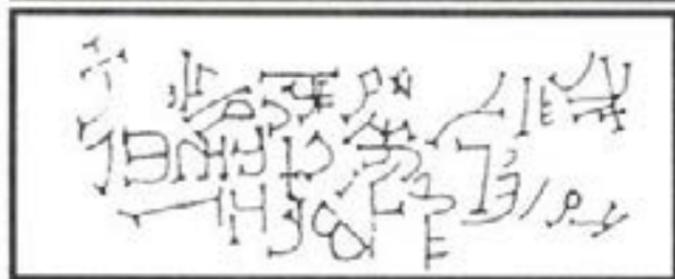
За автохтоноста на писмото во Македонија пишуваат: Apollonius Rh (Argonautica, I, 34) и Diodorus Sc. (Библ. I, 69, 92, 96 и IV, 25), кои истакнуваат дека македонскиот крал Орфеј во XIII век п.н.е., е пронаоѓачот на азбуката.

За централно балканското потекло на азбуката сведочи и Гревс (1990, 132, д. 5) кој изнесува дека внукот на Герион, Норак, од Еритија на Дунав (Ада Кале), ја донел „азбуката на дрвото“ во Грција, Египет и Шпанија.

За исконската старост на писмото во Македонија потврдуваат и археолошките пронајдоци на локалитетот во Илина Гора, Горно светилиште, Осинчани близу Скопје, кои датираат помеѓу 7 000-6 000 година п.н.е. (Иљов, 2000 година), или на локалитетот во селото Дупјак (Диспилион) на југозападниот брег на Костурското Езеро во Западна Македонија. Истражувањата кои се направиле во периодот 1853-1854 година и подоцна во 1932, 1938 и 1992 година, (Hourmouziades, 1996 година) утврдиле неолитска населба единствена во Грција (Даскалаки, 1982 година и Костопоулос, 1992 година). Покрај мегалитските утврдувања и остатоците на соеници-населби на колци, камени секири и други остатоци од материјалната култура, установена е и штичка со натписи, со линеарно писмо кое уште не е дешифрирано. Сите овие материјали кои со помош на Ц-14 датирани дека потекнуваат уште од 5260 година п.н.е., се чуваат во археолошкиот музеј во Костур и Дупјак. Инаку, локалитетот се наоѓа на околу 3,5 км од Рупиште или Ар Орестикон, од каде потекнува и Аргеадската македонска династија. Во Македонија исто така е пронајден и бронзен овален печат со старомакедонски текст, на локалитетот „Церија“ кај Говрлево, близу Скопје, кој датира од околу 1 500 година п.н.е. (Иљов, 2000 година)

Г.

ПАЛЕОГРАФИЗМИ:

А. Македонска азбука од 5260 п.н.е.

Б. Линеарно писмо 1700 - 1450 п.н.е.

В. Знаци на палеоевропски графизми

Г. Македонско слоговно (фонетско) писмо 5000 - 4500 п.н.е.
(Иљов, 2000)

Покрај овие наведени факти, за автохтоноста и староста на писмото на Балканот сведочат и други многубројни истражувања, зашто слични наоди се најдени на околу четириесет локалитети, претежно во централниот дел на Полуостровот (Winn, 1981, 421). Овие пишани споменици на културата сведочат дека линеарното слоговно писмо е со сакрален карактер и е постаро од сликовното месопотамско за околу два милениума. Така на пример Пешиќ (1980 и 1985), на база на петрографите на лепенската култура од VII и VI милениум п.н.е. и испитувањата на керамичките пронајдоци на винчанската култура од IV милениум п.н.е., реконструирал низа знаци кои смета дека го сочинуваат оригиналниот алфабет на линеарното писмо со фонетски вредности. Тој истакнува дека ова претставува праписмо на палеобалканската глосологија и извор на досега најстарите познати писма и наречено е „винчанско писмо“.

Досегашните истражувања влијаеле да се промени и дополни утврдената хронологија на појавата и развојот на писмото, која по негов предлог, со извесна модификација, гласи:

Хронолошка систематизација на историјата на писмото

1. – Протописмо или графити на Лепенски Вир (8000-6000 година п.н.е.)

2. – Македонско-костурско линеарно писмо (5260 година п.н.е.)

– Македонско-ресенско слоговно (фонетско) писмо (5000 год. п.н.е.)

3. – Винчанско писмо-„винчаница“ (5300-3200 година п.н.е.)

4. – Сумерско во Месопотамија (3100 година п.н.е. до 75 година н.е.)

5. – Протоеламско (околу 3200 година п.н.е.)
6. – Протоиндиско (околу 2200 година п.н.е.)
7. – Протокинеско линеарно на кралот Фу Шиа (околу 3000 година п.н.е.)
8. – Кинеско идеограмско (1300 година п.н.е. и трае до денес)
9. – Египетско (3000 година п.н.е.- 400 година н.е.)
10. – Критско линеарно писмо А (1700-1450 година п.н.е.)
11. – Критско-микенско линеарно писмо Б (1450-1200 година п.н.е.)
12. – Хетитско (1600-770 година п.н.е.)
13. – Феникиско слоговно (1200 година п.н.е.)
14. – Феникиско-јонско абеџедно (900 година п.н.е.)
15. – Етрурско (Рашанско) (900 година п.н.е.)
16. – Латинско (600 година п.н.е.)

Од изнесените научни истражувања се гледа дека протописмото на Балканот, посебно во Македонија, во вид на линеарно писмо, не дошло од Месопотамија. Тоа е автохтоно, со централно балканско потекло, најдено по истовремена хронолошка старост во Западна Македонија, на Костурското Езеро и во Србија на керамичните артефакти на винчанската култура. Македонско-костурското (Дупјак) писмо, во најново време е дешифрирано и транскрибувано од страна на Иљов (Макед. Рев., 583, 2000, 58). Според него, преводот на современ македонски јазик би гласел „Дупјак VII колиште“, што се однесува на седумте соеници. Истиот автор изнесува и епитаф на ученичка од с. Долно Дупени, меѓу 5000-4500 година п.н.е. со алфabetско слоговно писмо.

ЕВОЛУЦИЈА НА ДРЕВНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ОД ПАЛЕОГЛОСОЛОГИЈАТА НА БАЛКАНОТ

Нашите поранешни и споредбени археолошки, праисториски и лингвистички разгледувања на географските граници на распространетоста на палеобалканските глосолошки појави, можат да доведат до неколку фундаментални заклучоци. Меѓу нив на прво место е фактот дека целиот Балкан е царсто поврзан со многубројни глосолошки врски. Ономастиката, посебно хидронимите од српското Подунавје, укажуваат дека овој локалитет, со културата на Лепенски Вир на чело, е не само археолошки архетип на Европа, туку исто така лингвистички и митолошки архетип, па према тоа и генератор на свеста за архетипската теогонија и космогонија.

Ако хидронимите на Средно Подунавје претставуваат архетипски иновациски жаришта, чија ономастика може да се транскрибува (дешифрира) со антички елински јазик, се поставува прашањето за еволуција. Ширење и конзервација на балканската палеоглосологија и она што ние денес го нарекуваме антички грчки јазик.

Thomsen (1899), Thomson (1954, 119) и Macqueen (1986, 35), сметаат дека во праисторијата, Балканот со Егејскиот басен и Мала Азија, претставуваат единствено глосолошко подрачје, со ономастика која има неелински елементи. Понатаму, дека заедничките глосолошки супстрати на овој географски дел, ги покриваат и јужните делови на Русија и Црно Море, сè до земјата на Сумерите. На тој начин, овој јазик претставува посебна гранка од индоевропската фамилија на јазици, што одговара на индоевропската дијаспора на народи.

Индоевропскиот јазик е еден од првобитните, архетипски јазици на одредена популација индоевропски народи. Се претпоставува дека протоиндоевропскиот

јазик како опш начин на комуникација допира до 3000-5000 година п.н.е. Типолошки тој припаѓа на двосложните или синтетички јазици и со него зборувале околу милион луѓе во светот. Одвојувајќи се од своето главно еднојазично семејство, тој многу рано се развил во две главни дијалектни групи, во западен-центум и источен сатем, према употребата на бројот сто. Палеоглосологијата на Балканот ѝ припаѓа на западната група на индоевропските јазици.

Во поглед на староста, овој јазик спаѓа во најстарите јазици во Европа и Мала Азија, пред хетитскиот и античкиот грчки. Историјата на овој јазик почнува со графизми на најстарата култура на Гердап од мезолитот (11-10 милениум п.н.е.) преку неолитот (9-8 милениум п.н.е.) и раната фаза на културата на Лепенски Вир (7-6 милениум п.н.е.), кога Гердап станува најзначаен уметнички центар на тогашниот свет. Овие графизми од Средното Подунавје, како и винчанското писмо, науката уште не успеала да ги дешифрира. Не се дешифрирани нити историски, многу подоцнешните глинени табlici со епиграмите од Кнос на Крит и Пила на Пелопонез, кои се пишувани со „линеарното писмо А“.

Прашањето на палеоглосологијата на Балканот најмногу е обработувано во рамките на историјата на елинскиот јазик. Мрампиновиќ (1998, 66) смета, на основа на современите археолошки искуства дека под микенско-грчкиот слој постоеле два постари слоја. Најдебелиот припаѓа на Карите и Лелезите, додека другиот е со нешто понов датум, а содржи индоевропски елементи и припаѓа на народите од Дунав, кои Kretschmer (1925) ги нарекува Donauländisch. Овие елементи на тлото на Пелазгија, т.е. Јужниот Балкан, наречени се Пелашки. Ако се следи археологијата, тие во Елада – Пелазгија, дошле од Средно Подунавје преку своите носители, кои

истовремено биле и носители „лентеста керамика“ и претставуваат дунавски слој. Современите лингвистички истражувања на Sakelariou (1997) исто така ги потврдуваат мислењата дека палеоглосологијата на Балканот е со индоевропско потекло, која во Грција се означува како јазик на Пелазгите.

Најновите научни истражувања на италјанските автори, од доменот на историјата и географијата на човечките гени, утврдиле прецизна коинциденција меѓу човечките миграции, антропологијата и лингвистиката (Savalli-Sforza, 1991, 72-78). Поаѓајќи од претпоставките на Дарвин „За постанокот на видовите“, генеологијата на човештвото и распоредот на генеологијата на човечките раси, тие ја потврдиле неговата теорија која ги поврзува генеолошката и лингвистичката еволуција. Нивните триесетгодишни истражувања опфаќале разни популации, кај кои се вршени анализи на лимфоцитите, ДНК (дезоксинуклеинската киселина), лингвистички, етнолошки и антрополошки испитувања. Резултатите се прикажани на 716 страници текст, обогатени со математички формули, графикони, карти, хистограми итн. По опширна дискусија дошле до заклучок дека сите јазици во светот потекнуваат од единствен предок и единствен говор, што значи дека постои моногенеза на јазиците. Овој единствен јазик се зборувал околу 100 000 години п.н.е. Постои ген кој учествува во настанокот на јазиците и гените веројатно многу се вмешани во способноста за владеење со јазикот. Меѓутоа, главните јазични фамилии не се постари од 50 000 години, а најголем дел се создадени пред 5 000-25 000 години. Се претпоставува дека денес во светот се зборуваат околу 2 000-4 000 различни јазици од кои најпознати се 100. Тие се оние јазици кои имаат општо историско, политичко и економско-социјално влијание. Овие многубројни јазици со примена на историско-компаративни методи во глосолошката

анализа, можат да се класифицираат и распределат во 17 сродни групи или семејства. Најзначајни јазични групи се: индоевропска, урало-алтејска, јапонско-корејска, сино-тибетска, семито-хамитски итн. На крајот авторите изнесуваат дека *Homo sapiens*, па и човечката раса, потекнуваат од Африка. Со време, поради демографска експлозија и поради некои климатски промени, пралуѓето, кои имале посебни анатомски карактеристики, долги нозе и тесни карлици, ја напуштиле Африка, се упатиле на север и преку Египет се населиле прво на Блискиот и Среден Исток, а потоа во Мала Азија и Европа, Америка и Австралија. На својот пат се сретнувале со други човечки видови, како што се неандерталци, хомоеректус.

Заради ледениот период, Европа останала долго ненаселена. Со повлекувањето на ледениот покривач, на некои места се создадени услови за живот. Пред 30 000 години, исто така во Европа стасале народи од Кавказ, кои долго време останале изолирани. Тоа биле палеолитски ловци разбиени во групи, кои зборуваат на кавкаски јазик, сличен на оној на кој зборуваат Баските на Пиринеите. Подоцна, околу 11 и 10 милениум п.н.е., од Кавказ и Блискиот Исток тргнале овчарите и земјоделците, се доселиле најпрво на Гердап („Ветената земја“) и преку Средно Подунавје, Поморавје, Повардарије го населиле Балканот, додека другите тоа го сториле и по друг пат, преку Мала Азија. Тие со себе го донеле индоевропскиот јазик, ден денес втиснат во ономастиката на Балканот.

Бидејќи историјата на еволуцијата на палеоглосологијата на Балканот, кој припаѓа на индоевропското семејство на јазици, може да се следи единствено преку развојот на античкиот грчки јазик, т.е. јазикот на Александар Македонски „коине“, во понатамошното излагање ќе биде изнесена неговата историска периодизација.

ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ГРЧКИОТ ЈАЗИК ОД ЈАЗИКОТ НА АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ

Историскиот период на грчкиот јазик почнува со миграцијата на првите Елини, околу 1 600 години п.н.е. во Пелазгија, на југ на Тесалија во Фтиј, иако пишуваните извори тврдат дека тоа било во периодот од 1450-1400 година п.н.е., т.е. по катастрофалниот земјотрес на островот Тери. Учениот грчки лингвист Мрампиотиотис (1986, 73), ја дал следнава техничка периодизација на развојот на грчкиот јазик.

		Време:
Праисториски период:	индоевропски елински	3 000 п.н.е
	1. Протоелински	3 000-2 000 п.н.е.
Историски период:	2. Антички елински	1 400-300 п.н.е.
	3. Александровиот коине	300 п.н.е.-600 н.е.
	4. Средновековен	
	а. рановизантиски	6 век-12 век
	б. византиски	12 век-15 век
в. поствизантиски	15 век-18 век	
	5. Новогрчки	19 век-денес

Изворите за изучување на грчкиот јазик се писмени документи, ономастиката и усмениот говор. Од писмените документи најзначајни се епиграфите, од кои делумно е сочуван Дипилскиот епиграф, на една амфора, која датира од околу 720 година п.н.е. Долго се сметало дека тој е најстар. Меѓутоа, со дескрипција на линеарното писмо Б, од страна на Ventris и Chadwick (1953), оваа

граница е поместена на времето меѓу 1450-1420 година п.н.е., но меѓу нив постои една огромна празнина без пишани документи.

Се смета дека првите Елини на Балканот биле Ахејци. Зборот Ахејци (Αχαιοί) е со непознато потекло. Се смета дека коренот од α (α) негација: не и χαρ, χαρῆ: хар, херо-радост, т.е. без радост, јад, чемерен. За јазикот и писмото на Ахејците не постојат пишани сведоштва. Како припадници на културата на Курган, Ахејците зборувале со индоевропски јазик. Во новата татковина, во тесалската Фтија, тие не биле евидентирани од страна на староседелците, Пелазгите и Еолците. Тоа го сториле Хетитити од Мала Азија, дури во XIII век п.н.е., кога ги означиле како Ahhijava, а во исто време од Египќаните како Akaiwasha. Меѓутоа, на основа на историска и глосолошка конструкција, развојот на ахејскиот јазик може да се подели на три фази: 1. чиста ахејска, или катарни, односно протоелинска; 2. ахејско-дијалектна фаза, го сочинува предисторискиот период; 3. ахејско-дорска фаза, која го опфаќа историскиот период.

Ахејскиот катарни период или протоахејски, претставува продијалектна фаза. Тој го опфаќа периодот на одвојување на Ахејците од другите индоевропски народи во евроазиските простори на Курган, веројатно во периодот на преселбите на сточарите и земјоделците, околу 3 000 г. п.н.е., битисување во рамниците на Панонија, околу 2 000 години п.н.е. и преселбите во Тесалија, во околу 1 450 година п.н.е. Во текот на овој миграционен период Ахејците го оформиле својот прв автохтон јазик, без дијалекти. Заради тоа овој јазик од грчките лингвисти се класифицира како проелински, односно протоахејски.

Престојувајќи подолго време во Панонија, Ахејците првпат сретнале и имале прилика да запознаат една повисока и многу стара цивилизација, со културата на

Лепенски Вир, нивниот јазик и графизми, со винчанското писмо, со козмогонијата, со теогонијата и митологијата на Хиперборејците. Доаѓајќи во Тесалија, тие го прифатиле хиперборејскиот Пантеон, кого го сместиле на снежните врвови на Олимп, Македонците и Еолците од Средно Подунавје (Минијците, Лапитите, Тироите и Флегрејците).

Дијалектниот или протоелинскиот период има супстрати од јазиците на балканските домородци, пред сè подунавските Хиперборејци (Македонците), потоа Пелазгите и Јонците. Ахејците не се наречени Елини дури ни од Хомер, околу VIII век п.н.е. Тие од Фтија мигрирале во XII век п.н.е., под водство на малоазискиот Пелоп и го населиле северозападниот дел на Пелопонез, а подоцна ја населиле Атина. Херодот (I, 56-58), елински историчар, кој живеел од 484-424 година п.н.е., осврнувајќи се на генезата и говорот на Атињаните, истакнува дека Атињаните воделе потекло од Пелазга. Тој не бил во состојба да каже со кој јазик зборувале Пелазгите, но смета дека тие зборувале на неелински јазик, т.е. на варварски јазик. Ако така се случило со Пелазгите, продолжува Херодот, тогаш атинскиот народ како пелашки, претопувајќи се во Елини (со миграција на Подунавците, Ахејците и Дорците), го заборавил својот стар и го научил елинскиот јазик. Понатаму, Херодот опишува дека Елините ги претопиле во својата популација во прв ред Пелазгите, но и многу други варварски народи, зашто додека биле одвоени од Пелазгите, биле слаби и мали.

Веќе изнесовме дека во грчкиот јазик постојат многубројни глосолошки супстрати кои припаѓаат на палеоглосологијата на Балканот, односно на еолскиот, пелашкиот и јонскиот дијалект на тлото на Грција. Тоа се топоними, ороними, хидроними, теоними, фитоними, антропоними и разни други називи, како и сите хороними на егејските острови.

Ако ахејскиот свет својот најголем подем, во државна и културна смисла, го постигнал во Микена на Пелопонез, во средината на XII век п.н.е., тогаш тука треба да се бараат одговорите за протоелинскиот јазик. Меѓутоа, пишани документи во вид на глинени таблаци од Микена има многу малку, уште помалку ги има од Тиринта и Теба, а значително повеќе од Пила и Крит. Овие таблаци се напишани со линеарното писмо А и Б, што е утврдено и на ископаните вазни. Податоците од овие таблаци се однесуваат на администрацијата на службениците на кралските палати и на функционирањето на некоја гранка од стопанството. Најчесто тоа се топоними, антропоними, списоци за стока, инвентари на земјоделските производи, броеви и друго. Имињата и зборовите се напишани со слоговни знаци, па Вентрис (Ventris and Chadwick, 1956 година) ги транскрибувал со слогови со црти, на пример: де-до-ме-на (дедомена или приложе-на), и-је-ре-ја (иерја или свештеничка), qa-si-re-u (qua-sileus) или basileus, т.е. крал, a-re-ku-ru-wo (Alektuon-машко име), pi-a-ra (piara или чаша, но и најдебело говедо) итн.

Таблаци со топоними имало околу 200. Антропонимите најчесто се дешифрирани зборови во линеарното писмо Б на микенските таблаци и ги има околу 60%. Тоа се имињата како што се: Eumenes (милостив, убав), Opi-limnios, Philowergos, Amphimedes, Europtolemos итн. Микенците значи зборувале со дијалектен ахејски јазик, чиј најстар супстрат бил македонскиот, еолскиот, пелашкиот и јонскиот. Со преселбата на Дорците, на крајот на XII век п.н.е. и егзодусот на Ахејците, на постојниот дијалектен јазик се додава уште еден глосолошки супстрат, со што елинскиот јазик се обликува како класичен или антички (археа) елински јазик и тоа е ахејската дорска фаза, која го опфаќа историскиот период.

Од изнесеното се гледа дека на формирањето на античкиот грчки јазик влијаеле многу дијалекти: македонскиот, еолскиот, пелашкиот, јонскиот, ахејскиот и дорскиот, па оттаму и фактот дека античката дијалектологија претставува најзначајно поглавје во историјата на грчкиот јазик.

Покрај историската периодизација, постојат и многубројни класификации на античкиот грчки јазик. Најупростена класификација дал Kretchmer (1924), кој разликува три дијалекти и тоа јонски, ахејски и дорски (македонски, еолски) и го изоставил пелашкиот.

Според него, јонскиот или античкиот дијалект им припаѓа на староседелците на Атика, Еубеја и на северен Пелопонез. Со доаѓањето на Дорците, околу 1100 п.н.е., Јонците и аркадските Пелазги мигрирале во Малоазиска Јонија. На јонски јазик, со еолски архаизми и антички неотеризми, биле создавани Хомеровите творби. На јонски јазик, со еолски и дорски елементи, создавал Хесид. На чист јонски јазик се делата на Тартеј, Солон, Анакреон итн.

Ахејскиот дијалект со еолски и јонски елементи, го користеле поетите Сафо и Алкеј. Овој дијалект бил распространет во Беотија, Јужна Тесалија, Континентална Елада (освен Атика), на Пелопонез, Крит, Кипар и јужна Италија.

На **дорски дијалект** создавале Pindar, Stesihor, Vakhilides итн. Подрачјето на дорскиот јазик, третиот бран мигранти во Пелазгија, ја опфаќало Западна Елада (Епир, Етолоакарнанија, Фокида и Локрида), Западна Тесалија, Пелопонез (освен Аркадија), Крит, Род, Халикарнас и други.

Овој јазичен „вавилонски“ галиматијас во грчките полиси, од Хомеровиот до Демостеновиот период, радикално ги решил Александар Велики – Македонски, во IV

век п.н.е., по освојувањето на Грција. Со ова почнува третата фаза или **периодот на Александровиот коине**.

За јазикот на Македонците сèуште постојат големи полемики. Според некои, говорниот јазик на Македонците, како средство за комуникација, бил „дорскиот коине“ (Roberts, 1976, 114), а по други „македонскиот коине“ (Papanovič, 1983, 78), т.е. „протомакедонскиот јазик“.

Дека Македонците во антиката зборувале со посебен јазик, кој им бил неразбирлив на Елините, сведочи и Plutarh (46-125 година н.е.) во своето дело за „На Александар“ (III,51). Имено, во кавга со Клит, Александар „скокнувајќи почна да вика повикувајќи македонски хипасисти...“. Германскиот историчар Veloch (1886) опишува дека „Македонците пред кралот Архелај (413-399 п.н.е.) зборувале со друг јазик, кој не го разбирале (дорските) Елините“. Додека дорскиот дијалект во Елада послужил како амалгам за синтеза на класичниот грчки јазик, дотогаш јазикот во Македонија се развивал самостојно од палеоглосологијата на Балканот, културата на Лепенски Вир и егејската култура, т.е. кралевите Македон, Орфеј итн.

Извор за проучување на „Александровиот коине“ јазик се папирусите од Александрија во Египет, разни приватни молби, тужби, писма, пријави, извештаи, одговори, епиграми итн, кои го покриваат периодот од IV век п.н.е. до VIII век н.е. (Mrapiniotis, 1986, 113), како и топонимите во Македонија. На ова поле постојат обемни истражувања од страна на современите лингвисти. Kostoroulos (1992, 15) на пример изнесува дека само околу 6 000 епиграми се најдени во Македонија на нивниот јазик. На овој јазик пишувале пред сè Аристотел, Тукидид, Есхил, Еврипид, Софокле и многу други. На „Александровиот-македонски коине“ јазик пишувани се текстови во Светото писмо. Во III век п.н.е. извршен е на овој јазик преводот на Стариот завет, а подоцна и Новиот

завет. Историчарите, како Polivius (II век п.н.е.), Diodor Sic (I век п.н.е.) и други, потоа филозофот Епикрит (I \ II век н.е.) итн., пишувале со овој јазик (Lampsas, 1980, 636).

Како сите други и овој јазик со индоевропско потекло од палеоглосологијата на Балканот, имал свој сопствен речник и различен фонолошки систем и синтаксички облици во системот на глаголите и именките.

Не навлегувајќи во лингвистички објаснувања, ќе изнесеме некои морфолошки категории меѓу палеоглосологијата на Балканот и дорскиот грчки дијалект, како на пример: hipos-alogo–коњ, hydor-nero–вода, onos-gaiduri–магаре, oikos-spiti–куќа, odos-dromos–пат, i>thispsari–риба, oinos-krasi–вино, ofthalmos-mati–око, oisprovaton–овца, ys-hoiros-gourouni–свиња, kyon-skylos–пес, mys-pondiki–глушец, oon-avgo–јажце, ris-miti–нос, paus-ploion–брод итн.

Александровиот коине јазик можел да се наметне на дијалектниот грчки јазик од повеќе причини. Ќе наведеме некои. Во дијалектниот постоеле заеднички наредни елементи од еолскиот, пелашкиот, јонскиот, карскиот, лелегшкиот и дорскиот, во вид на дијалекткон. Во Елада живееле претежно Дорци, на чело со секогаш војнички доминантната дорска Спарта, каде на Пелопонез се зборувал дорскиот јазик (дијалект).

Јонски-атичкиот дијалект (еолски-пелашки-јонско-ахејски) бил пишан јазик на олигархијата и филозофите, така што имал монополска положба, додека меѓу народот се зборувале разни дијалекти. Јонско-атичкиот (еолски) дијалект, до персиските војни се развивал во малоазиска Јонија, а подоцна во Атика, која била мултиетничка и секогаш во постојан антигонизам со дорска Спарта, што довело до триесетгодишна војна.

Најголем и критичен пресврт е направен кога се создадени воено-политички и економско-социјални предуслови за доминација на Македонија над Атина. По

персиските војни во 480 година п.н.е „Александровиот коине“ јазик го потиснал јонско-атицкиот дијалект, се издигнал и се наметнал не само како семакедонски, туку и како панелински јазик (Dimitrakou, 1970, I). Така, на тлото на Балканот и Егејот од палеоглосологијата на Балканот, со источник (извор) култура на Средно Подунавје, преку Македонија, Орфеј, Аристотел и други, се развил и оформил посовремен јазик заеднички наречен „Александров коине“, т.е. „македонски јазик“, со што е создадена база за светската цивилизација.

Овој јазик, од страна на Александар Велики – Македонски (356-323 п.н.е.), најголемиот војсководец на стариот век и ученик на Аристотел, се проширил не само во Елада, туку и во целата негова империја. Во нови услови, тој се обогатил со јазични елементи од азиските и афричките народи, пред сè Персија и Египет, па станал меѓународен и јазик на дипломатијата (Dimitrakou, 1970).

Како што Александар Македонски со својата сабја создал светска империја, така паралелно неговиот учител Аристотел од Стагира, е творец на целиот создавачки човечки дух (Papastavrou, 1970, 416). Меѓутоа, Аристотел бил само врв на таа културна пирамида на Централниот Балкан.

Родоначалник на таа култура, според митологијата, се смета Орфеј, син на Еагар, правнук на Македон (1315 година п.н.е.), основач на II македонска митолошка династија. Орфеј бил крал на Македонија и Тракија, најпознат и ненадминат митски пејач, свирач и поет, од кога се сочувани 87 орфејски химни. Орфеј бил динамична личност, склон кон истражувања и како таков учествувал во експедицијата на Аргонаутите (1225 година п.н.е.), кога со своите песни и музиката ги храбрел морнарите на нивните патешествија по Црното Море и Дунав. Легендата вели дека првите поуки во пеењето и свирењето Орфеј ги добил од Хипербореецот Аполон.

Во Македонија и Елада, Орфеј ги вовел проучените Дионисови мистерии, науката за животот на душите по смртта, а се смета и за пронаоѓач на азбуката (Apollonius Rh. I, 34). По неговата смрт, е создадена религиозната секта Орфичари, кои верувале во првобитниот грев и боженствената природа на човечката душа.

За високата култура на Централниот Балкан, значајно е да се напомене и тоа дека во македонската Пиерија секоја година се одржувале прочуените музички натпревари. На едно од нив на пример, меѓу боговите Аполон, бог на уметноста и Пан, кога претседател на жирито бил кралот на македонската област Бромја, знаменитиот Мид, околу 1225 година п.н.е., победил Аполон. Инаку Мид се сметал за пронаоѓач на оловото, котвата и сирингата. Во историскиот период, културата во Македонија добила нов поттик за време на династијата на Пердика I, околу 700 година п.н.е., посебно во период на Архелај. Имено, кралот Архелај (413-399 п.н.е.) е познат по тоа што ја основал новата престолнина на Македонската држава, Пела, која многу брзо станала административен, воен, економски и културен центар. На неговиот двор престојувале личности од културниот свет од Јонија, Елада и Сицилија. Меѓу нив најдолго престојувал еден од најпознатите светски поети, славниот трагичар Еврипид (485-406 п.н.е.). Тој бил ученик на Александар и Сократов пријател. Тој во Пела работел долго, сè до неговата смрт. Се смета дека Еврипид го вовел во Македонија феникиско-јонскиот алфавет и извршил најсилно влијание на старата и новата европска драма. Според повеќето извори тој напишал 92 драми и 7 сатириски игри (Медеја, Орест, Инфигенија во Аулида, Електра, Андромаха, Бакхи, Ифигенија на Таурида, Херакле, Херакловици, Тројанки, Елена, Киклоп и други). За време на Филип II (359-336 п.н.е.), Пела станала втора Атина. Продолжено е со развојот на македонскиот јазик,

писмото, филозофијата, историјата, математиката и друго. Покрај Аристотел, тука се и други филозофи, Аристобул и Зојл, историчари Динократ и Калистен, математичарот Леодам, лекарот Никомах (татко на Аристотел), зоографот Полигност, прочуениот Питагора од Абдера, татко на софистите итн. За високата култура и уметничките остварувања со автохтона природа сведочат и археолошките откритија на Андроникус (1985) на локалитетот Вергина (Кутлеш) со некрологот на Филип II, потоа Пела итн. Сето ова укажува на високите домени на културата на Македонија. Новиот македонски крал Александар III (336-323) ги имал сите предуслови да го освои светот (добра економија, силна војска, спремен кадар и современ јазик).

Со изградбата на Александрија во Египет, 331 год. п.н.е., и создавањето на најголемата библиотека на светот со повеќе од 700 000 монографии, Александар го основал единствениот научен центар кој доминирал не само во негово време и времето на неговите наследници, туку и во Римскиот период. Со ова „Александровиот коине“ јазик станал мајчин јазик како на Македонците така и на Грците и многуте народи во неговата империја, но и на Исус Христос и неговите Апостоли. Првиот лингвистички опис на овој јазик го направил Дионис Тракиски, 100 год. п.н.е. во вид на публикација под наслов „Вештина на граматиката“. Ова остварување претставува прва европска граматика и еден од најрешителните чекори во граматиката воопшто. Од глосеолошки аспект „Александровиот јазик“ станал прв најмодерен јазик во светот во компарација со тогашните владеечки јазици, како што биле персискиот, египетскиот, латинскиот, хебрејскиот, кинескиот, индискиот итн. Тој сторил пресврт од радикална природа и тоа на сите лингвистички нивоа, како во фонологијата, така и во морфологијата, синтаксата, лексикологијата и семасиологијата, преминувајќи од

дијалектен, каде постоел голем дорски супстрат и новогрчкиот јазик (Mrapiniotis, 1986). Според создавачот на грчката глосологија Hatzidakis (1967), новогрчкиот јазик претставува директен развој на византискиот, кој потекнува непосредно од „Александровиот коине“ јазик. Овој јазик во многу што ги поедноставил облиците на античките, јонските, дорските и ахејските елементи.

ВИЗАНТИСКИОТ ИЛИ СРЕДНОВЕКОВНИОТ ПЕРИОД НА АЛЕКСАНДРОВИОТ ЈАЗИК

По доминацијата од речиси 900 години (335 п.н.е. до VI век Александровиот коине јазик минува во втор период на развојот, со седиште во Цариград. Почнува со императорот Јустинијан и трае од VI до XII век и претставува рановизантиска фаза, кога станува официјален јазик на државата наместо дотогашниот латински јазик. Во подоцнежната византиска фаза, меѓу XII – XV век, Александровиот коине јазик станува јазик на книжевноста, посебно од 1204 година, кога се ослободува од архаизмите и античкиот начин на пишување. Третата или поствизантиската фаза почнува од 1453 година, кога Византија потпаднала под отоманско ропство, до 1821 година. Оваа фаза траела од XIX, т.е. до ослободувањето на Грција од Отоманската империја, 1821 година.

Новогрчкиот период на Александровиот коине јазик трае до денес и тој е во тек. Во овој период тој минува низ шест различни фази: архаизам, пречистување, палеодемотикизам, катаревуси, демотикизам и фаза на новогрчки јазик, кој сега е мајчин јазик, на сите Грци. Со закон на грчката влада од 1975 година, новогрчкиот јазик станал официјален јазик на државата, со што на крајот е решено долговременото „линвинистичко прашање“ на Грција (Mrapiniotis, 1986, 170).

Од изнесеното може да се воочи дека палеоглосологијата на Балканот, стара повеќе од 10 000 години, и денес е сочувана во географската ономастика на полуостровот, има излезна точка во културата на Средно Подунавје. Со совпаѓање на историските и други околности, таа мигрирала на југ и нашла многу плодно тло во античка Македонија, каде се формирала во говорен јазик, кој во современата лингвистика е означен како „александров коине (општ) јазик“. Овој современ јазик, со супстрати од палеобалканската гласологија, направил еруптивен развој во светската лингвистика и бил јазик на светската дипломатија, на големата Македонска империја, а од VI век н.е. и Византиската империја, во континуитетно траење од околу 2 500 години. Александријскиот коине удрил конечен печат на физиономијата на дијалектниот и на грчкиот јазик, а станал и јазик на христијанската литургија. Тој им дал номенклатура на сите современи науки: филозофијата, математиката, физиката, астрономијата, биологијата, техниката, технологијата итн. До разрешувањето на прашањето за палеоглосологијата на Балканот и наследството на едно древно, високодуховно културно наследство, може да се дојде единствено со паралелно усогласување на архетипските научни чинители од доменот на археологијата, лингвистиката, праисторијата, митологијата и историјата. Само на тој начин може да се вклопи и да се создаде еден совршено убав мозаик за античката македонистика, за континуитетот на македонскиот народ и неиздржливоста на македонската цивилизација. На ова истовремено се спротивставува и тврдењето на Papastavrou (1972, 497), дека елинскиот јазик (античкиот дијалект) е импортиран во Македонија, а не обратно, од север на југ во Грција, како и многубројните други елементи на древната македонска култура.

РЕКОНСТРУКЦИЈА НА АНТИЧКАТА МАКЕДОНСКА ОНОМАСТИКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во македонскиот јазик постојат многубројни супстрати од античкиот македонски јазик, а пред сè во ономастиката.

Ономастиката, во прв ред топонимите и антропонимите, се живи споменици и чувари на материјалната и духовната култура на секој народ. Таа е една од изворите за реконструкција на културната историја, посебно јазикот и подлабоко запознавање со општествените, религиските и географските прилики.

Веќе е изнесено дека во лингвистичките истражувања на Централниот Балкан е утврдено постоење на супстрати на палеобалканскиот јазик, кој бил база за развој на античкиот македонски јазик за време на кралот Архелаж (413-399), кој својот лингвистички облик го добил во текот на владеењето на Филип II и Александар Македонски, познат во современата глосологија како александров „коине“ јазик. Овој јазик претставува еден од многу важните фактори на генезата и континуитетот на македонскиот народ на ова тло.

Зборот ономастика (*ονομαστικος*) припаѓа на древниот македонски апелатив, што значи именски, кој се однесува на име. Денес таа се дефинира како наука за сопствените имиња и опфаќа три главни гранки на културата: јазична, историска, географска. Неа ја сочинуваат антропонимијата и топонимијата. Изучувањето на ономастичкиот материјал во Македонија е од големо значење, давајќи ни известувања од прва рака, зашто во името се крие и особината на лицето кое ја носи (*ποσει εστι ονομα*). Наведуваме неколку називи кои во речникот на новогрчкиот јазик се означени како со непознато етимолошко потекло (*Μραμπινιοτι*, 1998), а припаѓаат на палеобалканската глосологија, односно на древниот македонски јазик и се во секојдневна употреба.

АНТРОПНИМИ

Филип – Фиљо	Φίλιππος – љубител на коњи; од φίλος – пријател, другар, ιππος – коњ)
Александар – Ацо	(Αλεξαντρος – од αλεξω – штити, брани и ανηρ – маж, јунак, човек)
Димитрије – Мито	(Δημητριος – теоним од Δημητρα – земја и μητηρ – мајка)
Теодор – Тодор – Тодо	(Θεοδωρος – Божидар)
Петар – Петре	(Πετρος – камен, карпа)
Евген	(Ευγενης – племенит)
Георги – Јорго	(Γεωργος – господар, земјоделец)
Василие – Васко	(Βασιλιος – цар, крал)
Агатон	(Αγαθων – добар, чесен, племенит)
Атанас – Насо	(Αθανασιος – бесмртен)
Ангел – Гельо	(Αγγελος – гласник)
Агапа	(Αγαπη – Љубинка)
Грка	(Ελληνιδα – Елена – Лена = Ελενη)
Ерина, Ирена, Рина	(Ειρηνη – мир) итн.

ТОΠΟΝИМИ

Македоња	(Μακεδονια – богата земја)
Европа	(Ευρωπη, Ευρυς – широк, простран и ωψ, ωπος – лице, наличје)

Пелагонија	(Πελαγονία, Πελ – рамница и γωνη – раѓање)
Егеј (егејски дел)	(Αιγαίον, αιξ, αιγος, αιγα – коза, бел)
Пиринска	(Πυρινος – огнен)
Корешта	(Ορειστια – костурска област)
Пеонија	(Παιωνια – по кралот Παιων или по религиската химна во чест на боговите Аполон, Артемида)
Скопје	(лат. Skupi, σκολη, σκολια – височинка, рид, кула, тврдина, набљудувачница, цел)
Штип	(Αστυβος – главен град)
Струмица	(Од хидронимот Στρυμμων – струја, струи)
Варгала	(кај Штип: Βαργαλα – изобилство од млеко)
Хераклеја	(Ηρακλεια – славата на Хера)
Кичево	(Κικεω – меша, на терен место каде што се мешаат четири притоки на р.Треска)
Керамија	(кај Прилеп: Κεραμια – лончарство)
Колобаиса	(кај Прилеп: Κολοβ – ωω – скрати и βαιτη – кожив)
Брианион	(кај р. Црна: Βριανιος – многу страшен, мачен)
Гавато	(Διαβικτος – премин, прооден пристапен)
Пехчево	(Πηχθεν – цврсто да стои)

Страцин	(στρατια – табор, војска, стратешки)
Удово	(Ουδος – праг)
Галичник	(γαλις – ласица, мачка и куκνος- бел, светол, лебед)
Качаник	(κακανηω – убие, погуби, симне)
Калиште	(Καλιπτεω – да биде најубав)
Опејница	(Οπη – дупка во земја, пештера)
Асамати	(ασαμενος – тажен)
Цапари	(καπληρη – трновито растение)
Цепигово	(κητιον – градина, бавча)
Лажани	(λαζани, λαζομαι – да дочека, дофати)
Теово	(кај Богомила: Θεος – бог, божество)
Десово	(кај Богомила: δεσεν – оддалечено)
Самоков	(кај Порече: αμμος – висока планина – 2062м)
Матејче	(ματαιος: грешен)
Кораб	(Καραβη – брод)
Пелистер	(Πελλα – камен и σπερος: тврд, јак)
Селчка Планина	(σελας – светло, сјај)
Дрим	(δρυμς – остар, лут, жесток)
Струма	(Στρυμμων – струја, да струи)

Семница – река	(σεμνος – достоен)
Треска	(τρησις, τρυσω – да пробие, да буши)
Лепенец	(λεπαιος- каменит, гола карпа)
Бутел	(Βουτης- говотски и Βλος мочвара, ливада)

ОСТАНАТА ОНОМАСТИКА

Апатија	(απαθεια)
Арома	(αρωμα)
Глоси	(γλωσσα)
Дом – татковина	(δομος)
Пешки	(πεζος)
Дрво	(δρυς)
Оро	(ηορος)
Мегаро	(μεγαρον)
Китара	(κιθαρα)
Кревет	(Κρενατιον)
Школо	(σχολη)
Химна	(υμνος) ИТН.

Транскрипцијата е дадена во слободна интерпретација. Од наведените примери се гледа дека иако словенизирани, античката македонска ономастика во Република Македонија се зачувала, пркосејќи на забот на времето, освојувачите и хетерогените јазични влијанија, што е многу важно за етногенезата и континуитетот на македонскиот народ, имињата на нивната татковина, јазикот, културата и обичаите.

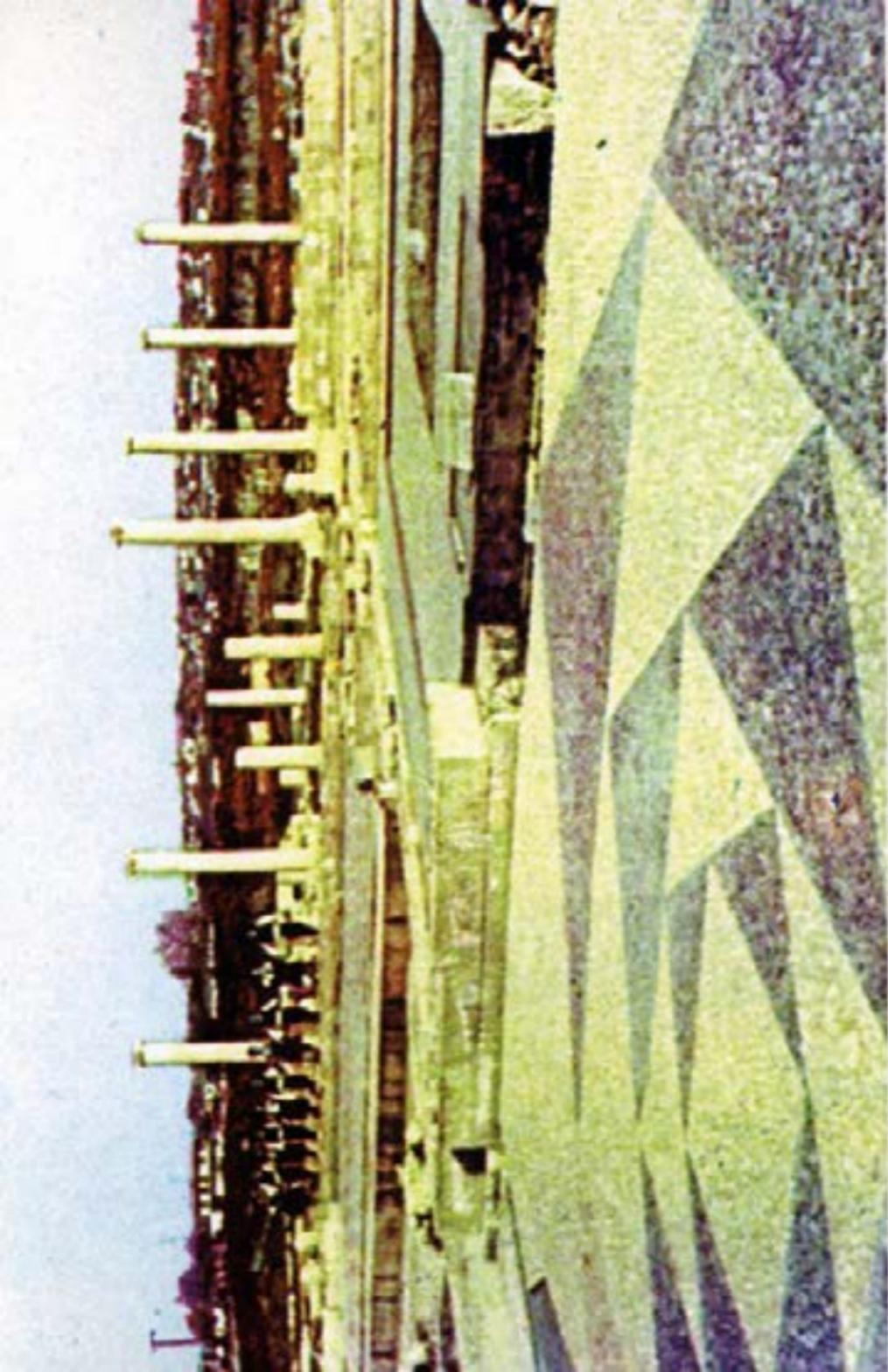
Олимпија, мајката на Александар Македонски

Филип II Македонски, таткото на Александар

Александар Македонски

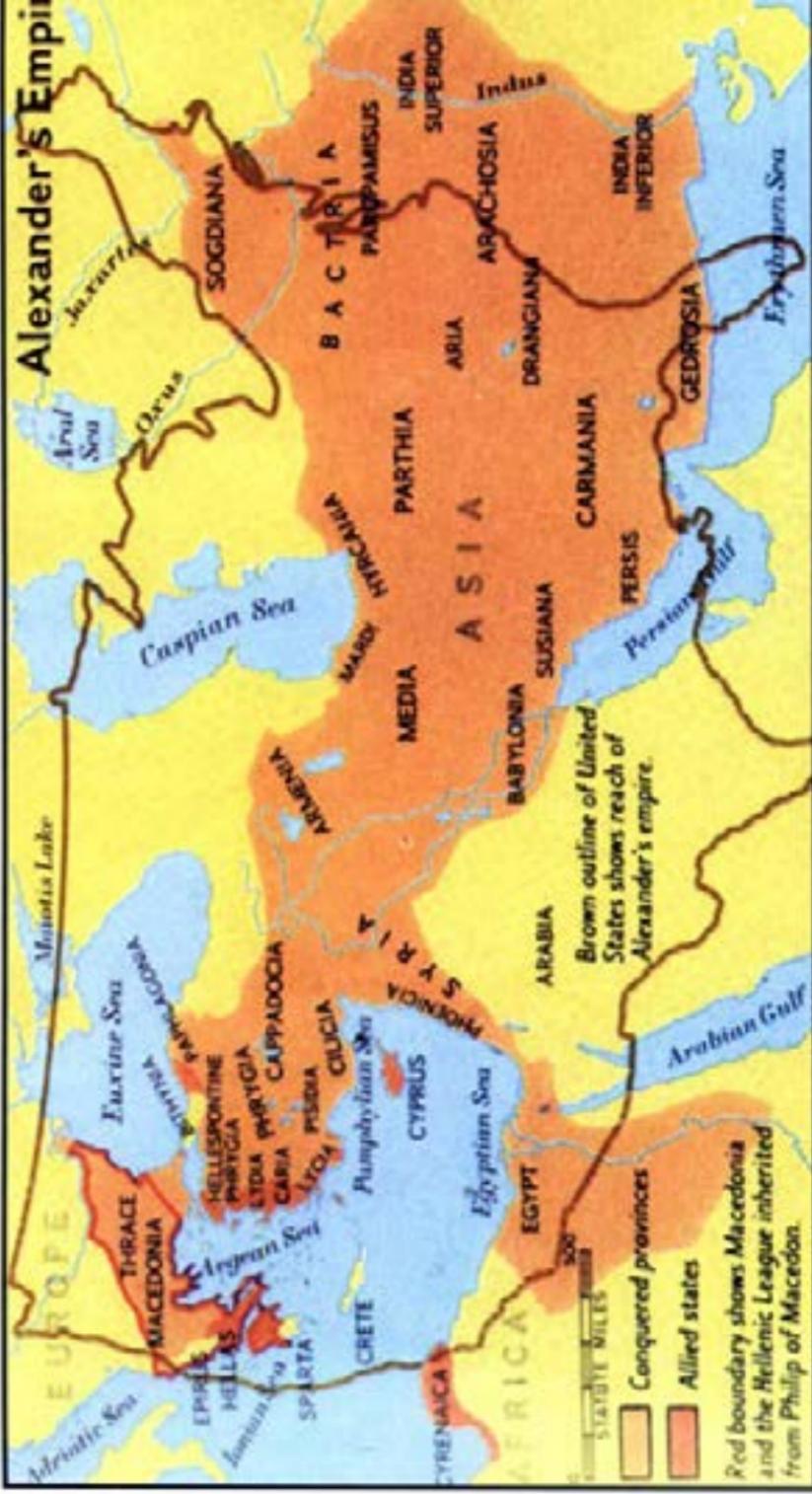

Аристотел, учителот на Александар Македонски

Александар Македонски, освојувач на копното и водите

Златниот ковчег со шеснаесет кракото македонско сонце од Кутлеш (Виргина)

III ДЕЛ

НАЈГОЛЕМИОТ
ВОЈСКОВОДЕЦ

АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ

ЖИВОТОТ НА ВОЈСКОВОДЕЦОТ

По победата на Македонија над силите на Атинскиот сојуз кај Хајронија (338 п.н.е.), воспоставена е македонска политичка и воена хегемонија над цела Елада. Иако македонскиот крал бил странец (варвар), овој настан придонел во обединувањето на грчките полиси, но и губење на нивната автономија.

По прераната смрт на кралот Филип II, на престолот застанал неговиот дваесетгодишен син, законски наследник на македонскиот престол, Александар III Велики – Македонски. Александар (Ἀλεξάνδρος) е роден во Пела, македонска престолнина, во 356 година п.н.е., во месец мај или јули, по македонскиот календар. Имал само 20 години кога стапил на престолот, а веќе располагаал со воено и политичко искуство. Учителот кој му дал образование на кралот над кралевите, Великиот Александар, и ги удрил темелите на современата филозофија и науката за светот, бил филозофот Аристотел, исто така Македонец од Халкидика. Таткото на Аристотел, Никомах бил личен лекар и пријател на македонските кралеви Аминта и Филип II. Аристотеловата Кралска школа во Македонија, е формирана во Миеза, во близина на Пела, меѓу Бороја и Едеса. Тука постојат пештери со убави сталактити и сталагмити, густы шуми и богати извори на кристална вода, под свежите падини на

Вермион – Каракамен Планина, (Parazoglu, 1957, стр.21) т.е. во древната Аига.

Меѓу учениците на таа школа, покрај Александар, биле и неговите врсници: Птоломеј од Еордеја, Кратер и Пердика од Орестида, Хефестион, Харпат, синовите на регентот Антипатер Парсија, Атал и Андроменеј од Тимфаја, Пантал и Милеј од Берија, Неарх, Еригеј, потоа синот на Перминион Филот, Леорат и други синови на македонската аристократија, кои како млади команданти ќе одиграат улога во организацијата на царството на Александар.

Во текот на краткото, но многу успешно двегодишно образование и воспитна работа, Аристотел ги подготвил своите ученици за големи и одговорни задачи, за дела кои ќе го променат класичниот свет. Према Дурант (1990), „Александар за еден дел од својата сила и величина, треба да му заблагодари на својот учител, „најсилниот синтетички мислител што го познава историјата на духот; понатаму, дека двете победи на поредокот и тоа, победата на Александар во воено-политичката област и учителовата во филозофската, се само две различни страни на еден ист благороден и драмски план, двајца извонредни Македонци да извршат обединување на хаотичниот свет на антиката“.

Нередите кои настанале во Грција, непосредно по инаугурацијата на младиот крал, заради ослободување од македонскиот јарем, биле задушени со молскавична интервенција на младиот крал. Со ова е воспоставен ред во земјата, а на Коринтскиот собор, во есента 336 година п.н.е., Александар, како претходно неговиот татко Филип, бил избран за главен командант-император во походот против Персија. Негова главна и непосредна преокупација била да ја обезбеди својата позадина, т.е. северната и западната страна на државата. Заради тоа, во пролетта 335 година п.н.е., почнал со

војни против Трибалите и Гетите на север и Илирите на запад, со што го зазел целиот Балкан и ги проширил границите на својата држава од Дунав до Дрина, и од Јадран до Црното Море. Неговото отсуство го искористила окупираната Елада. Со богата парична и материјална помош на Персија, преку Демостен и Атина и лажната пропаганда дека македонскиот крал загинал, во Теба и околината е дигнато востание. Меѓутоа, во есента истата година, со молскавичен напад на Македонците, востанието е задушено. За да се обезбеди од понатамошни нереди во Елада и да ја зацврсти својата држава уште повеќе, Александар поставил силни стражи на клучни места во воените гарнизони во Теба, Коринт и Еубеја. Управата над Македонија и Елада му ја поверил на својот пријател и познат војсководец Антипатер, кому на располагање му оставил војска од 12 000 пешадијци и 1 500 коњаници.

Со битката кај Херонеја и задушувањето на двете последователни востанија, 336 и 335 п.н.е., во Елада, нејзината самостојност била запечатена. Коринтскиот сојуз и „Општиот земен мир“ станале политички инструменти во интерес на Македонија. Добро организираната, високо дисциплинирана, обучена и одлично опремена модерна армија, станала гарант за соборување на Персиската империја. Во тоа придонеле уште: новата воена доктрина, прекалените и искусни млади офицери и големите извори за снабдување.

ПЕРСИСКОТО ЦАРСТВО

Моќното Персиско царство се простирало од реката Инд до Егејското Море, од Каспиското и Црното Море до Египет и Етиопија. Тоа била најголема и најмоќна империја во тогашниот свет, чии воени сили изнесувале околу милион војници. По неуспешната

експанзија на Персија на европскиот континент, во борбите против Скитите и Елините и поразите кај Маратон (490), Саламина (480) и Платеја (479), по еден и пол век се јавуваат Македонците како големи противници, кои ќе ја уништат Ахеменидската држава на Персијците. Тие засекогаш ќе ја отстранат големата опасност која постојано ѝ се заканувала на Европа.

ГОЛЕМИОТ ВОЕН ПОХОД НА АЛЕКСАНДАР НА ПЕРСИЈА

Постои огромна литература на историчари, воени теоретичари, филозофи, филолози, од Калистен до денес, за ликот и делото на Александар Македонски, како освојувач, војсководец организатор, политичар, дипломат итн. Затоа оваа анализа не ги опфаќа овие сегменти. Се разгледуваат единствено некои поважни односи на Александар кон Елините и учеството на Елините во овие настани.

Пред походот, во подготвителниот период, Александар ги извршил религиозните обреди и Олимписките игри, кои траеле девет дена, не во елинските институции во Делфи и Олимпија, туку во македонските светилишта Дион и Пела. Како стар свет град на Македонците во Пиерија, земја на музите, во подножјето на Олимп, Дион бил центар на верскиот и културниот живот на Македонија, откако кралот Архелај (413-399) во него ги воспоставил Олимписките игри.

Почетната задача на воените планови на Александар била да се освои Мала Азија, да се прошири на исток и да се создаде големо Македонско царство, со што би се обезбедиле морски патишта во Егеј, Мраморното и Црното Море. Оваа цел подоцна е изменета и дополнета со идејата за создавање светска држава, додека судбината на Македонија останала во втор план.

Во составот на експедицискиот корпус, чие јадро го сочинувале Македонци, во копнената војска имало 34000-43000 војници и 4000-5500 коњаници, со потребна воена техника и опсадни машини. Командувањето со труците било во рацете на македонската аристократија „хетера“ (пријатели, односно другари на царот), со околу 1500 витези. Личната гарда „агими“, која била ударна сила на младиот крал, формациски изнесувала 6000 тешко и 3000 лесно вооружени пешаци и коњаници (Рановиќ, 1983, 43)

Меѓу војсковојците се истакнувале Парменион, Филот, Никанор, Пердика, Антипар, Антигон, Лисимах, Селеук, Птоломеј, Касандар и многу други, кои подоцна ќе станат цареви во посталександровите македонистички држави.

Во штабот на армијата, покрај воените команданти и советници, биле и научници и филозофи, како што се историчарите Калистен и Аристокбул, филозофот Анаксарх, пиротехничарот Пирон, географи, трговци и друго. Внукот на Аристотел, историчарот Калистен, покрај другите обврски имал задача да ја води кореспонденцијата и да издава дневен воен Билтен (Рановиќ, 1983, 44 стр.) што се однесува до учеството на сојузниците, нивниот придонес биле следен: Тесалците дале 600-1500 коњаници, Тракија и Коринтскиот сојуз околу 7000 пешаци кои ги обезбедувале помошните служби (интенданската, ветеринарната и слично), а покрај овие имало и некои грчки наемници.

Во морнарицата имало околу 170 бродови, од кои 20 биле земени од Атињаните и околу 20 од островот Хија, чии грчки екипажи биле повеќе како заложници отколку сојузници (Рановиќ, 1983, стр.44).

Финансиското обезбедување изнесувало 70 таланти. Во споредба со сумата од 300 таланти кои Демостен ги добил од Персија во 335 година п.н.е, за организација

на востанието во Грција против Александар, овој износ очигледно бил многу скроман (Диодор, 17, 8, 5).

Силите на непријателот во реализирањето на непосредната цел биле повеќе од десет пати појаки, како во копнената војска, така и во морнарицата. Покрај тоа, Персијците имале под наем грчки доброволци од околу 30000 војни, под команда на Гркот Мемнон од Родос и цела средоземна флота на Персија која била господар на морските патишта.

Во проценката на ситуацијата, Македонците имале во обзир дека јонските, лиѓанските и другите полиси од западниот дел на Мала Азија, ќе им биле наклонети ним, зашто настапувале како ослободители или пак ќе бидат неутрални.

За подготвениот поход, македонската армада тргнала од престолнината Пела и военото пристаниште Амфипол, во пролетта 334 година п.н.е. По 20 дена движење и преминување на Хелиспонд, дошло до судир на непријателските формации. По молскавичниот пораз на персиската војска и грчките наемници на реката Граник, Александар со последователни борби и победи ги ослободил Јонија, Ликија и цела западна и централна Мала Азија, со егејските острови. Есента 333 години п.н.е., во битката на р. Ис, македонскиот цар ги победил здружените сили на персискиот цар на царевите Дариј III Кодоман и околу 30 000 грчки наемници (Аријан I, 16, 24 и Диодор XVII, 24, 1). Оваа Александрова битка во која имало многу малку загуби кај Македонците, по своите успеси, резултати и последици е најголема битка во светската историја (Рановиќ, 1983, стр.47). Во оваа битка, покрај големиот број заробени непријателски војници и офицери, оружје, злато и др., заробено било и царското семејство. Во ропство паднале мајката на Дариј, жената, сестрите, двете ќерки и синот, додека царот побегнал.

Исходот на оваа победа имал голем одек во Македонија и Елада. Коринтскиот сојуз донел одлука Александар да се оженча со златен венец, како акт на благодарност во име на цела Грција, па на победникот му испратил 15 пратеници да го сторат тоа. На жителите на освоените територии во Мала Азија дадена им е слобода, а на полисите самостојност наместо приклучување во Коринтскиот сојуз, како што посакувале Елините, така што панелинската идеја во главите на македонскиот штаб ја губела целта.

Со овие активности Македонците во потполност и за многу кратко време ја исполниле својата поблиска задача. Тука созрела идејата за освојување на цела Персија и создавање на единствена светска држава, со единствена управа и единствен економски систем.

Во дотогаш освоените територии, организацијата на управување е спроведувана под единствен принцип. За воена управа и финансии, Александар секогаш поставувал само Македонци, додека цивилната управа ја оставал на домородците.

СОЗДАВАЊЕ НА ЕДИНСТВЕНО МАКЕДОНСКО ЦАРСТВО

По заземањето на Мала Азија, персиската воена сила на копно не била во потполност скршена, а морнарицата била недопрена во пристаништата на Средоземјето. По освојувањето на Дамаск и цела Сирија, пред Македонците се испречила најсилната тврдина од тоа време, градот Тир на море. Следеле страшни борби кои траеле седум месеци. Опседнатиот град паднал во летото 333 година п.н.е. и при тоа биле заробени 30 000 војници. Оваа победа исто така се вбројува во големите светски настани на своето време.

Со понатамошно напредување, по два месеца опсада, заземени биле Газа, цела Јудеја и Египет. Во

Мемфис на Александар му се укажани сите почести како ослободител на земјата и е прогласен за наследник на фараоните. Во почетокот на 331 година п.н.е., македонскиот владетел на устието на реката Нил, го изградил градот Александрија. Тоа исто го сторил и во Газа. Во овие градови донел колонисти од Македонија и Елада. Во подоцнешните години, Александрија ќе стане најважен научен и трговски центар на светот, не само во елинистичкиот туку и во римскиот период, сè до процветот на Цариград. Персиската морнарица се предала, по заземањето на Либија, со што Македонците станале господари на источното Средоземје.

Александровиот престој во Египет е врзан со една интересна анегдота, која е проткаена со романтичната природа и мистицизмот на младиот освојувач. Се работи за посетата на Оаза Силва во Сахарската Пустина, каде било светилиштето на богот Амон-Зевс. Неговата оддалеченост од Александрија е 600 км низ беспатица и безводна сурова пустина. Дистанцата била премината за кратко време, што се смета за значајно достигнување во извешбаноста, добрата кондиција и војничката способност. Во храмот на богот Амон (бог на боговите), Александар бил прогласен за Амонов син, што оставил силен впечаток во целата Империја.

Враќајќи се во Тир, експедицискиот корпус добил појачување во луѓе и опрема од Македонија, од Антипатр. Консолидирајќи ги своите сили, Александар направил добар гест кон Атина со тоа што ги вратил заробените Грци кои како наемници се бореле во персискиот табор. Во есента 331 година п.н.е, македонскиот гувернер Антипатр го задушил бунтот на спартанскиот крал Агист III. Оттогаш, па сè до Александровата смрт, ниеден елински крал не се побунил против Македонија.

Во меѓувреме, Александар вторпат ја одбил понудата за мир од персискиот цар, Дариј. Тој им ги нудел на Македонците сите територии на неговата Империја

западно од Еуфрат и 10 000 таланти за откуп на своето семејство. Под овие околности, на видик била конечна пресметка.

Александровата армада била засилена со нова ефективна од Македонија, па така располагал со 40 000 пешадијци и 7 000 коњаници. Армијата на Дариј имала 1 000 000 војска која била наоружена со нова опрема и воени слонове. Двете армии подготвувале нова тактика на војување. Односот на силите бил 1:21 во корист на Персијците.

До одлучувачката и последна битка дошло на 11 октомври 331 година п.н.е. кај Гавгамел, поранешна асирска престолнина, или денешен Мосул. Поразот на Персијците бил тотален. Победиле македонската доктрина, вештина, дисциплина и јунаштво.

Во текот на 331 година п.н.е Александар го зазел целото царство, сè до кинеската и туркменската граница. Во рацете на македонските војни паднале прочуени градови, како Вавилон, Суса, Персепол и други, многу заробеници, богата опрема, наоружување и повеќе од 170 000 таланти. Сè до 327 п.н.е. Александар со голем успех го завршил планираниот поход и за девет години воспоставил македонско владетелство од Дунав и Дрина до Пелопонез, и од Јадран до Кина.

Во текот на неговата персиска кампања, односите со Елада повторно се влошиле. По битката кај Гавгамел, Александар ги отпуштил елинските сојузнички сили на Коринтскиот сојуз и тесалските коњаници со големи подароци, со што ја прекинал и оваа слаба симболична нишка на соработка со Елините. Со ова на Грците им се ставило до знаење дека дошол крајот на „панелинскиот“ поход и Коринтскиот сојуз и дека Грците нема да учествуваат во понатамошните настани, а со тоа нема да бидат учесници во постигнатите успеси (Рановиќ, 1983, стр.64).

АЛЕКСАНДРОВНИОТ ПОХОД НА ИНДИЈА

По досегашните победи, е извршена реорганиза-ција на власта во Персија, на војската и отстранета е кризата во редовите на македонската аристократија, а со тоа биле создадени претпоставки во летото 327 п.н.е. Александар да преземе поход на Индија.

Целта на походот била создавање нова светска монархија, запознавање со нови народи, нови морски патишта, нови економски односи и да се достигне крајниот свет.

Според Аријан (19, 5), македонските сили броеле околу 120 000 војници. Походот тргнал од Бактрија, преку денешен Авганистан и Пакистан, до Индија. Оваа експедиција го чинела Александар многу труд, борби и војници, не сметајќи ги трошоците. Во „земјата на чудата“ Македонците влегле во 326 п.н.е. Индискиот цар Пор дал силен отпор и тоа била една од најкрвавите Александрови битки. На р. Хифес, најисточниот дел на р. Инд, Александар изградил 12 богомили со висина од 22 м, кои ги посветил по имињата на своите богови. На огромен обелиск напишал: „Овде застанал Александар“. Според Филострат (цитат според Рановиќ, 1983, стр.70), храмовите биле посветени на поголемиот број богови со натписи „на мојот татко Амон“, „на мојот брат Херкул“, „на мојот брат Аполон“, на божицата Атина, Зевс, на богот на сонцето на Индија итн. Интересно е што еден храм посветил на старите пелашки божества Кабирите, кои посебно биле почитувани во Македонија и на островите Самотраки и Лемно, каде им припаѓал и Кадмо.

Во Пенџаб и долж Инд, Александар изградил многу градови, како Никеја, Букефал, Александрија Опиана, Александрија Порте (Карачи) пристаниште и бродоградилниште во Патала (Хаидарабад) и други, со што се воспоставиле цврсти врски меѓу Македонија и Индија.

Покрај тоа, македонската експедиција успеала да собере научни податоци од етнографијата, географијата, ботаниката и астрономијата, како и да ја прошири употребата на македонскиот јазик на сите освоени простори до Хималаите и Индискиот Океан.

Рановиќ (183, стр.78), цитирајќи го Cambridge Ancient History, тврди дека Александар придонел и во ширењето на будизмот во Индија преку царството на Ашоките. Имено, моќното македонско-индиско царство Магадха дошло до врвот во времето на владеењето на Ашока (274-237). Тој ја започнал ерата на будистичките мисионерски активности, кои имале далекусежни последици во Централна Азија и Далечниот Исток. Ашока примил многу амбасадори од македонските држави, а за возврат праќал свои пратеници. Бидејќи го покорил кралството Калинга (денешната индиска држава Орис), се одрекол од војните. Името Калинга и понатаму живее во називот „Награда Калинга“, која УНЕСКО секоја година, од 1951 година, ја доделува за придонес во популаризацијата на науката (Дани, 1990, 59). Движењето на учените будисти ги охрабриле другите мисионери како што се зороастријците, манихејците и други.

За време на Александровата кампања на Исток, но и подоцнешните негови држави, воспоставиле односи со кинеската династија Хан и „латот на свилата“ (Parsstavrou, 1972, стр.483).

ВРАЌАЊЕТО И СМРТТА НА АЛЕКСАНДАР

По девет години напредување и перманентни акции од војничка и политичка природа, кои почнале 334 п.н.е. во Македонија и завршиле 325 п.н.е. во Индија, хероите биле изморени. Прифатен е предлогот на командантот за враќање во Вавилон. Планирано е движењето да оди во две колони, по сувоземен и морски пат.

Појдовна точка бил градот Патала. На чело на сувоземната армија од околу 120 000 војни одел Александар, по крајбрежниот пат покрај Персиското Море. Вториот дел, под команда на адмиралот на флотата, Неарх, тргнал по морски пат, преку Индискиот Океан и Персиското Море, кон Месопотамија. Двете колони се споиле во март 324 п.н.е. во градот Суса каде била одржана голема свеченост, со парада на војската, со одликување и награди за заслужните борци. За време на престојот во Суса, големиот освојувач дошол на идеја за збратимување со Персијците и создавање единствен свет, што била цел на неговите идни остварувања. Тежнеел да ги спои македонскиот и персискиот народ и да направи асимилација на персиската аристократија. Затоа им предложил на своите офицери и војници да се оженат со Персијки, придржувајќи се на персиските обичаи за полигамија. Во таа прилика покрај него во брак стапиле уште 80 хетери и 10 000 војници. Покрај тоа, извршил реорганизација на армијата, регрутирал околу 30 000 кадети со персиска народност и поголем број персиски офицери. Свадбата која ја организира Александар Македонски била најголема и најмасовна во историјата на човештвото. На таа свадба тој се венчал со две жени иако имал една во Македонија. Подароците за сите млади ги обезбедил на време. Парите за свадбата ги пренесувале десет илјади мазги и пет илјади камили. Церемонијата и веселбите биле според македонската богата традиција.

За време на одморот кој истата година го минал во Медиска Екватана, имал значајно советување со своите соборци и биле донесени значајни одлуки. Било решено една истражувачка екипа да се упати и ги испита Западното и Источното крајбрежје на Арапскиот Полуостров од Месопотамија, а другата, од Суец да го испита Еритрејското Море и неговите брегови. Одредена била и екипата која ќе го проучи Каспиското Море и неговата околина. Александар планирал да подготви голем поход

на северниот брег на Африка, до Гибралтар и да ја покрие Картагена.

Во прогласот за успешниот поход над Азија, кој Александар им го пратил на учесниците на Олимписките игри, преку Аристотеловиот посинок Никанор, а истовремено ја изнел одлуката за амнестија на сите политички затвореници во неговото царство и за враќање на личните и имотни права. Во пролетта 323 година п.н.е. Александар се наоѓал во Вавилон. На големата свеченост ги примил пратениците кои дошле да му честитаат, да го изразат своето пријателство, покорност и желба за соработка. Имало претставници од Картагина, Етиопија, Либија, Рим, Иберија итн. Претставниците на Грција на Големииот цар му донеле златни венци како знак на признавање. Големото учество на пратениците од тогаш целиот познат свет, ги убедило учесниците и младиот цар дека идејата за космополитизам и единственост на светот, не е фантазија.

Меѓутоа, во околностите на успех и слава, животот на храбриот и славен војсководец се ближел кон крајот. Смртта го затекнала кога имал 33 години и бил на царска власт 13 години, на ден 13 јуни, или по македонскиот календар на 28, во месецот дисиос. Македонија го изгубила својот најголем син, генијален генерал и политичар, но името Македонија и неговото гигантско дело станале составен дел од европската и светска цивилизација.

ЦИВИЛИЗАЦИСКИОТ ПРИДОНЕС НА АЛЕКСАНДАР

Со Александровиот поход и освојувањата, дошло до големи промени во историјата на човештвото. Во светот и кај нас постојат голем број библиографии кои ја анализираат и вреднуваат улогата на Александар Македонски и Македонија во цивилизацијата на IV и подоцнежните векови во историјата.

Во воена смисла, се истакнува дека Александар како војсководец бил таков гениј како никој друг во историјата. Се изнесуваат неговите лични особини, натпросечна интелигенција, големо другарство, храброст, дисциплина и др. За способноста за проценка, организација, одлучување, командување, тактика, стратегија, маневри, користење комбинирани дејства, воведување на герилско војување, етапен систем, позадинско снабдување и обезбедување итн., заради заштита на својата огромна империја.

Во државен поглед, се укажува на неговите доблести во законодавството и други правни форми на управување и контрола на империјата по пат на воена и цивилна администрација. Во реализацијата на идејата за единствено царство и свет, т.е. глобализација, позитивно се оценуваат неговите настојувања за создавање мостови на соработка меѓу народите на Европа, Азија и Африка.

На стопанско поле, Александар со интензивна изградба на градови и разни центри, извршил колонизација на Азија и Африка. Плутарх (Ц. 5) наведува дека имало околу 70 градови со име Александрија. Во овие градови се доселиле колонисти од Македонија, Елада и Мала Азија. Тие станале центри на власта за производство, трговија, комуникација, култура и друго.

Историографите не ја истражувале понатамошната судбина на македонските колонисти во Александровата Империја. При еден студиски престој на еден од авторите на оваа книга, пред триесет години, на југозапад во Кина, во Хсиан, домаќините раскажуваат дека тие од традицијата знаат дека во ним соседни провинции, на исток од Авганистан и Пакистан, живееле древни Македонци. Можеби од современите експедиции сега ќе има повеќе информации.

**ПРЕГЛЕД НА НЕКОИ ГРАДОВИ ОСНОВАНИ
ОД СТРАНА НА АЛЕКСАНДАР ВЕЛИКИ**

1. Александрија во тракиска Медика (334 п.н.е.)
2. Александрија во Тракија на море (334 п.н.е.)
3. Александрија во Троја (334 п.н.е.)
4. Александрија во Карија (331 п.н.е.)
5. Александрија на Ис (331 п.н.е.)
6. Александрија во Египет (331 п.н.е.)
7. Александрија во Каиро (331 п.н.е.)
8. Александрија во Асирија (330 п.н.е.)
9. Александрија во Партинија (330 п.н.е.)
10. Александрија во Ареј (330 п.н.е.)
11. Александрија во Геодросија (330 п.н.е.)
12. Александрија во Арахозија (Кандахар) (329/28 п.н.е.)
13. Александрија на Парамисо (329/28 п.н.е.)
14. Александрија во Бактрија (329 п.н.е.)
15. Александрија во Есхата (329/28 п.н.е.)
16. Александрија во Мараканда (329/28 п.н.е.)
17. Александрија на Окс (328 п.н.е.)
18. Александрија Оксијана (328 п.н.е.)
19. Александрија Маргијана (328/27 п.н.е.)
20. Александрија Согдијана (326 п.н.е.)
21. Александрија Букефалија (326 п.н.е.)
22. Александрија Никеја на Хидаспа (326 п.н.е.)
23. Александрија Акесинија (326 п.н.е.)
24. Александрија на Инд (325 п.н.е.)
25. Александрија Опијана на Инд (325 п.н.е.)
26. Александрија Согдеја (325 п.н.е.)
27. Александрија Мусиканија (325 п.н.е.)
28. Александрија Паталеја (Хајдарабад) (325 п.н.е.)

29. Александрија Порте (Карачи)	(325 п.н.е.)
30. Александрија Дрите	(324 п.н.е.)
31. Александрија Карманија	(324 п.н.е.)
32. Александрија Сусиана	(324 п.н.е.)
33. Бабилонија	(339 п.н.е.)

Александрија во Египет е најубав таков пример. Го наведуваме интересниот опис на класичниот римски писател Полио (II, 31) од I век п.н.е. кој го расветлува александровиот однос кон подигнување нови градови. Имено, кога Александар го прашал прочуениот архитект Диокрит кој е тој, го добил следниот одговор: „Архитект сум, Диокрит, Македонец и ти ги носам плановите и нацртите достојни на твојата слава“. Кога Александар ги погледнал плановите рекол: „Сакам ти да останеш покрај мене, зашто ќе се послужам со твојата работа“. Оттогаш Диокрит не го оставал кралот, туку го следел во Египет. Кога Александар го видел од природата сигурното и прекрасно пристаниште, житородни полиња низ цел Египет и благодетите на големиот Нил, му заповедал на Диокрит да основа град со неговото име, Александрија.

Реалноста на кралското планирање се согледува и во тоа што Александрија дури и во римскиот период останала светски центар на стопанството и културата меѓу Гибралтар и Индија, Црно Море и Етиопија. Монументалниот и прекрасен Александриски светилник секогаш бил доказ за таа величина. Тој е наречен **седмо светско чудо** кое го изградиле владетелите од македонската египетска династија на Птоломеј, во III век п.н.е. Тој бил сместен во Александрија на островот Фар. Тоа бил светилник „прататко на сите светилници“, а бил висок 110м. Светилникот имал еден вид „лифт“ за доставување гориво до неговиот врв. Неговиот пламен можел

да се види и од 60 км оддалеченост. За жал, светилникот е срушен од земјотресот во 1307 година н.е., по 1600 години опстанок и функција.

Александровиот музеј и библиотеката биле Александрова идеја за култивирање на науката (Wilkeп, 1988, 329). За време на Птоломеј изграден е величествен Музеј, по примерот на Аристотеловата школа во Македонија и Атина, во ранг на „Кралска македонска академија“. Во оваа институција, на учителите и студентите, како и на истражувачите, им биле обезбедени сите средства за живот и работа на сметка на кралот. Најугледна личност на културните кругови, библиотекар и член на музејот бил Калимах (310-235), син на Бат од Кирена, далечен потомок на Миниците од Хипербореја на Дунав. Калимах бил повикан од кралот Птоломеј Филаделф, на кого му бил личен поет, да биде управник на Музејот (260-235). Тој му бил учител на Аристофан од Бизант, прочуен критичар и книжевник, на Аполодор Родски и многу други. Калимах се смета за автор на првиот библиотекарски каталог под името „Пинакес“ (список) од 120 томови. Тој силно ја унапредил критиката, историјата на книжевноста, граматиката и лексикографијата. Напишал уште 800 книги во стихови и проза, од кои се сочувани околу шест химни и 63 епиграми. Опусот на Калимах го сочинува почетокот на александровата литературна историја.

Библиотеката која е изградена во околу 294 година п.н.е. во склоп на Музејот, одиграла големо значење во развојот на македонската и светската култура и цивилизација. Оваа најпозната античка библиотека имала уште во 250 година п.н.е. фонд од 500 000 ракописи, за во времето на Цезар да достигне 700 000. Со ова Александрија навистина станала најважен светски научен центар, привлечен за интелектуалците и од најдалечните земји. Во нејзината гимназија се изучувал

александровиот македонски јазик, а на тој јазик е преведен Стариот завет од јудејски, од страна на 70 научници за време на Птоломеј II. Овој значаен цивилизаторски превод званично има два назива и тоа александриски, бидејќи е направен во Александрија и септуагинта по бројот на преведувачите. Според преданието секој од седумдесетмината морал да работи потполно независно од останатите. Сепак, на крајот, сите преводи биле идентични, што се толкува со општата инспирација од Светиот дух кој се излеал на Евреите кои ја извршиле работата. И како што Александар тежнеел кон создавање единствен глобален свет, така исто и во религиски поглед во Македонско-египетското кралство се родила идејата за создавање единствена **монотеистичка христијанска религија** и нови облици на религиска свест, што е понатамошен прилог на Македонците во светската цивилизација.

Во Александриската библиотека е извршен и превод на **будистичките канони** на кинески јазик. Покрај тоа, таа влијаела на формирање библиотеки во будистичките центри во Индија. Овој моќен културен центар ги привлекол најмоќните мислителите на тогашниот свет, како славниот математичар и оснивач на геометријата, Еуклид, математичарот Архимед, географот, историчарот, филозофот и хроничарот Ератостен (285-205), астрономот Аристарх и други бројни медицинари и културни работници.

Библиотеката е запалена во VII век н.е. од страна на арапскиот Халиф Омар, кој рекол: „Она што им е потребно на луѓето да знаат, тоа е напишано во Куранот, а што не е напишано во Куранот, тоа не им е ни потребно на луѓето да го знаат“. И покрај тоа многу документи биле сочувани и подоцна се преведувани. И денес, по толку векови, во почетокот на овој милениум, т.е. во 2002 година, завршени се работите и повторно е отворена

Новата Александриска библиотека во Египет, чиј спонзор е УНЕСКО, а чинела повеќе од 200 милиони долари. Зградата со 11 ката изградена е таму каде што порано била Македонската александриска библиотека и станала симбол на целокупното светско знаење и уште еднаш го потсетила светот дека Македонците и под Птолемеите биле оние кои ги создале темелите на денешната цивилизација. Денешната библиотека е институција на информатичката епоха со околу осум милиони книги, 300 читални и конференциски амфитеатар за 3 500 учесници, ќе служи, како и во време на Македонскиот комонвелт, на целата светска култура и наука.

На **финансиски план**, Александар Велики прв во светот вовел централизација на финансиското работење, со база во Пела, Еквабатан, а потоа во Бабилон. Надвор од Македонија, на чело на овој ресор е ставен Харпал, кој ја држел финансиската администрација, собирал порези и такси и раководел со империјалниот трезор. Покрај тоа, воведен е монетарен систем и кралска валута од ковани златни и сребрени пари.

Паралелно со ова, создадена е и **нова економска политика** со развојот на трговијата, копнениот, речниот и поморскиот сообраќај. Со преземените мерки ставен е крај на гусарството, кое со векови беснеело на Медитеранот, за што многу пластично сведочи Тукидид. Воден од идеите на својот голем учител Аристотел и опкружен со одлични соработници, Александар ја развил **истражувачката и научна работа** во природните науки. Со цел да се истражува флората и фауната, пратил големи истражувачки екипи на Кавказ, на Каспиското Море, во Персискиот Залив, Црвеното Море, водопадите на Нил и друго. Резултатите од истражувањата направиле вистинска револуција во зоологијата, фитологијата, географијата, физиката, математиката, астрономијата, метеорологијата, геологијата, архитектурата, медицината, фитотерапијата и др.

На полето на културата направени се единствени чекори во религијата, филозофијата, историографијата, филологијата, реториката, поезијата, музиката, сликарството, вајарството и други форми на интелектуалниот и уметничкиот живот.

Многу идеи кои ги поттикнал Александар, остварени се во текот на неговиот краток живот, или се реализирани од неговите наследници, додека другите се актуелизирани дури и од римските императори.

Почитувајќи ги неговите услуги, Римјаните му ја дале почесната титула „Велики“ (Магнус), кој назив му останал сè до денес.

Од страна на историографите, а на основа на историскиот придонес, на Александар Македонски му е дадено првото место, а потоа се класифицирани Скипион Африкански, следи Пир Македонски итн. Кај многу народи Александар Македонски станал легенда.

Од друга страна, Александар Велики – Македонски достоинствено му се оддолжил на својот народ на тој начин што големиот син на една мала балканска земја, на вреден и горд народ, сторил името Македонија да стане познато и почитувано во целиот свет низ сите историски периоди до денес.

АЛЕКСАНДАР ВЕЛИКИ И АРИСТОТЕЛ

Делото на Александар Македонски не може адекватно да се вреднува без разгледување на улогата на неговиот исто така голем учител, Аристотел (Αριστοτέλης), за кого рекол дека „го сака не помалку од сопствениот татко, зашто на овој му должи што живее, а на оној што живее продуховено“. (Плитарх Ц, Александар, 8)

Од историска позадина на овој великан на светската мисла и ум се гледа дека Аристотел е роден 384

п.н.е. (умрел 322 п.н.е.), во македонското гратче Стагира, на полуостровот Халкидики, во близина на сегашна Света Гора. Стагира го основале Андраните и Халкидиканите, 655/4 п.н.е., а Филип II го разурнал во 350 год. п.н.е. Подоцна го обновил Александар.

Таткото на Аристотел Никомах бил личен лекар и пријател на кралското семејство на Македонија уште во времето на Аминта II, а подоцна и лекар на неговиот син. Воспитуван на македонскиот двор и во лекарска фамилија, Аристотел ја засакал медицината и станал член на големото лекарско братство Асклепијеви. Едно време работел како лекар во Стагира, а потоа, во својата 17 година стапува во школата на големиот учител Платон (427-347) во Атина, каде останува две години.

Под водство на Платон, се развива и осамостојува овој редок и генијален ученик од „варварски север“, како што го нарекувале антимакедонистите, додека учителот го нарекувал „умот на Академијата“. Покрај Еврипид, Аристотел во тоа време бил прв кој ја составил библиотеката („Куќа на читателите“ според Платон) и ги удрил основните принципи на нејзиното функционирање, што претставува еден од многубројните прилози што ѝ ги дал на науката.

Подоцна, во текот на престојот во Атина, Аристотел ја основал познатата школа за реторика. Меѓу неговите студенти е и богатиот Хермија, кој подоцна станал владетел на државичката Атарнеја во еолскиот дел на Мала Азија. На негов повик, во текот на 345/4 Аристотел престојувал во Атарнеја и островот Митилена, каде ја пишува својата студија „Historia Animalium“. Стекнувајќи голема репутација на филозоф и учител, Аристотел добил понуда од најголемиот владетел на тоа време, кралот на Македонија Филип II, во неговиот двор во Пела, во својата 46 година, да го воспитува Александар, подоцнешниот господар на светот и неговите вршници, идни

војсководители, креатори на големата Македонска империја и македонистичката ера.

По окупацијата на Елада од страна на Македонија и настанувањето на мали и индивидуални полис-државички, на историскиот хоризонт, во времето кога почнува на сите страни да се шири новиот дух на младиот македонски крал, Аристотел во 334 п.н.е. се вратил во Атина. Во тоа време, независноста на Атина, во политичка и духовна смисла, била неповратно уништена. Огорчените антимакедонски говори на Демостен и неговите приврзеници, не му пречеле на Аристотел во еден непријателски расположен град, да му се посвети на своето научно дело. Се поврзал со „Македонската партија“ во Атина, ја прифатил Александровата идеологија „владеење со обединување“ и се посветил на повторна организација на својата нова школа Лицеон и средување на своето богато филозофско знаење. Името Лицеон потекнува од називот на имот каде било вежбалиштето на „Перипатичката школа“, кое му припаѓало на храмот на Аполон Ликев, кој во митологијата го бранел стадото од волци.

Големиот крал на Македонија му се оддолжил на својот учител. На Аристотеловата школа и неговите институции за физика и биологија, во текот на Александровите освојувања на Европа, Азија и Африка, им обезбедил големи финансиски средства. Ги снабдувал неговите научни истражувања со примероци од флората и фауната и ги праќал скапите истражувачки експедиции низ освоените подрачја. Ова е прв пример во европската цивилизација како со големи потези со општествени средства се финансира науката. Дурант (1926), цитирајќи го Атениј, изнесува сума од 800 таланти дадени на Аристотеловата школа, што во споредба со 70 таланти одредени за почетната фаза на антиперсиската експедиција, секако претставува голема цифра.

Иако релативно кратко време престојувал во Атина, Аристотел и неговата школа во текот на 12 години, завладеале над грчката филозофија и удриле темел на напредок на науката, на она што денес претставува европска цивилизација. Неговите научни и стручни дела ги опфаќаат сите области на науката, па опусот изнесува 400-1 000 трудови, од кои е сочуван само еден дел. Меѓутоа, и покрај тоа, по својата величина и широчина, претставуваат права библиотека. Тоа се пред сè трудови од логиката, физиката, метеорологијата, билогијата, психологијата, естетиката, реториката, критиката, поетиката, филозофијата, етиката, политиката, метафизиката и друго. Слуштајќи ја филозофијата од небото на земјата, Аристотел станал творец на единствената (хелистичка) држава на духот, кој паралелно ги следи државните остварувања на својот моќен ученик Александар Велики – Македонски. Поимот „еден“ останал клуч за разбирање на развојот на филозофијата во текот на македонизмот па и понатаму (Жуњик, 1988, 16)

По ненадејната смрт на Александар Македонски (323 п.н.е.) приликите во Атина значително се измениле. Се разбранувал антимакедонскиот бран. Аристотел како Македонец, за да не ја доживее Сократовата судбина, ја напушта Атина и заминува во Халкида, каде се разболел. Разочаран со пресвртувањето на судбината, Аристотел се отрул, во 322 година п.н.е., на 62-годишна возраст. Во исто време (октомври 322 п.н.е.) големиот антимакедонец Демостен, за да не падне во рацете на Македонците се отрул во Италија, каде добил азил. За тие бурни времиња сведочат и следивите факти. Многу познатите приврзеници „Македонофили“ во Атина, како што се на пример Фокион, голем атински државник и војсководец, кој 45 пати бил стратег и противник на Демостен, како и Калимедон, ценет атински говорник,

заради „предавство“ биле осудени на смрт во 319 година п.н.е., а погубени во 318 п.н.е.

Така, во текот на една година, младата европска цивилизација го изгубила најголемиот војсководец и владетел и најголемиот филозоф, мислител и најголемиот политички говорник. Меѓутоа, титанските дела на македонскиот народ и неговите синови Александар и Аристотел, останале да блескаат и по појавата на Римското царство, Византија и Ренесансата, до современата епоха.

НАСЛЕДНИЦИТЕ НА АЛЕКСАНДАР – ПЕРИОДОТ НА ДИЈАДОХИТЕ

Александровата смрт е опишана во „Дворскиот дневник“ кого го цитира Плутарх (Ц. Александар, 76). Во него се истакнува дека за големиот војсководец се одржани комеморации и му се укажани почести невидени дотогаш, со церемонии од македонските свештеници, неговата војска и претставници на целиот свет, во траење од триесет дена.

Желбата на покојникот била да биде погребан скромно во Амоновата Оаза во Либија. Меѓутоа, еден од неговите наследници, идниот крал на Египет Птоломеј I, insistирал неговите мошти да се пренесат во Мемфис, а потоа биле пренесени во прекрасната кралска гробница во кралскиот дел на Александрија. Со ова Птоломеј целел кон наследството на Александар, што од страна на Птоломеј II е претворено во величење и во државен култ на боженствената монархија на Птоломеј.

На државен план меѓутоа, ненадејната и трагична смрт на императорот, го поставила прашањето за наследник и за карактерот на власта. Пред смртта, кога го прашале Александар на кого му го остава кралството, тој одговорил „...на најдобриот меѓу најдобрите“.

По сите церемонии, македонската војска и нејзините претставници биле построени во Вавилон, на чело со нивните војсководители. На собирот на војската, решено е да биде двојно царство. Така, за кралеви се избрани малолетниот син на Филип II со Фелина од Лариса, младиот Аридај, како Филип III и идниот син на Александар со Роксана (што се случило три месеци подоцна), како Александар IV. Со оваа спогодба, сочувано е формалното единство на Македонската империја. Истовремено е решено власта во Македонија и европскиот дел на Империјата да ја задржи Антипатер, додека во другиот дел да бидат две личности. Прв бил Пердика, кој потекнувал од кралското македонско семејство од Орестида-Костурско, односно заповедник на коњаницата „дружбеници“ и неофицијален „Голем везир“ (хилијарх). Тој бил поставен за командант на македонската војска надвор од татковината и претседател на владата. Плутарх (Алекс. 15) изнесува интересна анегдота за односите меѓу Александар и Пердика. Кога пред тргнувањето во персискиот поход Александар им поделил богати подароци на своите пријатели, речиси сите кралски поседи, Пердика го прашал што ќе му остане нему, а Александар му одговорил: „Надежта“. На тоа Пердика одговорил дека и тие кога тргнуваат со него сакаат да учествуваат во тие надежи, па и тој го поделил својот имот во Орестида, а неговиот пример го следеле и други.

Втората личност бил Кратер од Линкестида, еден од најдобрите Александрови генерали, кој станал чувар на државниот трезор и регент на малолетните кралеви Филип III и Александар IV. Бил најомилен кај војниците, верен на прадедовските обичаи и останал прав Македонец. Умрел две години по смртта на Александар.

Меѓутоа, и покрај тоа, работата станала тешка и за да не дојде до граѓанска војна, Пердика, како главен управител, надвор од европскиот дел на Империјата, ја

извршил следната поделба, меѓу генералите. Птоломеј го добил Египет, Леонат хелеспонтската Фригија, Антигон Монофталм Фригија, Памфилија и Ликија, Лисимах Тракија, Питон Медија, Лаомид Сирија, Евмен Кападокија и Пафлагонија итн. Ваквата поделба била прва манифестација на националистичкиот и сепаристички дух на наследниците, спротивно на големата Александрова идеја за единството на комонвелтот.

Тежнењето на поедини владетели за самостојност и децентрализација од една страна и недостаток на доволни политички и економски предуслови заради хетерогеноста од друга страна, довело до антагонизам, меѓусебни сојузи, конфликти и до граѓанска војна. Непосредното посталександрово време означено е како период на „наследниците или дијадохите“, со траење од 323-281 и период на „следбениците“ или „епигоните“ од 281-221 п.н.е. Во антагонизмот меѓу династиите значајна била улогата на жените од македонскиот двор. Пред сè, доминантно место заземала Александровата мајка Олимпија, ќерка на кралот Неоптолен од Молосија. Следат, жената на Александар Роксана, Аридаевата жена Евридика, роднината на Пердика и сестра на Александар, Клеопатра.

Во меѓудинастиските борби кај Ипса (Sipsin-Kahisar), силите на противниците биле изедначени. Во оваа борба загинал еден од најзначајните Александрови соработници, Антигон Монофталм (август 301 п.н.е.), а со него е погребана идеја на Александар за „единствена држава“. Во оваа сурова граѓанска војна страдала и мајката на Александар, Олимпија (316), неговата жена Роксана и синот Александар IV (309) и Евридика со Филип III.

Конечно, во 275 година п.н.е., по смртта на непосредните Александрови соработници: Птоломеј I, Селевк, Антигон, Монофталм, Лисимах и други, дошло до

поделба на Александровата империја во три водечки македонски кралства: Балкан, Египет и Азија.

Стручната литература за македонистичките држави многу добро е обработена и позната, посебно по откривањето на египетските папируси, трудовите на Поливиј, Плутарх и многу други, посебно современите автори (Рановиќ, 1983, Палазоглу, 1995 и други). Во неа опширно се изнесуваат историски податоци, општествените и економските односи, религијата, духовниот живот и развојот на науката во овие македонски држави во III, II и I век п.н.е., до римската окупација. Бидејќи овие податоци се надвор од целите на овие тековни анализи, но и заради обемноста на материјата, ситуацијата во македонската историја по смртта на Александар, односно во македонските кралства на Балканот, Египет и Азија, ќе биде изнесена накратко.

МАКЕДОНСКОТО БАЛКАНСКО КРАЛСТВО

Од далечната праисторија на Македонците на Балканот и нивното историско формирање како кралство од Пердика I, околу 700 п.н.е., со создавање на Аргеадската династија, Египетското и Азиското кралство, македонската државност на Балканот била во непрекинат континуитет до римската окупација.

Со создавањето на Македонскиот комонвелт (империја) од Дунав и Дрина до Инд, како намесник на Александар, со Македонија управувал неговиот генерал **Антипатер** (Αντίπατρος). Овој многу висок македонски големодостоинственик, е роден во 398 п.н.е. во Орестида (Костурско) и имал два сина, постариот Ксандар и помладиот Јолаја. Бил во династички врски со Филип II и во животот постигнал многу и во времето на Филип, како и во времето на Александар, како генерал и Александаров намесник во Македонија. Покрај тоа, бил

одличен дипломат, се истакнувал со висока култура, тесно соработувал со Изократ, учител по говорништво во Атина, напишал две книги со писма и историја „Илирска војна“. По убиството на Филип II, Антипатер веднаш се изјаснил крал на Македонија да биде Александар и му помогнал да се зацврсти на престолот. За време на азиската кампања, Антипатер како намесник и стратег за Европа, успешно се справувал со персиската флота во Егејот, бунтовите во Грција, Тракија и Илирија.

Покрај тоа, на Александар постојано му праќал свежи сили и македонски колонисти. Меѓутоа, до неслога со големиот крал дошло кога Александар почнал да воведува нов режим во империјата, кога дошло до негова апотиза и до преместување на центарот на државата надвор од Македонија. И покрај тоа, Антипатер ѝ останал до крајот на својот живот верен на Филиповата традиција.

По десетгодишното владеење, умрел во летото 319 п.н.е. на 80-годишна старост. Со него ќе го снима и последниот претставник на старата гарда на Филип, оние личности кои во најкритичните мигови ѝ останале верни на кралската куќа Аргеада.

По смртта на Антипатер, неговиот постар син **Ксандар** (Κασσανδρος) стапува на сцената како еден од претендентите за власт. Тој е роден 355 или 350 п.н.е. Во походот на Александар се приклучил подоцна, дури во 324 година п.н.е., во Вавилон, каде брзо напредувал и покрај судирот со Александар и се вратил во Македонија како хилијарх, командант на коњаницата хетери. Последните години од животот на татко му, тој управувал место него. Меѓутоа, Антипатер, познавајќи ги славољубивоста, безобзирноста и властољубивоста на својот син, за намесник на Македонија го одредил Полиперхонт од Тимфаја, во Западна Македонија.

Полиперхонт (Πολυπερχων) е роден 390 п.н.е. и припаѓа на постарата генерација дијадохи и бил активен учесник на Александровиот поход до крај, како војвода на своите борци од Тимфаја. Бил умерен, верен на кралската династија, па затоа Антипатар сметал дека тој ќе води поголема грижа за кралското семејство.

Меѓутоа, меѓу двајцата претенденти за македонскиот престол, дошло до создавање коалиција и судири. Од една страна биле Полиперхонт, Еумен и Олимпија, додека од спротивната, Касандар, Антигон, Лизимах и Птоломеј. Судирот меѓу двајцата ривали почнал во Атина за да заврши со убиството на Филип III и Евридика, Олимпија, Роксана и Александар IV, кои свечено се погребани од страна на Касандар, со кралска торжественост во Аигама. Полиперхонт како поразен ја напуштил Македонија и се засолнил кај Етолците.

Од граѓанската војна меѓу Македонците на Балканот како победник излегол Касандар и 316 п.н.е. завладеал со Македонија. За да ја легализира својата власт, се оженил со ќерката на Филип II, полусестра на Александра, Тесалоника (Θεσσαλονίκη). За да ја обезбеди својата власт и да го унапреди стопанството, меѓу останатото, изградил 40 градови. На превлаката Пелена, каде претходно бил градот Потејдаја, изградил град и утврдување Касандрија, додека во Термајскиот Залив, во чест на жена му, изградил град со нејзино име, Тесалоника, 315 п.н.е., кој станал еден од доминантните центри на Балканот низ наредните три царства: Римското, Византиското и Отоманското. Продолжувајќи со обновата на стопанството, Касандар во Беотија го обновил градот Теба, кој бил срушен од Александар заради востанието.

Касандар со Тесалоника имал три сина, од кои најстариот наскоро умрел, додека двајцата помлади браќа, Антипатар и Александар, по татковата смрт, 297 п.н.е., владеел заедно под туторство на мајка си.

Меѓутоа, наскоро избила кавга меѓу нив. Братоубиствената војна меѓу Антипатар и Александар, ја повлекол Македонија во период на немири, анархија и борба за престолот. Заради тоа, младиот син Александар ги повикал на помош своите роднини Деметрије и Пир.

Деметрије (Δημήτριος) е син на Антигон Едноокиот и Стратоника, роден во Македонија, околу 336 п.н.е. Бил оженет со Фила, сестра на кралот Касандар. По татковата смрт кај Ипс, 301 п.н.е., дошло до распаѓање на Антигоновото кралство во Азија. Така исчезнала државата која тежнела да ги обедини останатите делови на некогашното царство, исчезнала и идејата за легитимност на власта. Го победил принципот дека власта припаѓа на оној кој ја освоил со силата на оружјето, а не на оној кој има законско право на наследство. Деметрије дошол во Македонија од Мала Азија, 295 п.н.е., а прогласен е за крал на Македонија во 293 п.н.е., а за тоа време, Александровиот брат, син на Касандар, Антипатар, се засолнил кај Лисимах и се оженил со неговата ќерка. Владеењето на кралот Деметрије со Македонија траело пет години. Тој бил убав и висок, имал херојски изглед и кралска величественост. Бил упорен и работлив. Умеел да води војна и војната да ја претвори во мир. Бил храбар и нескротлив. За време на неговото владеење изградил многу градови, од кои најважен бил градот Деметријада во Пагаситскиот Залив во Тесалија со големо бродоградилште. Деметрије ја активирал бродоизградбата во своите бродоградилшта во Пела, Деметријада, Пиреја и Коринт. Биле градени бродови со огромни размери за тоа време, какви дотогаш не биле видени. Вкупно биле изградени 500 брода, како и воени лаѓи со 14 редови веслачи.

Во 288 година п.н.е., кралот Деметрије се судрил со коалицијата на Лисимах, Пир и Птоломеј. Бил победен и морал да ја напушти Македонија, а за крал на

Македонија бил прогласен Пир. Верувајќи дека може да ги сочува останатите урнатини на своето кралство, тој презел акција на исток против кралството Лизимах. Меѓутоа, бил заробен и во ропство минал три години, каде и умрел, во 283 п.н.е., на 54 години. Бил погребан од својот син Антигон Гонат во Деметријада во Тесалија.

Во тоа време, **Лизимах** (Λυσίμαχος), кој бил роднина и пријател на Александар Велики – Македонски, бил целосен господар на Тракија. Тој е роден 360 или 350 п.н.е. и својата младост ја минал на македонскиот двор. Активно учествувал во големиот поход. Во 294/293 п.н.е. Лизимах не можел да го спречи прогласувањето на Деметрије за крал на Македонија. Но, по смртта на Антигон, нему му припаднал поголемиот дел од територијата на Мала Азија. Во меѓувреме го зазел поголемиот дел од Македонија и цела Тесалија и се прогласил за македонски крал. Кога зет му Александар, син на Касандар, побарал да му отстапи дел од кралството, тој го убил.

Јакнењето на Лизимах било причина што во 281 п.н.е. дошло до последна пресметка меѓу останатите два дијадохи, Лизимах и Селеук, кај Курупедион, западно од Сард во Мала Азија. Во оваа војна, битката ја изгубил Лизимах, кој паднал на бојното поле, на 75 години. Кралот Селеук станал господар на цела западна Мала Азија и соседните острови. Неговата војска го прокламирала Селеук за „македонски крал“. Но, се приближувал крајот и на Селеук. Стариот крал, кој поголемиот дел од животот го минал војувајќи во Азија, посакал останатиот дел од животот да го мине во саканата Македонија. За крал на Азија го именувал својот син Антиох. По сите овие победи, му се чинело дека веќе станал наследник на царството на Александар Велики. Само едно нешто не можел да предвиди, а тоа биле амбициите на Птолемеј Керан, законскиот наследник на Македонското египетското кралство, кој посакувал и тој да стане

крал на Македонија, зашто на египетскиот престол дошол неговиот полубрат Птолемеј Филадельф.

Кога Селеук, кон крајот на зимата 281/0 ги минал Дарданелите во правец на Македонија, во близина на Лизимахија, Птолемеј Кераун потајно го убил стариот крал Селеук. Сметајќи се себе си како одмаздувач на Лизимах, во пролетта 280 п.н.е., успеал да се прогласи за македонски крал. Со смртта на Селеук, била завршена борбата околу наследството на Александар. Епигоните ја прифатиле идејата за самостојни независни држави. Но, еден крупен настан во самиот почеток на новиот период, големата инвазија на Келтите, влијаел на распределбата на силите.

Како крал на Македонија, **Птолемеј Кераун – Громовник** (Πτολεμαῖος Κεραυνός) морал да се спротивстави и да ги реши многубројните проблеми. Најпрво успеал египетското македонско кралство да го признае за крал на Македонија, откако претходно се одрекол од египетскиот престол. Имено, во меѓувреме во Египет умрел кралот Птолемеј Сотер (283), оставајќи му го престолот на својот син Птолемеј II Филадельф, од вториот брак со Береника, кој веќе од 285 п.н.е. управувал наместо татко му. Незадоволен Птолемеј Кераун пребежал кај Лизимах.

Потоа со Пир воспоставил добри односи и му помогнал со војска за да го комплетира неговиот поход на Италија. Истовремено го решил проблемот со кралицата на Тракија и склопил договор за ненапаѓање со кралот Антиох, син на Селеук, а за возврат Птолемеј се откажал од претензиите кон малоазиските територии. Така, единствен негов противник останал Антигон Гоната, син на кралот Деметрије. Тој располагал со голема флота во грчките бази и бил единствен законски наследник на македонскиот престол.

Меѓутоа, најголем проблем за време на владеењето на Птолемеј Кераун во Македонија претставувала инвазијата на Келтите, кои ја напаѓале Македонија и претходно, кон крајот на IV век п.н.е., но успешно им се спротиставувале кралевите Касандар и Лизимах.

Во борбите со Келтите, 280/279, Птолемеј претрпел катастрофален пораз и сам загинал во битката. Келтите пљачкосувале по целиот Балкан, сè до Делфе. Меѓутоа, кај Лизимахија во Тракија, Келтите биле потполно поразени во 277 година п.н.е. од страна на Антигон Гоната и трајно се населиле во Галатија.

Антигон Гоната (Αντιγονος Γονατας), по тешкиот пораз кој им го нанел на Келтите, 277, и формално во 276 п.н.е. бил прогласен за крал на Македонија, иако титулата ја имал уште во 283 п.н.е., по смртта на својот татко Деметрије. Антигон умрел во 239 п.н.е. Наследник бил кралот Деметрије II (239-229), следат Антигон II, Досон (229-221), Филип V (221-179) и Персеј (179-168).

Во време на династијата Антигониди, Македонија се развивала нормално во општествено-политичка, економска и културна смисла. Продолжила изградбата на нови градови, пристаништа и тврдини (Стратоника кај Стагира, Антигонија, два града во Пеонија итн.)

Резимирајќи го целиот тек на владеењето на кралската династија Антигониди (276-168 п.н.е.), Македонија била цврст бедем над кој се кршеле нападите на варварите од север, Грците, дијадохите и епигоните. Во овие разгледувања не се изнесува улогата на одделни кралеви од династијата Антигониди, единствено ќе има некој збор за „феноменот“ на кралот Пир.

Имено, за време на дијадохите, Птолемеј ја омажил својата ќерка за војсководецот по име Пир (Πυρρος), 318-272. Потоа, неговиот тест, 279 п.н.е. го испратил Пир со војска и големо богатство да стане совладетел на

кралот Неоптолем, кој бил наследник на кралот Александар, вујко на Александар Македонски. Меѓу Молосите Пир стекнал многу приврзаници и желен за самовласт го убил Неоптолем, 294 п.н.е. Во текот на своето владеење Пир бил војнички многу активен на тлото на Елада, Македонија, Италија и Сицилија. Во битките против Римјаните кај Хераклеа и Аскула (280 п.н.е.) ги победил, но со големи загуби. Тоа била „пирова победа“, аксиом за прескапа победа, која чини повеќе жртви отколку што вреди. Но без двоумење, Пир бил најголем стратег на своето време. Ханибал го нарекол „мајстор на стратегијата“. Меѓутоа, и покрај големите војнички особини, немал политичка стабилност и не умеел да ги искористи плодовите на својата победа.

Во духовна смисла, Македонија а пред сè нејзината престолнина Пела, не заостанувала во напорите за собирање и развој на културата на Балканот, иако со време, центарот на македонската наука се преместувал во Александрија, Антиохија и Пергам.

Двигател на сите активности бил кралот Антигон Гоната (277 п.н.е.), кој бил и основач на династијата Антигониди (277-168), еден од најголемите владетели, политичари и филозофи на своето време (Papastavrou, 1972, 498).

На македонскиот двор создавале многу филозофи, книжевници, поети, историчари, научници, архитекти, скулптори, астрономи, математичари, географичари, глумци итн.

Меѓу нив е филозофот Менедем (Μενεδημος), следбеник на стоичарот Зенон (Ζηνων, 366-264), кој ја развил „стоичката етика“ или етиката на должностите, дека главната цел на кралот е да им прави услуги на своите поданици. Овој филозофски правец, за првпат во човештвото, бил официјално применуван од кралот Антигон Гоната. На оваа основа кралот создал духовно

движење кое стасало до Индија и влијаело на царот Ашока (273-232) и придонело за ширење на будизмот во Азија.

Вториот ученик на Зенон, Персеј (Περσεύς), кој долго живеел во Македонија, покрај другото напишал и две студии, и тоа една за ликот и делот на кралот Антигон, а другата за општественото уредување на Спарта. Меѓу прочуените филозофи на тоа време бил и Био (Βίω), кој прв ја поедноставил-симплифицирал филозофијата.

Од македонските писатели се истакнувал Посеидип (Ποσειδίππος), кој е роден во Пела, а живеел во Александрија. Потоа поетот Арат (Αρατος), составувач на песните „Феномени“ (Φαινόμενα) и „Енопра“ (Ενοπρία), во 1154 хексаметрички стихови. Во нив авторот, во поетска смисла ги запознал Македонците со египетската астрономија и метеорологија. Неговите творби ги правел римскиот говорник, филозоф и писател Цицерон (106-43).

Други поети на македонскиот циклус биле Антагор (Ανταγόρας), Родиски, Александар (Αλεξάνδρος), Етолски, Тимо (Τίμων) итн. Од скулпторите треба да се спомне Лисип (Λυσίππος), единствен кому Александар му го дал својот лик да го изработи.

Од историчарите може да се наведе Кратер (Κρατερός), кој ја напишал „Историјата на Атина“, Хиероним (Ήρωνύμος), автор на „Историјата на наследниците од смртта на Александар до Пир“. Него го сметаат за истакнат историчар рамен на Тукидид и Поливија.

За дострелите на македонската култура од тоа време, сведочат современите археолошки наоди, историските и книжевните творби, големиот број градови и нивното богатство во римскиот период, како и големиот воен плен на Римјаните при окупацијата на Македонија.

МАКЕДОНСКОТО ЕГИПЕТСКО КРАЛСТВО НА ПТОЛЕМЕЈ

Во Македонистичката епоха, Египетското кралство претставува најдобро организирана држава во Македонскиот комонвелт. За време на првите Птолемеи, таа покрај Египет ги опфаќала и Киринаика, Јужна Сирија, Кипар, јужниот дел на Мала Азија дел од Тракија, Кикладските и други егејски острови и Пелопонез, па така била најголема поморска сила.

Оснивач на кралската династија бил генералот на Александар **Птолемеј Лаго I** (Πτολεμαῖος Λαγός) од Еордаја во Западна Македонија, кој владеел 20 години. Следат Птолемеј Сотер, Птолемеј Филадельф, Птолемеј Енергет, Птолемеј Филопатор, Птолемеј Елифан, Птолемеј Филометор, Птолемеј Еуергет и сè до прочуената кралица **Клеопатра** (Κλεοπάτρα) постарата ќерка на Птолемеј Аулето. Кога Цезар (Gaius Julius Caesar, 101-44) го освоил Египет, Клеопатра му родила син Цезарон. Меѓутоа, по паѓањето на Цезар, во Египет дошол римскиот војсководец Антонио Марко (82-30 п.н.е.) кој го примил управувањето на Источното царство и Клеопатра се омажила за него. По поразот на Антонио од Октавијан, кај Акциум, 31 п.н.е.), по една година Антонио и Клеопатра извршиле самоубиство. За нејзиниот живот Шекспир (1564-1616) ја напишал драмата „Антонио и Клеопатра“.

Птолемеите владееле со Египет 300 години, а Клеопатра била последен владетел на таа македонска династија. Римското владеење траело од 30 п.н.е. до 395 н.е. и го заменила Византија.

Македонските доселеници внеле во Египетското кралство нов живот во развојот на општествените односи, стопанството, религијата, науката и духовниот живот. Покрај другите промени, извршена е апотеоза на Александар Велики Македонски, потоа со ред и останатите

македонски кралеви на Египет. За време на оваа славна династија, градот Александрија станал светски центар на духовниот живот. Покрај Александриската библиотека, изградени биле Музеј-храм на Музите и Гимназијата, каде се концентрирале најголемите умови на македонистичкиот свет.

Птолемиите покренале обемна научно-истражувачка активност во географијата, астрономијата, математиката, геометријата, тригонометријата, механиката, медицината, филозофијата, историјата, филологијата итн.

Испитувано било Црвеното Море и источниот афрички брег, Горен Нил, западниот европски брег сè до Англија, Шкотска, Исланд и др.

Покрај тоа, истражувани биле влијанијата на Месечината на плимата и осеката, состојбата и влијанието на сончевиот систем и слично. Во медицинските науки бил истражуван централниот нервен систем, кардиоваскуларниот и другите системи, влијанието на разни лекови, интоксикациите (труењата) и друго. Сите овие знаења, преку арапските преводи, ѝ станале познати на средновековна Европа и биле база и голем прилог на македонските генијалци и Македонското египетско кралство на светската цивилизација.

Познати имиња на оваа цивилизација се, пред сè Ератостен (285-205 п.н.е.), кој бил астроном, математичар, географичар, книжевник и историчар. Тој го истакнувал топчестиот облик на земјата со периметар од 24 662 милји, а денешната точна мерка изнесува 24 857 милји, значи грешка од само 195 милји, и тој е првиот автор на географска карта на светот. Потоа, тука спаѓа Аристарх (320-250) од Сам, еден од најголемите астрономи. Следува Архимед (287-212), најголем математичар и физичар на антиката. Аристарх од Самотрака (217-145), најголем граматичар и критичар, кој ги собрал и објавил делата на Хомер, Есхил, Аристофан и други. Меѓу нив се

Аполоние (295-215) од Род, чие главно дело е „Писма за Аргонаутите“, потоа Аполоние Дискол од Александрија, граматичар и Аполоние од Памфилија, филозоф. Следат филозофот Теофраст (327-287), ученик на Аристотел и наследник на перипатичката школа, кој се смета за оснивач на ботаниката и Никадар, прочуен фитотерапевт и други.

Со појавата на христијанството, главниот град на Македонското египетско кралство, Александрија, кој долго бил трговски, интелектуален и културен центар на Медитеранот (антички Париз или Њу Јорк), набрзо станал и центар на христијанската религија. **Свети Марко** прв го донел христијанството во Египет и станал прв во втората линија на **александриските патријарси**. И покрај прогонувањето во ранохристијанскиот период, египетската црква ја ширела новата вера и низ Европа. Св. Морис или Св. Маурициус добил звање маченик, зашто во 285 п.н.е., во Швајцарија, одбил да се покори на други богови. Во Сент Мориц, во неговата црква, и денес може да се види александрскиот, односно коптскиот крст. Сликите на тројца маченици од Египет, се наоѓаат и во градот Цирих. Седуммина калуѓери од Египет го проповедале христијанството во време кога римскиот император Константин Велики во IV век го прогласил христијанството за религија на царството на македонско-александровиот јазик. Во тоа време Александрија и Египет првенствено биле христијански. Градот Бени Суеф, стотина километри јужно од Каиро, станал дом на монасите и исихазмите (тивките), па таму, меѓу V и VII век се молеле околу 10 000 калуѓери и двојно толку калуѓерки. Во пустинските манастири, западно од Александрија, се наоѓале тогаш околу 70 000 калуѓери, а низ целиот Египет биле околу 700 манастири. Така било сè до доаѓањето на арапските племиња, во 641 година, под знамето на исламот. По исламизацијата на северен

Египет, христијанството се одржало на југ, кај Копт, кој денес има околу 10 милиони жители. За културното наследство на Македонско-египетското кралство на Птолемиите и денес, во XXI век, постои големо интересирање кај научната и уметничката јавност особено за последната македонско-египетска кралица Клеопатра VII, ќерка на кралот Птолемеј XII, пра-пра внук на генералот од Еордаја, Птолемеј Лагос.

Наспроти милениумските неправди и лаги, како последица на пропагандата на Октавијан, нејзин најголем непријател, дека Клеопатра била алчна, неморална и сурова, денешните аналитичари, пред сè историчари, културолози и други, оваа македонска кралица ја оценуваат како високо интелегентна жена, со брилијантно знаење јазици (покрај македонскиот, уште седум), чудесни управувачки способности и како единствена жена на стариот век.

Од современите историчари, прв тоа прашање го покренал Тарн (1913), заслужен англиски истражувач на елинизмот, т.е. македонизмот, кој тврдел дека Клеопатра е жртва на една од најстрашните кампањи на омраза во целата историја. Меѓутоа, се заборава што изнесол за Клеопатра уште Плутарх (46-12 н.е.), книжевник, историчар и писател на значајната творба „Паралелни животописи“ (III, Антонио, 27, 394). Тој рекол дека македонската кралица Клеопатра „поседувала шарм со незадржлива сила во обраќањето, па нејзината појава со впечатливоста на нејзините зборови и воедно нејзиното значење кое некако го проникнувало нејзиното однесување со другите, оставале некакво осило во срцата. Уживање било да се слуша звукот на нејзиниот глас, а својот јазик како музички инструмент со многу жици, без тешкотии го свртувала во било кое наречје, а сосема ретко во разговорите со варварите ѝ требал преведувач, туку на повеќето од нив сама им давала

одговори било да биле Етиопјани, Троглодити, Евреи, Арапи, Сиријци, Меѓани или Парти. Се раскажува дека научила и други јазици иако кралевите пред неа не се потрудиле да го научат ниту египетскиот јазик, а некои го запуштиле и своето македонско наречје”.

Таквата Клеопатра, за да го сочува опстанокот на сојот народ и својата династија, го освоила големиот Цезар, кога во 48 п.н.е. дошол во Египет и таа се омажила за него. По две години Цезар ја повикал Клеопатра во Рим, каде била дочекана со највисоки почести и во таа прилика била направена златна статуа со нејзиниот лик, која била сместена во најголемиот римски храм.

По смртта на Цезар, 44 п.н.е., Клеопатра се вратила во Александрија, а власта во Римското царство ја поделиле младиот Октавијан и Марко Антонио од владата на триумфиратот. Марко Антонио, ветеран во многу битки, сметал дека на Египет треба да му се даде независност, но истовреме треба добро да се врзе за Рим. Во таквата идеја Клеопатра видела сигурност и гаранција за иднината и континуитетот на својата династија, па заради тоа, по една од најпознатите љубови во историјата, во 41 п.н.е., се омажила за Марко Антонио. Таа врска помогнала Македонско-египетското кралство за кратко да ја поврати некогашната слава. Клеопатра му родила на Антонио близнаци, Александар Хелиј и Клеопатра Селена, додека во 36 п.н.е. го родила синот Птоломеј Филадельф.

За македонската свест и традиција која владеела во периодот на римската окупација на Македонската империја, во понатамошниот текст повторно сведочи Плутарх (III, Антон. 54, 409), а во врска со прославата во Александрија по повод извојуваната победа од страна на Антонио во Ерменија: „Бидејќи го исполнил вежбалиштето со светост и поставил на сребрениот подиум два златни престола, еден за себе а другиот за Клеопатра,

а и други поскромни за своите синови, најнапред ја назначил Клеопатра за кралица на Египет, Кипар, Либија и Келесирија, а како ковладетел Цезарион, за кого се сметало дека е син на постариот Цезар, кој ја оставил трудна, а како второ, јавно ги прогласил своите синови со Клеопатра за кралеви на кралевите, па на Александар му ги доделил Арменија, Медија и Партија, откако ги покорил, а на Птоломеј Феникија, Сирија и Киликија. Воедно, ги преоблече синовите, Александар во медска облека која вклучувала и тијара (турбан, круна) и прав појас, а Птоломеј во чизми, лесен горен фустан (хламида) и македонски бел шешир украсен со кралски повез (кој го означувал македонското кралство достоинство, како подоцна круната). Оваа втората била носија на кралските наследници на Александар, а првата на Меѓаните и Арменците. Откако синовите ги прегрнале родителите, околу едниот застанала телесната стража од Арменци, а околу другиот од Македонци. Клеопатра и тогаш и во иднина, кога излегувала во јавноста, облекувала фустан посветен на Изидата и носела службено име „Нова Изидата“.

По смртта на Клеопатра, последен формален крал на Македонската египетска династија бил Птоломеј XV-Цезарон, кого го убил Октавијан Август и Египет бил припоен на Рим. Децата на Клеопатра со Марко Антонио биле усвоени од неговата претходна сопруга Октавија, која била и сестра на Октавијан Август.

Интересирање за Клеопатра имало не само кај Шекспир, Бернард Шо и Алфиериј, кои се занимавале со нејзината судбина и ликот на трагична хероина, туку била инспирација за многу уметници, скулптори и сликари како што се Тицијан, Рубенс, Делакроа и други, како и музичарите од типот на Берлиос, Масне, Чимароз и други, потоа филмски продуценти и други.

Во почетокот на новиот милениум, Клеопатра, последната македонска кралица, без конкуренција и понатаму претставува голема инспирација. Таа е тоа не само за класичните историчари, кои го докажуваат нејзиното чисто македонско потекло низ генерациите, туку и за други научници. Современите уметници, од желба на светот да му покажат еден оригинален и автентичен лик на „надарена управничка“ на антиката, во 2002 година поставиле светска изложба во Рим под наслов „Клеопатра египетска кралица“. Истовремено целта на организаторите на изложбата е да се евоцира уште еднаш Клеопатрината посета на Рим и да се истакне како Римјаните го освоиле македонско-египетското влијание преку уметнички форми на својата култура. Потоа изложбата се пресели во други центри во Европа и Америка, како што се Лондон, Париз, Њу Јорк и Чикаго, каде посебно се истакнати нејзиниот етнички идентитет, со загадочно прашање како би течеа историјата понатаму да успеел планот на Клеопатра и Антонио? Можеби во тој случај средниот век наместо латински би зборувал само македоноски (александров).

Интересирањето во светот не прекинува за Клеопатра. Доказ е што во 2003 година во САД од печат излегла романсираната биографија во два тома за неа, од писателката Карен Есекс. Авторката е реномиран новинар, публицист и сценарист, со магистратура од креативно пишување. Како резултат на десетгодишното макотрпно собирање на изворен материјал, настанал првиот дел на романот под име „Клеопатра“, каде авторката се занимава со судбина на Клеопатра до 18 години возраст. Во вториот том со наслов „Клеопатра Фараон“ се опишува нејзината активност до крајот на нејзиниот живот.

Во своите истражувања, авторката открила дека зад митот на заводничка се крие јака личност на владетелка која имала голема поддршка од својот народ во Македонско-египетското кралство, каде се ценеле нејзините високи владеечки способности. Кај критичарите во САД, оваа книга наишла на голем прием и на авторката ѝ е дадено признание поради вистинитоста и автентичноста, како да била сведок и современик.

МАКЕДОНСКО-АЗИСКОТО КРАЛСТВО СЕЛЕВКИДИ

Една од најголемите македонски држави на дијадохите на тлото на Македонската империја било Азиското кралство. Тоа е формирано во 312 п.н.е., од Александаровиот генерал **Селевк Никадор** (Σελεύκος Νικατωρ), кој владеел до 280 п.н.е. Епитетот Никадор, победник, го добил заради извонредните војнички способности. Бил праведен, побожен и претставник на единственото македонско царство. Центар на државата била Сирија која најголемата моќ ја постигнала 280 п.н.е. кога под власт на Селевкидите била речиси цела предна Азија, од Хелиспонт до Инд. Кралството било огромен мозаик од разни народи, јазици, култури...

Главен град со македонски доселеници бил Антигонија, изграден во Сирија од Антигон Едноокиот (Αντιγονος Μονοφθαλμος) кој бил војвода и Александаров наследник (умрел 301 п.н.е.).

Антигонија била првата престолнина на Македонското азиско кралство. Подоцна градот бил преименуван во Антиохија од страна на Селевк I во чест на татко му Антиох (Αντιοχος) и бил главен град на Сирија до 64 п.н.е. кога престанува владеењето на македонската династија. Денес е во составот на Турција под називот Антакија (Antakiyah) од 1939 година. Во кралството

на Селевкидите се изградени вкупно околу 100 македонски градови, со македонски доселеници и македонски називи. Меѓу нив најзначаен град бил Пела на реката Оронт каде биле населени првите македонски војници по запирањето на Александровите освојувања. Реката Оронт била преименувана во Акси (Αξιός), а нејзиното крајбрежје во Пеерија.

Други градови со македонски називи се Едеса, Бер, Мигдонија, Амфипол, Лариса, Европа, Селевкија итн., кои станале важни административни, војнички, трговски и културни центри. Меѓу нив посебно се истакнува градот НикоМЕдеја, изграден од НикоМед I (Νικομηδης), кој владеел од 280-255 п.н.е. во државичката Битинија. Градот, заради важната геополитичка положба, станал важен центар за ширење на македонската култура на бреговите на Црното Море и Кавказ, како и Арменија. Битинија била мултиетничка, како и другите македонски држави и во неа се зборувале повеќе од 22 јазика. Во време на владеењето на неговиот син Зеил (Ζηϊλι) државата се проширила кон соседната Пафлагонија, што влијаело на формирањето на македонските колонии на северниот брег на Мала Азија. Исто така, значајна улога имал и градот **Пергам**, северно од Смирна, особено во времето на кралот Атала I (Ατταλος), кој го заменил својот вујко Еумен (Ευμενης I, 263-241). Владееел до 197 п.н.е. и за тоа време Пергам се развил во воен, политички и културен центар, сличен на оној во Александрија. Влијаел на развој на македонскиот јазик, „Александровиот коине“. Неговите кралеви Еумен II (197-160) и Атал II (159-138) имале добри односи со Атина, која ја украсиле со помош на две прочуени двоспратни галерии со должина од 163м, кои станале трговски центри.

Еумен III е син на Атала I и се смета за оснивач на пергамската библиотека. Во време на првите кралеви

на пергамската династија, соседните Келти од Галатија им објавиле војна, но биле уништени, па на тој начин се проширило кралството од Егејското Море до Кападокија. Во слава на тоа, во Пергам се изградени храмови и многу други споменици од мермер, од кои најдобро сочуван споменик е „Келт што умира“, каде во едната рака го држи телото на жена си, а во другата држи меч забоден во своите гради.

Кралството на Селевкидите било наследна династија, како и останатите македонски кралства, со последниот крал **Антиох Азијатски** (Αντιόχος Ασιατικός), до 68 н.е. Организацијата на државата била по македонски пример, поделена на 45 области, епархии или сатрапии, под управа на македонските војводи (стратези). Во малоазискиот дел на кралството, престолнина бил градот Сард, кој станал значаен политички и воен центар. Во него била и кралската каса, државниот архив и контролата на религиските храмови.

Меѓу повисоките воени, културни, административни и стопански центри, покрај Пела која подоцна е именувана во Апанија, биле уште Медија, Ерусалим, Суса. За време на четирите векови владеење на оваа династија биле изградени многу патни и други сообраќајни врски во сите правци, пристаништа, тврдини итн. Биле воспоставени добри и плодни односи со кинеската династија Хан (206 п.н.е.-221 н.е.), како и трговија со свила („Патот на свилата“) и порцелан. Династијата на Селевкидите исто така имала добри односи и со македонското и индиското кралство Магадха, кои својот врв го достигнале за време на владеењето на кралот Ашока (274-237).

Во научната област, династијата на Селевкидите сторила многу. Ги испитала трговките патишта за Кавказ, Црно Море и Касписко Море. Основале и голема

библиотека во Антигонија и други во останатите центри на својата голема држава, го унапредиле производството итн. Меѓутоа, во меѓудинастичките релации, меѓу Птолемидите и Селевкидите, односите секогаш не биле на висина. Антагонизмите довеле до тоа во различни периоди да има пет војни, т.н. „Сириски војни“, со променлива среќа. Но и во самото кралство на Селевкидите, централната власт имала големи проблеми заради движењето за независност, пред сè на периферните области Бактрија и Партија.

Што се однесува до Македонското кралство на Селевкидите, треба да се нагласи дека Македонците многу соработувале со Евреите. Така и во рабинската литература, личноста и делото на Александар Македонски биле во фокусот на нивните легенди. Тие во целина биле благонаклонети и го обликувале Александар како праведен владетел во постапките со Евреите. Една приказна зборува како Александар го посетил Ерусалим и се состанал со првосвештеникот Симон Праведник (Simon Hasadik) (Кевендиш, 1984, 104). Во текот на владеењето на Селевкидите, еден од потомците, Ирод, син на Антипатро, бил во 40 п.н.е. надзорник на Јудеја, во име на Римјаните, а подоцна во Рим бил прогласен за цар на Евреите (Eliade, 1996, 203).

Ирод бил еден од најголемите градители на античкиот свет. Го вратил стариот сјај на Ерусалим, го обновил храмот кој го изградиле Евреите по враќањето од вавилонското ропство, а под влијание на македонската култура, изградил голем амфитеатар во Кесарија, како и некои пагански храмови. За време на римскиот император Хадријан, 29. јули 70. н.е., дошло до рушење на обновениот Соломонов храм, на кралот Ирод кој ни е познат како Западен ѕид или Сид на плачот, кој е најсвето место за Еврејскиот народ.

НАЦИОНАЛНАТА СВЕСТ НА МАКЕДОНЦИТЕ

Во целата античка историја на Македонците, проекува единствена нишка за нивната национална свест. Овој елемент за самобитноста на Македонците бил многу високо развиен. Тој посебно дошол до израз за време на владеењето на кралевите Архелај (413-399) и Филип II (359-336). Тоа го потврдува и Демостен кој во своите „Филипики“ јасно и недвосмислено го изразил националниот јаз меѓу двата одвоени народи на Балканот, Македонците и Елините. Свесен за својот национален ентитет, Филип II ја изградил државата на своите прадедовци на тлото на Македонија, која имала повеќе вековна национална и династичка државничка традиција, не само од историските Аргеади, туку и од митолошките македонски кралеви, потомци на легендарниот Македон. За тоа, како и за милениумскиот континуитет, сведочат многубројните археолошки откритија, културните, религиските и другите институции во многу градови низ Македонија, со што таа станала центар на автохтона цивилизација уште во V век п.н.е., со најголем подем за време на Александар Велики Македонски и неговите македонистички кралства, кога му се наметнала на целиот тогаш познат свет, а подоцна, преку Рим и во цела Европа.

За живеењето од памтивек на тлото на Македонија, најдобро сведочат археолошки наоди. За првиот Македонец кој одел исправено укажува черепот на млад човек (*homo sapiens*), кој е пронајден близу, југоисточно од Солун, во пештера на локалитетот Петралони (Петри- камен и αλωνι, алони- гумно, камено гумно). Инаку, во грчката енциклопедија стои дека нејзината етимологија не е позната, но затоа пак припаѓа на палеолингвистиката на Балканот, односно на Македонија.

Кај Македонците постоела свест дека се староседелци и дека припаѓале на протонародите – протоиндоевропските племиња, дека имале свои богови и божии уште во раниот неолит за што сведочат археолошките наоди (Gimbutas, 1982). Во подоцнешните рани векови, тие како припадници на големата култура на Панонија, т.е. Хиперборејците и Борејците (Север), за што известуваат Пиндар, Херодот и други кои според овие антички автори биле „блажени, срдечни, праведни и побожни“, па оттаму нивниот етноним и хороним Македонци и Македонија (од *μακ-αρ-макар*: среќен, блажен, богат). Тие своите политеистички богови ги понеле со себе и ги сместиле на врвот на својата најголема планина Олимп. Меѓутоа, на Елините, приказните за Олимписките богови, на Хомер и Хесоид им ги подариле македонските музи, Пиериди, убавите речни ќерки на Сеќавањата, ќерки на македонскиот крал Пиер, син на првиот македонски митолошки крал Македон.

За високата цивилизација на древните Македонци сведочи материјалната култура по должината на македонските реки Бистрица (Argos Orestikon, Armenohori, Displio-Dupjak, Aiane, Ber, Aigai, Nea Nikomedėja), Вардар (Porodin, Anza, Viršnik), околу Термајскиот Залив и други, што влијаело на формирањето на македонскиот патриотизам. Дека Македонците не биле „варвари“ сведочат остатоците од градовите. Така на пример, градот Дион во Пиерија, на северо-источните падини на Олимп, бил свет град и сакрален центар на верскиот и културен живот на Македонците. Тука уште за време на кралот Архелаж I, во V век п.н.е., на Диас (Зевс) му бил подигнат храм, Асклепиев храм и Дионисова куќа. Во компарација со Елада, Пазистрат во V век п.н.е. се обидел во Олимпија да му подигне храм на Зевс, но не успеал, па дури римскиот император Хадријан (117-138) успеал да го заврши.

Во Дион биле востановени Олимписките игри (Olimpia ta en Dion) уште во време на кралот Архелај I и се одржувале секоја четврта година, сè до 100 година п.н.е. Исто така се одржувале брилијантни фестивали во слава на Зевс и музите Пиѐриди, со театарски и гимнастички манифестации. Градот Дион историски опстанал 1000 години, сè до доаѓањето на Готите, 479 н.е.

За високата цивилизација на Македонците сведочат и археолошките остатоци на градот Аиг(а)аи (Вергина-Кутлеш), прва македонска престолнина и еден од најстарите македонски градови од XI век п.н.е. Тука се одржувале свеченостите на македонскиот двор уште во VI век п.н.е. и биле приредувани „Општи македонски игри“. Во близина на овој град била големата праисториска и историска некропола, на локалитетот Вергина, со околу 300 гробови. Кралската палата со димензии 104 x 88 м, со непроценети мозаици, театар и други знаменитости. Во „Големата гробна могила“ откриена е монументална гробница на кралот Филип II, со карактеристични архитектонски, сликарски и вајарски достигнувања, кои уште повеќе ја потврдуваат автохтоноста на македонската уметност. Тука се и сакралните симболи на Аргеадската династија, „Македонското сонце“, и „Македонскиот лав“, па оттаму и „Лавот на Херонеја“.

За архетипската архитектура на Македонија зборуваат и другите многубројни наоди на археолозите, лингвистите, историчарите, уметниците и др., како што е материјалната култура од околината на Скопје, Штип, Преспа, Охрид, Породин, Гевгелија, Централна Македонија, Халкидика, Источна и Западна Македонија.

Периодот на древната елинска историја, од доаѓањето на Дорците 1120 п.н.е. до VI век п.н.е., претставува „мрачен историски период“. Ова се надоврзува на „архаичната епоха“, кога во цивилизациски поглед сè почнува од почеток. Тој почеток е означен како „втора

голема елинска колонизација“ која траела од 750 до 555 п.н.е. Тогаш Елините масовно го напуштале континенталниот дел и островите и се селеле во сите правци по должината на бреговите на Средоземното, Јонското и Црното Море. Причините биле пред сè економски (голема беда), политички (општа политичка борба за власт), демографски и воени.

Различниот етногенетски состав на Елините (Пелаззи, Еолци, Ахејци, Јонци, Лелези, Карци, Лувијци и Дорци), довел до создавање на сосема поинаква свест. Се појавиле општи политички антагонизми, мали полис-државички, внатрешни бунтови, со меѓусебни судири и создавање на монархистички, демократски и тирански уредувања, наместо создавање единствено државно уредување, а кое дошло дури по 2 500 години, со востанието против Отоманското царство (1821-1829).

Во антиката, како најзначајни елински центри на Пелопонез се: Арг, Спарта и Коринт, кои имале апсолутен дорски карактер, додека во континенталниот дел Атина и Теба, со мултиетнички состав. Од овие елински градови (полиси), најголем успех постигнува Атина, посебно во времето на Перикле (461-429), кој по потекло бил Хипербореец.

Меѓутоа, процесот на создавање на колективна свест за единствена држава кај Македонците, чии племиња биле сродни и имале ист јазик, се појавил многу рано, уште во XI век п.н.е. До ова дошло поради непосредната опасност од нови непријатели од северозападните Илири, од југ од Дорците, а од исток од Тракијците. Иницијатори на македонското обединување биле кнежевствата на Горна Македонија, пред сè Орестида (Костурско), како најзагрозена. Престолнината на Орест се наоѓала во Аргос (Рупиште), т.е. во рамница и незаштитена. Затоа тие отишле во централниот дел на својата татковина, во Долна Македонија, во Пиерија и во

подножјето на Олимп, каде виделе „бели кози со сребрени рогови“, го изградиле градот Аигаи (Ега) и добро го утврдиле. Наодите на француските и грчките истражувачи утврдиле постоење на населба и утврден акропол од XI век п.н.е.

Легендата, пак, настаните ги сместува околу 700 п.н.е. со династијата на Аргеадите, која продолжила да ги обединува останатите македонски племиња и да создава етничка колективна свест како кохезивен фактор за предностите на единствената држава што е најдобро постигнато во време на Филип II.

Големо сведоштво за постоење на самосвеста кај Македонците е и востановувањето на Аристотеловата кралска школа – **Академија во Миеза**, за време на Филип II, подигната и организирана заради школување на македонската младина од највисок ранг. Славниот учител и филозоф Аристотел, и сам Македонец, како идеен татко на оваа школа, на младиот Александар и на неговата генерација им ја всадил не само националаната свест, туку и свеста за поинакво сфаќање на животот и општеството, единство на живото и неживото, полисите и вселената, работата и знаењето, идејата за патувања и нови истражувања. Во Македонската Аристотелова школа се создадени основните „хенологистички“ принципи на поимот едно, кој станал еден од најстарите поими на западноевропската филозофија (Жуњик, 1988, 432). Благодарейќи на овие околности, школата во Миеза дала најспособни и најдобри дипломати, политичари, економисти и војсководители, кои го освоиле тогаш познатиот свет и создале Македонско царство не само во Европа, туку и во Азија, Африка и Индија, во почетокот со национален, а подоцна со космополитски ентитет.

Македонската академија не била само образовна институција, туку и духовен центар на државата и голема

лабораторија за обликување на општиот палеобалкански во современ македонски јазик, познат во литературата како „Александров коине“ јазик. Ова бил мајчин јазик на разни македонски племиња со разни дијалекти, прво усмен, а потоа и писмен. Со македонските освојувања тој се ширел во Елада, Мала Азија и во целата Империја, до Индија и Египет. Македонскиот јазик во антиката, може да се спореди со сегашниот англиски јазик, кој е мајчин јазик во Англија, Америка, Австралија и Канада, а како странски или втор јазик во Индија итн. (Mrampriniotis, 1986, 107). Најдобри извори за проучување на македонскиот јазик се делата на Аристотел, Стариот и Новиот завет, разни египетски папируси од династијата Птолемаиди, делата на историчарот Полибиј (II век п.н.е.), текстовите на Диодор Сиц. (IV век п.н.е.), текстовите на филозофот Епиктет (I/II век п.н.е.) и други.

Што се однесува до Миеза, археолошките истражувања сознале дека таа се наоѓала во близина на развиените македонски центри во Ботијаја, во подножјето на планината Бермион (Каракамен), во близина на денешното село Лефкада (Голишани), на 6 км североисточно од градот Негуш. Покрај остатоци од антички комплекс на згради, откриени се гробници вкопани во карпите, од V и VI век п.н.е. Потоа, пронајдена е „Голема гробница на судиите“, веројатно на Радамант, со вредни фрески, Палметеовата гробница со извонредни декорации и друго.

Миеза била позната и со своите пештери богати со сталагмити. Тука бил и Нимфеион (Νυμφαίον), со камени седишта, како остатоци од Аристотеловата школа и „Призрачното шеталиште во лад“ (Плутарх, III, Алек. 7). Од Миеза потекнува Певкест (Πευκεστίας), син на Александар, еден од важните тријарси на Александар за време на неговиот поход на Индија. Во чест на овој македонски генерал од Миеза, една покраина на источниот

брег на Инд го добила називот Певкела (Πευκελα или Πευκελίαισις), сега Пакхели, а околината Пукхли.

За националната свест на истакнатите Македонци, дека не се Елини, постојат многу примери. Така Аристотел, по брзата смрт на Александар Велики, 323 п.н.е., заради антимакедонскиот националистички бран во Атина, бил принуден да ја напушти, за да не ја доживее Сократовата судбина. Или случајот на славниот архитект Диократ, кој во Египет му се претставил на Александар дека е Македонец.

Состојбата со националната свест се согледува и во однесувањето на македонските кралеви кон својата армија и раководниот кадар во неа. Школувањето на офицерите е вршено во Македонија и на сопствените традиции. Ударната сила на експедицискиот корпус во војната против Персија била составена исклучиво од Македонци, а единствено интендантските служби биле доделувани на сојузниците. Елините биле на спротивната страна. Сите командири во армијата, до најниските структури, биле македонски. Команданти на новоосвоените градови исто така биле Македонци, како и чуварите на паричните трезори. Понатаму, дополнувањето на војската во целиот тек на експедицијата е вршена исклучиво од македонски регрути, освен Персија, каде се користени и домородци. Колонизацијата на освоените области, главно била вршена со Македонци, подоцна и со Елини, Јонци и други.

Обидот за реорганизација на војската од страна на Александар во Суза, по завршените освојувања и нејзино пополнување со кадети од Персија, со цел создавање на една голема империјална армија, довело до искушение на националната гордост на македонските војници и офицери и до нивен отпор. Сметајќи го тоа како акт на недисциплина, Александар во Опис крај Тигар,

собраниите Македонци ги потсетил што сториле за нив неговиот татко и тој. Алудирајќи на нивната свест, истовремено ги прекорил, велејќи им дека биле сточари и сиромашни, а дека сега се сатрапи (заштитници на области), генерали, адмирали и високи офицери. Дека тој живее под исти услови како и тие, дека работи сè што прават и тие, дека бил повеќепати ранет како и тие. Понатаму, дека добиле значајни одликувања и награди. На оние кои ги дале животите за Македонија им се подигнати прекрасни споменици, семејствата им се згрижени и ослободени од давачки. На крај им рекол ако се бунат и ако сакаат да одат во татковината нека одат и да им кажат на сонародниците дека го напуштиле царот, кој како победници ве водел низ цела Персија и Индија, па преку Персискиот Залив до Суза, каде сте го напуштиле. По овие зборови на патриотизам и национална гордост, многу брзо дошло до помирување и Александар ги нарекол своите војници „роднини“ и сето тоа е прославно со гозба. Околу 10 000 војници се вратиле во Македонија со големи подароци, под команда на Александровиот генерал Кратер. Во пораката до својот намесник во Пела, генералот Антипатер, му препорачал на сите јавни игри, во театар, тие треба да имаат право да седат во првите редови, со венци на главата. Исто така одредил децата на загинатите во неговата служба, кои така станале сирачиња, да добијат трајна потпора (Плутарх, III, Алекс., 71).

За високата национална свест исто така зборуваат и податоците за називите на многу градови кои ги изградиле Македонците низ целата Империја. Покрај градовите со лични имиња на македонските владетели, како што се Александрија (повеќе од 33 од Тракија до Индија), Антигонија, Селевкија, Антиохија и други, постојат и имиња на македонски градови: Пела, Бер, Амфупол,

Едеса, Европа и сл., како и македонски области: Пиерија, Мигдонија итн., како и реки, на пример Аксија и други, а никако називи од елинскиот свет.

Што се однесува до Александар Македонски, тој сметал дека примарно бил крал на својот македонски народ и војска, која со акламација го избрала на своето собрание. Понатаму, ова го потврдува фактот дека заверката на писмата праќани во Европа е вршена со македонски печат (Wilcken, 1988, 275). Неговите мирнодопски свечени и воени носии исто така биле македонски. Потоа, официјален јазик во војската и администрацијата во целата Империја бил македонскиот јазик, неговиот прадедовски „коине или Александров коине“. Покрај тоа, целата комуникација со светот, претставите и другите културни изразувања, се вршени на македонски јазик, кој бил и јазик на дипломатијата, сè до последната македонска кралица на Египет, Клеопатра VII. Исто така, институциите кои ги поставил Александар, како што биле управувањето, судството и други, биле според македонската традиција, како и кралските, дворските, генералските и војничките обележја, униформите, правилата на службата во мир и војна, изгледот на колониите во марш, правилата на војување и слично. Од многубројните историски податоци, интересен е и следниот, кој укажува на љубовта на големиот војсководец кон неговата татковина. Така, од освоените области околу Хималаите, Хиндукуш, Кабул и Равалпинди, ги собрал најдобрите и најголемите стада говеда и друг рогат добиток (биволи, кози и друго), па сите ги испратил во Македонија за да го унапреди стопанството. Тоа истото го сторил и со некои житарици, како што е оризот.

Дека грижливо била чувана свеста за припадноста кон единствениот македонски народ, сведочат и подоцнежните литерарни споменици и надгробни споменици

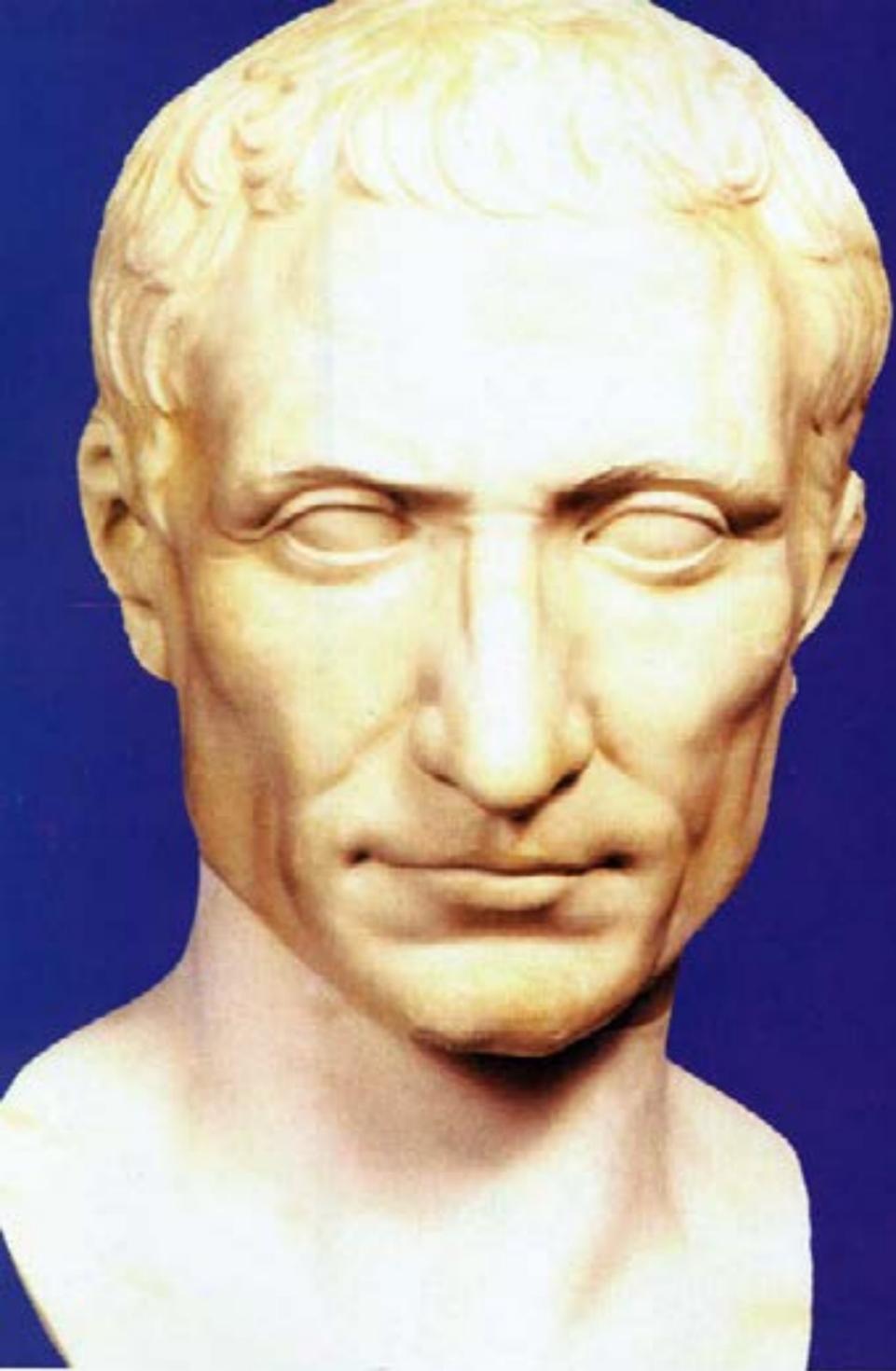
на офицерите на Александар, кои го обележале своето потекло како „Македон“ или со етникон според градот. Тоа се податоци како „Македонец од Бореја“, или „Македонец од Европа“, „Македонец од Амфиполе“, „Македонец од Аретуса“ и слично. (Parazoglu, 1957, 40). Според истиот автор, слични сведоштва се наоѓаат и во IV и III век п.н.е. со натписи: Pellaios, Beroiaios, Aigaios, Mizeus и др. Покрај тоа, на надгробните споменици од IV век п.н.е. од Вергина (Кутлеш), Халкидика, Пела и Каламото, можат да се видат првите македонски антропоними, како што се Никанор, Арпал, Парменион, Пердика, Филоксен, Птолемеј, Антигон, Филота, Ксенократ итн.

Антигон Досон (229-222), кој извршил реорганизација на својата држава, а која дотогаш имала племенско обележје, прв почнува да издава акти не само во свое име како „крал на Македонците Антигон“, туку и во свое име и во име на Македонците „крал Антигон и Македонците“.

Што се однесува до односот на свеста за различната национална припадност на Македонците, постојат многубројни историски сведоштва кои се веќе изнесени. Заради куриозитет, можат да се наведат кажувањата на Плутарх (III, Арат, 38), каде разликите во свеста меѓу Македонците и Елините никогаш не исчезнале, сè до римскиот период (Wilcken, 1988, 334). Покрај тоа, тоа се гледа и од реченицата „дека и најнезначителниот граѓанин на Спарта бил подостоен од првиот меѓу Македонците да си го направат водач оние кои макар и малку се грижат за племенитоста на елинскиот род“.

Императорот Јулије Цезар

Птоломеј, таткото на Клеопатра

Клеопатра, македонска царица

Храм со фигури на Клеопатра

Бронзена глава, Македонија, Августовски период

IV ДЕЛ

РИМСКАТА ИМПЕРИЈА
И МАКЕДОНИЈА

МАКЕДОНИЈА ВО РИМСКИОТ ПЕРИОД

РИМСКА ОКУПАЦИЈА

Долгогодишните непријателства и војни меѓу македонската и римската војска со Филип V (215-205 и 200-197 п.н.е.) и Персеј (171-167 п.н.е.), завршени се во рамниците на Пидна, источно од Олимп и денешна Катерина, со потполна победа на Римјаните, на чело со Емилио Паул. Со тоа престанала независноста на Македонија, земја на Филип II и Александар Македонски, господари на светот. Згаснала Македонската монархија која траела илјадници години, но не и нејзината цивилизација.

Победата на Латините била потполна. Во биографијата за Емилио Паул, Плутарх (I, 32-34) изнесува дека триумфот на Рим траел три дена. „Првиот ден, кој одвај бил доволен, прикажани се заплнетите кипови, слики и џиновски фигури кои ги возеле 250 коли. Утредента, најубавото и најраскошното македонско оружје, во поворка го носеле бројни коли, а потоа следеле 3 000 луѓе, кои ги носеле сребрените пари во 750 садови, од кои секој содржел три таленти (околу 12 500 000 златни франци). Други пак носеле садови од сребро, рогови за пијалак, пехари и високи чаши со извонредни украси. Третиот ден во поворката биле жртвувани 120 волови со позлатени рогови, потоа следеле носачи на 77 садови полни со златни и сребрени пари од по три таленти (преку 1 300 000 златни франци), златните садови на Персеј

и неговата борна кола, неговите деца со дадилките, кралот Персеј облечен во темна жалбена носија, со високи македонски чизми, група негови пријатели и верници, потоа имало 400 златни венци, кои градовите му ги пратиле на Емилио како почесен подарок, а потоа самиот Емилио, славеник на триумфот, облечен во златен ткаен фустан и целата негова војска со гранчиња ловор, пеејќи победнички песни". За понатамошните активности на окупаторите се истакнува дека „Емилио ја ограбил Македонија и во јавните благаяни внел толку пари што народот веќе не морал да плаќа посебни порези во воени цели (трибутум), сè до времето на конзулите Хирција и Понсе“ (43 п.н.е.) т.е. 124 години (Плутарх, I, 38).

РЕПУБЛИЧКОТО УРЕДУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

Римјаните, од реката Нест до планината Пинд и од Тесалија до Дарданија, ја поделиле Македонија на четири унитарни области-републики или мериди, по нивен принцип „подели и владеј“, за што повеќе да го ослабат и разбијат политичкото и економското единство на земјата. Според Уставот од 167 п.н.е., во име на Сенатот и римскиот народ, Емилио Паул ѝ подарил на Македонија „слобода“. Создадени се самоуправни градски општини (*civitates*) и е дадено муниципално (самостојни градски одбори) уредување и организација на власта. Главни градови во наведените области-републики биле: Амфипол за I, Тесалоника за II, Пела за III и Пелаго-нија за IV.

На чело на секоја република се наоѓало репрезентативно тело – синедрион, составено од претставници на градовите (*civitates*), т.е. сенатори. Во областите кои граничеле со странски и непријателски земји, им било дозволено на Македонците да држат воени посади

(Ливие, XLV, 29 и 32). Северниот дел на Македонија, Пеонија, исто така била распарчена. Нејзините делови се доделени на I., II. и III. република. Со тоа Римјаните и оваа најголема и најмоќна етничко-политичка групација на Македонија ја расцепкале и ја уништиле традицијата на политичка самостојност. Оттогаш Пеонија исчезнува како етногеографски поим и Пеонците дефинитивно се претопиле во Македонци (Parazoglu, 1957, стр.63).

Големото незадоволство во разбиената и ограбена земја, донело неуспешни востанија на населението, 148 и 142 п.н.е., кога после тоа Македонија станала прва римска провинција на Балканот. На чело бил римски намесник (регент), додека уредувањето останало исто. Подоцна се преминало на отворена политичка анексија, со постојан римски намесник, со посебна администрација и со постојана римска војска.

На провинцијата Македонија ѝ припаѓале Тесалија, Епир и делови од Илирија сè до Дунав. Составот на провинцијата неколкупати се менувал во подоцнешното римско владеење. Во IV н.е. во административно-управната поделба, постои Македонија во потесна смисла или *Macedonia Prima* и *Macedonia Salutaris*. Во V и VI век се јавува *Macedonia Prima*, со главен град Тесалоники (Солун) и *Macedonia Secunda*, со главен град Стоби.

Во Елада Римјаните дошле како борци за ослободување на нивните градови од македонската монархија и нивно обединување. Во 196 п.н.е. на Коринтскиот собор, *Tit Guintua Flamingus*, им прокламирал слобода на Грците

Македонските сојузници – епирските градови, биле уништени и 150 000 луѓе од нивното население биле продадени во робство. Ахејскиот сојуз во борбите на Истма (146 п.н.е.) бил победен. Коринт бил срушен, а неговите жители исто така биле продадени во робство. Грција тогаш му била приклучена на Рим. Само

Спарта и Атина се прогласени за самостојни градови (Мушкин 1962, стр. 142 и 148).

Македонија, пак, и покрај новото републиканско уредување, губењето на својата државност, политичкиот камшик и поделба, имала и понатаму континуитет во својата историја. Според истражувањата на многу археолози, епиграфиолози, лингвисти и историчари, **македонскиот народ не исчезнал и немало геноцид над него.** Македонците продолжиле да живеат во нови услови во рамките на римската држава, задржувајќи ги своите етнички идентитет, свест, јазик, верата и обичаите. Според Ливиј (59 п.н.е.-17 н.е.) и покрај унификацијата и воведувањето на административна, политичка и воена римска управа, по одлука на Сенатот, 167 п.н.е., Македонците како и Илирите биле слободни. Македонците ги задржале своите градови и територии, своите закони и годишен избор на своите самоуправи-магистрати, а плаќале 50% помалку порез (tributum) отколку на своите кралеви (Ливие, XLV, 18, 29). Покрај тоа, по II војна со Филип V, Римјаните со соседните племиња областа Орестида ја прогласиле „Слободна Македонија“. Нејзин главен град бил Келетрон, денешен Костур (Kastoria), (Eter. Ist. Ekv., 1976, стр. 194).

МАКЕДОНСКИТЕ ГРАДОВИ ВО РИМСКИОТ ПЕРИОД

Популацијата во Македонија се намалила за време на освојувањата на Александар на Исток за околу 45 000 војници, придружни службеници и колонисти. Многу од нив се вратиле, но недостатокот е надоместен и во текот на следните генерации. Миграција на населението немало. Во периодот на доаѓањето на Римјаните имало 86-100 поголеми или помали градови во Македонија и овој број, во сите три римски периоди, останал

ист, со помали промени. Стопанството било добро развиено и Македонија била сметана за богата земја.

На новите завојувачи Македонија им послужила како мост за понатамошна експанзија во правец на Тракија и Мала Азија. Заедно со римските трупи и политичарите, на Балканот продираат деловни луѓе, а нивниот капитал почнал да игра сè позначајна улога. Со својата геополитичка положба, реномето, традицијата и стопанството, Македонија нудела големи можности. Заради тоа почнале и вложувања. Била направена добра патничка мрежа, во почетокот за воени и административни потреби, а која била изградена уште во времето на македонскиот крал Архелај (413-389).

Од Тесалоники (Солун), како копнен, поморски, административен, економски и културен центар, почнува нов просперитет на провинцијата Македонија. Изградена е патна трансверзала *Via Egnatia*, која преку *Via Arria* во Италија ги поврзала Исток и Запад и го спојувала Рим со Македонија, Тракија и Мала Азија. Оваа трансверзала уште повеќе ја поврзала вештачки поделената Македонија. Следат патна и речна сообраќајна артериска вертикала, која одела од југ на Елада кон север и ги поврзувала Атина, Теба, Берија, Тесалоники, Стоби, Скупи, Наис, Сингидунум, Сирмиум итн. Овие сообраќајници биле дополнети со уште една паралелна спојница, од *Via Egnatia* која одела од Хераклеја кон исток и ги опфаќала Стоби, Сердика, Филипуполис и Константинопол.

Унапредувањето на трговијата и занаетлиството придонело за развој на некои градови, не само во економска и воена, туку и во културна смисла. Истражувањата укажуваат на голем просперитет кој го имале градовите како што се Тесалоники, Стоби, Хераклеја, Филипи, Берија, Едеса, Пела, Скупи, Диоклецианопол и други. Отворени се училишта и гимназии, па Македонците како граѓани на Римската империја, со римско граѓанско

право, земаат учество во животот на Империјата како чиновници, војници и друго. Според евиденциските списоци кои се најдени кај ископината во Стубера, град во северозападна Македонија, кој бил главна база на Македонците во нивните операции против Илирите, во овој град имало гимнасион за време на Римјаните. Евиденцискиот лист содржи преку стотина имиња на ефеба (εφηβοι-момчиња) – регрути обврзници, од 190, 203, 206 и 223 н.е. Се работи за регрутни евиденциски книги на општините, од околу 20 000 слободни луѓе (Parazoglu, 1957 стр. 220). Овој град дал и еден конзул и неколку македонијарси.

Списоците кои се најдени на други локалитети исто така укажуваат на широко учество на Македонците во римските легии, а две „кохорти“ (воени единици од 500-600 војници) носеле македонско име (Eteria Ist. Ekd., 1976). Во почетокот на III век римскиот цар Каракала (211-217) објавил едикт по кој правата на римското граѓанство се прошириле на речиси целото слободно жителство, со цел да се заврши процесот на асимилација кој започнал уште во време на Републиката. По овој едикт Каракала организирал фаланга од 16 000 Македонци кои учествувале во судирите со непријателите на Римското царство, во 213 година. И во овој период демографскиот развој на македонското население е зачуван (Eter. Ist. Ekv., 1976).

Културниот развој на Македонија покажувал сè поголеми успеси. За тоа сведочат многубројните религиски градби, палати, јавни купатила, водоводи, канализации, улици, плоштади, театри, тврдини и друго. Уметничките предмети ги украсувале приватните и јавни градби, пред сè декоративна пластика, фрески итн. Македонците го зборувале својот „коине“ или Александријанскиот македонски јазик и пишувале со алфабетско писмо.

Во текот на раното царство, императорот Август извршил колонизација на некои градови во Македонија и тоа: Пела, Филипи, Стоби, Дион и Касандрија, со колонизатори од Италија и воени ветерани. Колониите го уживале римското граѓанско право. Со време дојденците биле асимилирани.

Меѓу градовите во Македонија кои имале посебен напредок и процвет во римскиот период се: Бероја, Хераклеја, Пела, Стубера, Лихнида, Едеса, Стоби и Тесалоники, но и други.

Бероја (Βεροια-Ber), во Долна Македонија, бил седиште на провинцискиот кинон. Како и Неа Никоমেдеја, Бероја или Бер, спаѓа во Македонија во најстарите неолитски населби од VII милениум п.н.е. За време на Римската империја го задржал реномето како еден од најмногубројните македонски градови, каде покрај Македонци живееле и Римјани и Евреи. Градот бил избран да се грижи за царскиот култ и храм и ја носел титулата метропола. Во Бероја секоја година се одржувале свеченостите на царскиот култ и Олимписките игри. Големите згради, храмовите и плоштадите ги разубавувале многубројни споменици и уметнички дела. Во ранохристијанско време Бероја имала епископско седиште. Во неа Апостолот Павле ги држел своите проповеди.

Хераклеја (Ηρακλεια-Херина слава, Битола) во Горна Македонија, голем град изграден од Филип II, го задржал својот процвет и за време на римското владеење. Наоѓајќи се во плодната Пелагонија и на главната магистрала Via Egnatia, Хераклеја станала голем економски, воен, административен и културен центар, а за време на христијанството и епископско седиште. Во Хераклеја во 48 п.н.е. се одржал важен состанок меѓу Помпеја и пратениците на Датскиот крал, што сведочи за важноста на овој град.

Стубера (Στῦβεραι), во северозападниот дел на Горна Македонија, бил многу развиен град за време на македонската монархија и главна база во операциите против Илирите, на локалитетот Чепигово во Пелагонија. Ископувањата укажуваат дека во периодот на римското владеење бил многу распространет и населен, со уредување на една самоуправна единица и околу 20.000 илјади жители.

Пела (Πελλα) македонска престолнина и родно место на Александар Велики Македонски, бил најголем град во Македонија и резиденција на кралевите сè до 168 п.н.е. Во римскиот период, како *Kolonija Iulia Augusta*, Пела бил значаен пункт на Игнацискиот пат и центар на Третата македонска област, како и најгледен град, со Бороја, во внатрешноста на Македонија. Како колонија Пела уживала италско право. Ја освоиле Готите во 478 година н.е.

Лихнида (Λυχνίδα), главен град на охридско-преспанскиот географски комплекс, источно од земјата на Енхелејците, припоен на Македонија од Филип II, 358 п.н.е., бил силен културен и стопански центар на Горна Македонија. Во раноримскиот период, на магистралата *Via Egnatia*, добил самоуправа, додека во царскиот период станал седиште на епископијата. Многу археолошки наоди ги потврдуваат историските податоци за богат град каде пријатно се живеело и за силни природни утврдувања кои се спротиставувале на наездите на Теодориховите Готи, на крајот на V век. Во списокот на епископите, Лихнида се споменува и во XII век. Неодамна е откриен голем амфитеатар.

Едеса (Εδέσσα, Воден), во Ботилја, во Долна Македонија, во текот на римските освојувања била еден од најстарите и најистакнатите градови во Македонија. Сè до кралот Архелаж (413-399) била државен центар,

кога престолнината на македонските владетели се преместила во Пела. Во римскиот период се наоѓала на магистралата Via Egnatia, бил голем и напреден град и имал свои ковани пари. Покрај тоа, во Едеса била развиена трговијата, а од овој град се мерела километражата. Својот идентитет и име, Едеса (од македонско потекло) ги сочувала за време на сите напади во средниот век, сè до денес.

Стоби (Στοβοι), на устието на реката Еригон (Црна) и Аксиј (Вардар), бил најголем административен, економски, културен центар на Северна Македонија во римскиот период. Во почетокот на доаѓањето на Римјаните, градот бил големо пазариште на сол и силен гарнизон на римските легионери за заштита и ширење на Империјата. Со време, Стоби се нашол на значајни магистрални патишта. Околу 30 п.н.е. станал муниципиум, со право на ковање пари. жителите на овој град стекнале римско граѓанско право, како привилегија која ја имале некои други градови во Македонија. Во текот на христијанизацијата, Стоби веќе во 325 н.е. станал епископско седиште, а нивниот епископ бил многу почитуван и зел учество во Никејскиот Собор, во Никеја во 325 н.е. Овој Собор бил најсилна и историски најзначајна христијанска манифестација во Константиновиот период. Тоа бил прв во низата вселенски собири кои ги поставиле темелите на христијанската црква. И подоцнешните епископи од овој град биле многу активни на разни црквени собири сè до 692 година. Стоби во својата историја го сочувал македонскиот јазик и култура покрај италската колонија и големите римски урбанистички достигнувања, кои се откриени во последните археолошки истражувања. Кон крајот на IV век градот доживеал силен земјотрес, но брзо бил обновен. По окупацијата и ограбувањето од страна на Готите, во околу 500 н.е., била изградена

величествена базилка. Во средновековните извори Стоби не се споменува. Денес претставува археолошки локалитет.

Тесалоники (Θεσσαλονίκη, Солун), во богатата и густо населена област во Долна Македонија, Мигдонија, е еден од главните македонски градови во римскиот период. Бил дограден и утврден од александровиот генерал, подоцна крал на Македонија, Касандар, 315 п.н.е., во чест на својата сопруга Тесалоника, ќерка на Филип II. Солун опфаќал околу 26 воени антички населби, меѓу нив Терма, Кисос, Аполонија, Халастра, Аинеја и други. За време на Римјаните имал голем број жители (Ливије, XLV, 30).

Благодарејќи на својата одлична геополитичка положба, добро пристаниште на Егејското Море, на вертикалната и хоризонталната магистрала на Балканот, со трговска традиција и вредни жители, Тесалоники станал срце на целокупниот општествен, административен, воен, стопански и културен живот на Македонија и седиште на римската управа Провинција. Во периодот на подоцнешното царство и раното христијанство, градот станал центар на духовниот и верскиот живот на Македонија и поголемиот дел на Балканот.

За животот и развојот на Тесалоники како метропола, постои огромна литература, археолошки податоци, епиграмски наоди и други материјални елементи. Интересни се некои кажувања на Плутарх. По победата во војната кај Филипи (во есента 42 н.е.), во најзначајниот град на Источна Македонија во римскиот период, победниците над Брут и Касиј, Марко Антонио и Гај Цезар, му доделиле на Тесалоники статус на слободен град, заради услугите и верноста. Спротивно на тоа, Брут им ветил на своите легии дека ако добро се покажат во бојот, ќе им препушти да го ограбуваат Тесалоники колку што им е драго (Плутарх, 466, 46). Овој

статус останал неколку векови подоцна. Римската посада е поставена дури со појавата на Готите, околу 250 година, кога градот добил статус на колонија. Во периодот на Византија, значението на Тесалоники растел сè повеќе и станал втор град, после Константипол. Во тоа време градот станал седиште на перфектите и егзархатите за Илирик, седиште на метрополијата на Македонија, петто по ранг после римското, александриското, цариградското и антиохиското.

Со постојаниот растеж на трговијата и поморството, Тесалоники станал едно од главните пристаништа на Империјата, центар на културата, образованието и науката. Како главен македонски град, благодарейќи на одличните утврдувања и положбата, успешно се спротиставувал на постојаните наезди на средновековните варвари и го преживеал, без поголеми потреси, пропаѓањето на античкиот свет.

ПОЛИТИЧКИОТ ЖИВОТ И РАНАТА ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА НА МАКЕДОНИЈА

Во периодот на граѓанските војни, политичките борби на спротиставените страни од Италија се пренеле и во други делови на големата Империја, а пред сè во Македонија, каде политичкиот живот исто така бил многу жив. Покрај останатото, ова го потврдува и судбинската битка за целата Римска империја која се одиграла во близина на градот Филипи во Источна Македонија, во 42 година п.н.е. Имено, овој историски настан меѓу последните бранители на преживеаната Република, Брут и Касиј, од една и носителите на новата идеја на монархистичкото уредување, победниците Марко Антоние и Октавијан, од друга страна, се одиграл на главната сообраќајница која го спојувала Исток и Запад, на прагот

на Европа и Азија (Плутарх III, 467-93). По победата кај Филипи, дошло до нова поделба на провинцијата и поделба на земјиштето. Триумфирите решиле воените ветерани да ги населат по колониите, основани на територијата на италските градови. Земјиштето кое им припаѓало на населението на тие градови било конфискувано. Населението било протерано од земјата и некои биле доселени како колонисти и во Македонија, со што биле создадени елементи на латинофони жители.

Овие латинофони жители можеме да ги следиме во Македонија, Епир и Тесалија, во римско и византиско време, сè до денес. Тие се потомци (апогони) на старите Римјани, односно римски колонисти и латинизирани староседелци (Eter. Istor. Ekv., 1976). Според Мрampinioti (1986), во прашање е аромански јазик на куцовласите, еден вид преврат на латинскиот јазик кој се употребувал од номадите. Овој дијалект потекнува од латинскиот и македонскиот „коине“.

Духовниот, т.е. религискиот живот во Македонија за време на Римјаните исто така бил бурен. Веќе во средината на I век почнува христијанизацијата на Македонија. Во ширењето на новата монотеистичка религија најмногу удел имале Апостол Павле и неговите ученици Лука, Тимотиј и Силвано. Светиот Апостол Павле, како еден од првите проповедници на новото христијанско учење меѓу паганите, на своите патувања по Азија и Европа, двапати престојувал во Македонија, во Неапол, Филипи, Тесалоники и Берија, првпат во 51 година. Во своите „Посланија на Солунци“, се заблагодарувал на благословениот прием на евангелието во Солун. Во нив се истакнува дека солунската црква станала пример на сите кои верувале во Македонија и во Ахеја (I, 7). Покрај тоа, тој им се заблагодарува на христијанските општини за сè што прават за сите браќа по цела Македонија (IV, 10).

„Посланијата на Апостолот Павле“, како и Јовановата „Апокалипса“, имаат историско и канонско значење како извор на реконструкција на ранохристијанското учење, но и за согледување на ситуацијата во македонските градови и во Македонија, кон крајот на првиот век.

Ранохристијанското учење ја проповедало идејата за еднаквост меѓу богатите и сиромашните и братство на сите луѓе, робовите и слободните. Тоа специјално се обраќало кон оние кои страдале, ветувајќи им мир и утеха во плачот. Тоа се покажало како религија на пониските слоеви на населението, робовите, зандетчиите, селаните, сиромашните и обесправените народи, оние кои Рим ги покори. Ранохристијанското учење било туѓо национално и верско изолирање и со своите идеи за еднаквост и спасение во задгробниот живот, станало многу привлечно.

Посетата на Апостолот Павле во Македонија, придонело да се формираат првите христијански општини во Солун и Берија, како и во други градови. Меѓутоа, борбата на христијанството против паганството, почнала да се преплетува и против тврдењата на паганството-римската државна власт. Заради тоа христијаните биле изложувани на најстроги казни. И покрај жестокиот прогон, христијанството, во 312 година н.е., станало официјална религија на царството, за време на императорот Константин. Меѓу мачениците спаѓа и **Св. Димитрие** (погубен во 306 во Сирмија), заштитник на Солун.

Најзначајна религиска историска манифестација во тој период е Првиот вселенски Никејски собор, во 325 година. Како што е изнесено на овој Собор, учество зел и епископ од Македонија, од градот Стоби. Од податоците за учество на македонските епископи на религиските собори може да се следи големото влијание на христијанството и црквата во Македонија и ситуацијата на македонските градови во римскиот период.

На црковниот собор во Сердика, 343 година, учествувале голем број црковни големи достоинственици (епископи и митрополити) од Македонија и тоа од Тесалоники, Амфипол, Стоби, Хераклеја и Скупи (Скопје) (Lamps, 1980 и Димевски, 1989). Исто така, македонските поглавари на црквата учествувале и на V Екуменски собор, во 553 година на Цариградскиот во 680 година и на Трулскиот, во 693 година итн.

Македонци имало и на црковни функции. Меѓу првите се споменува некој цариградски епископ, уште во 342-360 година, како приврзаник на Ариевата наука и Македонец патријарх на Цариград, 491-511 година, за време на царот Анастасиј I (Etar. Ist. Ekd., 1976).

Во црковната територијална поделба на христијанизираната Римска империја, Македонија добила значајно место. Црквата била добро организирана со митрополии и околу 18 епископии. Централно место заземала митрополијата во Тесалоники, заради посебниот углед на нејзиниот основач Апостол Павле. Со време таа станала архиепископија и апелациона инстанца за Префектурата Илирик. Во време на Јустинијан I (527-565) била формирана Заедничка митрополија, која во 535 година била подигната на ранг на автокефална архиепископија (Димевски, 1989).

Подоцнешната судбина на многу македонски градови е помалку позната. Така на пример, Хераклеја е спомната последен пат во V век во врска со инвазијата на Готите на Илирик, 472 и 479 година. Градот Амфипол во 500 година кога е изградена големата базилика, додека во 692 година нејзиниот епископ учествувал на Трулскиот екуменски собор. Аполонија во Мигдонија се споменува во VIII век, Пела во 478 година, Стубера IV век, Арго во Пеонија покрај Велес во VI век, Астибо и Багдала на североисток на Македонија се споменува во 451 година, а во врска со Халкедонскиот собор. Добер

кај Струмица последен пат е евидентиран во 449 година. Градот Сер (Серес), еден од најпознатите градови во Источна Македонија своето име и постоење го сочувал до најстарите времиња преку средниот век, до денес. Во римскиот период, градот бил самостоен. Друг важен град од овој дел на Македонија е Филипи, по граѓанската војна во 42 н.е., населен бил и со римски ветерани и така станал римска колонија, а може да се следи до III век. Градот Касандрија може да се следи до V век, додека некои други градови на полуостровот Халкидики, како што се Стагира, Акант, Олинт и други, потешко може да се следат. Многу од македонските градови настрадале од Готите во IV век и од страна на Хуните во V век.

Не навлегувајќи во понатамошни разгледувања, од прегледот на изнесените историски факти, може да се утврди дека со окупацијата на Македонија и воведување на свој робовладетелски систем, Римјаните не извршиле геноцид над македонскиот народ, ниту Македонците биле раселувани или одведени во ропство. Градовите кои давала отпор биле ограбени, додека оние кои се предале биле поштедени, а другите кои им се приклучиле добиле самостојност (Ливие, XLV, 41). Кралската каса на Персеј била запленета, кралот со децата биле интернирани во храмот на пелашките богови Кабир, на островот Самотраки. Епирските градови кои давале отпор покрај тоа што биле ограбени и ѕидините биле срушени, околу 150.000 жители биле одведени во ропство (Ливие, XLV, 34). И покрај големите рестрикции, Римјаните глобално ги исполниле ветувањата кои ги дале на Саборот во Амфипол, 167 п.н.е., за самоуправа и слободни градови, со свои закони и помали даноци, сочувување на јазикот и обичаите итн.

Во периодот на доаѓањето на Римјаните, во раното царство и доцната антика, Македонија подеднакво ја

делела судбината на другите провинции, како во поглед на општествено-економски развој и во развојот на градската организација. Во тоа време идентификувани биле околу 80-100 градови, чии судбини и административна положба можеле да се следат до византиската епоха (Parazoglu, 1957). Со формирањето на петте римски колонии во време на Август во подрачјето на Македонија, со населување на римски колонизатори и воени ветерани, не можело значајно да влијае на промената на демографскиот состав и популацијата, односно не дошло до асимилација на Македонците. Покрај тоа, е утврдено дека во текот на целиот римски период немало никакви миграции на Елините во Македонија или обратно. Историското јадро на македонското население е сочувано во географски и етнички граници.

Во Македонија е продолжен процесот на развој на културата, а населението меѓу првите на Балканот било христијанизирано. Формирани биле христијански општини, најпрво во Тесалоники и Берија, а потоа и во други големи градови како што се Стоби, Филипи, Едеса, Касандрија, Хераклеја и слично. Покрај храмови никнувале и театри, бањи, водоводи и друго, така што духовниот живот бил исто така интензивен како и во слични градови во Елада и Италија. Меѓутоа, упадите на Готите во IV век и Хуните во V век, опустошиле многу градови во Источна Македонија, но не бил извршен геноцид над нивното население.

Како последица на долгогодишниот римски престој и неминовните обликувања, во некои средини и градови во Македонија се појавила двојазичност. Латинскиот јазик бил официјален јазик на администрацијата. Македонскиот „коине“ или Александровиот коине бил јазик на староседелците – Македонци, кој бил и преовладувачки јазик. Со доаѓањето на колонизаторите и ветераните, како и од романизираните македонски

староседелци и Епири (Куцовласи), бил создаден романскиот или влашкиот јазик, кој бил малцински (Mrapiniotis, 1986). Така настанале влахофоните.

Со време Македонците зеле големо учество во римските легии и во христијанизацијата, а со тоа придонеле во победите и стабилизацијата на Римската империја и нејзината црковна хиерархија. И покрај извесната романизација, бил манифестиран голем отпор на асимилацијата од римската цивилизација, што во новите услови довело до **одржување на етничкиот идентитет, националната и христијанската свест, до зачувување на својот јазик и обичаи, со што Македонија влегла во византискиот период.**

Кризата во доцното римско царство во III век, во времето на Диоклецијан (284-304), довела до реорганизација на целокупната државна управа и поделба на Источно и Западно. Со Миланскиот едикт, 313 година, царот Константин Велики (306-337), кој според легендата, пред битката за царската власт, видел крст со врежани букви „Со ова победувај“, одобрил слободна исповед на христијанството, со што оваа религија, од прогонета била претворена во владеечка. Со тоа царот го ставил христијанскиот бог во своја заштита, додека христијанската црква го освестувала римскиот државен поредок, оправдувајќи ја царската власт со својот авторитет. Создадено било царско единство и единство на црквата која станала голема социјална сила.

Заради слабеенето на стопанската сила, градот Рим го изгубил своето значење. На Исток, на границата на двата континента и важните поморски патишта, на местото на античката колонија на Босфор, Византион, изградена е во 324 година, новата престолнина на Империјата. Таа е именувана по името на нејзиниот основач Константин I, Константинопол или Цариград, чија

свечена инаугурација било во 330 година. Во знак на благодарност христијанската црква го признала Константин за светител и рамен на апостолите. Затоа, уште во почетокот на создавањето, Цариград или Нов Рим имал изразит христијански карактер и висока богословска школа.

Преместувањето на државното седиште на некогашната Римската империја на Исток, го означува почетокот на византиската ера.

ИСТОЧНА РИМСКА ИМПЕРИЈА – ВИЗАНТИСКИ ПЕРИОД

Реформите на целокупната државна управа, на големата Римска империја спроведени од Далматинецот – царот Диоклецијан, ги продолжил и ги усовершил неговиот наследник, нишлијата, царот Константин Велики. Со ова е создаден нов систем од кој тргнувало управното уредување на Источноримското или Византиското царство.

Источното римско царство (ИРЦ), било формирано на просторите на Македонскиот комонвелт. Тоа во периодот на Јустинијан I (околу 565), ги опфаќало: Балканот, Мала Азија, Египет, Блискиот Исток, Источниот Медитеран, Егејското и Црното Море.

Покрај римската традиција и римското државно уредување, христијанската религија претставувала еден од неговите главни елементи. Црковната хиерархија, на чело на Цариградскиот патријарх, имала доминантна положба во ИРЦ. Сите цареви од Лав I (457-474) ја примиле круната од рацете на патријархот, со што крунисувањето добило карактер на црковен чин. Царот бил сметан не само за поглавар на целото царство, туку и на целата христијанска вселена (Острогорски, 1969, стр. 88).

За зацврстување на христијанството во 529 година, Јустинијан ја затворил Академијата во Атина, која била последен бедем на паганскиот неоплатонизам. Покрај тоа, наместо изгорената и мала црква Света Софија, тој во Цариград, во 532 година, изградил величествен храм со христијанска архитектура и декоративна уметност. Поданиците на христијанското царство биле негови верни и понизни слуги.

МАКЕДОНСКО-ЕЛИНИСТИЧКАТА КУЛТУРА ВО ИРЦ

Во културен поглед, Источното римско царство (ИРЦ) продолжило да се развива на традициите на Римската империја, но поради подолгата симбиоза на просторите на Македонскиот комонвелт, дошло до спојување со „македонско-елинистичката“ култура и христијанство. Така ИРЦ со векови останало најголем светски културен и просветен центар.

За време на царот Теодосиј II (408-450), во Цариград во 425 година била реорганизирана и проширена Високата школа од времето на Константин Велики во Универзитет. Оваа високошколска установа била под влијание на неговата сопруга Атенаида-Евдокија, ќерка на паганскиот професор по реторика во Атина. Наставниците на Универзитетот предавале граматика (10 латински и 10 „грчки“ професори), реторика (3 латински и 5 грчки професори), филозофија и право. Универзитетот имал најголемо значење за културниот живот во ИРЦ и станал жариште на образованието и книжевноста. Тој имал огромна соединувачка улога на човечките институции, постапките и вредностите на византиската цивилизација.

На полето на книжевноста, „македонско-елинистичката“ филозофија, поезијата, прозата и историографијата, во симбиоза со римската традиција, се спојуваат

со христијанството во создавањето нови квалитети и вредности. Така, многу успешно се развила христијанската реторика (беседничка вештина) со голема префинетост.

Проповедниците на христијанството, како што се Василие Велики (331-379) од Кападокија, Григорије Назијанец (338-390), цариградскиот епископ Јован Златоуст (345-407) и многу други, кои проповедале на Александријскиот јазик, уживале широка популарност и придонеле во развојот не само на религијата, туку и на јазикот. Со тек на времето, латинскиот како официјален јазик на ИРЦ како да подзаостанувал, па за време на царот Јустинијан I Александријскиот коинс јазик е прогласен за државен јазик на Империјата (Mrapiniotis, 1986, стр.148).

ВЛИЈАНИЕТО НА БАЛКАНОТ

Во развојот на Источното римско царство (ИРЦ) не смее да се потцени големото влијание на Балканот. Од археолошките и историските податоци може да се констатира дека во периодот на развојот на Источната римска империја на просторите на Балканот, биле сконцентрирани сите човечки и економски создавачки енергии на она што било највредно во Римското царство и што станало значајно за општата културна историја на Европа. Остатоци од тоа се Диоклецијановата палата во Сплит, споменик кој го обележува еден од најдинамичните елементи во римската цивилизација, исчезнувањето на паганскиот свет и раѓањето на христијанството.

Следат споменици во Стоби и Хераклеја (Битола) во Македонија, во Сирмиум, Ромулијана (Гамзиград) и Наисус (Ниш) во Србија итн.

На ова тло престојувале, се раѓале и создавале, но и умирале најзначајните римски императори, а со нив

За зацврстување на христијанството во 529 година, Јустинијан ја затворил Академијата во Атина, која била последен бедем на паганскиот неоплатонизам. Покрај тоа, наместо изгорената и мала црква Света Софија, тој во Цариград, во 532 година, изградил величествен храм со христијанска архитектура и декоративна уметност. Поданиците на христијанското царство биле негови верни и понизни слуги.

МАКЕДОНСКО-ЕЛИНИСТИЧКАТА КУЛТУРА ВО ИРЦ

Во културен поглед, Источното римско царство (ИРЦ) продолжило да се развива на традициите на Римската империја, но поради подолгата симбиоза на просторите на Македонскиот комонвелт, дошло до спојување со „македонско-елинистичката“ култура и христијанство. Така ИРЦ со векови останало најголем светски културен и просветен центар.

За време на царот Теодосиј II (408-450), во Цариград во 425 година била реорганизирана и проширена Високата школа од времето на Константин Велики во Универзитет. Оваа високошколска установа била под влијание на неговата сопруга Атенаида-Евдокија, ќерка на паганскиот професор по реторика во Атина. Наставниците на Универзитетот предавале граматика (10 латински и 10 „грчки“ професори), реторика (3 латински и 5 грчки професори), филозофија и право. Универзитетот имал најголемо значење за културниот живот во ИРЦ и станал жариште на образованието и книжевноста. Тој имал огромна соединувачка улога на човечките институции, постапките и вредностите на византиската цивилизација.

На полето на книжевноста, „македонско-елинистичката“ филозофија, поезијата, прозата и историографијата, во симбиоза со римската традиција, се спојуваат

со христијанството во создавањето нови квалитети и вредности. Така, многу успешно се развила христијанската реторика (беседничка вештина) со голема префинетост.

Проповедниците на христијанството, како што се Василие Велики (331-379) од Кападокија, Григорије Назијанец (338-390), цариградскиот епископ Јован Златоуст (345-407) и многу други, кои проповедале на Александријскиот јазик, уживале широка популарност и придонеле во развојот не само на религијата, туку и на јазикот. Со тек на времето, латинскиот како официјален јазик на ИРЦ како да подзаостанувал, па за време на царот Јустинијан I Александријскиот коинџ јазик е прогласен за државен јазик на Империјата (Mrapiniotis, 1986, стр.148).

ВЛИЈАНИЕТО НА БАЛКАНОТ

Во развојот на Источното римско царство (ИРЦ) не смее да се потцени големото влијание на Балканот. Од археолошките и историските податоци може да се констатира дека во периодот на развојот на Источната римска империја на просторите на Балканот, биле сконцентрирани сите човечки и економски создавачки енергии на она што било највредно во Римското царство и што станало значајно за општата културна историја на Европа. Остатоци од тоа се Диоклецијановата палата во Сплит, споменик кој го обележува еден од најдинамичните елементи во римската цивилизација, исчезнувањето на паганскиот свет и раѓањето на христијанството.

Следат споменици во Стоби и Хераклеја (Битола) во Македонија, во Сирмиум, Ромулијана (Гамзиград) и Наисус (Ниш) во Србија итн.

На ова тло престојувале, се раѓале и создавале, но и умирале најзначајните римски императори, а со нив

и прочуени градители, уметници, креатори, интелегенцијата, т.е. создавачки енергии кои го дале сè она што било највредно во тогашната Империја. Меѓу императорите кои решавале за светската историја, на Балаканот биле родени: Галерије (286-311), Проб (276-282), Диоклецијан (284-305), Максимин Даја (305-313), Константин Велики (306-337), Јустинијан I (527-565), Василие I (867-886), Константин Порфирогенит (913-957), Василие II (976-1025), Светите браќа Кирил и Методиј и многу други. Тие придонеле за еден пресврт од антихристијанство до прифаќање на христијанството и формирање нова европска духовност.

„МАКЕДОНСКА“ ДИНАСТИЈА ВО ИСТОЧНОТО РИМСКО ЦАРСТВО

Во зацврстувањето и процветот на Источното римско царство (ИРЦ) придонес дале императори од Македонија и други истакнати луѓе, потомци на античките Македонци, што е нареден значаен елемент во оваа епоха.

Многу е важно што Македонците во периодот на ИРЦ основале своја династија. Од вкупно девет династии таа била четврта по ред, зад Ираклиевата (610-711), Сириската (717-802) и Аморската династија (820-867).

„Македонската“ династија била на византискиот престол од 867-1056 година, или 189 години. Овој период, по името на династијата се нарекува „македонска ренесанса“ (Оболенски, 1991, 41). Таа била една од ретките династии која владеела и тоа како во државен така и во црковен поглед. Царот Василие I „Македонец“ (867-886) е основач на „македонската“ династија. Царевит првенец и љубимец Константин VII Порфирогенит (913-957), бил син на неговата прва жена „Македонка“ Марија (Остроговски, 1969, стр.230). Тоа е период на процвет на ИРЦ и кодификација на правото, христијанизација на

Јужните и Источните Словени и голем културен полет. Нивното владеење се означува како нова епоха, време на успех на неговите наследници, посебно на Лав VI – мудрец (886-912), Романо I (920-944) и Романо II (959-963), Фока Никифор и Цимискија.

Меѓутоа, врвот на византиската моќ во Македонската династија, сепак го постигнува Василие II (976-1025). Тој оставил империја која се простирала од Кавказ до Истра и Јордан, и од Дунав до Еуфрат и Сицилија. По неговата смрт доаѓа период на речиси непоматен мир и процветување на престолнината и со превласт на цивилното племство. (Прилог 211 стр.)

По смртта на царицата Теодора (1042, 1055-1056), последен претставник на македонскиот царски дом, исчезнал периодот на најславната династија на ИРЦ и почнал период на постепено опаѓање на византискиот државен систем.

ПЕРИОД НА СЕЛИДБИ НА НОВИТЕ НАРОДИ

На судбината на Источното римско царство (ИРЦ) многу ќе влијае уште еден крупен елемент. Тоа е големата преселба на народите на европскиот континент, меѓу кои значајно место заземаат Готите во IV век, Хуните и Аварите во V век и Словените во VI век.

Со доаѓањето на Јужните Словени на Балканскиот Полуостров, со нивното населување, уште еднаш се повторува историјата на овие простори, со праисториската преселба на Дорците, Илирите и Епирите, пред околу 1700 години. Претците на македонските Словени, Срби, Хрвати и Бугари, за еден век од корен ќе ја изменат етничката и политичката рамнотежа на Византија на Балканот.

Од кажаното, може да се воочи дека главните елементи кои ги карактеризираат ИРЦ или Византиското

МАКЕДОНСКАТА ЦАРСКА ДИНАСТИЈА ИРЦ

царство биле следните: креирано е на традицијата на римското државно уредување, со императори од балканското поднебје, на столбовите на новата, монотеистичка-христијанска религија, на достигнувањето на „македонско-елинистичката“ култура и во услови на населување на Јужните Словени. Античките Македонци во овој период, сè повеќе земале учество во управно-административните органи, во војската, стопанството, христијанизацијата, црковната управа и друго и ги внесувале своите интелектуални потенцијали. Благодарјќи на тоа, тие ја наметнале и ја создале Македонската династија, која владеела околу 200 години и создале епоха на најголем подем на Византиското царство.

„Елинистичката“ култура пред сè била култура на македонскиот комонвелт. Говорот на таа култура бил јазикот на Александар Македонски, т.н. Александров коине, кој владеел со „елинистичкиот“ свет од III век п.н.е. до VI век н.е., полни 900 години. Тој тоа го сторил преку македонските кралства, а пред сè преку библиотеката во Александрија, која била центар на културата на тогашниот свет. На овој јазик биле обележани сите историски, научни, политички, економски и други достигнувања. Граѓаните на ИРЦ себе си се нарекувале Римјани-Ромеи. Називот „Византија“ е од поново време и потекнува од историографите по XVI век. Самите „Византијци“ не го познавале (Остогорски, 1969, стр.49).

ПРЕСЕЛБА НА СЛОВЕНИТЕ НА БАЛКАНОТ (ДОРСКА РЕПРИЗА)

Првите информации за Словените потекнуваат од римски автори од I век. Словените се народ со индоевропско потекло. Нивната преселба од областа Курган е многу сложена од оној бурен период кој почнува со големите наезди на народите во правец на Европа.

Истражувањата утврдиле дека околу 15 векови нивната прататковина се наоѓала на просторите на источно-европските рамници, Украина, Белорусија, Јужна Полска и Карпати. Во прасловенската заедница се зборувало со единствен словенски јазик, или т.н. старословенски јазик.

Денешните Словени од страна на Херодот биле идентификувани како Анти-односно Скити. Меѓутоа и пред него, староегипетскиот, подоцна арапски назив за Словените бил Сакалаби или Сакалаши. Према Childe (1927, 63, 72), Сакалашите спаѓале во „Северните народи“ – Бореи. Овие информации се сочувани во Хетитските документи за време на кралот Мурсила II (1345-1315) и египетскиот фараон Рамзес II (1317-1251). Овој етноним повторно се јавува во времето на царот на Источното римско царство, Јустинијан II (685-711), кога околу 20 000 војници Словени-Сакалиби, се предале на Арапите во Мала Азија, за време на немирите во Византија.

Херодот (IV, 1-31) за Скитите зборува како за голем, воинствен и многу распространет народ, кој живеел во јужните предели на Источна Европа, меѓу Дунав, Панонија и Карпатите, Црното Море, Каспиското Езеро и понатаму. Историчарите изнесуваат дека Скитите живееле номадски живот, биле многу подвижни, т.е. биле „скитници“, па и етнонимот **Скити** (Σκυθῆαι), или **Саки** (Σακῆαι) со словенско потекло, е адекватен на нивниот начин на живеење. Нивната земја била означена како Скитија (Σκυθία). Етимолошкиот назив ѝ припаѓа на палеобалканската глосологија, а од страна на грчкиот етимолог Мрампиниотис (1998, 1635) е означен како со непознато потекло. Понатаму, Херодот ги дели Скитите во три групи: елински Скити (кои им биле познати ним), Скити земјоделци во Украина и кралски Скити – поисточно. Понатаму вели дека Подунавските Скити принесувале

жртви на божицата Артемида, која им припаѓала на Хиперборејците.

Личното име Скит кај Ксенофонт (430-355) го означува скитскиот крал, додека кај Херодот, прататко на Скитите. Во Атина Скитите биле градски стражари, а нивниот начин на војување бил познат во подоцнешната воена наука како „скитска тактика“, применета против Дариј, Наполеон и Хитлер.

Некои Скити своето потекло го врзувале за богот Зевс (Дунав) и ќерката на реката Бористена (Дњепар), додека други за Херакло со кралицата на земјата која се викала Хилеја (Υληεις). Основата на зборот е υλη, хиле-дрво, дрвја, шума и зборот υληεις-полн со дрва, шумовит, а Хилеја (Υληεις) би се превела како Шумадија.

Според Херодот (IV, 8) „...по кажувањата на Скитите, Херакло гонејќи ги Горионовите стада, дошол до таа земја (Хилеја), која била ненаселена, а во која сега живеат Скитите. А самиот Герион не живеел на Црното Море, туку во Океана, на еден остров кој Елините го нарекувале Еритеја, зад Херакловите столбови, во близина на Гадира... И кога Херакло дошол во земјата која сега се вика Скитија, а бидејќи ги фатила зима и мраз, тој облекол кожа од лав и заспал, а коњите од неговата кола, кои во тоа време се наоѓале на пасење, исчезнале на таинствен начин.“

Додека Херакло спиел, кралицата на Скитите Ехидна (Εχιδνα), ќерка на Форк и Кетина, или ќерка на Тартар и Геја, огромна змија со убава женска глава (Хесоид, Th., 295), му ги грабнала коњите. Кога јунакот се разбудил, ги барал коњите, ја обиколил цела Скитија, па на крај во една пештера наишол на Ехидна. Таа на Херакло му ја признала кражбата на коњите, но не сакала да му ги врати сè додека тој не се согласил да се соедини со неа и да ја обљуби. Пред заминувањето на Херакло со коњите од земјата на Скитите, Ехидна му

рекла дека под срцето ги носи неговите три сина и го прашала што да прави со децата кога ќе пораснат. Тогаш јунакот ѝ ги предал на Ехидна својот лак и појас на кој висел сад и ѝ дал упатство кога децата ќе пораснат, оној кој ќе може да се опаше со појасот и да го затегне лакот, да го остави во земјата, а оние кои нема да можат да го сторат тоа, да ги прогони од светот.

По одењето на Херакло, Ехидна родила три сина: Агатирс, Гелон и Скит. Кога синовите пораснале, Ехидна сторила сè онака како што ѝ било речено. Бидејќи Агатирс и Гелон не можеле да го затегнат лакот и да го опашат неговиот појас, мајка им ги протерала од земјата, а најмладиот син кој тоа го сторил, го оставила во земјата на Скитите. Од овој Хераклов син Скит (Σκυθης) потекнуваат сите подоцнежни скитски кралеви.

Неговите постари браќа станале епонимни херои на народите Агатирси и Гелони.

Агатирсите (Αγαθιρσοι, од палеобалканската глосологија *αγαθος*, чесен, добар, племенит) во историјата се сметани како Скити кои живееле во денешна Источна Унгарија во Ердеља.

Гелоните (Γελωνοι, од палеобалканската глосологија *γλα*, *γλαυξ*, *γελος*, *γελω*-гла, главкс, гелос, гелогорд, весел, срдечен, со добра волја, смешен) се народи во европска Сарматија, без одредени граници. Ним им припаѓале Језитите, кои во време на Римското царство живееле на Тиса – Потисје и Среден Дунав, во Панонија. Тие во текот на III-IV век н.е. паднале под власта на Готите и Хуните, а подоцна во историјата им се губи трагата.

Херодот (V, 9 и IV, 21 и понатаму) исто така нагласува дека во областите на долна Панонија живееле разни скитски племиња, меѓу кои ги спомнува Сигините, Синдите, Будините, Грауконите и др. „Земјата на Сигините и Синдите се протега до Енет на Јадран“. Еден дел од овие Скити дошол на бреговите на Дунав и Сава.

Според поновите археолошки и лингвистички истражувања на племињата Сигини (Σιγυνναι), етимолошки од σιγυννης копје, трговец и Синдики (Συνδικαι праведни) живееле на тлото на Белград во текот на V и IV в.п.н.е. па и името Сингидунум потекнува од племето Синги и палеобанланскиот збор *domos* домос: дом, куќа, живеалиште. Подоцнежните лингвистички промени во келтскиот и латинскиот јазик го искристализирале ова име во Сингидунум

Описот на Херодот од V век ни беше една од ориентациите на основа на лингвистичките и други истражувања да ја лоцираме татковината на Скитите, тие демонизирани словенски „скитници“, во Потисје, Средно и Долно Подунавје. Тие не се само митолошки народ, во врска со Херакловите авантури по Дунав, кои Ератостен ги одредува во 1261 п.н.е., туку и историски, кога во 512 п.н.е. ја осуетиле Дариевата офанзива и окупација на нивната земја.

Подоцнежните писмени извештаи за Словените се однесуваат на I и II век н.е. кај римските историчари Тацит (55-117), Плиниј (23-79), Птолемеј (II век) и други, кои Словените ги нарекувале Венди. Пообемни писмени извештаи за Словените наоѓаме дури кај византиските писатели од VI век, од страна на Прокопиј (?-562), Маврикиј (539-602) и други, кои Словените ги нарекувале: Анти, Словени, Славени, Винди, Венди, Венети, Винити, Наври итн.

Етнонимот на Словените потекнува од зборот слово, „Божје слово“ (logos, беседа, збор), додека Славени од зборот слава („докса“, „глорија“).

Во средниот век, заради непријателските односи со Источното римско царство, византиските писатели зборот Словен, во пејоративна смисла го преиначиле, во почетокот во Стлавен (Στλαβος), а потоа буквата τ ја замениле со κ, па добиле нов збор, Склавен

(Σ(κ)λαυος, С(κ)лавос) што значи роб (Mrapiniotis, 1956, 1626).

Врвот на деноминацијата и демонизацијата на словенските народи дошол од страна на царот на Источното римско царство, Константин Порфирогенет (913-957) во неговото Упатство до синот Романо, како да се управува со царството (*De administrando imperio*), каде Словените се именувани како Склави робови. А ова, заради единствената цел на Византија да ги понижи Словените, да го разбие нивниот отпор, да ги уништи нивните богови и да го уништи нивното минато, култура и историја. Така, во сите нивни настојувања ги потенцирале етнонимите Скити и Сармати и нивното исчезнување.

Во V век Словените биле под окупација на Хуните, номадски народ од евроазиските степи. Нивното огромно царство се простирало од Каспиското Море до Рајна. По ненадејната смрт на нивниот цар Атила (453 година), тоа почнало да се раслојува на шарена слика на тукушто ослободените народи, со што почнува и нивната историја. На Среден Дунав, во Панонија, биле Германите и тоа: западно од Тиса Лонгобардите, додека источно Гепидите. На левиот брег на Долен Дунав, во Склавинија (во Дакија и Влашко) биле Јужните Словени. На степите на јужна Русија биле Бугарите (Obolensky, 1991, стр.53).

Заради демографската експанзија дошло до ширење на Словените од Карпати на сите страни на светот, што почнува уште во првото столетие на н.е. Словените на север се населиле до Балтик, на запад до Централна Европа (Баварија, Австрија и Јадран), на југ преку Дунав до Пелопонез и Крит, а на исток преку Урал и Сибир до Пацификот, Каспиското и Црното Море.

Оваа огромна наезда го навестила крајот на античкиот свет (Елини, Македонци и Римјани) и отворање на вратата на еден нов свет каков што Европа го познава денес (Conte, 1984).

Во византиската историја Словените се познати под следните имиња: Венети (Западни Словени), Анти или Антаи (Источни Словени) и Склавини (Јужни Словени). Венетите или Венедите се населиле источно од Алпите, во Моравската долина на Одра. Антите се познати на просторите од Бесарабија до Доњец. Тие подоцна се наречени Руси. Со нив блиску поврзани биле Склавините на долниот дел на Дунав, предци на балканските или Јужните Словени.

Проверените упади на Јужните Словени на териториите на ИРЦ на Балканот, преку Добрудже, Моравско-Карпатските врати и Тиса, почнале рано во VI век, во време на царот Анастасиј I (491-518) и Јустин I (518-527). Тие во времето на царот Јустинијан I (527-565) попримиле огромни размери, така што Словените го преплавиле целиот Балкански Полуостров (Остроговски, 1969, стр. 90, Обеленски, 1991 стр.55). Рановизантискиот историограф Прокопије (551) од Цезарија во Палестина, современик на Јустинијан, дал многу важни податоци за Словените и нивното продирање на Балканот. Тој наведува дека Склавините, Антите и Хуните (Бугари), речиси секоја година откако Јустинијан го презел Римското царство, ги пустошеле Илирија и цела Тракија од Јадранското Море до Цариград, вклучувајќи ја и Елада, и покрај околу 600-тините силни утврдувања.

Во истиот период, во степите на Средна Азија, се случувала нова ерупција на преселби на народите. Бегајќи пред Турците, Аварите, номади со монголско и турско потекло, населени северно од Кавказ, стасале до долен Дунав, во околу 561 година и се населиле на просторите на денешна Унгарија. Ломбардите се преселиле во Италија во 568 година. Здружени со Словените, Аварите го одредувале ритамот на преселбите на Словените на Балканот (Obolensky, 1991, стр.62).

Понатамошните пишани сведоштва за Словените на тлото на Балканот, потекнуваат од црковните достоинственици во „чудата на Св. Димитрие Солунски“ и „Историјата на црквата“. Во поглавјето за Словените на епископот Јован Ефески (584), се изнесува дека првите силни напади на Словените и Аварите по должината на среден Дунав, биле на градот Сирмиум (Сремска Митровица), кој по двегодишната опсада бил освоен во 582 година. Потоа, аварско-словенските освојувања се развивале во три правци, и тоа јужно до Егејското Море, југозападно до Јадран и југоисточно до Цариград.

Опишувајќи го карактерот на наездата, Јован Ефески истакнува: „Овој проклет народ кој се вика Словени, ја прегази цела Елада, земјата Тесалија и цела Тракија, освои градови и зазема голем број тврдини сè до Цариград... Тој ги окупира Пелопонез, Епир и Македонија“.

За нивното молскавично напредување сведочи и фактот дека Тесалоники (Солун) првпат бил опседнат во 586 година, т.е. две години по заземањето на Сирмиум. Растојанието меѓу овие градови изнесува 950км. Градот Салона бил срушен во 620 година, додека Крит бил нападнат во 623 година.

Во „Монемвасиската хроника“, од втората половина на X век, се опишува превласта на Словените во Ахеја и на Пелопонез од крајот на VI век до почетокот на IX век. Таа бележи дека превласта почнала во 587 година и завршила во 805 година (Charanis, 1950, стр. 139-166). Исто така се наведува дека елинското население бегало пред Словените во планините на Лаконија, во приморското утврдување на градот Монемвасија, по островите на Егејското Море, во Јужна Италија и на Сицилија. Словените се населиле на островите на Егејското Море: Тасос, Самотраки, Самос, Крит (623 година) и на јонските острови: Крф, Закинт и други.

Византискиот цар и историчар Константин VII Порфирогенит (913-957) истакнува дека грчките земји уште во средината на VIII век, после чумата во 746-747 година, биле потполно словенизирани. Тоа го потврдуваат и многу други историчари. Острогорски на пример, (1969, стр.197), го наведува цитатот на бискупот Willibaldi, (околу 723-728), кој на пат за Палестина застанал во Моњемвасија, на Пелопонез и констатирал дека тој град се наоѓа во „словенска земја“ (in Slawina terrae). Словенските племиња Мелинги и Језерити, кои доминирале на Пелопонез, воделе борба против Византија во 783 и 805 година, кои продолжиле и за време на подоцнешните векови со Франција, во XIII век и Турците (Georgacas, 1950). Цитирајќи го историчарот Zan-Filip Falmrejerai Conte (1986, стр.44) ги потенцира неговите зборови „дека Словените во целост го заменило првобитното елинско население и ниедна капка грчка крв не тече во вените на денешните жители на Грција“.

Крстот на Водно, симбол на христијанството

Куката на Мајка Богородица во Ефес

Гробот на Исус Христос во Ерусалим

ПЛАТБАРАТА НА АДРИАТИЧКО ПЛАНЕ
 Размер 1 : 10 000 000

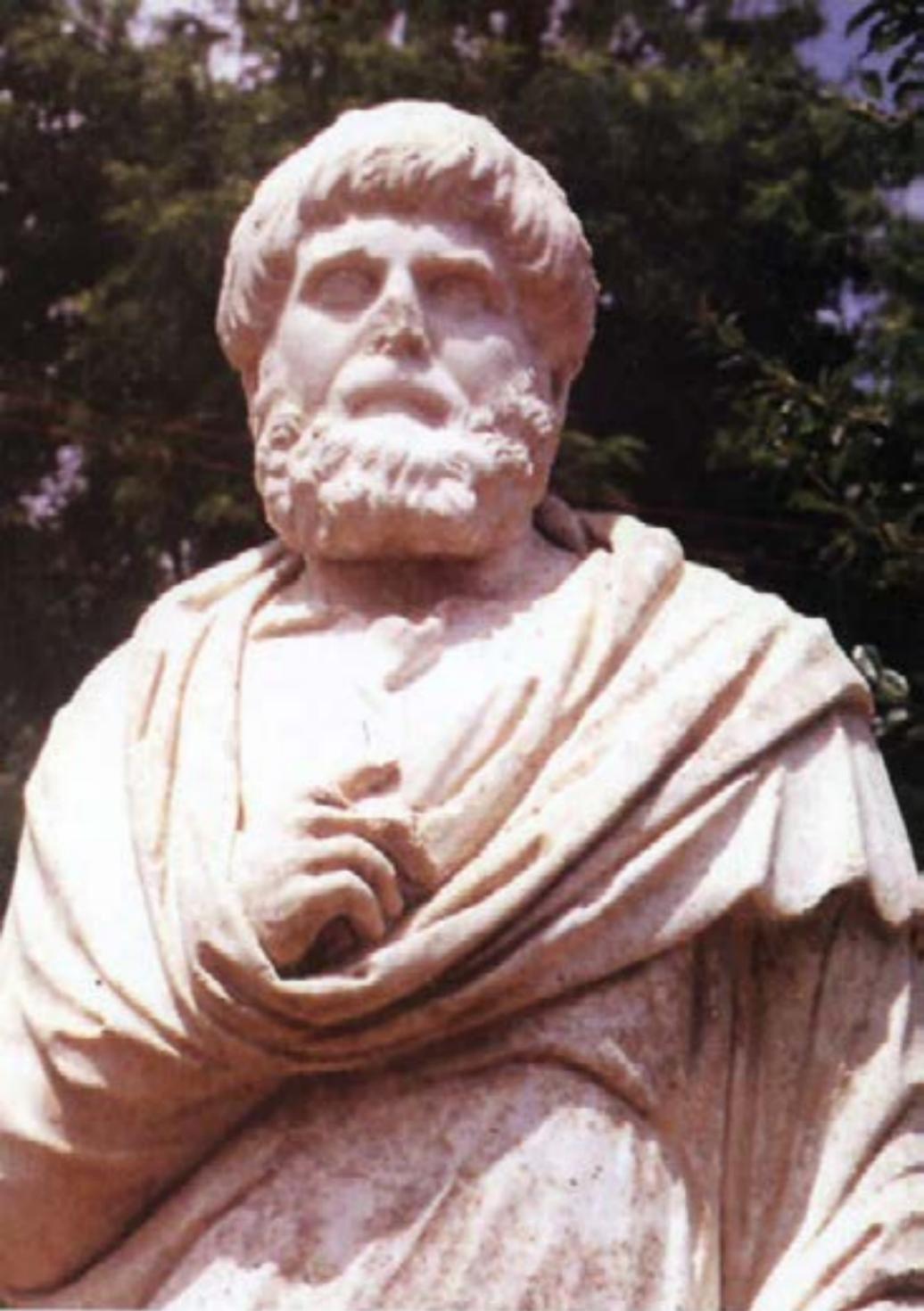
————— Единица елевација
 ————— Двојединица елевација
 - - - - - Третојединица елевација
 - - - - - Четвртојединица елевација

0 до 5
 5 до 200
 200 до 500
 500 до 1000
 1000 до 2000
 2000 до 3000
 над 3000

0 до 50
 50 до 100
 100 до 200
 200 до 300

1 : 10 000 000
 0 100 200

Свештеник од Хераклеја

Мозаик од Базилката Студенчишта, Охрид

Златна обетка од Македонија, IV век

У ДЕЛ

СЛОВЕНИТЕ И
МАКЕДОНИЈА

ДОСЕЛУВАЊЕТО НА СЛОВЕНИТЕ НА БАЛКАНОТ

Во општиот бран на големата преселба на Јужните Словени, било извршено и нивно населување на просторите на Македонија. За самиот процес на преселбата, населувањето, борбите со Источното римско царство (ИРЦ), создавање и консолидирање на Склавинија, како и за разните словенски племиња и нивната организација, постои огромна литература, а многу опширно е изнесено во историите на македонскиот народ (Група автори, 1969, како и Стојановски, 1968 и други).

Судбината на староседелците, античките Македонци и латинофоните-Власи, била истоветна како и на жителите на Елада. Некои загинале, други биле заробени, трети побегнале во непристапните планини или во утврдените градови на континентот и во Тесалоники (Солун), односно се покорице. Со овие проблеми се занимава националната историографија, археологијата и лингвистиката во Македонија, кои ги изучуваат сопствената етногенеза и култура. Археолошките наоди сè до X век се оскудни, па затоа ова време од VI до X век се смета за еден од најмрачните периоди, аналогно на времето по преселбата на Дорците во 1200 п.н.е. Меѓутоа, етнографските прилики можат прилично точно да се опишат, што ќе биде сторено подоцна.

ВОЕНАТА УПРАВА И РОМЕИЗАЦИЈА НА СЛОВЕНИТЕ ВО ЕЛАДА

Со населување на Словените, византиската власт на Балканот била парализирана. Сите магистрални патишта со Рим, Виа Игнација и други континентални правци биле прекинати. Единствено била возможна поморската комуникација. Исто така, економските и човечките ресурси биле пресушени. А голема опасност за Источното римско царство (ИРЦ) биле и тековните војни со Персија. Во такви околности, ИРЦ ги презело, не само на Балканот, овие активности: воени и политички притисоци, тематски-воени организации на управниот систем, верска мисионерска пропаганда со прекрстување и културна и јазична ромеизација.

Како мостобрани за враќање на изгубените територии на Балканот, послужиле тврдините во Егеј и на Јадран. Покрај Цариград, биле и Тесалоники, Атина, Коринт, Петра, Драч, Котор, Сплит и други. Воените освојувања се проследени со припојување на Склаванија со административното уредување на ИРЦ.

Со реорганизација на управниот систем биле создадени окрузи или теми (воени одреди), еден вид воена управа. На чело на темите биле стратегии или генерали, кои биле под непосреден надзор на царот. Тие ја спроведувале воената и цивилната власт. Тематската организација најпрво била формирана во Мала Азија, а потоа на Балканот. Во крајбрежните рамници на Полуостровот, од крајот на VII до крајот на IX век, биле воспоставени повеќе од десет теми: Бугарија, Тракија, Македонија Далмација, Драч, Кефалонија, Крит, Пелопонез, Сирмиум, Солун, Србија, Стримон, Елада и други. Македонските Склавини, наоѓајќи се во непосредна близина на ИРЦ, не успеале да прераснат во посебни творевини (Стојановски и ср. 1988, стр. 30). Obelensky (1991, стр.96) подвлекува дека Склавините јужно од линијата меѓу

Солун и Драч, до 900 година биле сведени на политичка зависност од ИРЦ и биле на пат системот на темите да ги абсорбира. Склавините северно од оваа линија, останале надвор од дофатот на византиската администрација и во текот на IX век се стопиле со словенските држави, Бугарија, Србија и Хрватска.

Доминацијата на Словените на Пелопонез изнесувала 218 години (Charanis, 1950, стр. 196). Заради долгогодишното битисување на Словените на тлото на Елада, нивната ромеизација и асимилација одела бавно и се правело сè да се успее во тоа. Така на пример, Словените од темата Патрас, кои биле потчинети во почетокот на IX век, станале слуги на локалните епископи и биле должни да плаќаат порези, да служат војска и да извршуваат разни должности наметнати на селаните (Obelensky, 1991, стр.97). Ваквото однесување на ИРЦ довело до бунтувања на Словените. Заради нивното долговечно населување на Елада, во грчкиот јазик останале доста словенски зборови, посебно во топонимијата, како траги од словенското присуство. И покрај сите судбински промени кои се случувале до најново време во Грција, изненадува податокот дека во современиот грчки јазик се наоѓаат околу 300 зборови со словенско потекло. Се работи за изрази од домашниот и селскиот земјоделски или овчарски живот (Conle, 1986, стр.47). Најмногу овие топоними ги има на Пелопонез, околу 429 и тоа во рамниците Арголида, Аркадија, Елида, па во Лаконија и Месина. Овие топоними се однесуваат на села, реки и планини. Тоа се на пример, називите: Хрвати покрај Микена, Горица покрај Мانتинеја, Никла кај Тегеј, Велигости кај Мегалополис, Наварин наместо Пилос и други. Вишиќ (1999, 42) во своите ономастички истражувања во грчките повелби на српските владетели, изнесува дека во јанинската област на Епир, востановил 13 топоними со словенско потекло, 14 во Тесалија, а голем број имало

на Света Гора и во Источна Македонија, посебно топоними во околината на Серес, со словенски ентитет. Ова укажува на многу длабоки корени на Словените од племињата Језерити и Мелинги на Пелопонез. Заради тоа, сериозно звучи тезата на Фалмерајер (Jakov Philipp Fallmerayer, 1790-1861) дека Грците во средниот век потполно подлегнале на словенизацијата и дека грчкиот народ како таков всушност не постои (Ostrogorski, 1969, стр.26 и Obolenky, 1991, стр.99).

ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈАТА НА СЛОВЕНИТЕ ВО ИРЦ

Кога Словените го преплавиле Балканот, затекнале христијани и готова црковна поделба меѓу Рим и Цариград, по линијата која одела од Солун по долината на Вардар и Морава, до Дунав.

Источните делови ѝ припаѓале на Цариградската црква со изведување на литургијата на „грчки“ (Александријскиот коинџ) јазик, додека западните делови биле под Римска црковна јурисдикција, па сите црковни служби се вршеле на латински јазик, сѐ до Вториот ватикански собор (1962-1965). Првиот обид за покрстување на балканските Словени е направен за време на царот Ираклија (610-641), но се наишло на отпор. Продолжувајќи со изградбата на новиот управен систем, царот Лав III (714-741) со декрет ја проширил јурисдикцијата на Цариградската патријаршија на поголемиот дел на Балканот. Тоа создало услови за христијанизација на Словените од Цариградската црква. Од изнесеното се гледа дека богослужбата било дозволено да се врши во Римското царство на „грчки“ како и на латински и хебрејски јазик. На останатите јазици на „паганските“ народи не биле дозволени свети богослужби.

Во црковните односи меѓу Источното и Западното римско царство постоел принцип на универзализам и

супремација на римската црква. Меѓутоа, со време, заради сè поголемиот политички, економски и културен антагонизам меѓу двете царства, дошло до разединување меѓу црквите. Универсализмот бил поткопан кога дошло до јакнење на цариградската црква со ширење на нејзината влијателна сфера над Словените. Зашто по христијанизацијата на Јужните Словени, Цариград продолжил со покрстување на Западните (Моравски) и Источните Словени (Русите). Овие разединувања во историјата се прикажани како од литургиска природа околу происходот на Светиот дух од Отецот и Синот, за постот, за употребата на квасецот за лебот, за причестите итн. До расколот меѓу двете цркви ќе дојде дури во 1054 година, за време на царот Константин IX Мономах (1042-1055), т.е. две години пред гаснењето на славната македонска династија. Последиците од овој настан, со расцепот на црквите и создавање на Источната православна црква и Западната католичко-латинска црква, ќе бидат далекусежни сè до денес.

Во процесот на покрстувањето на Словените, Источното римско царство (ИРЦ) применило две методологии. За христијанизацијата на Словените на Балканот во литургиска цел, користен е „грчкиот“ – Александровиот коине јазик, кој бил службен јазик на управата, црквата, војската и отменото друштво. За Словените кои биле надвор од границите на царството, христијанизацијата е извршена на словенски јазик. Првиот метод е применет за Склавиниите јужно од линијата Солун – Драч, со цел преку религијата да се изврши нивна културна асимилација и ромеизација. Подоцна ова довело до елинизација на Јужните Словени во Елада.

Масовното покрстување почнало во почетокот на IX век и речиси било завршено до крајот на X век (Obolensky, 1991, стр.97). По спроведената интезивна пропагандна работа на христијанските мисионери, монаси и свештеници, следело покрстувањето. Потоа била

извршена реконструкција на целата мрежа на епископијата, на чие чело биле поставени лица од Цариград. На ваква задача на Пелопонез на пример, посебно се истакнал мисионерот Св. Никон Покајник, кој умрел во околу 998 година.

Христијанизацијата на Словените во Македонија се одвивало многу потешко, зашто македонските Словени упорно се држеле за својата традиционална политеистичка религија. Новата христијанска монотеистичка религија најчесто први ја прифаќале племенските кнезови на Склавините, било да ги сочуваат или да ги зголемат своите права како поданици на ИРЦ, во рамките на кое добивале поголеми привилегии, биле апсолутни владетели и имале нови примамливи титулу „архонти“ и друго (Димевски, 1989, стр.27). Покрстувањето на Словените на просторите на Македонија го вршеле подеднакво двете цркви, Источната и Западната. До конфликт дошло кога била формирана Солунската тема, околу 836 година. Имено, со управните реформи на Диоклецијан и Константин Велики, Илирската префектура (*Praefectura praetorio per Illiricum*) ја сочинувале Дачката и Македонската дијецеза (господарство, управа) и се простирала на средината на Балканот од Грција до Дунав. Седиштето на оваа префектура било во Солун, чиј префект бил рангиран веднаш зад најеминентните државни достоинственици на Цариград и Рим, а пред перфектот на Галија (Острогорски, 1969, стр.55). Заради тоа, овој нов управно-политички потез довел до големо заладување на односите меѓу црквите и до протерување на латинските свештеници од Македонија и донесување цариградски духовници. Латинската црква никогаш не се помирила со тоа и секогаш барала да ѝ се вратат нејзините изгубени „права“ во Македонија. На ова поле, своите скиптри (жезла) ќе ги вкрстат поглаварите на црквите, патријархот Фотије (858-867, 877-886) и папата Никола I (858-867).

ПРЕСЕЛБАТА НА СРБИТЕ, ХРВАТИТЕ И БУГАРИТЕ НА БАЛКАНОТ

Меѓу народите чие потекло и најстарото минато доволно не го познаваме, спаѓаат Србите, Хрватите и Бугарите. За времето на нивното населување на териториите на Источното римско царство (ИРЦ) на Балканот, постојат обемни литературни податоци. Меѓу нив најстари, единствени и сèуште најверодостојни се извештаите на царот на ИРЦ, Константин VII Порфирогенит (913-957), према кои некои историчари сепак се скептици (Острогорски, 1969, 119 стр.). Извештајот на Порфирогенит, во творбата „De Administrando Imperio“ (стр.138-160), изнесува дека миграцијата на Србите и Хрватите настала во 630 година.

Имено, ИРЦ, ангажирано во војните со Персија на Исток и притиснато од Аварите и Словените на Балканот сè до Цариград и Солун, пристапило кон дипломатија. Царот Ираклије (610-641), околу 623 година ги поттикнал најпрво Западните Словени на тлото на Карантанија (Моравија, Чешка, Словачка и Словенија) де се побунат против Аварите. Овие Словени, под водство на Сам, по тригодишната војна против Аварите, успеале да создадат прва **Словенска држава** која опстанала 36 години (623-659). Карантанците потоа биле окупирани од Ломбардите, а во 730 година се ослободиле од нив. Меѓутоа, во 745 година потпаднале под франко-баварска власт.

Истовремено царот Ираклије потпишал договор, околу 630 година, со Хрватите и Србите тие да се побунат против Аварите и им дозволил да се доселат во северо – западниот дел на Балканот.

Хрватите на прабалканската територија живееле во „Бела Хрватска“ на северозападните падини на Карпатите, додека Србите биле во северните делови на Карпатите (Саксонија), (Дворник, 1949, стр. 170). Постојат и мислења дека Хрватите и Србите се непознати народи

од кавкаско потекло и дека со време, на Балканот нив ги абсорбирале Словените (слично како и Бугарите), кои дошле две генерации претходно и го дале своето автохтоно име (Obolensky, 1991, стр. 75). За несловенскиот етноним на Хрватите и Србите расправале и други автори. Се истакнува дека етимолошкото име потекнува од иранско, турско дури и аварско јазично потекло (Vimbaum, 1989, стр.56, Kronsteiner, 1978, стр. 137-157). Мрамрiniotis (1998, 966) смета дека Хрват значи Горјанин и дека етнонимот настанал меѓу VII-XV век.

Според договорот со ИРЦ, Хрватите како поданици се населиле во северозападните делови на Балканот, од реката Цетина до Истра, со јадро во заднината на далматиското крајбрежје. Политичкиот живот на Хрватите се развива кон крајот на VIII, кога од мало јадро се прошириле, за 200 години, на север до Славонија и со тоа е создадена „Панонска“ Хрватска, која ја признала франачката власт на Карло Велики. „Далматинска“ Хрватска била под византиска управа, организирана во тема Далмација со седиште во Задар. Во XI век оваа тема постепено се распаѓа, околу 1100 год., со борбите на Византија, Унгарија и Венеција.

Од 879 година изразена му е верноста на папата. Суверена држава била до 1102, кога се соединила со Унгарија, со што го прекинува својот суверенитет, но претставува и крај на јурисдикцијата на ИРЦ на тие простори.

Србите се населиле источно од Хрватите, а западно од Бугарите, по долините на Западна Морава, Ибар, Пива, Лим и Дрина (Ostrogorski, 1969, 119). Според Porfirogenet (Ц, 32), царот Ираклије Србите (Σερβλις), првобитно ги населил во солунската тема Серблија (Σερβικα), која тој назив го носи оттогаш, а денес постои град под името Сервиа, во Кожанскиот округ. По некое време, истите Срби решиле да се вратат во својата земја, па

барале да им се додели друга земја за населување. Тоа била втората преселба на Србите на Балканот. Византијците Србите ги нарекувале словенски населби во централниот дел на Балканот, во заднината на Јадранското Море, кои се граничеле со Неретљаните, Захумљаните, Травуњаните, Конављаните и Дукљаните (Дворник, 1949, 277). Во околу 850 година словенските племиња во приморјето и внатрешноста, ја раскинале врската со ИРЦ и формирале Српска држава со кнезот Властимир. Во почетокот на владеењето на царот Василие I (867-886), српските приморски земји и Србија, кои биле под власт на кнезот Мутимир (умрел во 891/2 година), го примиле христијанството од Византија. Според Porfirogenet, со тоа Србите „се вратиле во ромејската покорност“, веројатно меѓу 867-874 (Obolenski, 1991, 122). Според Mrapiniotis (1998, 1600), етнонимот Србин (Σερβος) е од кавкаско потекло и значи човек.

Некои бугарски племиња, како што се Кутригурите, ѝ биле познати на Византија уште во 540 година, кога самостојно, со Аварите или Словените, го напаѓале царството од север, па стасале сè до Термопил. Тие биле победени од страна на големиот Јустинијанов војсководец Велизар и биле вратени во своите степи. Потеклото на овие племиња е од земјата на Хуните (Западен Сибир), кои со Утигурите припаѓале на Оногурите, една западнотурска заедница. Околу средната на V век ги населувале териториите северно од Кавказ, до Азовското Море и се наоѓале под власт на Аварите. По бунтот на Оногурите, во првата половина на VI век, на нивно чело дошол ханот Куврат, кој склопил сојуз со ИРЦ. Тогаш неговата држава ги опфаќала териториите меѓу Кавказ, Дон, Буг и Дњепар, која од страна на Византија била наречена „Голема стара Бугарија“.

По смртта на Куврат, 642 година, под притисок на Хазарите од исток, неговата држава се распаднала. По големиот дел на оногурските племиња, под водство на

синот на Куврат, ханот Аспарух, околу 670 година тргнале на запад и продреле до делтата (триаголен остров) Дунав, освојувајќи ги соседните територии. Војската на ИРЦ под команда на Константин IV (668-685) не успеала да ја спречи нивната миграција, па преку Добрудж дошле до Варна, во 680 година. Следната 681 година бил постигнат договор за мир и оттогаш од Византијци се именувани како Бугари. Така на североисточниот дел на Балканот била формирана моќна, независна бугарска држава, која ја опфаќала Долна Мезија и западните црноморски територии, сè до Днестра, која по зборовите на византискиот хроничар Теофан, претставува „срамота за Ромеите“.

Бугарите во Долна Мезија ги потчиниле Јужните Словени, **Северци**, кои на овие простори се колонизирале пред 80 години. Овие два различни народа, Словени Северници и Бугари Оногури, воспоставиле симбиоза, со тоа што Бугарите ја задржале власта. По два века, преовладала многубројноста на словенското население над Бугарите. Дошло до асимилација на Бугарите кои го примиле словенскиот јазик. Во средновековната бугарска држава, Словените станале владеечки елемент. Благодареејќи на Бугарите, не дошло до ромеизација и елинизација на поголемиот дел на Јужните Словени, а пред сè Северците и Словените во Македонија, што се случило со Словените во Елада (Obelensky, 1991, стр.81).

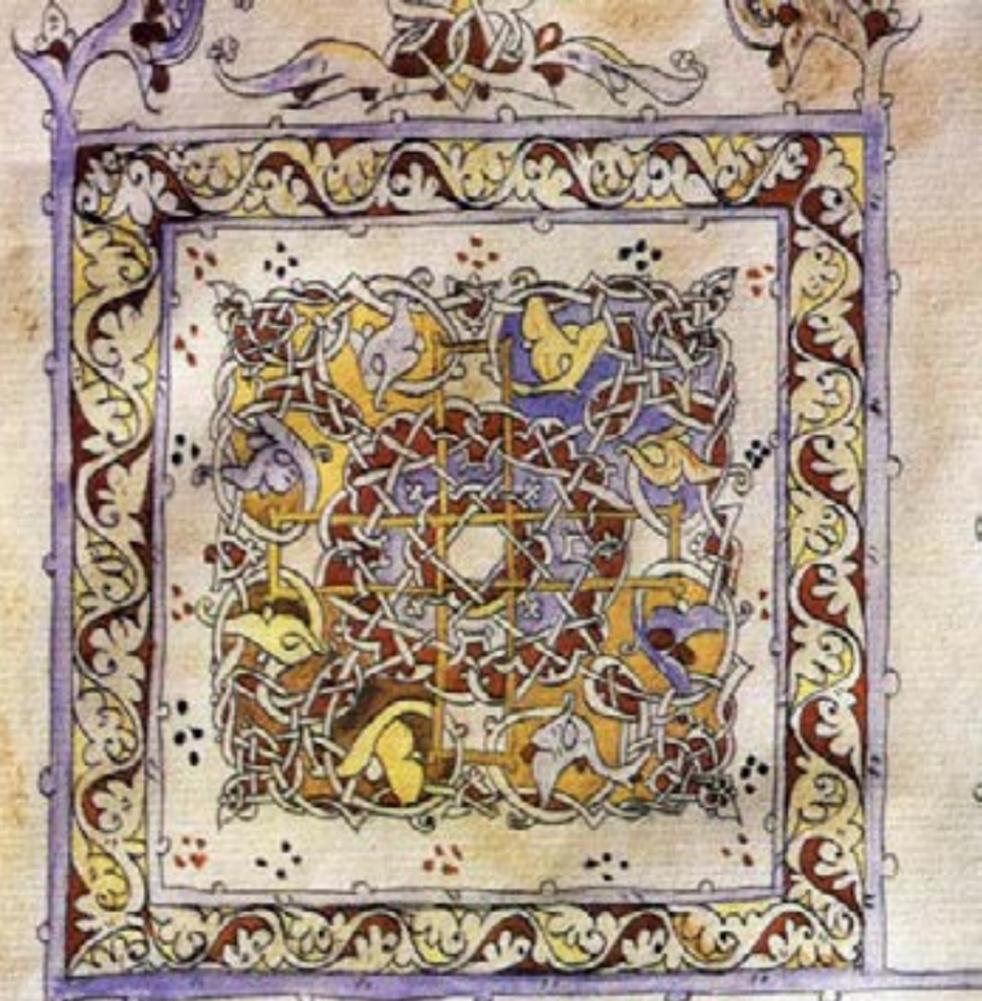
Свети Кирил и Методиј, икона

Свети Климент Охридски

Св. Кирил и Методиј пред папата Адријан II бараат словенска богослужба

СЖСЪМЪТЪ СЪМЪСЪЛЪНЪ

ПЕЛА. ПРЪДЪ РОДЪСТВОМЪ ХВЪМЪ. ПЪ

НИГА РЪШЕСТВА ІУХВА. СНАДЪВА.

СНА АРЛАЛА АКРАМЪРО ІСАКА +

ІСАКЪЖЕРО ІАКОВА. ІАКОВЪЖЕРО

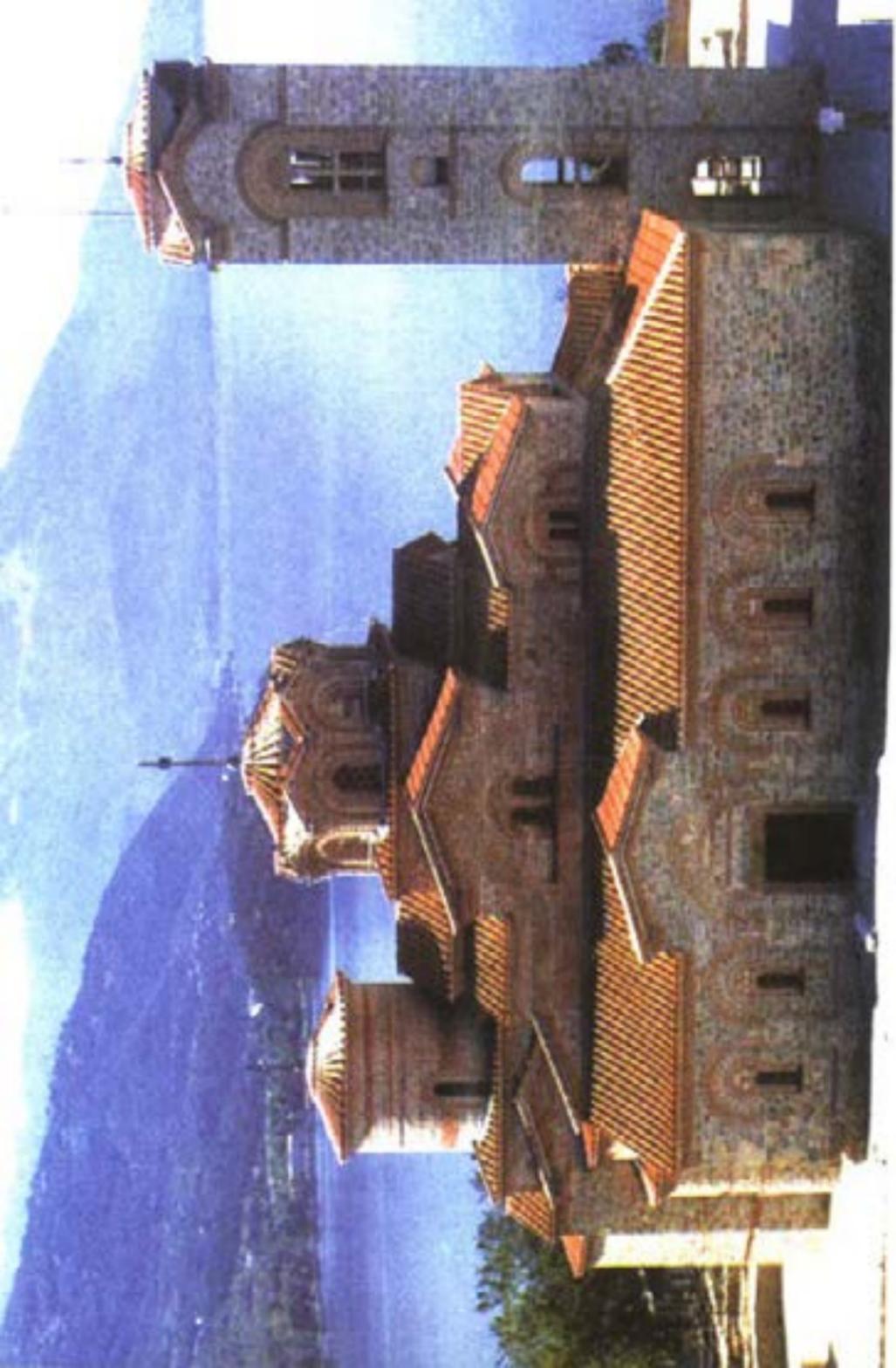
Св. Софија во Истанбул

Ватикан

Colosseum in Rome

VI ДЕЛ

**ПРОДОЛЖУВАЊЕ НА
МАКЕДОНСКИТЕ КОРЕНИ**

ПОТОМЦИТЕ НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ

За да ги смири вечно бунтовните Јужни Словени, кои тежнеле кон своја независност и државно уредување и за да ги придобијат како политички и стопански сојузници другите пагански Словени, Источното римско царство (ИРЦ) пристапило кон нивна христијанизација. Во реализација на оваа цел, како најголем проблем искрснал јазикот на кој би се спровела христијанизацијата, со обзир на тоа што службени јазици на црквата биле Александровиот „коине“ („грчки“) и латинскиот, а паганите зборувале со поинаков јазик. Меѓутоа, поволна околност била што Словените имале еден заеднички јазик, т.н. старословенски јазик, кој се зборувал од Егеј до Балтик, од Јадран до Урал, т.е. во сиот словенски свет, од повеќе од милион жители, или 1/3 од жителите на Европа.

За да се реши таа голема задача, било потребно да се обезбедат високо образовани црковни стручњаци кои одлично ги владеат споменатите јазици. Исто така, неопходно било да се создаде ново писмо кое би било погодно за словенскиот јазик наместо постојните феникиското и латинското, за да се изврши превод на црковната литература. Оваа епохална мисија, која имала религиски, политички, стручен и културен аспект, била доверена и успешно реализирана од страна на македонските апостоли, проповедници и просветители, браќата од Солун Кирил и Методиј и нивните ученици.

Секако дека заслугите му припаѓаат и на Цариградскиот патријарх Фотије (858-867 и 877-886), една од најголемите личности на Византија. Исто така, големи заслуги има и регентот Варда, вујко на малолетниот цар Михајло III (842-867), кој бил основач на Високата царска школа на Магаварскиот двор во Цариград, која била седиште на науката и просветата во ИРЦ. Во школата се негувале сите гранки на тогашните науки со најпознати учители, како што биле Лав Математичар архиепископ од Солун и патријархот Фотије. Покрај тоа, школата била и во функција на ИРЦ во разрешувањето на сложените државни, научни, стручни, културни, дипломатски и други проблеми. Во сиот тој комплекс, не помала улога одиграл канцеларот Теокист, дворски советник и даровит државник, голем семеен пријател на Солунските браќа.

СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ

За изучување на животот, улогата и делата на македонските апостоли во христијанизацијата и просветувањето на Словените, постои многубројна, живописна, стара литература и современо научно истражување. Како главни извори служат „Старословенско житие за светиот Константин – Кирил“, чиј најверојатен автор е неговиот ученик Климент Охридски. Тоа е напишано меѓу 869-885. Потоа, „Старословенско житие за Св. Методиј“, т.н. Панонски житија, чиј веројатен автор е неговиот ученик св.Константин Преславски, во околу 885 година. След-но е „Охридското житие“, биографија за св. Климент Охридски на „грчки“ јазик од охридскиот архиепископ Теофилакт, од 1080 година Исто така „Италијанското житие“ на латински, од бискупот Леон, од 1115 година, итн. Потоа следат и посовремени трудови на Дворник (1949), Острогорски (1969), Апостолски и ср.

(1969), Лацко (1985), Стојановски и ср. (1988), Димевски (1989) и цела плејада македонски, грчки, српски, бугарски и руски автори.

Местото на раѓање на св. Браќа е Тесалоники (Солун), град на античкиот македонски цар Касандар, зет на Александар Македонски. Неговите родители, таткото Лав и мајката Марија, биле од македонско потекло и го зборувале Александровиот јазик. Во житието се вели дека Лав бил благороден и богат, правоверен и со висок ранг во византиската управа (заменик на стратегот на темата Солун и командант на воената морнарица). Семејството на Лав Солунски, од татко Адам кој бил голем и славен, близок до царот, имал седум деца. Методиј бил роден во 815 година, додека најмалиот Константин – Кирил во 827 година. Покрај својот јазик, целото семејство зборувало и словенски јазик, зашто населението на Солунската тема исклучиво било словенско.

Методиј студирал право во Солун, а по дипломирањето од страна на царот бил назначен за управник, архонт на Струмичкото кнежевство – жупа, каде уште подобро го совладал словенскиот јазик и нивните обичаи. По десет години служба, се повлекол и им се посветил на Бога и на книгите во еден манастир на планината Олимп во Витинија во Мала Азија.

Константин – Кирил, по школувањето во Солун во 15-тата година како многу талентиран ученик, бил повикан од канцеларот на дворот Теоктист, семеен пријател, да ја посетува царската школа во Цариград. Во текот на шестгодишното високо, светско образование, студирал граматика, математика, астрономија, музика, Хомер, дијалектика, филозофија, теологија и други науки и со успех ги завршил студиите. Заради посебната наклоност кон филозофијата, ја добил придавката Константин-филозоф. Во 849 година бил поставен за секретар на Патријархот, а потоа бил избран за јакон во

Патријаршијата и му се посветил на духовниот живот. Хабилитирал на тема „Почитување на светите слики“, а опонент бил патријархот Иван VII (834-843). По бриљантната одбрана бил избран за професор на катедрата за филозофија во Високата школа, во својата 24-та година. Тука предавал филозофија на домашни и странски студенти. Кога шефот на катедрата по филозофија Фотије станал цариградски патријарх, во 858 година, катедрата ја презел Константин-Филозоф. Од житието за св. Кирил се гледа дека тој во меѓувреме, во 850 година, бил член на една многу важна царска мисија кај Арапите, во Багдат.

По превратот во Цариград, убиството на Теокист и доаѓањето на Михајло III, двајцата браќа паднале во немилост зашто не го прифатиле превратот. Се откажале од високите функции и се повлекле во манастир во азискиот Олимп, каде имало околу 80 манастири и „се молеле на Бога, дружејќи се со книгите“. По доаѓањето на Фотије на чело на Цариградската патријаршија (858-867), работите се измениле. Константин-Филозоф, кој во меѓувреме станал свештеник во Цариград, бил одреден да биде водач на официјалната државна мисија на Хазарите (860-861), додека Методиј, тогаш бил игумен во манастирот Полихрон, бил член на таа мисија.

Хазарите, турско-татарски народ, во IX век имале голема држава. Таа се простирала меѓу Каспиското и Азовското Море, Волга, Дњепар и Кавказ. Во VIII век (730 година) тие ја примиле еврејската вера. Кога тоа го дознале соседните Арапи и Византијци, поттикнати од своите политички и други интереси, сакале да ја наметнат својата исламска, односно христијанска вера. За да го разреши незадоволството на соседите, Ханот на Хазарите ги повикал првенците на овие религии, на неговиот двор во Семендер, на Каспиското Море, да ги бранат своите вери.

Мисијата на Источното римско царство (ИРЦ) на пат тргнала во 860 година, преку Црното Море до градот Херсон, каде заради невремето го прекинала понатамошното патување. Додека се чекало да помине зимата, Константин-Филозоф ги учел еврејскиот и арамејскиот јазик. Покрај тоа, за тоа време ги пронашол моштите на св. Климент, кој бил трет по ред римски папа, (88-100), интерниран од царот Трајан (98-117). Следната 861 година, мисијата успешно завршила и во таа прилика Константин-Филозоф покрстил 200 Хазари. На враќање, со себе ги понел моштите на св. Климент. Неговиот извештај во Цариград многу поволно бил примен. Царот Михајло III, задоволен од исходот на мисијата, повторно го поставил Константин-Филозоф за професор на школата. Извештајот за Хазарите на јазикот на Александар, „коинне“, бил преведен од св. Методиј на старословенски, а од авторот на „Италијанското житие“ на латински.

Во текот на 862 година, ИРЦ примило меѓународно пратеништво од големоморавскиот кнез Ростислав (846-870). Покрај многуте желби, било и барањето, со цел духовно осамостојување, да им се упати бискуп и учител кој го познава јазикот на Словените, за да биде воспоставена словенска црква и богослужба на нивниот јазик.

Во тоа време, Голема Моравија ги опфаќала териториите на Централна Европа, од Регензбург до Тиса и од Драва до средниот тек на Лаба и Висла, т.е. денешни Чешка, Словачка, Унгарија, јужна Полска и Лужица. Бидејќи во 855 година Западните Словени се ослободиле од германската превласт, но останале под мисионерска активност на ирско-шкотските и германските мисионери на Баварија и под црковна јурисдикција на салзбуршкиот архиепископ, уште од 798 година, а проповедите биле на неразбирливите латински и германски јазик, па кнезот Ростислав се обратил за помош до ИРЦ.

По заседавањето во Цариград, царот на ИРЦ, Михајло III решил да му ја исполни желбата на Ростислав

и за Големоморавската мисија, како најкомпетентни личности ги одредил Солунските браќа, Константин-Филозоф и Методиј. Од житието за Константин (глава 14) се гледа многу интересен разговор меѓу Константин-Филозофот и царот Михајло III, каде тој вели: „Оди, земи го со себе и својот брат, игуменот Методиј, зашто вие сте солунјани, а сите солунјани зборуваат словенски“. Константин-Филозоф одговорил: „Ке одам таму ако имаат писмо за својот јазик. Мојот дедо и татко, и многу други, барајќи го тоа, не го нашле. Како тоа јас да го пронајдам“.

Бидејќи царот Михајло III согледал дека големоморавците немаат писмо ниту книги на свој јазик, а тоа прашање и онака службено било поставувано од неговите службеници во Солун, кои не можеле да комуницираат со Словените и покрај обидите за употреба на латинското и алфабетското писмо, дал налог да се состави ново, словенско писмо. Вака е решено и заради тоа што се работело за земја надвор од составот на ИРЦ и имало желба Голема Моравија да се одврати од германското влијание и да стане византиски сојузник. Уште повеќе, писмото би служело и за христијанизација на Јужните и Источните Словени.

По извесно време, Константин-Филозоф го составил словенското писмо и на словенски литературен јазик ги превел најважните црковни дела. Најпрво го направил преводот на „Евангелието на св. Јован“: „Во почетокот беше Зборот и Зборот беше кај Бога и Бог беше Збор“. Потоа превел и многу други црковни книги и составил византиско-словенска богослужба. Така почнала и епохата на словенската писменост, култура и книжевност, што претставувале духовно наследство на Словените.

Во Големоморавската мисија, покрај Константин-Филозоф и Методиј, биле уште и нивните ученици: Климент Охридски, Наум Охридски, Ангелариј, Сава, Горазд,

Константин Преславски, Лаврентиј. Мисијата тргнала есента 863 година од Цариград, преку Солун и долината на Вардар и Морава до Белград. Потоа, по Дунав до седиштето на кнезот Ростислав. Пред неа стоеле големи верски, кул-турни, дипломатски и политички задачи.

Кај кнезот Ростислав мисијата била примена со големи почести. Тука е формирана **првата Словенска школа**, најпрво со 50, а потоа со 200 ученици. Во школата, на народен јазик се изучувало словенското писмо, читање, теологија, црковна музика, литургија и други богослужби кои биле прилагодени според римските обреди. Константиновата школа станала темел на народната словенска култура и ги подготвила домашните Словени за свештенички звања, ширење и зацврстување на христијанската вера меѓу нив.

Потешкотии во работата на мисијата на ИРЦ правело присуството и активностите на германското свештеништво, кое ја чувало својата превласт и стекнатиот литургиски монопол. Тоа сметало дека Голема Моравија му припаѓа на западното христијанство, односно на латинската литургија. Заради тоа, Константин и Методиј биле обвинети кај Папата за „богохулие“. Меѓутоа, Римската црква, ценејќи ги агресивноста и автархичноста на франечкиот надбискуп од Салзбург и Пасауа, како и опасноста од создавање на една силна германска црква во срцето на Европа, пратила повик до Константин и Методиј да го посетат Рим и да реферираат за состојбата на црквата во Голема Моравија.

На пат за Рим, Константин и Методиј, со своите ученици тргнале во почетокот на 867 година, преку Панонија, која била кнежевство зависно од франечкото царство. На дворот на кнезот Коцељ (847-874), покрај Блатното Езеро, мисионерите на ИРЦ биле добро примени. Како и Ростислав и Коцељ сакал да се ослободи од црковната зависност од Германија и да го воведо во

богослужбата и во својата црковна хиерархија словенскиот јазик. Заради тоа и овде била формирана **Панонска школа** на Константин и Методиј, со интензивна програма на настава за 50 ученици и биле удрени темелите на словенската култура на овие простори. По два месеци просветителска дејност, кон крајот на 867 година, Солунските браќа со своите постари и нови ученици биле свечено испратени, а на нивно барање кнезот Коцел ослободил околу 900 заробеници.

Во Венеција Константин и Методиј се сретнале со локалното свештенство, кое им приредило уште посилен отпор отколку во Голема Моравија, заради воведување на словенскиот јазик во литературата. Авторот на житието за Константин (глава 16), изнесува прекрасна одбрана и победа на Константин-Кирил и Методиј околу доктрината на „тријазичниот ерес“ именувајќи ги своите опоненти со „пилатовци“ (имено, Пилат на Христовиот гроб ставил натпис на еврејски, „грчки“ и латински) за да ги убеди присутните дека сите јазици пред Бога се исти.

Кога Константин-Филозоф со своите следбеници стигнал во Рим, во пресрет им излегол папата Адријан II (867-872) со својата свита од црковни високодостојности и граѓани кои носеле цвеќе, зашто се дознало дека Константин ги носи моштите на св. Климент од Крим. Тоа било голема чест за сите, посебно за Константин и Методиј кои биле во центарот на вниманието. Нивното понатамошно престојување во Рим било исто така успешно како и во Голема Моравија и Панонија. Биле почитувани како учени луѓе и евангелисти, а поддржувани од словенските владетели на Централна Европа.

Меѓутоа, двоумењето на Папата било како да воспостави рамнотежа меѓу традиционалната пракса за одржување на божјата служба само на два јазика, латински и „грчки“, а не и на словенски јазик, на кој се овозможувала голема можност за ширење на верата

меѓу новите народи и држави. Понатаму, како да се одбегнат центрифугалните тенденции внатре во црквата и да се спречи агресивноста и себичноста на франчките свештеници спрема Источните Словени.

Папата Андријан II го прифатил објаснувањето кое го дале Константин и Методиј и многу позитивно ја оценил нивната мисионерска работа за општо добро на христијанската црква. Со посебен акт Папата го одобрил богослужението на римскиот обред на словенски јазик. Исто така го прифатил и воспоставувањето на посебна црковна хиерархија од Словените во Голема Моравија и Панонија. Потоа ги просветлил и заредил нивните ученици од овие области заради ширење на верата меѓу Словените. Во црквата св. Марија-Maggiore ги посветил сите книги преведени од Константин-Филозофот. На крај, Константин-Филозоф и неговиот брат „Блажен Методиј“ биле посветени во епископи, во 869 година. Тогаш Константин го добил свештеничко име Кирил (Ciriil).

Додека Солунските браќа престојувале во Рим, здравјето на Константин брзо се влошило и по кратко боледување умрел на 14 февруари 869 година, на 42 години, овенчан со слава. Апостолот и просветител св. Кирил бил погребан во црквата св. Климент во Рим, со чии реликвији допатувал од далечниот Крим со свечена придружба. Во житието (глава 18) стои дека Папата заповедал „сите Римјани да се соберат со свеќи и над него да пеат и да му направат погреб таков каков што би му приредиле на папата и така и направиле“. Погребот на св. Кирил е прикажан на една фреска во базиликата на св. Климент во Рим од IX век. Фреската е еден од најстарите документи која го прикажува Христос со св. Андреја и св. Климент, архангелите Михајло и Гаврил, како и св. Кирил и св. Методиј. Ова се тумачи како Солунските браќа свети Кирил и Методиј клечат пред царот Михајло III (Lacko, 1985, стр.90).

ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА ХРИСТИЈАНСКА ХИЕРАРХИЈА ЗА СЛОВЕНСКИТЕ ЗЕМЈИ И СУДБИНАТА НА КИРИЛОМЕТОДИЈЕВСКИТЕ УЧЕНИЦИ

Големото мисионерско, апостолско и просветителско дело на својот брат го продолжил св. Методиј Солунски. Тој од папата Адријан II, а на молба на кнезот Коцељ, бил поставен за архиепископ и палски легат за духовни потреби за сите словенски земји, со седиште во архиепископијата Сирмиум (Сремска Митровица). Архиепископијата ги опфаќала териториите на Панонија, Хрватска и Словенија.

Папата во својата препорака до кнезот Коцељ ги истакнува вредностите на св.Методиј како син на апостолската столица, маж со совршен ум и правоверен кој е посветен со своите ученици да ги подучува Словените и да ги тумачи книгите на словенски јазик според сите црковни обичаи (Lasko, 1985, стр.29). Меѓутоа, во Панонија, во 870 година, политичките прилики се промениле заради промената на власта, на чие чело дошле прогермански ориентирани владетели. Методиј бил обвинет од германските епископи како узурпатор на франечките епископски права. Во германските затвори минал околу три години, кога по интервенција на Светата столица бил ослободен, во 873 година. Следните 12 години, иако работел под многу тешки услови, ја обновил школата на св. Кирил, го ширел христијанството и посебно се посветил на преведување на светите книги. Тоа било пред сè канонски книги од Стариот Завет, Номоканони, Збирка со византиско црковно и граѓанско право итн. Со ова св. Солунски браќа им обезбедиле на Словените не само црковна литература, туку и нова старословенско-византиска култура во книжевноста.

Со цел понатамошно ширење на христијанството на просторите на Западните Словени, св. Методиј во сите градови и населени места поставил словенски

свештеници. Заради тоа повторно е покрената тужба од страна на германскиот клер, што го принудило св. Методиј на ново патување во Рим, во 880 година. Тогашниот нов папа Иван VIII во Булата (указ, решение) од истата година, ги одбил сите обвинувања и ја потврдил правоверноста на својот мисионер и Големоморавската архиепископија и словенското богослужење, што претставува голем успех за св. Методиј.

Задоволен од објективноста на Светата столица, на враќање св. Методиј извесно време престојувал во Хрватска и Далмација, каде вовел словенско-римско богослужење. Така старословенскиот јазик во литургијата, на просторите на Далмација, Истра, Горски Котор, островите и во Хрватска, бил сочуван сè до 1965 година, како симбол на отпорот на народот против латинизацијата, кога е заменет со денешниот хрватски книжевен јазик (Lasko, 1985, стр.14, дело 5). Враќајќи се во Панонија, св. Методиј продолжил со преведување на црковните книги и ширење на христијанството не само кај Чесите и Словаците (го покрстил кнезот Боривое во Чешка), туку и кај Полјаците (го покрстил кнезот на виславскиот народ) и покрај германското противење. При крајот на големата мисија, истоштен од сплетките на франечките свештеници и макотрпната пионерска апостолска и просветителска работа, на 6 април 885 год., умрел св. Методиј, на рацете на своите свештеници и ученици. Бил погребан со сите црковни почести во соборната (катедрална) црква во Моравија, „...зашто на сите им бил сè, за сите да ги придобие“ (житие на Методиј, 17).

При крајот на својот живот, за свој заменик го одредил еден од своите најдобри ученици од денешна Словачка, по име Горазд. Меѓутоа, неговата понатамошна судбина не е доволно позната. По многу перипетии со франечкиот клер, заради наездата на Унгарците во 905

година, Горазд заедно со другите словенски свештеници се повлекол во јужните делови на Полска. Неодамна, во Краков е утврдено постоење на кирилометодијевска митрополија од XV век. И покрај недостатоците на литературни податоци, Горазд се почитува како светец од страна на многу цркви, како што се чешката, словачката, хрватската, словенечката, бугарската и македонската.

Во годината кога умрел св. Методиј, во Рим бил избран новиот папа Стеван V (885-891), кој не бил на висината на својот претходник. Како огорчен противник на кирилометодијевското дело, тој го обвинил словенското богослужење за ерес и го забранил словенскиот јазик. Учениците на св. Кирил и Методиј биле обвинети како еретици и тешки виновници, па заради тоа биле ставени во казамати и биле малтретираны. Помладите ученици биле продадени како робови, додека останатите, меѓу кои биле Климент Охридски, Наум Охридски, Ангелариј, биле протерани преку граница. Сите тие заедно, со своите учители Константин-Филозоф-Кирил, Методиј и Горазд, се слават под името свети Седмопочетници (Седмомислени) за големите дела кои ги сториле во христијанската вера.

Резимирајќи го овој дел, може да се истакне дека животниот пат на словенските светци, Македонците Кирил и Методиј бил тежок, но плодотворен. Тие во христијанскиот свет на Исток и Запад останале ценети како учени луѓе и евангелисти, апостоли и просветители на Словените.

Нивните дела придонеле за спојување на античката филозофија на Платон и со стоиците, со христијанскиот поим за совршеност дека човекот треба да е сличен на Бога, својот создавач. Во своите мисии меѓу Арапите и Хазарите, елаборирајќи го прашањето за моралот св. Кирил, ја истакнува возвишеноста на христијанскиот

морал над исламскиот. Тој проповеда дека христијанскиот морал е како лекар кој препишува лекови против некоја болест. „Зашто расколничката наслада треба да се умртви со горчината на животот, а разуданоста со покор. Лечи наопаку со опакиот“. Со ова св. Кирил уште еднаш, но од аспект на христијанската филозофија, ги потврдил зборовите на таткото на медицината, древниот Хипократ, дека спротивното со спротивно се лечи (*contra-ria contrarii curantur*), што претставува еден од основните принципи на современата антистрес терапија.

Од лингвистички аспект, св. Кирил и Методиј се втемелувачи на словенската азбука-писмо и писменоста, на литературниот старословенски (старомакедонски) јазик, јазичната слобода и еднаквост, како и културната трпеливост. Како добри познавачи на јазикот на Александар, „коине“, јазик на тогашната дипломатија, наука и многу богата книжевност во христијанската литургија, извршиле многу брзо преведување на еден сосема нов и нео-бработен словенски јазик на милионска популација народ кој стапувал на историската сцена на светот. Тоа бил јазикот на македонските Словени од нивниот роден Солун и околината. Тоа било македонско наречје на големото семејство на словенските народи, кое прво во историјата е идентификувано и запишано и му е даден елегантен стил на проза. Благодареејќи на јуначкиот подвиг на Солунските браќа, овој јазик станал главно средство за комуникација, просветување и ширење на културата, книжевноста, хуманитарноста и христијанството. Покрај тоа, македонскиот старословенски јазик станал брана за асимилација и ромеизација на Словените на Балканот и средство за сочувување на идентитетот на словенските народи и нивното меѓународно признавање, но и мост за поврзување на Словените со Источното римско царство (ИРЦ) и за создавање еден Византиски комонвелт.

Големата борба на св. Кирил и Методиј околу „тријазичната“ заблуда, со интелектуалците од VIII век, придонела за разбивање на јазичниот монопол на латинскиот и „грчкиот“ јазик и поставување принципи на еднаквост и рамноправност на сите јазици пред Бога. Со тоа тие обезбедиле човечки и верски права христијанизацијата на Словените да се врши на нивниот јазик, што претставува големо наследство. Покрај тоа, тие го вовеле јазикот на македонските Словени во две, тогаш доминантни црковни литургии, византиската и римската и создале средства за ширење и зацврстување на христијанската вера меѓу сите Словени.

Новата словенско – византиска култура во Централна Европа останала традиционална уште два века, што укажува на виталноста и прифатеноста од страна на народите на Чешка, Словачка, Полска, Западна Панонија и Словенија (Obulensky, 1991, 176). Денес овие народи, како и народите на јужните и источните Словени богослужбата ја вршат на своите современи јазици (Lasko, 5, 31).

Заради овие цивилизациjsки, историски и епохални придонеси, св. Кирил и св. Методиј се слават како словенски втемелувачи, апостоли, евангелисти, миротворци, творци на книжевниот старословенско-македонски јазик. Покрај тоа, тие се слават и како просветители, како од римокатоличката така и од православната црква. Во нивна чест подигнати се храмови и бројни цркви, научни и културни институции. Како што македонските синови Александар Македонски со својот меч и Аристотел Македонски со својот дух го освоиле античкиот свет, дванаесет векови подоцна нивните сонародници св. Кирил и Методиј со своите духовни дела го обогатиле христијанскиот свет и ги вовеле словенските народи во големите нации на современиот свет. Почитувајќи го придонесот кој им го дале на сите Словени и

на Европа воопшто, актуелниот папа Иван Павле II, и тој Словен, на 31 декември 1980 година, ги прогласил **св. Кирил и св. Методиј** созаштитници на Европа, заедно со св. Бенедикт. Следната 1981 година, на денот на смртта на св. Кирил (14 февруари), римскиот Папа на гробот на св. Кирил приредил голема еухаристичка молитва. Нивната заедничка слава се прославува на 24 мај (Lasko, 4, 29).

**ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА
ВО МАКЕДОНИЈА, ЦЕНТАР НА СЛОВЕНСКАТА
ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА**

**Воено-политичките превривања на Балканот
во втората половина на IX век**

Моравската мисија на Константин-Филозофот и Методија завршила успешно за Источното римско царство (ИРЦ). Дозволувајќи кај Западните Словени да се проповеда христијанството на словенски јазик, ИРЦ ја искористило можноста своето политичко влијание да го прошири на оддалечените земји. Покрај тоа, сузбивањето на влијанието на германскиот клер, обезбедило противтежа на франечко-бугарскиот воен сојуз. Во овие околности, црковната управа во Цариград, имајќи во свои раце проверена методологија и добри инструменти, во византиско-словенската литература и словенското писмо, минала на реализација на планот на христијанизацијата прво на Јужните, а потоа и на останатите Словени. Во остварувањето на оваа голема задача се испрчиле тешкотии, пред сè внатрешна криза на власта, а потоа и надворешните непријатели, Аралите и Бугарите.

Периодот на иконоборската криза во внатрешните превривања, следени од пресметките со исламскиот

Исток и романско-франечкиот Запад, значел пресвртница која дошла со државен удар во Цариград. По убиството на царот Михајло II (867), на престолот дошла македонската династија на чело со Василиј I (867-886), кој вовел нова политика.

На Цариградскиот собор, меѓу Западното и Источното римско царство, во 869/70, дошло до спогодба: јужните и источнословенските земји да бидат под византиска, а западнословенските под римска јурисдикција (Ostrogorski, 1959, стр.233, Obolensky, 1991, стр.115). Со ова дошло до црковно осамостојување на ИРЦ.

Во моментот на најголема заостреност во Цариград, на далматинските градови Будва, Котор, Дубровник, Задар и други, како и на крајбрежните словенски племиња им се заканувала опасност од Арапите од Сицилија, кои ги опседнувале цели 15 месеци. Со доаѓањето на силната византиска флота, во 867 година, било ослободено приморјето, па Византија го обновила суверенитетот на источниот брег на Јадранот. Словенските племиња на Србите и Хрватите ја признале врховната власт на ИРЦ, што довело до антагонизам со Рим.

Во центарот на Балканот, тематските управи не можеле да продрат подлабоко во континенталниот дел на Полуостровот од утврдувањето на Солун и уште некои приморски градови. Бугарската профранечка и прозападна власт, за време на кан Борис (852-889), покрај Подунавјето опфаќала и поголеми делови од северо-западна Македонија и станала силна балканска сила. Бројните македонски склавинии (кнежевства) Драговици, Велегезити, Сагудити и други, потпаднале под бугарска управа и новата државна организација. Половично христијанизирано, претежно словенско население, на старите територии на ИРЦ во Македонија се разликувало од Бугарите по вера, јазик и етногенеза. Македонците имале црковна епархија во Солун и

митрополии во Едеса (Воден), Костур (Касторија), Серес и други градови. Бугарите сèуште биле пагани, припаѓале на западнотурската јазична заедница, па не го разбирале словенскиот јазик на нивните поданици. По етногенезата, воделе потекло од Оногурите, па заради етничкото двојство се јавил голем антагонизам. За да го воспостави своето уредување на цврсти политички и културни основи, бугарската воена олигархија решила да го прими христијанството. Заради тоа канот Борис се обратил со молба до Рим. На овој потез ИРЦ брзо реагирало и со демонстрација на сила, ги принудил да ја прифатат диктираната спогодба. Според спогодбата (864), Борис се обврзал да ја напушти паганската вера и да го прими христијанството како државна религија од Цариградскиот патријарх. Со овој акт ИРЦ ја зацврстило својата црковна позиција на Балканот, а поставените услови му конвенирале на Борис, заради своите внатрешни и меѓународни интереси.

Во време на владеењето на царот Симеон (893-927) бугарските граници се прошириле на запад до Јадранското и Јонското Море, на исток до Црното Море, а на север и преку Дунав. Јужната граница кон Елада одела по линијата од висината на Крф, источно низ Епирското Загорје и планината Хасија, долж течението на р. Бистрица и северно до Берија (Бер) и Солун, на 22 км, па и понатаму кон Серес, Филипи, сè до Црното Море.

ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА СВ. КЛИМЕНТ И СВ. НАУМ

Прва прилика да се исполнат плановите на ИРЦ и Бугарите се укажала во 885/886 година со доаѓањето на прогонетите ученици на св. Кирил и св. Методиј од Моравија. Тоа биле Климент и Наум Охридски, Ангелариј и други.

За судбината на Климент и Наум зборуваат нивните житија. Тие биле примени добро од канот Борис и покрај отпорот на бугарската олигархија која била против Византија и Словените и негодувањата на грчките свештеници (Obolensky, 1991, стр.118).

По советувањето на водачот на групата Климент со Борис, Наум и кнезот Симеон останале во Плиска, која била седиште на канот во Источна Бугарија, додека Константин-Презвитер (Брегалнички) останал во Источна Македонија. Другите кирилometодиеви ученици на чело со Климент, биле упатени во нивниот роден крај кој сè уште бил под Бугарите. Како мисионери тие имале задача да ги покрстат останатите пагани, да држат литургија на словенски јазик, да ја развиваат писменоста, да ја преведуваат грчката духовна книжевност и да обучуваат нови мисионери за локално свештенство.

Климент во Македонија бил упатен во 886 година, со седиште на неговата работа во областа Девол, меѓу Охридското Езеро и Јадран. Според неговите житија (Кратко и Опширно), тој е роден некаде во Македонија и бил меѓу првите и најверни ученици на св. Кирил и св. Методиј. Во 893 година Климент бил поставен за епископ во Велика (Македонија), а на негово место во Охридската школа бил назначен Наум. Со овој чин, **Климент е првиот македонско-словенски епископ на ИРЦ**, но и прв словенски епископ воопшто. По 1037 година сите негови наследници биле Грци (Obolenski, 1991, стр.258).

Налик на своите учители во Моравија, Климент во Охрид организирал голема богословна и книжевна школа. Охридската школа на славомакедонски јазик ја посетувале околу 3 500 ученици и со своите разновидни активности, не само од областа на богословијата, таа станала **прв словенски универзитет**. Покрај тоа, охридските архиепископи главно се заслужни што во подоцнежните векови Македонија била водечки центар

на византиската цивилизација на Балканот и во Европа (Obolensky, 1991, стр.118, 261).

Кирилometодиевите ученици од Македонија и Бугарија со својата апостолска работа ја прошириле христијанската вера и словенското богослужење, писменоста и книжевноста во Србија, Влашко, Молдавија, Украина и Русија. Со ова е исполнето големото дело на Солунските браќа, како и на нивните следбеници. Покрај тоа, зачувана е словенската традиција, која во подоцнежните векови станала брана за спасување на словенското народно христијанство и ентитетот (Obolensky, 1991, стр.180). Во знак на благодарност за она што придонеле, сите седмомисленници се почитувани како светци, а нивната заедничка слава паѓа на 27 јули, на денот на смртта на св. Климент, 916 година.

Керамички релјеф, Виница, V, VI век

Островот Голем Град во Пристина

Манастирот Свети Архангел во Варош кај Прилеп

Светите Седмочисленици

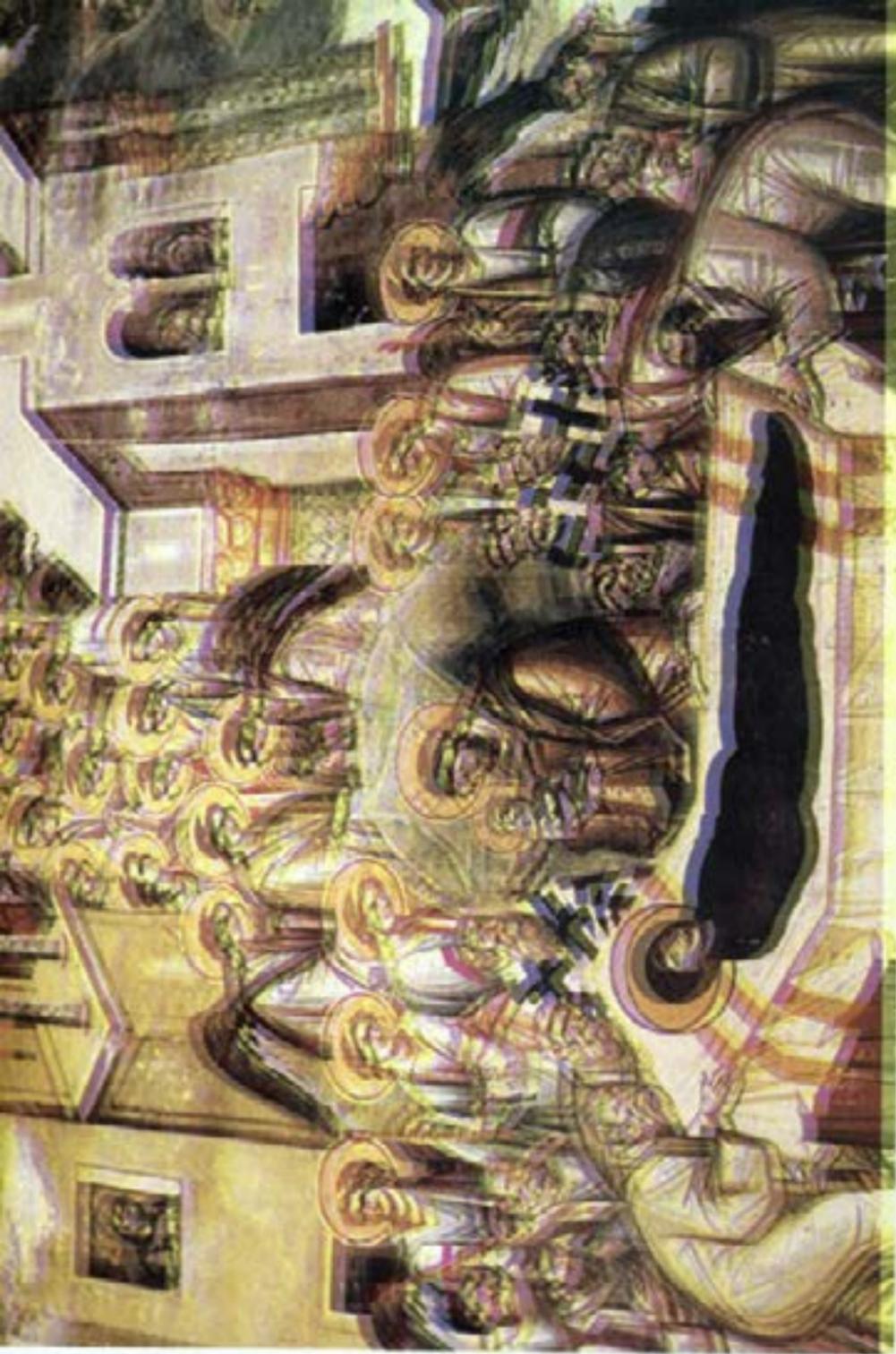
Македонска резба

ЕУАГЕЛІЄ СТО Ѡ І ѠАННА

ѠНАУА ВЪ КЪШЕСЛОКО · И СЛОКО ВЪ ШЕВЪ
КЪ ѠУ · И КЪШЕСЛОКО · И СЕКЪ И СКОНИ
КЪ КЪ ѠУ · И КЪ КЪТЪ ДЪ ВЪ ШИЖ · И КЪ ЗИЕРЪ
И ПУТЪ ЖЕ И КЪ И · І ЖЕ КЪ КЪТЪ ДЪ ЖИ
КОТЪ КЪ · И ЖИ КОТЪ КЪ СЪ КЪТЪ ТЛО
КЪ І КО ДЪ · И СЪ КЪ КЪТЪ ДЪ СЪ
КЪ ПЪТЪ СЪ · И ТЪ ДЪ СЪ СЪ КЪ АТЪ
ВЪ ТЪ КЪ И СЪ СЪ КЪ СЪ · И КЪ СЪ СЪ СЪ
А И ТЪ СЪ И СЪ СЪ КЪ СЪ КЪ ТЪ СЪ КЪ СЪ
ДЪ ТЪ СЪ ТЪ КЪ СЪ ТЪ СЪ КЪ ТЪ ДЪ КЪ СЪ
КЪ РЪ А И ДЪ АТЪ · И ДЪ · И ДЪ И СЪ КЪ
ТЪ СЪ СЪ ТЪ · И ДЪ ДЪ КЪ СЪ ДЪ ТЪ СЪ СЪ
СЪ ТЪ СЪ КЪ ТЪ · ВЪ СЪ КЪ ТЪ И СЪ ТЪ
СЪ И И И ЖЕ ПЪ СЪ ВЪ ША СЪ ТЪ КЪ СЪ ТЪ О
ТЪ І СЪ А РЪ А ДЪ · И А ТЪ О ВЪ ДЪ И РЪ ТЪ ВЪ ДЪ И

Ангелот во црквата Св. Ѓорѓи во Преспа

Последният на Света Богородица, манастир Св. Климонт, Охридски

VII ДЕЛ

МАКЕДОНСКАТА ДУХОВНА
ГАЛАКСИЈА

МАКЕДОНИЈА ВО ФЕУДАЛИЗАМОТ

Од историските и археолошки податоци за раниот и развиениот феудализам не може да се утврди дека при преселбата на Словените на Балканот имало геноцид меѓу македонските староседелци, потомците на Филип и Александар Македонски. Со тек на времето Словените ги создале своите склавинии, ја прифатиле византиската власт и христијанската религија. Тие започнале и со создавање на свои посебни култура и книжевност. И покрај тоа што во периодот на развиениот феудализам дошло до врв на византиската моќ, општествено-политичките кризи ѝ биле постојан следбеник на Источното римско царство (ИРЦ). Карактеристични се отпорите и социјално-религиозното движење на богомилите и исихастите, борбата против византиската власт, создавањето на Самоиловото царство, упадите на Норманите, Бугарите, Крстоносците, Србите и Турците.

БОГОМИЛСКОТО ДВИЖЕЊЕ

Со заземањето поголеми делови на Македонија од Турано-Бугарите, поради наметнувањето на нови феудални односи од страна на окупаторските кнезови, губењето на општествените и човечките права на патријархалното, осиромашување и др., посебно за време на царот Петар (927-969), дошло до политичко, демократско, родовско и племенско уредување, социјално и

економско незадоволство во Македонија, како против новата држава, така и против бугарската црква. Незадоволството се развило во вид отпор и движење, а од страна на окупаторите и нивната црква окарактеризирано како нов и опасен религиски ерес, кој бил непомирлив со официјалната црква. Движењето е наречено богомилство („пријатели на Бога“), по основачот на оваа секта, попот Богомил. Според легендата, тој потекнува од с. Богомила, кај планината Бабуна која се наоѓа меѓу Велес и Прилеп во Македонија, па оттаму следбениците добиле уште едно име, „бабуни“ (Историја на македонскиот народ, 1989).

Во поново време за Богомилите постои опширна литература, каде се истакнуваат Драговитите како епицентар на ова движење (Niel, 1990). Имено, Драговитите се јужнословенско племе во Македонија, кое покрај племето на Језеритите, го населувале делот на Македонија западно од Солун до Орестида (Костур).

Во своите теоретски поставки, богомилите тргнувале од учењата на христијанските секти на Исток, масалианци и павликјанци, ученици на старото манихејство за борба против сите облици на надворешниот црковен култ, посебно иконите и иконоборството. Богомилите проповедале дека постојат две спротивни, дуалистички начела, добро и зло, Бог и сатана, кои владеат со светот. Нешто слично како и во таоистичкото учење YIN-YANG. Овие спротивни сили владеат со вселената и нивната меѓусебна борба го условува човечкиот живот и сè што се случува во светот. Следбениците на ова учење тежнеле за чисто духовна вера и строг, аскетски начин на животот. Биле против култот на црквата, нејзините обреди (вино и леб) и црковна организација како експлоататорска. Движењето на богомилите биле социјален одраз на протестот против окупаторот, моќните и богатите.

И покрај репресалиите на црквата и државната власт, богомилството како лавина се проширило од Македонија во Бугарија и Византија, во Рашка – Србија, во Босна и Хрватска. Од Балканот преминало на Апенинското Полуострво, зафаќајќи ја Западна Европа. Преку Верона, Милано, Тоскана и Ломбардија, во 1017 година богомилството се проширило на југ на Франција сè до Атланскиот Океан, со главно седиште во Тулон (1022) под името Катари (чисти). Преку Швајцарија и Ремс, Катарите доспеале до Германија и градовите Келн (1145) и Бон.

Во Македонија богомилството било масовно и покрај суровите постапки на Византија, а останало неискоренето сè до крајот на XII.

ДВИЖЕЊЕТО НА ИСИХАСТИТЕ

Во подоцнежниот среден век, т.е. околу XIII век, продолжило опаѓањето и пропаста на Источното римско царство (ИРЦ). Заради граѓанските војни Византија била зафатена не само во политичка туку и во тешка социјална криза, помешани со огорчениот верски спор предизвикан од мистичното движење на исихастите, односно исихизам или мирување (тиховање). Граѓанските војни, кои ја разурнале и осакатиле Византија, овозможиле создавање на Душановата голема сила.

Исихастите биле калуѓери кои во тишина (исихија-молчење) и во потполна повлеченост, медитирајќи и со посебни вежби за дишење, воделе строг пустински живот. Во XIV век исихазмот добил карактер на мистично-аскетско, филозофско-религиско движење во центарот во Света Гора, која била епицентар на источното монаштво. Нивното верување било во вечната видливост на вонземската Божја светлост, која им се прикажала на

Исусовите апостоли во планината Табор при Преображењето, а со цел духовно насочување и спознавање на Бога (Острогорски, 1969, стр.477).

Водечки исихастички богослов бил св. Григорије Палама (1296-1359), солунски архиепископ. Учењето на Палама се темели на светлоста која претставува „енергија“ или „делување“ на Бога во соединувањето на човекот со Божествената природа. Ова учење на мистичната богословија, со внатрешната молитва на исихастите, било прогласено за православно и било официјално прифатено од Цариградската патријаршија, во 1351 година и во сите источноевропски земји (Србија, Бугарија Унгарија, Романија и Русија) (Obolenski, 1991, стр.363). По смртта (1357/58) Палама бил прогласен за светец.

Најважни седишта на јужнословенското монаштво, покрај Света Гора, биле манастирите во Северна и Западна Македонија, каде се развила испосничката и киновијската традиција на испосниците, пустениците и чудотворните исцелители: Прохор Пчински, Јоаким Осоговски, Гаврило Лесновски, Јован Рилски и други. Меѓу исихастите се развила меѓународна солидарност и преведувачка активност на словенските јазици и започнало едно ново книжево движење. Зачетник на тоа движење бил трновечкиот патријарх Евтимије (1375-1393), претставник на третата генерација на словенската исихаистичка школа. Така на основа на исихазмот биле воведени јазични книжевни реформи во старословенската традиција на Кирил и Методиј. Прифаќајќи го исихазмот, Византија зазела конзервативен став кон Римската црква и западната култура, користејќи ја словенската книжевна традиција за ширење на византиската цивилизација. Оваа постапка била против идеологијата обликувана со Кирилومتодијевските идеи за етничко самоопределување (Obolenski, 1991, стр. 406).

СВЕТА ГОРА АТОНСКА

Во светот на православието, заради своето културно и духовно наследство, еден мал дел од Македонија, Света Гора Атонска има посебно значење за историјата на Македонија.

Полуостровот Халкидик, некогаш населено со Пелашки, а подоцна Тракиски племиња, било присоединето кон античка Македонија од страна на Филип II, во 348 година п.н.е. и оттогаш станало неразделен дел од Македонија. Жителите се нарекувале себеси Македонци и останале приврзеници и низ целата подоцнешна историја.

По должината на разгранетото крајбрежје постојат три полуострови: Акте (Ακτη-Athos), Ситонија (Σιθωνία) и Палена (Παλλήνη-Касандра). Од овие полуострови, Акте (брег), односно Athos или Света Гора, е позната во планетарни размери. Најпрво, овој полуостров во антиката бил познат по персиските походи, кога Мардониевата флота, во 492 година п.н.е. доживеала пропаст при обидот да го отплови Атонскиот рт. Десет години подоцна Ксеркс, за да ја избегне истата судбина, прокопал канал преку најтесниот дел, т.е. Превлака, на почетокот на полуостровот.

Во римскиот ранохристијански период, Халкидик со Солун ѝ припаднал на Втората македонска област. Во IV век Атос се нашол во рамките на Источното римско царство (ИРЦ), кога на цело ова подрачје преовладало христијанството.

Со доаѓањето на Словените на овие простори на Македонија, источно од Солун живеело племето Ринхинити. Нивната христијанизација почнала во периодот на св. Кирил и Методиј, браќата од Солун, на македонски јазик. Нивниот ученик св.Климент, дел од монашкиот живот го минал во Света Гора, во VIII век (Hristou, 1994, 194). Тој имал мало место (станица) во Света Гора, на

местото каде подоцна се развил манастирот Ивирон. Откако начелото на монаштвото првпат било остварено во 843 година, св. Климент е еден меѓу првите испосници и монаси на Св. Гора. Покрај него во оваа група од VIII век спаѓаат Петар Атонски и Јефтимие Нови. Иначе испосничкото движење во христијанската црква се јавило во III век во Палестина и Египет. Вистински водач на пустината бил св. Антоније Велики (251-356), кој живеел повеќе од 70 години како пустиник. Крајна цел на монашкиот живот била средбата и дијалогот со Бога. Од Исток, монашкото движење се ширело кон ИРЦ, при што не ја заобиколило ни Св. Гора. Според легендата, Богородица ја посетила Св. Гора и го добила на дар својот Син Исус Христос. Оттогаш Св. Гора е сè уште посветена на Пресвета Богородица (Hristu, 1994, 196).

На многу слабо населениот Атос, со време монаштвото постепено се ширело сè додека не стекнало своја територија и организација во 940 година, со центар во Кареја. Тука била основана и првата лавра (првобитно ќелии, подоцна манастири), Голема и Средишна Лавра, во 963 година, од страна на монахот Анастасије Светогорец и царот Никифор Фок, како прв општожителен манастир. Уставот на Св. Гора, т.н. Типик, напишан на јаречка кожа, па затоа е наречен Трагос (јарец), бил донесен во 972 година со активно учество на царот Јован I Цимискиј (969-976), со што биле озаконети напишаните правила. Со тоа Св. Гора е призната како независна монашка држава во рамките на Византија.

Во текот на X век монашките населби се развиле ширум полуостровот. Во тој и во следниот XI век се создале околу 20 самостојни манастири (Свети Павле, Голема Лавра, Ватопек, Ивирон, Хиландер, Ксиропотам, Зограф и други), дваесет скитови, стотина ќелии и пустински испосници и многу други градби, што претставува најбогато наследство на мал географски простор на

Македонија. Се смета дека манастирот „Зограф“ бил основан од браќата од Охрид, Мојсеј, Арон и Јован, во 912 година, и бил жариште на словенската култура. Бројот на монасите со време се зголемувал, така што во XII век имало 7 000 калуѓери. За време на Крстоносните војни и гусарските пустошења Св. Гора доживеала големи разурнувања, за во XIV век да се вивне до невидени духовни и уметнички височини. Во овој период биле основани нови манастири како што се Симонопетра, Пантократор и други.

Како еден од битните видови изразување на православната теолошка мисла е богословското и испосничко движење под името „исихазам“, кое било воспоставено, развиено и на Св. Гора. Како што веќе изнесовме, во ова предничел монахот Григорије Палама, кој воспоставил исихастички принципи на највисоко филозофско и теолошко ниво, со што го обликувал „богословскиот исихазам“. Неговите принципи во 1340 година биле преточени во Светогорски закон. На црковните собори во Цариград, 1341 и 1351 година, исихазмот надвладаше и оттогаш се прифатил како официјално учење на православната црква, што претставува придонес на Светогорците. Со овие активности нивниот углед и влијание во православнието станале значајни, за што сведочи фактот што во текот на цело едно столетие Светогорските монаси биле постојано избирани за патријарси на Цариград.

За тоа време Св. Гора станала центар на ширењето не само на исихазмот, туку и за повисоко образование во православниот свет, пред сè во Македонија, потоа Србија, Бугарија, Романија, Украина, Русија, Грузија и Ерменија. Овде се стекнувале просветителски знаења, се вршеле преводи на црковнословенскиот, т.е. старомакедонски јазик, биле создавани литературни дела и друго. Водечки православни личности од тој период, како што биле српските св. Сава и патријархот Јоаникије,

бугарските патријарси Теодосије и Јефтимије, киевски и московски митрополити и други, престојувале или биле тесно поврзани со Св. Гора.

Во периодот на турското владеење, и покрај тешкотиите и сиромаштијата, Св. Гора ја ширела надежда во препородот на националната самодоверба и свест за православната припадност. Покрај тоа, таа дала и голем придонес како на уметничко, така и на интернационално поле. Меѓу националните апостоли полни со жар биле Пајсије Хилендарски, Пајсије Величковски, големи подвижни реформатори, Максим Триволис – Грк кој работел на будењето на Русите и многу други (Hristu, 1994, 208). Од македонските монаси треба уште да се издвојат, прво, светски познатиот словенски композитор Јован Кукузел, двајца монаси од Костур, Дионис и Јаков, потоа Нектарије, Акакиј, Никодим и многу други (Наумов, 1987, стр.165).

САМОИЛОВОТО ЦАРСТВО

Јужните Словени во македонските територии на Источното римско царство (ИРЦ), секогаш тежнеле да стекнат независност и самостојност. Со слабеењето на византиската власт на Балканот, во Македонија, во 967 година дошло до востание против византиската и бугарската доминација. Востанието избило под водство на синовите на војводата придружник Никола, со ерменско потекло. Востанието зело големи размери на чело со Самоил, кој создал големо царство, чие јадро го сочинувале Склавините во Македонија. Во создавањето на Самоиловото царство учествувале претежно славофони Македонци, потоа македонските староседелци, влахофоните Македонци, Евреите, Бугарите, Ерменците и други. Службен јазик во Самоиловото царство бил

словенскиот (македонскиот), додека јазик на дипломатијата, јазикот на ИРЦ. Ова го потврдуваат и натписите на надгробната плоча на Самоиловите родители од 993 година, која е најдена во црквата св. Герман, во близина на Преспанското Езеро, во 1898 година (Ist. maked. pag., 1969, стр. 137) и натписот на столбот на црквата св. Архангел во Прилеп, од 996 г. (Ist. maked. pag., 1969, стр. 137). Со своите воени, политички и дипломатски активности Самоил го создал Сојузот на среднобалканските Словени. Неговите победи имале меѓународен карактер и довеле до приближување на Самоил со Рим и до негово прогласување за цар. Папата Инокентие III (1198-1216), во едно писмо изнесува дека Самоил ја примил царската круна и патријархиското достоинство од римскиот папа (Димевски, 1989, стр. 82). На малото острово на Преспа, била изградена Македонската патријаршија св. Ахилија.

По битката на Беласица, 1014 година и смртта на Самоил, дошло до распаѓање и крај на македонското царство, во 1018 година, т.е. 42 години по востанието. Војната завршила со свечено влегување на византискиот цар од македонската династија на Василиј II во Охрид, каде на капијата на Самоиловата престолнина, од царицата и преживеаните членови на царската кука примил изјава на покорност. Така повторно била воспоставена власта на ИРЦ во Македонија.

Меѓутоа, покрај сè, уште во 1040/41 година, со центар во Западна Македонија, дошло до првото антифеудално востание под водство на Петар Делџан, кое ги опфакало просторите од Солун до Белград, Грција, Епир, сè до Драч. По востанието во Тесалија, во 1066 година, во Македонија повторно избива востание на Словените во 1072/93 година, под водство на Војтех. Сите обиди за обновување на Самоиловото царство не успеале. ИРЦ, во 1018 година, Охридската патријаршија ја претворило во автокефална архиепископија, која била

директно потчинета на царот, а не на Патријаршијата во Цариград. На Охридската архиепископија ѝ припаѓале сите епископии на територијата на некогашното Самоилово царство, од Лариса до Белград и од Драма до Драч, со вкупно 23 епархии. Кога во 1037 година умрел охридскиот архиепископ Словенот Јован, за негов наследник бил поставен Гркот Лав од Света Софија во Цариград, со цел елинизација на словенските области (Ostrogorski, 1969, стр.308). Три царски хрисовули (повелби со златен печат) ја гарантирале самостојноста. Во подоцнежните векови, фундаментална улога во формирањето на колективната етничка свест кај словенските Македонци имало создавањето на Самоиловата држава, христијанизацијата, обновувањето на автокефалноста на Охридската архиепископија, обликувањето на словенската азбука и книжевноста на тлото на Македонија. По 750 година Турците, во 1767, незаконски ја укинале Охридската архиепископија.

МАКЕДОНСКО ЦАРСТВО

(976-1018)

Самоил (976-1014)

Гаврило Радомир (1014-1015)

Јован Владислав (1015-1018)

Петар Делџан (1040) – цар на Белград

(водач на востанието на Јужните Словени)

ЦАРЕВИ ВО СОЛУН

Теодор (1224-1230)

Михајло (1230-1238)

Јован (1238-1244)

Димитрие (1244-1246)

СРПСКАТА ВЛАСТ ВО МАКЕДОНИЈА

По победата над Самоиловото царство и задушувањето на подоцнешните бунтови во Македонија, Источното римско царство (ИРЦ) ја обновило својата власт и речиси два века немало поголеми немири. Меѓутоа, со создавањето на латинските државички во Византија, доаѓа до меѓусебни борби, како и до борби меѓу соседните држави за превласт во Македонија. Повторната бугарска окупација на дел на Македонија, за време на Второто бугарско царство, од околу 23 години, ја заменува продорот на Српската држава. Кралот Милутин (1282-1321), го зазема северниот дел на Македонија во 1282 година, на линијата Дебар – Велес – Штип. Неговото дело го продолжува Душан Стефан (1331-1355), кој во 1343 година ја зацврстил Српската држава во близината на Солун, заземајќи поголем дел од Епир и Тесалија и се промовирал како цар на сите Срби и Грци. Неговото крунисување е изведено во околината на Скопје, во 1346 година, од страна на тогаш промовираниот скопски патријарх Јонакија, бугарски патријарх од Трново, охридски архиепископ и претставник на Света Гора. Чинот на издигнувањето на Српската патријаршија, е анатемисан во 1350 година, од страна на Цариградската патријаршија, а во 1365 Српската патријаршија е укината, по 20-годишно битисување од страна на српскиот деспот Угљеша.

По смртта на царот Душан, дошло до распаѓање на неговото царство и до создавање независни државички и посеи, кои на тлото на Македонија потпаднале под турско-османлиска окупација, во 1371 година. Така, по 89 годишно владеење на српската држава со некои области во Македонија, не дошло до србизација ниту на словенските Македонци, ниту на староседелците, а ниту до геноцид на населението.

СОЛУНСКО - ЛАТИНСКОТО КРАЛСТВО

По Крсташките војни, во периодот на латинското владеење, Византиското царство во 1204 година било поделено на четири дела: Латинско царство во Цариград, Никејско царство, Солунско царство (1204-1224) и Епирско деспотство. Солунското кралство го опфаќало Ахејското кнежевство, Атинското војводство и Солунското царство. Наместо централизирана власт која била во Источното римско царство (ИРЦ), латинското владеење создало феудална државна структура од западен тип, со свои многустепени вазални односи. Таа довела до повремени полети и јакнења на царството, но и до длабока криза, со обиди за регенерација на граѓанските војни, со знаци на опаѓање, со османлиски освојувања, потполно пропаѓање на ИРЦ и падот на Цариград во 1453 година.

ОБАНКУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ СЛОВЕНИ

Со преселбата на Словените во VI век, на просторите на Источното римско царство (ИРЦ) на Балканот, во Македонија, меѓу мигрантите, византиската власт и македонските староседелци доаѓа до судири, до поместување на населението, до кризи и длабоки етничко-социјални промени. Во текот на заедничкото живеење следеле и симбиози и асимилации, славизација и македонизација со заедничка христијанизација под иста црковна хиерархија. Сето ова довело до нивно поистоветување под едно те исто име, под називот Македонци.

Кога дошло до овие промени? Според Ивиќ (1990, стр.191), во историјата е позната линијата сточари-воини-господари.

Во почетната фаза, Славомакедонците како подвижно навкопано во земјата население, се занимавало

со полуномадски начин на живеење, претежно со сточарење. Одејки пеш, летно време го минувале животот по висинските предели, а зимното време во низините. Со овој начин на живеење и во тешки услови на планинското живеење, Славوماкедонците ги развиле воените навики и способности, како и военото стопанство, како единствен начин за преживување. Како планинци, тие стекнале надмоќ над соседите, староседелците, кои живееле во рамницата. Така доаѓало до развој не само на воинствениот дух, туку и до етничка експанзија, од неплодниот роден крај да се премине во плодните краеве.

Спротивна била судбината на затекнатото романизирано македонско население, кое за време на словенската наезда на Балканот, во VI и VII век, било принудено да преживее во планините на Македонија (Пелистер, Вич, Пинда, Грамос, Хасиа, Крушево итн.), Тесалија, Епир и Албанија. Власите (влахофони Македонци), кои се консолидирале веќе во X век, сè уште ги чувале своите романски корени.

Словените во Македонија, во подоцнежните фази од историјата, а пред сè во IX век па сè до османлиската окупација, ги потчиниле, а потоа ги асимилирале многуте славни потомци на Александар Македонски. Тие ги присвоиле нивната култура, религија и обичаи, се поистоветиле со нив. Со својот словенски ентитет го прифатиле и староседелскиот како сопствен, нивната етнонимија (македонски етнос) и нивната хоронимија (Македонија). Така во етнолошкиот супстрат на Славوماкедонците постојат следните слоеви: антички, односно праисториски Македонци на крајот Македон, Александрови Македонци и Славوماкедонци.

МАКЕДОНСКИОТ СЛОВЕНСКИ ЈАЗИК

Јазикот на македонските Словени припаѓа на индоевропската салеџ група на општиот словенски јазик. Овој заеднички словенски јазик, или прасловенски, постоел додека Словените биле во заедничката прататковина. По движењето и притисокот на Готите во II и III век и наездата на Хуните и Аварите од Исток, во IV-VI век, почнува преселбата на Словените и истовремено нивно дијалектно и еволутивно оддалечување.

Според многу истражувања се смета дека денес има 12 словенски јазици (дијалекти) и две писма: кирилица и латиница (Martine, 1987, Cont, 1989) кои заземале широко подрачје во светот. Овие јазици се делат на три групи: источни, западни и јужни словенски јазици.

Македонскиот словенски јазик се вбројува во групата на јужнословенски јазици, кои се зборуваат на Балканскиот Полуостров. Групата ја сочинуваат српскохрватскиот, бугарскиот, словенечкиот и македонскиот јазик и спаѓа во јазичната заедница на балканскиот јазичен сојуз (Usikova, 1988).

На основа на лингвистичката географија и споредбеното историско проучување на јужнословенските јазици и нивниот однос кон другите словенски јазици, Ивиќ (1991, стр. 183) истакнува дека на денешната поврзаност на овој терен претходела долга фаза на остра поделеност во дамнешната епоха. Линијата на разграничување кај Јужните Словени настанала на местото каде Дунав го сече планинскиот венец на Карпатите, па сѐ до Осоговскиот масив, под прав агол.

Заедничкиот општословенски јазик не е потврден во пишан документ, иако го зафатил и историскиот период. Единствено на тлото на Македонија во Солун, во IX век, македонскиот старословенски јазик бил доволен

за превод на Светите книги од Александровиот коине јазик. Со тоа тој е познат како **црковнословенски** или **староцрковнословенски јазик**, со кој се обележува најстариот период на словенскиот црковен јазик, односно **старомакедонскиот**, бидејќи Македонија е лулка на овој јазик.

Постојат големи полемики околу старословенскиот јазик и етничкото потекло на првиот словенски книжевен јазик. Најголемите слависти од крајот на XIX век и најголемиот познавач на старословенскиот јазик на сите времиња, Ватрослав Јагич (1838-1923), професор на универзитетот во Виена, го утврдил **автохтоното македонско потекло** на првиот словенски книжевен јазик.

Науката која се занимава со јазикот е глосологија-та или лингвистиката и таа спаѓа во хуманистичките науки. Со изучување на словенските јазици се занимава словенската филологија или славистиката.

Првобитниот облик на јазикот на Кирил и Методиј е еден од македонските дијалекти на просторите од Солун, на запад кон Костур и на исток до Цариград (Горѓиќ, 1987). Изучувајќи ги дијалектите од балканистички аспект, костурскиот словенски говор и **костурскиот ареал** е означен како еден од ретките иновациони центри на Балканот, со балканолошки дијалектички континуитет и со карактеристична способност со мал број службени елементи да се изразат голем број различни стари и нови значења (Šklifov, 1973, Cyhun, 1981, Usikova, 1988).

Така македонските Словени, како и другите православни Словени, од самите почетоци на своето описување биле во положба да го разбираат својот црковнословенски јазик, кој подоцна го обнародиле. Меѓутоа, нивниот јазик заради трагичните историски причини, ќе биде кодифициран во втората половина на XX век.

МАКЕДОНСКОТО СЛОВЕНСКО ПИСМО – ОСНОВА НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ

За палеописмото на Прасловените и за нивната автохтоност, засега има многу малку податоци. Во преткирилометодиевската епоха на словенската писменост, се употребувале симболи во вид на црти и реси, нешто налик на критското линеарно писмо А, од XVIII век п.н.е., врежано на дабова штица (Мирољубов, 1952).

Нешто слично во праисторијата користеле подунавските племиња на Панонија, под името „азбука на дрво“ (Grevs, 132, 5), како и онаа во Македонија.

Словените во Македонија, како напредна словенска заедница, во меѓусебните писмени односи, како и во комуникацијата со нивните староседелци и со управата на ИРЦ, долго, речиси два века, го користеле за свој јазик латинското или алфабетското феникиско писмо, сè до востановувањето, најпрво на елементарното (минускулно) писмо глаголицата, а потоа адаптираната азбука мајас (куле) која е наречена кирилица.

Не навлегувајќи во глосолошки расправи, првото словенско писмо се состои од постојаниот број од 36 самостојни букви и тие се речиси заеднички во најстарите споменици на словенската лингвистичка култура.

Како што Јоните во Мала Азија фонетски го прилагодиле феникиското слоговно алфабетско писмо од 22 знака, додавајќи одреден број вокали, со што била создадена „грчка“ азбука од 24 букви, Кирил користејќи ја оваа структура адекватно, создал словенска азбука додавајќи нови 12 фонетски елементи. Заради обележување на чисто словенската фонетска карактеристика, тој го одредил не само нивниот број туку и облик и точно одреденото место на буквите во азбуката.

Новата словенска азбука во облик на глаголица, првпат е употребена од св. Браќа во преведувањето на

Новиот Завет и евангелието на старословенски јазик, во околу 863 година, односно пред нивната голема мисија во Голема Моравија. По смртта на св. Методиј, во 885 година, кирилицата како поразвиен облик добила доминантна улога, со придонес на нивните ученици Климент и Наум, како и големиот број словенски трудољубци на Балканот, Централна и Источна Европа. Кирилицата станала официјално писмо на Самоиловиот двор, на дворот на бугарскиот цар Симеон, на дворот на српските владетели Немањиќи, Кулибан, Киевскиот двор итн.

Во текот и по заминувањето од културно-просветната заедница, со голем број генерации просветители, св. Климент, св. Наум, Црноризец Храбар и други, Охрид станал жариште на византиското православие, покрај Цариград, Солун и Света Гора. Овој град го доживеал златниот период зголемувајќи го своето духовно влијание не само на словенското православие, туку станал и носител на сите културно-просветни движења, со што станал славен и надвор од границите на Македонија и Балканот. Во литературна област, покрај преводите на богослужните книги и агиографските дела, во Македонија се создава богата средновековна книжевност, како што се „Панонските легенди“ и друго.

Што се однесува до уметноста, таа била верска, црковна и почивала на традициите на христијанската уметност, како во поглед на архитектурата и животописот, така и во декорацијата. Нејзините почетоци главно водат од св. Климент, кога се создадени вредни уметнички дела, како што е црквата св. Пантелејмон (893) на Плаошник во Охрид (обновена во 2002 година), која била не само религиозен туку и просветен центар, прв словенски универзитет за богословија, со 3 500 посетители. Потоа, охридската катедрална црква св. Софија, манастирот св. Наум и други. Фреските во ѕидното сликарство, по мислење на многу стручњаци, по својот

стил се најсловенски во целиот развој на ликовната уметност во Македонија.

На македонската средновековна уметност ѝ припаѓа исто така и црковната музика и уметничкото црковно занаетчиство. Еден од најзначајните теоретичари и композитори во византиската уметност на тој период, е музикологот од Западна Македонија, Јован Кукезел. Покрај теологот Јован Дамаскин, него го вбројуваат во еден од креаторите кој ја обогатил музичката теорија и пракса на византиската музика.

Резимирајќи го овој дел, може да се истакне дека значењето на македонскиот словенски јазик и писмо во општата култура на Словените и светот, е многу големо. Богато развиената византиска и римска култура и цивилизација се пренеле во словенски дух меѓу Словените. Со преведувањето на книжевните византиски дела и со создавањето нови словенски списи, се удрени темелите не само на македонската туку и на општата старословенска книжевност, уметност и наука.

Воведувањето на еден нов јазик и писмо во црковните литургиски потреби, наместо дотогашниот „грчки“, т.е. древно македонски – Александров коине и латинскиот, претставува револуционерен настан. Оваа далекувидост овозможила христијанизацијата на милионската словенска популација на Централна, Јужна и Источна Европа и воведување на овие народи во современите текови на европската христијанска црква, култура, трговија, наука, уметност, меѓукомуникативноста и др., со што станале составен дел од нивната историја и цивилизација.

Кирилицата и денес е национално писмо на Македонците, Србите, Бугарите, Русите и др. Сите овие достигнувања на македонскиот креативен дух претставуваат уште еден прилог и придонес на Македонија во светската цивилизација.

ΔΟΔΑΤΟΚ

ЕПИЛОГ

Археолошките истражувања на Балканот воспоставиле постоење на богата материјална култура на неолитските заедници, чие потекло навлегува длабоко во праисторијата. До развојот на неолитската економија и размножувањето на населението дошло најпрво во Месопотамија и Египет, со повлекување на последниот леден период, околу десет милениуми п.н.е. Во потрага по подобар живот, дошло до миграција на населението во различни правци. Многу сродни заедници преку Дунав, Мала Азија и Егејскиот басен, го населиле Балканот, а преку долините на Вардар, Морава и Дунав стале до Европа.

Во Егејскиот басен создадена е една нова цивилизација, поинаква отколку на Блискиот Исток, која претставува основа на европската цивилизација. Тоа се културите на Средното Подунавје во мезолитот, посебно Лепенскиот Вир, потоа Миноја на Крит, Кикладските острови, Неа Никомидеја кај Солун (7 000 години п.н.е.), Сескло (5 000 години п.н.е.) и Димини (3 000 години п.н.е.), во Тесалија, Арменохора, Дупјак, Нестрам, Корешта, Горенци во Западна Македонија вдолж реката Бистрица итн. Следат културните остатоци по должината на реките Вардар, Црна, Брегалница (Породин, Анза, Вршник, Зелениково и слично, чија старост достигнува до 6000 години п.н.е. Овие култури во историјата се означени под единственото име „егејска култура“ или „палеобалканска култура“.

Носители на таа култура се народите со протоиндоевропско потекло, кои на овие простори станале познати од околу 6 500 години п.н.е., датум кој ја претставува неолитската хронологија за Балканот. Во зависност од географските и климатските услови, разни сродни племиња од овој регион ја развиле неолитската економија, која заради нивните талкања се состоела од лов, риболов, собирање храна и сточарство. Потоа, бидејќи ја изгубиле слободата на движење, биле принудени да се населат во плодни области покрај реки во Панонија, Македонија, Тракија, Тесалија, на Пелопонез итн.

Мирољубивото население постепено најпрво ги развило рударството и сточарството, а потоа извесен број занаети, како што се кожарство, шумарство, ангиопластика, изработка на текстил, бродарство и слично. Човечките заедници создавале села и градови и ја развивале меѓусебната комуникација во трговијата.

Јазикот на комуникацијата на овие племенски заедници бил еден единствен во целиот Егејски басен, преку Мала Азија до Кавказ (Tomson, 1954, стр.188). Нивното писмо било линеарно, откриено на Крит. Према Херодот, (V,58), фонетскиот алфабетски систем на Балканот дошол од Феникија, околу 1313 година п.н.е., додека спрема митологијата, азбуката во Македонија ја создал Орфеј. Новото алфабетско писмо во фонетски облик, усовршено е во Јонија во Мала Азија, во IX век п.н.е., од страна на Јоните кои не биле Елини. Други сметаат дека тоа е македонското „дупјак“ или „винченско писмо“.

Првите заедници на Балканот историографите ги означиле: на север Бореи, во Тесалија-Еоли, Минијци, Лапити, Тирои и Пелазги (сложен збор: пелас – најблизок роднина и ген – да дојде на свет, да се роди, т.е. роднини, домородци), на Крит Минои, на островите Лелеги, во Мала Азија Карими, Лиѓани, Дардани, Јони, Ливии итн.

Ако се земе како ориентација географската ширина, тогаш татковината на Пелазгите на Балканот е

јужно од географската ширина од 40° – 36° , т.е. на линијата: Олимп, Хасиа, Пинд, вклучувајќи го и Пелопонез, именувана како Пелазгија (од зборот геа-земја), (Херодот, II, 56), а жителите како Пелазги. Северно од оваа зона, просторот помеѓу 40 – 41 е именуван како Македонија, додека северните делови како Пелагонија, Поенија и Тракија. Северно била Бореја, а уште понатаму Хипербореја.

Во јужниот сектор во Пелазгија биле племињата: Треспрочани (theos-бог и протос-живот, т.е. првобожци), Пераби (rega-преку и vios-живот, т.е. пречани), Магнети, Миниџи, Лалиди и Тирои во Тесалија (подоцна познати како Тесалии), Акарнани и Лелеги, Дриопи, Локри, Беоти и Атичани, во централниот дел на копното. На полуостровот Апис (подоцна Пелопонез) живееле Аркади, Егијалаџи, Лелеги, Кавконци, Јоњани. На егејските острови биле Пелазгите како Лименеи, Лезбиџи, Самљани, Хиџи итн., потоа Кари и Лелеги итн., кои живееле на јонските острови.

Во средниот сектор во Македонија исто така живееле многубројни племиња како што се: Кисии (Бршлени), Крестонци (Ветропири), Халкѓани (од земјата на бакарот), Македонци (Горштаци, чесни, грижливи, вредни), Броми (Зобјани), Алмопи (Солари), Ботијаи (Сточари), Сели (Блескави, сјајни), Пиери (Светогорци), Еордаи (Славеници), Елимеџи (Криворечани), Линкести (Рисани), Орести (Планинџи), Дасарети (Шумадинџи или Ормани), Енхелеџи (Јагулари), Беоти (Говедари), Мигдонци (Мелези) итн.

Во северниот сектор најзначајните племиња се Пелагонците (pelas-роднина, рамница, морска ширина и gonia-агол, или gonimos-плоден, т.е. плодна рамница односно Доленици): Дериопи (derris, deros-кожа и опоикаде, т.е. Кожари), Амфаксита (Дрводелџи), Парорбели (подоцна Пиринџи), Бисалти (Колебливџи), Одоманти

(Гатачи), Синти (Разбојници), Пеонци (Бесмртни-вечни), со околу десет различни племиња меѓу Аксија и Стримон. Секако дека најисцрпни информации за Пелазгите дал таткото на историјата Херодот (I, 56, 57, VI, 137, VIII, 44 итн.). Тој ги следи уште од митолошките времиња, па сè до крајот на животот (484-431). Потоа следат Тукидид, Хомер, Диодор, Страбон и многу други. Во подоцнежните години Пелазгите биле заборавени. Меѓутоа, во XIX век н.е., вниманието на Пелазгите го свртува Fittbogen (1862) со што започнува современото проучување за нив, т.н., пелазгологија. Таа го обработува археолошкото наследство, од митолошки, историски, етнолошки, културен и други аспекти, посебно од лингвистичка природа. Археолошките и глосолошките елементи на Пелазгите, мошне студиозно ги истражувале, во своите пионерски трудови: Kretschmer (1892, 1896, 1925), Thomsen (1899), Bruck (1933), Georgiev (1941-45 и 1972), Windekens (1952), Schachermeyr (1964), Mellaart (1966) и други. Од грчките глосолози посебно се ангажирале Hatzidakis (1892, 1905, 1915, 1924), Sakelariou (1977), Mrapinioti (1986) и други. Хипотезите дека многу глосолошки елементи на староседелците на Балканот, со паралелни семантички, морфолошки, фонолошки и други аспекти, кои етимолошки и со превод не можат да се изведат од јазиците на Грците и соседните земји, довеле до единствен заклучок дека во прашање е еден посебен глосолошки супстрат со протоиндоевропско, т.е. палео-балканско потекло.

Глосолошките супстрати на овој јазик го сочинуваат елементи кои навлегле во зборови од грчкиот јазик, кои (според Mrapiniotis, 1986, 64) завршуваат во:

ТОПОНИМИТЕ СО:

amos: Gramos, Samos итн.

nthos: Korinthos, Zakinthos, Lavyrinthos, Tiryntos и друго.

ssos: Ilissos, parnassos, Kifissos, Knossos и други.

ssa: Edessa, Larissa, Naussa, thalassa, Arnissa и други.

itos: Ymittos, Lykavittos, Ardittos и други.

mnos: Kalymnos, Rethymnos и други, следи мнос и слично.

mna: Mithymna

ndos: Pindos

aki: Ithaki ili akos: Astakos и други.

За антропонимите со: –eys (-eys):

Ahillevs, Odissevs, Atrevs, Alizevs, Azevs, Andrevs, Fylevs, Foronevs, Enipevs, Makarevvis, Milevs, Ypsevs, Kainevs, Lygkevs, Persevs, Evrystevs, Erethevs, Kyhrevs, Otrevs, Penthevs, Pilevs, Protevs, Thisevs итн.

Теоними: Athina, Artemis, Apollon, Afroditi, Ermis, Ifestos, Theos, Promithevs, Zevs и други.

Хороними: називите на сите острови во Егејското и Јонското Море се со пелашко палеобалканско потекло: Kriti, Thira, Thasos, Laesvos, Naxos, Hios, Samos, Tinos, Tenedos, Skyros, Kefalonia, Levkada, Ithaki, Zakynthos итн. Региони: Makedonia, Pelagonia, Thraki, Peloponisos (Apis), Magnesia, Akarnania, итн.

Градови: Athinai, Mykali, Argos итн.

Ороними: Olympos, Pindos, Tomoros, Kifissos, Parnassos итн.

Хидроними: Pelagos, thalasa, Pontos, kolpos, Sperheios, Kifisos, Eynos, Evrotas итн.

Фитоними: Dafni, kolokynthos, narkissos, yakinthos, terevinthos и др.

Разни називи: geison, pyrgos, gefira, thiggos, megaron, sidiros, kassiteros, halkos, anax, aspis, theos, eirini, kithara, kindynos, tyrannos, solin, xifos, doulos и др.

(Наведените гласолошки супстрати предодредени се фонетски, а не во официјалната транскрипција)

Праисториските и антички Македонци, во јазична смисла, оставиле исто така богат гласолошки супстрат. Така на пример, во хидролошки поглед, тие се автори на сите имиња на реките во Македонија, како што се: Axios (одличен, прв, нај), Вардар, Aliakmon (многу силен, односно крив), – Бистрица, Mestos (полн, бесен) - Mesta, Erigon (многу плоден), Црна, Strimon (кривулеста), Струма итн.

Следат езерата: Lihnida (светилка), – Охрид, Vrygiis (езеро на Бригите) – Преспа, Keletron (патека) тесно парче земја меѓу две мориња, – Костурско итн.

Имињата на градовите се многубројни: Aigai, Petra, Argos, Emathia, Evropa, Pela, Keletron, Edessa, Maussa, Amissa, Dion, Veria, Pelagonia, Idomeni, Thermi, Kissos, Mieza, Ossa, Stagira, Olynthos, Siris, Stenai, Alkomenai, Styvera, Vylazora, Stovoi, Lyhnida, Amfipolis, Skopi, Astibos и други.

Исто така многу ороними се со македонско потекло. Покрај Olimpos, такви се: Pieria, Grammos, Voio, Askio, Verno, Vermio, Varnous, Boras, Hortiatis, Tomoros, Orvilos, Rodopi, Peristeri, Panggaio итн.

Меѓутоа, во поглед на религијата, Македонците ги надминале другите Пелаззи. На својата најголема планина Олимп („Најопејан“), го сместиле својот Бог на Боговите, Зевс (Диас), создавач, со неговиот Пантеон, изградиле храмови и претскажувалишта: Dion, Pythion, Petra и други. Цела област околу неа ја нарекле Пиерија, „Света Гора“.

Изворите на имињата на разни македонски племиња биле разновидни. Некои земале свети животни, како на пример Линкестите, по расата рис (ligx-рис), Енхелејците по јагулата (eghelys). Други земале имиња на фауни, како Десаретите, според шума (dassos), или по

географијата на терените, како Орестите (планинци), Пелагонците (долинци), Елимејците (криворечани); према занимањата: Ботијајците (овчари), Алмопијци (солари), Дериопи (кожари); или по епонимите на херои, кралеви, како што се Македонци, по легендарниот крал Македон, син на кралот-бог Озарис, уште од 2 300 година п.н.е. и слично. Хиперборејските, пелашките, па и македонските заедници биле мирољубиви и си создале своја посебна „егејска култура“.

По 2 500 години на нивното живеење на Балканот, хармонијата ја нарушиле доселеници без имиња (околу 1 600 година п.н.е.), од страна на малоазиските Хетити (во XIII век п.н.е), кои се наречени Ахеи („Чеморни“). Преку денешните Албанија и Египет, како овчари и земјоделци, тие го населиле југозападниот дел на Тесалија (во областа Фтиотида, околу р. Сперхеј). Во историјата оваа област е означена како Ахајска Тесалија, која имала пет населби: Ало, Алопи, Трахина, Фтија и Елада. Со време се издиференцирал таканаречен Мирмидонски сојуз, со родоначалникот Еак, татко на Пелеја и дедо на тројанскиот јунак Ахил, составен од племињата на Ахејците и Елините.

Додека се одвивале овие обликувања во Тесалија, према хроничарот Ератостен, околу 1313 години п.н.е., Кадмо од Феникија (од Блискиот Исток), преку Родос, Тракија и Македонија, кај Пелазгите во Беотија, го оснива утврдувањето „Кадмеја“ заради одбрана од Ахајците, околу кое подоцна ќе се развие градот Теба. Истовремено, роднината на Кадмо, Данај (пресветол), кој владеел со Либија, ја напуштил земјата преку Родос, стасал во Аргос на Пелопонез, каде го добил престолот на кралот на Пелазгите, Геланор и ја изградил Аргивската тврдина за да се заштити градот од Ахејците. Подоцна, во историјата тие станале познати како Данајци.

Во средината на XIII век п.н.е., околу 1246 година п.н.е., Пелоп од Малоазиската Лидија или Фригија, повел дел од Тесалиските Ахејци во Пелопонез и станал нивни крал. Ахејците се сместиле во североисточниот дел од Пелопонез, меѓу староседелците Пелазги и Јонци во Аргонида, додека еден мал дел се сместил во Месена на југ на полуостровот, како Паракипарски Ахејци. Некогашното име Агис или Пелазгиоти, во чест на Пелоп, изменет е во Пелопонез. Од кралот Пелоп потекнува династијата на Пелопидите, од која најпознати во историјата се синовите Атреј, Агамемнон, Менелај, и внукот Орест, како кралеви на Микена. Орест никогаш не престојувал во Македонија, туку во лудницата на Гитеоните.

Ахејците од Пелопонез во историјата се познати по микенската култура, линеарното писмо, Тројанската војна (1193 година п.н.е.) и по развојот на трговијата. Нивниот јазик пред да дојдат на просторите на Балканот, додека биле во Панонија, биле протоелински, односно протоахејски или продијалектичен, но со доаѓањето меѓу Еолиците, Пелазгите и Јонците, станал ахејски дијалект, што се гледа преку линеарното писмо Б (Mrapinioti, 1986, страна 57). Учесниците во Тројанската војна, под водство на Агамемнон, Хомер (VIII век п.н.е.), ги именува како Аргивци, Ахејци и Данајци зашто по етничкото потекло биле Ахејци, живееле во Аргонида на Пелопонез, каде пред нив владеел либиецот Данај. Меѓу Ахејците и Македонците единствено постоеле трговски односи и Ахејците никогаш не зачекориле северно од Тесалија. Ахејците во Микенскиот период верувале во душата на своите предци, посебно на предците херои. (Papastavrou, 1972, страна 44).

Додека Ахејците и останатите староседелци на Пелазгија ја освојувале Троја, на Балканот, во XII век п.н.е. дошло до големи преселби на народите, до појава на

ново население, до егзодус и пререструктурирање на жителите. Во миграцискиот бран од северозападен Балкан, кој под името „народите од морето“ е запрен дури во Египет, од Ramzes III (1190 година п.н.е.), учествувале Илирите и Епирите во западниот дел на Балканот и Дорците во јужните региони, јужно од Македонија. Староседелците на Балканот, како што се Бригите, кои живееле северозападно од Македонија и Бити северно од неа, мигрирале во Мала Азија, создале нови заедници (Фригија и Битинија) и го разбиле Хетитското царство. Беотите од Пиндскиот врв Воио, од епирска страна, се преселиле во земјата Кадма, која оттогаш се вика Беотија. Теспрочаните емигрирале во Еолида, во рамницата Пенеја, која оттогаш се нарекува Тесалија (Херодот, VII век, 176).

Ахејците од Тесалија и Пелопонез мигрирале во паичен страв во малоазиската Еолија. Јонците од Атика и источниот Пелопонез репатрирале во малоазиската Јонија, во 1044 година п.н.е. Значи така и создавачите на микенската култура емигрирале, напуштајќи ја Елада. Протерувајќи ги Ахејците од Тесалија, Дорците ја населиле Фтиотида за време на кралот Деукалион, а во време на Дор, син Хеленов, биле протерани во земјата под Оса и Олимп, наречена Хистијатида. Кога неколку години подоцна, т.е. околу 1213 година п.н.е., ги протерале наследниците на Кадма (Кадмејците) и се населиле во областа Пинда во Тимфаја, под името Македонци (Херодот, I, 56).

Бидејќи Ахејците од Арго на Пелопонез ги протерале Кадмејците од Теба, кои пребегале во земјата Енхелида, Дорците од просторите на Пинда се вратиле околу 1124 година п.н.е. и ги протерале Ахејците од Тесалија, Беотија и Дриопида и тука се населиле. Од Дриопида повеќепати се обидувале да ги заземат Атика и Пелопонез, но безуспешно. Дури во 1104 година п.н.е., со

помош на Македонците и под водство на Хераклид, Дорците од Дриопида, која била преименувана во Дорида, доаѓаат на Пелопонез и оттогаш го добиваат името, т.е. етнонимот Дорци. Од овој период потекнуваат и добрите односи меѓу Македонците и Дорците од Пелопонез. Со егзодусот на Еолците, Ахејците и Јонците, на јужниот дел на Балканот, т.е. во Пелазгија, сепак останале староседелците: Минијци, Лапити, Тирои и Пелазги, кои долго време им се спротиставувале на големите притисоци на доселениците Дорци и нивната доризација. Во историјата, овој период е познат како „мрачен период“, по што почнува сè од почеток како „архаичен период“, со Хомер и Хесиот на чело. Дорците, но и староседелците, постепено воведуваат свој систем на општествено-економски односи, со создавање самоуправни еднонационални „полис-град-држави“, најпрво во Аргос, потоа на Коринт и во Спарта на Пелопонез, додека Атина и Теба стануваат сè повеќе мултиетнички (Пелазги, Лапити, Минијци, Тирои и други). Постепената доризација довела до создавање на Дориленд на југот на Балканот, на Пелопонез, со подоцнежнo преименување во Елада. Новите жители ги асимилирале Пелазгите и преостанатите Јонци, но ги земале нивната култура и етноним од синот на Деукалион, Хелен, од тесалиска Фтиотида.

Додека промените на населението во Дориленд (Елада) биле радикални, ситуацијата во Македонија била стабилна. Според легендата, Македонците во XIV век п.н.е. добиле нова, втора митолошка династија со епонимниот крал Македон, синот на богот Зевс (т.е. со автохтоно потекло), кој владеел со Западна Македонија, вдолж сливот на реката Халиакмон (Бистрица). Неговиот брат Магнет бил епонимен крал на Магнезија, на македонските племиња во источните приморски делови на подоцнежната Тесализа од Оса, до Пагазитскиот Залив

со соседните егејски острови Споради. Македонците успешно им одолевале на миграционите бранови на новите народи, кои ги зафаќале пределите на Балканот, северно и јужно од нив. Кога Кадмејците ги протерале Дорците од Хистиеотида во Тесалија према северозапад на истата, Македонците ги потиснале во Тимфаја, на границата меѓу Епир и Тесалија. Престојот на Дорците во еден мал изолиран агол од Македонија не можел да влијае на структурните промени на населението.

Кралот Македон го наследиле неговите синови: Ематија, кој владеел со македонската централна рамница меѓу Аксија, Хелиакмон и Пиер, кралот на македонските планински делови вдоль Халиакмон, од Олимп до Грамос на Пинда, каде бил третиот брат Пинд. Во наредните генерации, со Македонија владееле митските кралеви Еагар, Орфеј и Мида, кој им се придружил на Бригите во нивното преселување во малоазиска Фригија, каде станал и нивни крал. Историската, или третата Македонска династија со Пердика, т.н. Аргеадска, е автохтона од Арго во Орестија (Рупиште). Праисториските Македонци како составен дел од палеобалканскиот свет, спаѓаат меѓу најстарите народи во светот, а секако најстар во Европа. Тие имаат своја оригинална и богата мезо и неолитска археологија со специфични гледишта на соеничкиот тип на македонските езера (Костурско, Преспанско, Дојранско, Охридско), како и континентални населби и светилишта. Македонија спаѓа во земјите кои имаат развиена археолошка лингвистика, со богати писмени споменици мезо, неолитска епоха и континуирано живеење. Тоа го потврдуваат сведоштвата на современите македонски истражувачи, на разни локалитети, како што се: Дупјак, Говрлево, Осинчани, Маџари, Чаир, Стенце, Породин, Скокнивир, Кратовско со карпестата култура итн.

Уште од неолитската епоха тие имаат свои династии и државен континуитет, сè до римската окупација. Македонија, пред Агро на Пелопонез и Минојскиот Кнос на Крит, станала центар на Балканот и на „егејската култура“. На нејзиното тло е создадена првата теорија за постанокот на светот, митолошката космогонија (космосвет, вселена). Според неа, божицата Еуринома, првиот демиург (создавач, творец) на космосот, го снела првобитното јајце од кое е создаден целиот свет. Таа е претставена како света мирољубива гулабица (перистер) и симболично е сместена во Горна Македонија (во Пелагонија), со името на планината Пелистер (2601м). Македонците со Хипербореите први ја создале политеистичката теорија, т.н. теогонија (thi, the, tho-творец, бог), на чело со Зевс и на своите апостоли им дале човечки изглед и ги сместиле во нивниот Пантеон на Олимп, „најопејаната“ планина на светот. Олимп како стремеж, станал не само верски симбол на античкиот туку и на современиот свет и инспирација за литературните и други културно-уметнички создавачи.

Према Аполодор од Родос, (295-230 година п.н.е.), во „Аргонаутика“ се истакнува дека кралот на Македонија и Тракија Орфеј (околу 1225 година п.н.е.), правнук на кралот Македон од втората митска македонска династија, бил најпознатиот митски пејач, свирач и поет. Исто така, тој се смета за пронаоѓач на азбуката, создавач на новата религија и религиозната секта Орфичари, за божествената природа на човечката душа и за првобитниот грех. Тоа се елементи кои подоцна ќе ги прифатат: Питагора, (околу 580 години п.н.е.), филозоф од Само, во своите религиски и математичарски дела и Платон (427-347 години п.н.е.), исто така филозоф и ученик на Сократ од Атина, како и на христијанската вера. Покрај тоа, животот и делата на Орфеј ќе им послужат на многу антички уметници како мотив во прикажувањето

на смртта на Орфеј во вид на трагедија (Besaride од Ехил); во изработка на околу 80 орфејски химни од разни автори и во креацијата на „Орфејската Аргонаутика“; во изработка на монументални слики, фрески, амфории, скулптури, дури и во христијанската иконографија, каде Орфеј бил сфатен како персонификација на Христос, како и во епот Георгика од Вергилиј. Кралот на Македонија, Орфеј, погребан е во градот Либерти во Пиерија, каде на гробот, уште од времето на Александар Велики – Македонски, постоел голем кип на Орфеј од чемпрес.

Меѓутоа како круна на сè, праисториските и античките Македонци ѝ дадоа на светската култура четири генијални работи: својот јазик, ликовите и делата на своите синови Филип II Македонски, Александар III Велики и неговиот учител Аристотел. Јазикот на праисториските и антички Македонци, кој се развивал во непрекинат континуитет и без туѓи супстрати, од неолитската епоха во склоп на „егејската култура“, до IV век п.н.е., првпат во историјата е означен од Херодот (I, 57) како неелински, односно варварски јазик. Етнонимност на овој јазик под името „македонски јазик“ прв дал Плутарх (околу 46-125 години п.н.е.) во своите дела „Паралелни животописи“ (III, 37). Се работи за опис на настан кога Александар Македонски, во кавгата со Крито, „...скокнувајќи почна да вика, повикувајќи ги македонските хипоспасители“, т.е. телохранители, што било знак за голема опасност. Од тоа произлегува дека Македонците го практикувале својот јазик меѓу себе, особена кога не сакале да ги разберат други.

Освен тоа, некои историчари не го земаат во предвид фактот дека Александар во својот состав имал помошни логистички единици од „Коринтскиот сојуз“, кои зборувале со дорски јазик, а не со македонски.

Од современите грчки глосолози, македонскиот јазик се третира како „елинистички коине“ (Mrapinioti,

1986, 107). Тие сметаат дека периодот на употребата на македонскиот јазик во тогашниот свет изнесува околу 900 години, и тоа од 350 година п.н.е. до VI век н.е. Македонскиот јазик станал официјален јазик на античка Македонија, Грција и целата Македонска империја од Балканот до Кина, Египет и Индија.

Јазикот на Македонците имал карактеристики на единствен палеобалкански, а подоцна и на национален јазик, со непрекинатата усна и писмена традиција и историски континуитет од околу 4 500 години. Македонскиот јазик во посталександровиот и римскиот период станал официјален јазик на светската дипломатија и комуникација, јазик на преводот на Стариот и Новиот завет. Во средниот век, македонскиот јазик покрај латинскиот, станал официјален јазик на Источното римско царство (ИРЦ), додека во христијанството имал подеднаква важност како латинскиот и еврејскиот јазик. Овој јазик на светите Кирил и Методиј, после разни преодни фази, од поствизантиската, преку разни пречистувања од архаизми, палеодимотикизми, катаревуси, димитикизми, како „новогрчки јазик“, 1975 година, со закон станал официјален јазик на Грција (Mrapinioti, 1986, страна 18). Со тоа е потврдено дека македонскиот јазик, од легендарниот праисториски Македон и неговите потомци, а пред сè со Александар Македонски и Аристотел, во траење од повеќе илјади години, направил еруптивен и континуиран развој во светската лингвистика и удрил конечен печат во физиономијата на денешниот грчки јазик. Тој дал номенклатура на сите современи науки и филозофии, биологијата, новата технологија, астрономијата, географијата, математиката, правните и информативните науки итн.

Македонските освојувања на Исток со Александар Македонски, довеле до крупни, глобални трансформации во животот на цела една епоха. Во тоа

придонело развиеното македонско стопанство, основањето на повеќе од седумдесет нови македонски градови во Азија и Египет и нивно колонизирање. Македонските градови како што се Александрија во Египет, Ешата, Арахозија, Ареја и многу други, биле не само сообраќајни и трговски центри, туку и општествено-политички и културни фактори за ширење на македонската религија, уметност, наука и култура. Тие станале центри на мирот и соработката, толеранцијата и самоуправањето на граѓанските слободи, коегзистенција и проникнување на посебни цивилизации.

Делото на Александар III Македонски е посебно вредно, како од воено-стратегиски, така и од научно-истражувачки аспект, заради неговите методи во воените планирања, логистиката и оперативата, нови географски и астрономски сознанија, проширување на духовниот хоризонт на светот. Понатаму, откривање нови флори и фауни, објаснувања за поплавите на Нил, утврдување патишта за сувоземна и морска комуникација меѓу Европа и Индија, воспоставување контакт со Кина, создавање нов паричен и финансиски систем итн. Од огромно значење е создавањето на политичка идеја за космополитизмот, развој на филозофијата, историографијата, информативниот систем, архитектурата, механиката, бродоизградбата. Покрај тоа, во современиот свет тие ги поставиле основните принципи на сегашната ООН, во создавањето на единствен светски монетарен систем, колективна одбрана, Комонвелт / ЕУ. Неговото гигантско дело името на неговата омилена Македонија и неговото лично име Александар (*alki* и *aleho*-да брани, *anir*-маж), ќе опстанат и по неговата смрт во мислите на луѓето и истражувачите сè до денес.

Македонизмот, а не елинизмот, (според Droysen, 1834), го означуваат периодот на македонскиот дух и техника, јазик и филозофија, од доаѓањето на Филип II

на чело на Македонија (360 година п.н.е.) до императорот Август (30 години п.н.е.).

Исто така, и делото на Аристотел, недостиген македонски мислител, лекар и учител на Александар, оснивач и управник на првиот македонски универзитет во Миеза, под Вермион (Каракамен) Планина, во градот Нимфеум, кој на идните македонски војсководители, политичари и државници им всадил љубов кон човекот, семејството и татковоната, кон етиката и филозофијата, што придонело во создавање на Македонскиот Комонвелт.

Во глосолошки поглед, Аристотел го обработил и го осовременил македонскиот јазик, кој станал космополитски јазик. Тој оставил монументални светски научни дела од сите области на човечката мисла: од физиката, астрономијата, метеорологијата, климатологијата, геодезијата, ботаниката, зоологијата, логиката, етиката, естетиката, психологијата, поезијата, реториката, политиката, библиотекатството итн. Аристотел, кралската Академија, Музеј и библиотека во Александрија, со 700.000 ракописи за култивизирање на науката, ја спуштиле филозофијата од небото на земјата. Со ова е создадена единствена држава на човечки дух, која паралелно ја следел не само големата империја која ја создал мечот на славниот ученик, Александар Македонски и македонистичките држави во Европа, на Блискиот Исток, во Египет и Индија, туку и современата цивилизација.

Неговите сочувани дела, преведени се на арапски, па преку латинскиот превод ѝ станале достапни на Западна Европа. По смртта на Александар, Аристотел е осуден во Атина како челник на окупаторска академија.

Македонците исто така придонеле во развојот на индиската и кинеската култура, со преведување на будистичките канони на кинески јазик во Александриската

библиотека. Покрај тоа, тие го поттикнале ширењето на будизмот преку македонистичкото индијско царство Magadhe, за време на царот Ашока (274-237 години п.н.е.), што претставува прва гранична линија во будистичката историја и експанзија, која ги зафатила: Цејлон, Бурма, Кина, Кореја и Јапонија.

Во подоцнежните векови, поврзувањето на христијанското учење со Аристотеловиот дух и преводите на Стариот и Нов завет на македонски јазик, биле исклучително плодотворно. Всушност сето ова ја втемелило силата на христијанската вера.

Во периодот на римските освојувања на Балканот во II век п.н.е. и подоцна, за време на Римската империја, геноцид над Македонците немало, ниту асимилација, освен помали колонизирања. Дури, и покрај разните административни поделби, во Западна Македонија Римјаните создале „Слободна Македонија“, која имала автономни ингеренции. Општествено-економскиот живот, културата и обичаите во Македонија се развивале во новите услови, успешно за сето време на римското владеење. Не биле извршени етнички структурни промени и немало миграција од Елада. Македонците кои соработувале со Римјаните и го научиле нивниот јазик, станале посебен етнички ентитет како латинофони Македонци (или влахофони). Останатите го сочувале својот јазик и писмо и немало романизација.

Стекнувајќи доверба кај Римјаните, Македонците учествувале во служењето војска, командувањето и во граѓанските служби, но го сочувале својот идентитет. Елините се повеќе се нарекуваат Ромеи.

Со доаѓањето на Апостолот Павле, во 49 век од н.е. во Солун и Бер, се создале првите христијански заедници на Балканот, во Македонија.

Големите преселби на словенските народи и нивното постојано населување на Балканот, во Источното

римско царство, во VI век од н.е., влијаело врз новото обликување на населението на целиот Полуостров. Доминантноста на Словените во Македонија и Елада била апсолутна, со што започнува ерата на словенизација и етничко-социјалните промени.

Според „Монемвасијската хроника“ од X век, Словените преовладувале дури и на Пелопонез, а не само во континентална Елада, повеќе од 200 години, т.е. од крајот на VI век до почетокот на IX век. Словенските племиња како што се: Драговитите, Велегезите, Берзитите, Сагудатите, Ринхинитите, Смољаните итн., во Македонија создале свои склавини (sklavos-rob-место slavos од слава-Славјанин), како автономни, племенски, самоуправни, територијални заедници, каде фактички не постоела власт на ИРЦ (Источно римско царство). Староседелците, праисториските и античките Македонци и Власи, под притисок на Словените, се повлекуваат насекаде, кон утврдените градови, кон морето и островите, како и во планинските места (претежно влахофоните).

Во ИРЦ, од 867 години на н.е., на власт дошле Македонците и формирале, во историјата позната „Македонска династија“, која владеела со империјата до 1056 година, т.е. околу 200 години. Времето на оваа династија, кое може да се означи како четврто во македонската историја, претставува златен период на ИРЦ. Тоа е период на процветување на царството, кодификација на правата, културен процвет и христијанизација на Словените.

Словените биле народи со индоевропско потекло и во нивната прасловенска заедница зборувале со единствен словенски јазик т.е. старословенски, старомакедонски. Нивната религија била паганска, политеистичка, додека нивното пимо било линеарно, архаично (црти и точки) и се пишувало на штавена кожа, на штитки и друго.

Источното римско царство, согледувајќи го геополитичкото и општествено-економско значење на словенскиот свет во глобална смисла и во немоќта да ги совлада со сила, пристапило кон нивна христијанизација. Извршителите на оваа огромна задача на покрстување на Словените биле браќата од Македонија Кирил и Методиј од Тесалоники (Солун). Овој стар македонски град, утврден во 315 година п.н.е. од страна на македонскиот крал Касандра од Костур, зет од сестрата на Александар Македонски, опфаќал околу 26 антички македонски населби: Терма, Кисос, Аполонија и други.

Солунските браќа Кирил и Методиј, потомци на античките Македонци Филип II и Александар III Македонски, станале апостоли на христијанирањето на Словените на Балканот, Централна Европа и Хазар во Русија. Како Македонци биле полиглоти, го зборувале македонскиот јазик на своите предци и словенскиот јазик. За ова сведочи и нивниот пријател, царот на ИРЦ Михаил III (842-867) кога рекол: „... вие сте солунчани, а сите солунчани зборуваат словенски“.

Бидејќи го нашле и го составиле словенското писмо на старословенски јазик, јазик на сите македонски племиња кои живееле околу Солун (Драговити), тие ги превеле сите битни црковни дела. Нивната мисија на христијанирање и просвета ја продолжиле нивните ученици, Македонците Климент и Наум, со што започнала ерата на словенската писменост, културата и воопшто книжевноста, што претставува духовно наследство на Словените и придонес на Македонија во светската цивилизација.

Како што достојните синови на античка Македонија, Александар со својот меч и Аристотел со својот дух, а пред нив митолошкиот Орфеј со својата песна, го освоиле античкиот свет на југоисток, така по 1300 години, новата генерација на мултиетничка Македонија,

Св. Кирил и Методиј, Св. Климент и Св. Наум, со своите духовни дела, го обогатиле христијанскиот свет. Тие ги вовеле Словените во големите нации на современиот свет. Во знак на благодарност за сè што придонеле за човештвото, Солунските браќа, христијански апостоли, прогласени се за заштитници на Европа. Нивните ученици, Св. Климент, прв словенски епископ, и Св. Наум и останатите од групата Седмомисленици (ја сочинувале: Кирил и Методиј, Климент и Наум, Горазд, Алгелариј, Сава), прогласени се за светци. Тие биле пионери во ширењето на христијанството и словенската богослужба, писменоста и книжевноста во Македонија, Србија, Бугарија, Влашко, Молдавија, Украина и Русија. Благодарейќи на нивните дела сочувани се словенските традиции на народите и спасен е нивниот словенски идентитет.

Во формирањето и зачувувањето на колективната словенска свест во Македонија влијаеле многу фактори. Пред сè компактоста и популациската мајоризација на Словените. Потоа, создавањето на самостојната Самоилова словенска држава, Охридската книжевна школа (всушност, прв универзитет во Европа, а нејзин дел била книжевната школа) и словенската епископија, како и патријаршалното достоинство. Понатаму, обновувањето на автокефалноста на Охридската архиепископија (која во тоа време имала 23 епархии) и успешното обликување на словенската азбука и книжевност на територијата на Македонија.

Во наредните векови на обликувањето на христијанството во ИРЦ, еден мал дел од Македонија, Света Гора Атонска, како и во праисторијата Пиерија (Света Гора) со Олимп, уште во IX век официјалната монашка држава, заради своето културно и духовно наследство, станала светилник на православието. Таа тоа го прави и денес.

Богомилското движење во X век меѓу Македонците, претставува една од ретките социјално-економски, верски и политички манифестации во тоа време. Тоа било вперено против окупаторите на Македонија, верски, пред сè црковни, моќни и богати властодршци. Движењето како лавина се проширило преку Балканот, Аленините и Франција до Атлантот и Рајна, под името Катари (чисти), останало неискоренето до крајот на XII век и придонело во ширењето на Франција. Понатамошен прилог на Македонија во светската цивилизација претставува исихазмот од XIII век, со центар во Света Гора. Ова филозофско-религиозно и мистично-аскетско движење имало за цел духовно концентрирање и создавање на Бог и негово делување на соединување на човекот со божествената природа. Ова учење на мистичната богословија (трансцедентна богословија) на водечкиот исихист св. Паламе, (Македонец, солунски архиепископ), прогласено е за православно. Тоа официјално е прифатено од Цариградската патријаршија во 1351 година, па како такво се применува во православните цркви не само во Македонија, туку и во Грција, Бугарија, Србија, Романија, Молдавија, Украина и Русија.

Христијанизацијата во Македонија довела до хомогенизација на населението, т.е. на староседелците и Словените, со што во административен и етнонимски поглед сите станале Македонци, а под јурисдикција на прославната црква на ИРЦ. Официјални јазици во ИРЦ биле латинскиот и македонскиот (Александровиот), кој сè повеќе го потиснувал првиот. Писмото за комуникација било латинското, феникинско-јонско-орфејска алфабета и кирилицата. Меѓу жителите, со текот на времето, доаѓа до проникнување на културата, обичаите и јазикот. Македонците станале полиглоти, па биле: македонофони, славифони, латинофони и влахофони.

Ономастичката артикулација, т.е. синапсата (спојот), станала највидлива кај македонските топоними, а по христијанизацијата и кај антропоните. Името на географскиот простор, т.е. хоронимот останал ист каков што бил, со името Македонија, а со тоа и колективната свест за етноним. Во етнологската идентификација, заради традицијата, легендата, официјалната поделба на ИРЦ, црковната јурисдикација итн., сите жители на мултиетничкиот регион станале Македонци.

Многу ороними, како што се Олимп, Пинд итн., останале исти, додека поголемиот број се словенизирале (Бореј во Бабуна, Томорос во Галичица и слично). Имињата на речиси сите реки исто така се словенизирале: Акси во Вардар, Халиакмон во Бистрица, Еригон во Црна, Астибос во Брегалница и други. Имињата на градовите претрпеле промени: Тесалоники во Салоники, Солун, Едеса во Воден Келетрон во Костур, Астибос во Штип, Скопи во Скопје, Билазора во Велес (Велес е стар бог на Словените), Аргос во Рупиште и слично. Исто така се словенизирале и христијанските антропоними: Антониос во Дончо, Георгиос во Јорго, Константин во Коста итн.

Последната хомогенизација на населението во Македонија се случувала за време на Отоманското владеење, кога сите христијани на Балканот станале „раја“, сè до XVIII век, кога почнува нивниот препород, а етничката и религиската диференцијација е конечна. Огромниот придонес на мултиетничката Македонија во културата и цивилизацијата не е наследство само на нејзините жители (македонофони, славсофони, влахофони, албансофони, туркофони, романофони, хеброфони и други), туку наследство на целокупната светска цивилизација.

Додека праисториските и античките Македонци ѝ го дале на својата епоха македонскиот јазик, како најмоќно средство на комуникација со универзален карактер, дотогаш младата генерација на солунските

Македонци му дала на милионскиот словенски свет писменост, книжевност и христијанизација на старомакедонски словенски јазик. Овие истражувања се почетни и укажуваат дека двата македонски јазици заслужуваат да им се подигне голем споменик од сегашните генерации во знак на признание. Етногенезата на трите историски издиференцирани народи на просторите на јужниот Балкан, т.е. меѓу Елинити, античките Македонци и Славомакедонците, создала збрка околу „македонското прашање“.

Денешните Елини, кои сè до 1912 година секогаш живееле јужно од северната географска ширина од 40°, т.е. јужно од Олимп и Пинда, во својот етнички и лингвистички супстрат имаат елементи од праисториските народи и тоа рецесивно, од неолитските Пелазги, Лелеги, како и од подунавските Минијци, Лапители и Тирои, но и од Јонците и Миноите, од праисториските Ахајци и Словени, но доминантно од историските Дорци. Значи, дорската етногенеза и дорската лингвистичка доминантност не им пречела во VII век п.н.е. да го земат како име на својата нација, како и историја на митолошките славни Хиперборејци од Дунав, Пелазгите и Ахајските Елини, кои ја напуштиле, тогаш уште Пелазгија во XI век п.н.е., при дорската наезда, а во 1975 година го присвоиле јазикот на античките Македонци како официјален јазик на државата.

Праисториските и антички Македонци во својата етногенеза и во лингвистиката имале исклучиво доминантен македонски фактор. Тие припаѓале на палеобалканскиот свет и „егејската култура“, т.е. на најстарите народи на тогашна Европа.

Славомакедонците го имаат словенството како доминантен фактор, додека рецесивниот, праисториски и антички чинител, со секогаш присутната традиционална и митска космополитска идеологија на Александар и

Аристотел, Св. Кирил и Методиј, Св. Климент и Св. Наум, е со пет милениуми живеење и создавање на просторите северно од 40° географска широчина.

„Македонското прашање“ во односите на Елините и Македонците секогаш било од политичка природа. Тоа се јавувало во кризни ситуации на Балканот, со осцилации и секогаш прегревано од страна на Елините, како во време на Демостен, така и во последните два века.

И покрај тоа што, во односите меѓу двата соседни народа претежно имало толеранција и соработка. Имало духовно проникнување во нивните култури и обичаи, како и во уметничките реализации, и тоа не само во античкиот период, туку и за време на ИРЦ и во подоцнежните векови. Ова дава солидна гаранција за воспоставување на мостови на пријателство и подобри македонско-елинистички односи во современиот период.

БАЛКАНОТ, ПОТЕКЛО И ЗНАЧЕЊЕ ВО РАГАЊЕТО НА СВРЖКАТА ЦИВИЛИЗЦИЈА

Истражувањата на праисториските архетипски и културно-историски манифестации на човечкиот дух, на просторите на Средно Подунавје, Панонија и Србија, во-становиле дека покрај археолошките наоди на уметноста во Лепенски Вир, од VIII милениум, постојат и други многубројни оригинални содржини. Тие се со лингвистички, митолошки, религиски и етнолошки карактер.

Пред сè, во ономастиката на овие простори, утврдени се имињата на реките, речните острови, ридовите, пределите и градовите кои можат да се преведат со старогрчки јазик, кој припаѓа на палеобалканската глосологија од семејството на прото-индоевропските јазици. Од содржината на имињата и структурата на ономастиката, може да се воспанови дека тие претставуваат алегија на сиот митолошки систем од Хесиодовата

козмогонија и теогонија на Олимпискиот Пантеон и Хомеровиот еп Илијада. Научниците досега се обидуваале да ја проучат и реконструираат грчката митологија само посредно, и тоа на основа на три различни извори: митолошко-историски, литературни и археолошки. Автентичноста и изворниот материјал, како „жив мит“ за олимписките богови и божици не се утврдени, па така дошло да се прифатат приказните во „редакција“ на најстарите сведоци на грчката митологија, Хомер, Хесрид и подоцнежните поети, ликовни уметници и митографи.

Праисториските и антички Македонци во својата етногенеза и во лингвистика имале исклучиво доминантен македонски фактор. Тие припаѓале на палеобалканскиот свет и „егејската култура“, т.е. на најстарите народи на тогашна Европа.

Славомакедонците го имаат словенството како доминантен фактор, додека рецесивниот, праисториски и антички чинител, со секогаш присутниот традиционална и митска космополитска идеологија на Александар и Аристотел, Св. Кирили и Методиј, Св. Климент и Св. Наум, е со пет милениуми живеење и создавање на просторите северно од 40° географска широчина.

„Македонското прашање“ во односите на Елините и Македонците секогаш било од политичка природа. Тоа се јавувало во кризни ситуации на Балканот, со осцилации и секогаш прегревано од страна на Елините, како во време на Демостан, така и во последните два века.

И покрај тоа што, во односите меѓу двата соседни народа претежно имало толеранција и соработка. Имало духовно проникнување во нивните култури и обичаи, како и во уметничките реализации, и тоа не само во античкиот период, туку и за време на ИРЦ и во подоцнежните векови. Ова дава солидна гаранција за воспоставување на мостови на пријателство и подобри македонско-елинистички односи во современиот период.

Према Херодот (II, 53), „поетите Хомер и Хесоид, на Елините први ја создале приказната за настанокот на боговите, им дале имиња, ги објасниле божествените почести и вештини и ги опишале нивните ликови“. Во понатамошниот текст пишува дека поетите велат дека сите тие приказни им ги подариле музите, убавите ќерки на реката на сеќавањето, кои ги инспирирале поетите да кажуваат за минатото, сегашноста и иднината. Во понатамошната расправа, Херодот го истакнува своето мислење дека Хомер и Хесоид, за кои се раскажува дека живееле пред овие приказни, всушност живееле по нив. Тоа значи дека приказните за боговите на Олимп постоеле пред нив.

Према многу истражувања, поетот Хомер живеел меѓу IX-VIII век п.н.е. во Мала Азија, во близина на Смирна, додека Хесоид во VIII век п.н.е. Додека за животот на Хомер податоците се оскудни, главните и најсигурни податоци за животот на Хесоид се наоѓаат претежно во неговите сочувани песни Теогонија (Θεογονία) и Работите и деновите (Εργα και ημεραι). Од овие творби се дознава дека таткото на Хесоид се викал Дијо, живеел во малоазиската Киме, каде што живееле еолските доселеници. Се занимавал со поморска трговија. Бегајќи од сиромаштијата се населил во континенталниот дел на Елада, во Беотија, во бедното село Аскра, меѓу Орхомена и Теспија, каде се родил Хесоид. Во беотскиот и тесалскиот Орхомен живееле носители на „димина култура“, Минијци од Подунавје, чија култура под името „минијска“, го достигнува својот зенит во 1400 година п.н.е. Нешто посеверно од еолската (тесалиска) рамница, покрај Минијците живееле нивните сродни племиња од Подунавје, Лалити, Терои, Флегеи и други, под заеднички етноним Еолци. Према Томсон (1954, 124/5, 133/4, 183/4, 285, 387) сите овие подунавски

племиња мигрирале од север, од Панонија долж реката Вардар, до македонските Пиерија и Олимп. Тие на просторите на Елада, и тоа во Тесалија, Беотија, Атика, на Пелопонез и Крит, ги внеле меѓу староседелците Пелазги, Лелеги, Крикани и Јони, својот јазик, верата, митовите, боговите, легендите, обичаите и начинот на живот.

Освен тоа, тие од својот роден крај, ги внеле епските песни во вид на рапсодии (од *ραψοδιο*-рапсо, да соше, да сложи, да сонува, смислува и *οδα*-ода, песна, пеене) Ова го потврдува и Papastavrou (1972, 62), кој истакнува дека рапсодиите пред Хомер, живееле во Тесалија и во соседните области во Беотија. Заради тоа и нивите богови потекнуваат од Тесалија, а нивното седиште е Олимп. При миграцијата на Дорците, како нов народ од северозападен Балкан во Епир и Тесалија и бегството на Еолците од Тесалија, во 1124 година п.н.е., и нивната преселба на северозападните брегови на Мала Азија, каде е формирана малоазиска Еолија, се преселиле и рапсодиите со своите песни и традицијата. Тоа го потврдуваат и историските факти дека некои населби во Анадолија добиваат имиња на старите племиња и места во Тесалија, на пример Олимп, Лариса, Магнезија и други, па и сета нивна татковина е наречена Еолија. Главни доживувања на тие жители, во почетокот биле борбите со анадолските господари, Фрижани, Мишани и Лиқијци. Спомените за тие борби сè повеќе добивале митско обележје и дале централен мотив по кои ги прифатиле и митовите донесени од првобитната татковина Панонија, преку Тесалија. Значи, во новите услови на борба за опстанок на доселениците, во поетска сила придодадени се и херојски содржини од Тројанската војна 1193 година п.н.е., во која учествувале и Минијците, Лалитите, Тироите од Тесалија, Беотија, Месенија и

други потомци на Подунавјето од цела Елада. Сепак најголем поетски квалитет од сите создавачи на рапсодиите се смета дека дал Хомер кој ја испеал Илијада и кој на целиот поетски опус му обезбедил завршен облик.

Рапсодиите продолжиле со ширењето, сега преку Хомеровите епопеи, натпреварувајќи се во рецитирање, при свечени собири, кои во почетокот биле приредувани на приватна иницијатива, а подоцна државата ги зема во свои раце.

Околу „Хомеровиот проблем“ постојат многубројни прашања и тоа пред сè околу староста, односно епохата на претставување на авторите на делата и местото на раѓање. Према историографијата, Хомер е роден во Смирна, во Колофон или на островот Хији. Меѓутоа, постојат индикации дека тој е роден во Вавилон под името Тигран и дека е предаден како заложник (*ομηρος*-хомер, основа, *αρ*, *арари* -ар, залог). По друго предание, Хомер значи слеп.

Илијада е создадена пред „архајскиот“ период кој почнува околу 751 година п.н.е. со голема елинска колонизација на соседните брегови. Ако во Илијада нешто е историско, тогаш тоа би можеле да бидат борбите на тесалските иселеници, пред сè Минијците, Лапитите, Тирсите и Ахеите, т.е. Еолците, со старото население на Анадолското Приморје. Водачот на таа борба го претставува Ахил, а бидејќи неговиот народ се вика Мирмидони или Ахеи (*Αχαιοί*), исто така се викаат и Елините под Троја. Како пофален еп, Илијада е претставена во подоцнежните етапи, во дворовите и градовите на Јонија, каде кралеви биле Кодриди. Таа е прилагодена пред сè на идеалите на аристократијата, со содржини како што се витештво, борбен дух, херојски ликови, освојувачки тежнења, митови итн. Речиси сите истражувачи на

„хомеровото прашање“ велат дека постои мешавина на разни епохи, каде борците користат камени, бронзени, па дури и железни оружја, мешавина од митови, историја и фолклор, богови, херои и слично.

Меѓутоа, едно е мислењето за двата епа на Хомер дека јазикот им е ист и дека нивните богови се исти. Према Kretschmer (1924) и Mrapiniotis (1986), творбите на Хомер се создавани на еолско-јонски јазик со атички (лапитски) неоторизми (Škokljev & Škokljev, 1988). Тие се создадени во областите Смирна и Хија, од поети кои дошле од Тесалија, Беотија и Пелопонез (Tomson, 1954, 390). Во еволуцијата на развојот на митот за Троја, се разликуваат три периоди: тесалски, носители се иселениците од Панонија, пелопонезиски, творци се Нелеидите и Тироите и најнакрај, анадолско-јонски, каде се сретнуваат Еолци од Тесалија, иселеници од Пелопонез и Јонци. Давајќи им дефинитивен облик на своите дела, Хомер станал, како што вели Платон, не само воспитувач на Елините, туку и нивен идеален обединувач.

Што се однесува до стихот на Хомер, најстариот стих на античката поезија, како пронаоѓачи се сметале Панонците, т.е. Хиперборејците (Македонци). Према Pausaniја (X, 5 и 7) тоа се Олен, Орфеј и Феменоја, „...Олен прв почнал да ја претскажува и опејувач во хексиметар...“ (во пророштвото на Аполон во Делфи). Во понатамошниот текст на Pausaniја, цитирајќи стихови на Беј вели: „Овде пророштво, што добро се сеќава на сè, го основале Хиперборејците Пагаз и воспитувачкиот Агијеј“. Набројувајќи и други Хиперборејци, на крајот на химната на Беј го споменува Олен (Ωλητην):

„И Олен, кој прв на Феба станал пророк
Па од стиховите стари состави песнички први“.

Орфеј (Ορφευς), син на Еагар, бил најпознат митски пејач, свирач и поет, крал на Македонија и Тракија и

според Diodor Sic (I, 69 и понатаму), го сметале за пронаоѓач на азбуката.

Феменоја (Φημενοη) била ќерка на Аполон, прва пророчица (Питија) во светилиштето на Аполон во Делфи. Таа прорекувала во хексиметар. Нејзе ѝ се припишува изреката „запознај се самиот себе“.

Додека во Мала Азија се создавани Хомеровите епови, Хесеидовите епови имаат бeотски облик и содржина, со хорска поезија од Орхомен (Thomson, 1954, 425), што значи дека тие се од минијско потекло. Од досегашните истражувања, произлегува дека приказните за боговите и хероите ги создале Бореите, хиперборејски народи или Дануните, создавачи на културата на Лепенски Вир, Македонија, Старчево и Винча, односно „Стара Европа“. Тоа биле Минијците (Миничево), Лалитите (Лопово), Тироите (Сираково), Флегијците (Пожаравчани), Мосиниките (Мосна), Мизи или Мионците (Мионица), Македонците и други. При својата миграција, во праисторискиот период, од панонското Подунавје на југ, исток и запад, тие покрај архетипските облици со богата археолошка материјална култура (керамика „мегарони“, трезори), ги оставиле и своите етноними, кои и денес се присутни во топонимите на Централниот Балкан. Покрај тоа, како резултат на интеракцијата на нивниот дух со природно опкружување (Панонско Море – Карати, Дунав – Гердап), создадена и мисловна слика за раѓањето на вселената и свеста, која со набљудувања се стремела да ги објасни на свој начин тајните на природата, животот и смртта. Од овој феномен на духовната манифестација на човечкиот ум, создадени се современата космогонија и теогонија. Создадена е оригинална, автохтона и единствена митологија, религија и култови кои претставуваат архетипска европска филозофија, праисторија и лингвистика.

Филозофските манифестации биле во облик на приказни. Тие се пренесувани од генерација на генерација низ милениумите и вековите, исклучиво со усно предавање и слободно кажување. Кога приказните биле дополнувани према нивниот амбиент и во нови општествено-историски услови, покрај традиционалните приказни од митолошката космогонија и теогонија, се јавуваат приказни и легенди за хероите.

Према тоа Хомер и Хесоид не ги создале на Елините боговите и пантеистичката религија, како што тврди Херодот (II, 53), туку сите овие оригинални и традиционални приказни им ги подариле централнобалканските доселеници, а не музите, убавите ќерки на реката на секавањето. Значи, Хомер и Хесоид не се автори на митот, туку регистратори, забележувачи и собирачи на митолошкиот материјал, во што вложиле голем труд.

Ако се спореди архетипичноста на панонската „лепенска“ и македонската митологија, наречена елинска, со другите стари митологии во светот, и тоа пред сè со вавилонската и египетската, кои се независни од неа, потоа со еврејската, која се развила под влијание на балканско-лепенската и своето влијание го пренела на сите помлади европски митологии, може да се утврди дека оваа митологија е пооригинална и постара, односно архетипска. Покрај тоа, таа истовремено била усмена, т.е. народна литература, која генијално ја синтетизирале Хомер, Хесоид, Еврипид во Македонија и многу други. Тие пред себе немале модел, слични дела од Азија и Египет, кога ги создавале своите дела, иако во нив не се крие само мит туку и некои историски вистини, кои се покриени со густ превез на поетската фантазија. Потребни се понатамошни истражувања и информации во овој правец, за да се потполнат нашите сознанија и свест (постои колективна несвесност) за долгот кон нивните

создавачи или кон наследството и заветот кои ни го оставиле нам, а тоа е дека раѓањето на европската цивилизација било на овие простори. Со ова се отстранува пореметената слика за хиерархијата на изворната европска духовна вредност, а народите на Балканот повеќе ги поврзува и приближува. Ономастиката на хидролошкиот систем Дунав во Панонија е најдобар изворен материјал за изучување на „живиот мит“ на Балканот.

ХРОНОЛОГИЈА НА ВАЖНИ НАСТАНИ ОД ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА

Околу 250 000 п.н.е. фосилот *homo erectus* кој е откриен во Патралони во Халкидика крај Солун.

Околу 10 000 п. н.е. завршува последниот леден период на Балканот.

Околу 7 000 п.н.е. први населби од типот *tell*, од земјени тули, крај Солун. Првото земјоделие од Егеј преку Вардар и долж Дунав се шири низ Европа. Култот на Лепенски Вир. Палеографизми.

Околу 6 000 п.н.е. траги на човечката култура од теракоти по течението на реките Вардар, Бистрица, Црна, Брегалница...

Околу 5 500-3 500 п.н.е. неолитска населба во с. Дупјак, на бреговите на Костурското Езеро, во Западна Македонија. Првите палеографизми. Македонците се населуваат на бреговите на Бистрица.

Околу 3 500 п.н.е. преселба на Пелазгите преку М. Азија на балканските простори во Пелазгија.

3 500-2 500 п.н.е. културата на Димините во Магнезија (македонско племе) и минијската керамика. Подунавци (Минијци, Лапити, Тирои, Флегејци во Еолија) (Тесалија).

2 300 п.н.е. Македонската митска династија Македон, син на Озирис и македонската митска династија на синот на Зевс Македон.

2 100-1 900 п.н.е. Културата на Арменохори (Рупиште), Пелагонија и средна Тесалија.

Околу 1 600 п.н.е. Преселбата на Ахејците (подоцна Елини) во тесалска Фтиотида, подоцна и во Ахаја на Пелопонез под водство на Пелоп и во Мала Азија.

1 700 п.н.е. Линеарното писмо А во „егејската“ култура.

1 500-1 200 п.н.е. Линеарното писмо Б на Крит, во Микена и Пил.

Околу 1 450 п.н.е. Основање на Микена.

Околу 1 350 п.н.е. Македонската митска династија на Македон по Хесиод.

1 313 п.н.е. Основање на Теба од Кадма од Феникија. Пренос на феникиското писмо.

1 294 п.н.е. Кралевите на Македонија: Пиер, А(Е)матија и Пинд.

1 248 п.н.е. Орфеј – крал на Македонија, пронаоѓач на азбуката.

1 225 п.н.е. Мид, крал на Македонија.

1225 п.н.е. Походот на Аргонаутите, Минијците и другите Еолци.

1 213 п.н.е. „Војната на Седуммината против Теба“.

1 200 п.н.е. Големата преселба на народите на Балканот (Илирите, Дорците, Епирите). „Народи од морето“. Преселбата на Бригите, Стримоните и Битините од Балканот во Мала Азија. Македонија слободна Преселба на Беотите од Пинд во Беотија и Теспочаните во Тесалија. Крунисувањето на Агамемнон.

1 200 (1193) Тројанската војна.

1 190 (1183) Пропаста на Троја.

XI век п.н.е. Аиг(е)ди-Вергина (Кутлеш) најстара македонска кралска некропола со гробници.

1 124 п.н.е. Егзодусот на Ахејците (Елините) од Тесалија во Малоазиска Еолија.

1 120 п.н.е. Дорците го населуваат поголемиот дел од Тесалија. Егзодусот на Еолците.

1104 п.н.е. Дорците со помош на Македонците го освојуваат Пелопонез. Егзодусот на Ахејците од Пелопонез во Малоазиска Еолија.

1068 или 1050 п.н.е. Дорците ја напаѓаат Атина.

1044 п.н.е. Егзодусот на Јонците од Елада во Малоазиска Јонија.

XI-VII век п.н.е. Мрачен историски период.

776 п.н.е. Првите Олимписки игри – обновување.

750 п.н.е. Хомер.

700 п.н.е. Хесиод.

700 п.н.е. Пердика I од Орестида (Argos Orestikon-Рупиште, Костурско) во Западна Македонија, основач на историската македонска династија Аргеада. Еге (Aigi) прва престолнина на Македонија.

500 п.н.е. Кралот Алкета I ги проширува границите на Македонија.

540-495 п.н.е. Кралот Аминта I вазал на Персија.

495-452 п.н.е. Кралот Александар I прв организатор на пешадија и коњаница во Македонија и учесник на Олимписките игри.

480 п.н.е. Македонците учесници во борбите кај Саламина на страна на Елините.

479 п.н.е. Македонците им помагаат на Елините во борбите кај Платеја.

429 п.н.е. Кралот Пердика II го победува кралот на Тракија Салтика. Хипокрит, татко на медицината го лечи македонскиот крал.

413-399 п.н.е. Кралот Архелај ја основа Пела, како нова престолнина на Македонија. Гради патишта и ги обликува внатрешната и меѓународната политика на Македонија. „Златниот период“ на македонската култура и уметност. Обликување на македонскиот јазик.

384 п.н.е. Раѓањето на Аристотел, Македонец, великан на светската мисла и ум, воспитувач на Александар Македонски и неговата генерација идни државници и војсководители на светот.

359-336 п.н.е. Филип II Македонски крал на кралевите и почеток на „македонистичкиот“ период во светот.

358 п.н.е. Филиповата победа над Илирите.

356 п.н.е. Раѓањето на Александар III Велики Македонски во Пела.

350 п.н.е. Реката Нест источна граница на Македонија.

349-348 п.н.е. Халкидика во границите на Македонија.

342-340 п.н.е. Македонија ги шири своите граници кон Тракија.

338 (2 август) п.н.е. Македонците ги победуваат Атињаните кај Херонеја и ја освојуваат континентална Елада.

337 п.н.е. Мултилатерална конференција на Македонците и Грците и создавање на Македонско-грчката конфедерација. Коринтска лига.

336 п.н.е. Убиството на Филип II Македонски.

336 п.н.е. Александар III Велики крал на Македонија.

336 п.н.е. Македонците господари на Балканот (борби со Трибалите, Гетите, Илирите и Тебанците).

335 п.н.е. Македонскиот јазик во светската дипломатија.

335 п.н.е. Походот на Александар III Македонски на Исток.

334 п.н.е. Победа на македонската војска над Персијците кај р. Граник.

334 п.н.е. Победа на Македонците кај р. Ис најголема војничка победа во тогашниот свет.

332 п.н.е. Македонците го освојуваат Египет.

331 п.н.е. во Оазата Силва Александар III Македонски промовиран за фараон. Основање на Александрија на Нил.

331 п.н.е. Големата победа на македонската армија во Гавгамел и освојување на Вавилон.

330 п.н.е. Македонците го освојуваат Персепол и други делови на Иран.

330 п.н.е. Татковинската македонска војска ја победува кај Мегалополис, на Пелопонез, спартанската војска на кралот Агис III.

329-328 п.н.е. Македонската армада на западната кинеска граница, со освојување на североисточните персиски провинции и градовите Есхата, Бактрија итн., т.е. денешните Самарканд, Бухара, Ташкенд, Лахоре и други.

327 п.н.е. Освојување на Кашмир и Пенџап.

326 п.н.е. Освојување на источна Индија и воспоставување македонска власт. Големи научноистражувачки проекти.

325-324 п.н.е. „Големото враќање“ и Вавилон престолнина на Македонската империја. Населување на Македонците и освојување на повеќе од 100 нови градови.

323 п.н.е. (13. 06) Смртта на Александар III Македонски

323-221 п.н.е. Македонски комонвелт и период на „наследници“ и „следбеници“. Македонските држави во Европа, Азија и Африка.

322 п.н.е. Смртта на Аристотел во Халкида. Смртта на Демостен во Калабрија.

316 п.н.е. Смртта на Олимпија, мајката на Александар III.

315 п.н.е. Македонскиот крал Касандар го основа градот Тесалоника (Солун) во чест на својата жена, сестра на Александар III.

310 п.н.е. Основање на Александриската библиотека, единствена светска културна институција, каде се преведени на македонски јазик (Александровиот „коинџе“) Стариот и Новиот Завет, а будистичките канони на кинески.

309 п.н.е. Смртта на Роксана, жената на Алекадар Велики Македонски и синот Александар IV.

279-276 п.н.е. Борбите во Македонија со Келтите.

168 п.н.е. Големата битка на Македонците и Римјаните кај Пинд, окупацијата на Македонија и нејзината поделба.

167 п.н.е. „Слободна Македонија“ во римскиот период во областите на Орестида.

148 п.н.е. Македонија римска епархија.

58 п.н.е. Цицерон прогонет во Тесалоники.

49-48 п.н.е. Граѓанската војна на Римјаните.

49 н.е. Апостолот Павле го шири христијанството во Македонија.

42 н.е. Марко Јуније Брут и Гај Касије Лонгин во Македонија. Борбата кај Филипи и поделба на Римското царство. Тесалоники и Амфипол слободни градови.

306 н.е. Смртта на св.Димитрије заштитник на Солун и Сирмиум.

306-311 н.е. Солун престолнина на императорот Галериј.

312 н.е. Христијанството официјална религија на царството.

322-323 н.е. Царот Константин Велики од Солун создава голема воена и трговска база.

325 н.е. Прв Никејски вселенски сабор и учество на македонскиот епископ од Стоби.

379-380 н.е. Крштевањето на царот Теодосиј Велики во Солун.

425 н.е. Отворање на Универзитетот во Цариград.

527 н.е. Автокефална архиепископија во Скопје.

565 н.е. Источно римско царство (ИРЦ) на основите на Македонскиот комонвелт.

V век н.е. Појава на Словените на Балканот.

586 н.е. Прва опсада на Солун од Словените.

587-805 н.е. Превласт на Словените во Елада, на Крит и егејските острови во траење од 200 години.

604 н.е. Втора опсада на Солун од Словените.

610-641 н.е. Прв обид за христијанизација на Словените на Балканот.

618-677 н.е. Словените и Аварите повторно го опседнуваат Солун.

681 н.е. Појава на Бугарите на Балканот.

815 н.е. Раѓањето на св. Методиј во Солун.

827 н.е. Раѓањето на св. Кирил во Солун, т.е. Константин Филозоф.

850 н.е. Константин Филозоф ја брани хабилитацијата, а потоа е поставен за професор на Универзитетот во Цариград. Член на мисијата меѓу Арапите во Багдат.

860-861 н.е. Македонските браќа членови на мисијата на ИРЦ и христијанизација на Хазарите во Казан.

863 н.е. Македонско-словенското писмо и јазик на Солунските браќа основа на словенската писменост и книжевност. Нивната голема мисија во христијанизацијата и просветата на Словените во Централна Европа и Панонија.

VII-VIII век н.е. Словенизација на Македонија: „Склавини во Македонија“, „Склавини“, „Македонци“.

IX век н.е. Бугарско владеење во Македонија.

867-1056 н.е. „Македонска“ династија на ИРЦ, „златен“ период на Византија.

869 н.е. Смртта на св. Кирил во Рим.

885 н.е. Смртта на св.Методиј во Голема Моравија. Македонските апостоли и просветители на Словените „заштитници на Европа“ (1981 година). Св. Климент прв словенски епископ.

893 н.е. Св. Климентовата Охридска епископија центар на словенската христијанизација, просвета и славомакедонската преродба. Охридската книжевна школа.

963 н.е. Оснивање монашка држава на тлото на Македонија во Света Гора.

969 н.е. Востание против бугарската власт во Македонија.

976 н.е. Македонско-словенска Самоилова држава.

989 н.е. Цар Самоил го ослободува Бер.

1 018 н.е. Охридската архиепископија основа за Македонската православна црква.

1 018 н.е. Распаѓање на Самоиловото царство по победата на царот на ИРЦ Василије II од „македонската“ династија.

X-XIV век н.е. Развој на масовното народно богомилско учење, движење и ширење од Македонија до Италија, Франција и Германија како движење на Катарите.

1 204-1 224 н.е. Солунското кралство.

1 300-1 350 н.е. Подем на културата и уметноста во Македонија (Солун, Света Гора, Охрид, Костур, Скопје...), посебно јазикот и обичаите, со развој на свеста и ентитетот во поглед на етнонимите и хоронимите со Македонија.

X-XIV век н.е. Развој на исихазмот во Македонија, кој станал официјално учење на православната црква од 1341.

XIV век н.е. Македонија под српска власт. Македонија под турско владеење.

БИБЛИОГРАФИЈА

Aelianus, Cl.: De-natura animalium, Uercher, Lipsiae, 1864.

Andronikos, M.: Vergina I. To nekrotefeion ton tymvon, Athinai, 1969.

Andronikos, M.: Oi vasilikoi tafoi tis Verginas, Athina, 1978.

Антолјак, С.: Самуиловата држава, Институт за национална историја, Скопје, 1969.

Andronikos, M.: Vergina – Oi vasilikoi tafoi, Athina, 1985.
Apollodori.: Bibliotheca.

Apostol Pavle.: Solunjanima poslanica prva i druga, Biblija ili Sveto pismo, Biblijsko društvo, Beograd, 1974.

Appian.: Historia Illyrica, Mendelssohn, Lipsiae, 1905.

Arriani.: Anabasis, Roos, Lipsiae, 1907.

Arriani.: Alexander the Great, Cambridge, 1981.

Aristoteles.: De Anima, W. D. Ross, Oxford, 1979.

Aristotelis.: Fragmenta selecta, W. D. Ross, 1979

Aristotle.: Politics, Cambridge, Massachusetts, 1972.

Beloch, J. K.: Griechische Geschichte, Berlin – Leipzig, I – IV, 1924 – 27.

Beloch, J. K.: Die Bevelkerung der griechisch-römischen Welt, Leipzig, 1886.

Белчевски, Ј.: Охридската архиепископија, Православен богословски факултет „Св. Климент Охридски, Скопје, 1997.

- Benac, A.: Praistorija Jugoslovenskih zemalja, Sarajevo, 1987.
- Benvenuti, A.: Poliohni na Lemnosu kolevka evropske kulture, „Politika“, Beograd, 1944.
- Библија или Свето Писмо, Библиско друштво, Скопје, 1991.
- Birnbaum, H.: Migrations in Balkan History, Prosveta, Beograd, 1989.
- Blegen, C. W.: The Coming of the Greeks, Amer. J. of Arch. 32, 146, 19.
- Blegen, C. W.: The Mycenaean Age, Cincinnati, 1962.
- Buck, C.: Comparative Grammar of Greek and Latin, Chicago, 1933.
- Budimir, M.: Antika i Pelasti, Živa Antika, Skopje, 1951.
- Cambell, J.: Occidental Mythology, Penguin Books, London, 1964.
- Cavaignac, E.: Le problème Hittite, Paris, 1936.
- Chadwich, J.: The Mycenaean World (prevod : Mikenski svet), Rad, Beograd, 1980.
- Chadwich, J.: The decipherment of Linear B. Cambridge, 1967.
- Chadwich, J.: The Mycenae Tablets III, Philadelphia, 1963.
- Childe, V. G.: The Atyans, A. Study of in the European Origin, London, 1927.
- Charanis, P.: The chonicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic Settlements in Greece, Dumbarton Oaks papers V, 1950, str. 139 – 66.
- Collart, P.: Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu'a la fin d'epoque romaine. Paris, 1937.
- Cottrell, L.: The Lost Pharaons, Mislja, Skopje, 1988, (Изгубените фараони – преведена на македонски јазик).

Cyhun, G. A.: Tipologiĉeskie problemy balkanoslavjanskogo jazikovogo areala, Minsk, 1981.

Dani, H. A.: Svilena veza izmedju Istoka i Zapada, Kulture Istoka, 7:23, 1990, 59 – 61.

Daskalakis, N.: Turistikos odigos Kastorias, Atina, 1982.

Daskalakis, N. k. a.: Korisos, Korisos, 1990.

Daskalakis, Ap.: O Ellinismos tis arhaias Makedonias, Atinai, 1960.

Daskalakis, Ap.: To ellinikov fronima tou Megalou Aleksandrou, Atinae, 1959.

Daskalakis, Ap.: O Megas Aleksandros kai o Ellinismos, Athinae, 1963.

Димевски, С.: Историја на Македонската православна црква, Македонска книга, Скопје, 1989.

Dimitrakopoulos, P.: To Makedoniko zitima, Tesaloniki, 1985.

Dimitrakos, D.: Neona orthografikon erminevtikon leksikon, Athine, 1970.

Dimitrakos, D.: Mega leksikon olis tis ellinikis glossis, „Domi“, Athinae, 1933 – 1959.

Diodorus Siculus: Bibliotheca historica, Fr. Vogel, vol. II, Leipzig, 1896.

Droysen, J. G.: Des Weltreich Alexander des Grassen Ungekürzte Textaugabe, Mit 154 Abbild auf Taf. in Kupfertiefdruck, Berlin, Paul Aretz, 1934.

Драгојловиќ Д. и Антиќ В.: Богомилството во средновековната изворна граѓа, МАНУ, Скопје, 1978.

Драгојловиќ Д. и Антиќ В.С: Митологумена, Македонска книга, Скопје, 1990.

Durant, W.: The Story of Philosophy, The Lives and Opinions of the Greater Philosophers, New York, 1926, prevod Djuriĉ, M., Um Caruje, Narodno Delo, Beograd, 1990.

Dvornik, F.: *La vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves macédoniens au IX e siècle*, Paris, 1926.

Ѓорѓиќ, П.: *Историја Српске Кирилице*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.

Dvornik, F.: *The Making of Central and Eastern Europe*, London, 1949.

Елиаде, М.: *Светске религије*, Народна књига, Београд, 1996.

Ellis, R. J.: *Philip II and Macedonian Imperialism*, Misla, Скопје, 1988, (Филип II и Македонската империја – превод на македонски јазик).

Eratosthenes: *Catasterismoi & Geographica*.

Eteria Istorikon Ekvoeon.: *Istoria tou Ellinikou Ethnous*, Eteria Istorikon ekvoeon, Athinae, 1970, Tom. I. s. & Tom. ST, pp. 191 – 194, 1976.

Evans, Sir A.: *The Palace of Minos*, London, 1921 – 35.

Evans, Sir A.: *Scripta Minoa I*, Oxford, 1909.

Euripides: *Electra & Helena & Iphigenia Taurica Orestes*.

Falaschi, V. N.: *Pelasgi, Traci, Etruschi nella paleografia Euro-Mediterranea*, V Symposium Internationale di Tracologia, Centro Europeo Studi Traci, Spoleto, 26 – 29 Nov. 1987.

Finlay, G.: *A History of Greece from its Conquest by the Romans to the Present Time*, New York, 1970.

Finlay M. I.: *Early Greece*, New York, 1981.

Fittbogen, M. Ch.: *De Palasgis. Commentatio historica et critica*, Frankfurt, a/o Druck der Hofbuchdruck v. Trowitzsch und Sohn, 1862.

Frost, F.: *Fallmerayer Revisited, Migrations in Balkan History*, Prosveta, Beograd, 1989, str. 109 – 114.

Frye, R.: *The Heritage of Persia*, London, 1976.

Garašanin, M.: *Contributions à la connaissance de l'âge*

du fer en Macedoine, *Živa antika*, X, 1 – 2, 1960

Гарашанин, М.: Историја на Македонскиот народ, дел I, глава I, Институт за национална историја, Скопје, 1969.

Гарашанин, М.: Настанак и потекло Илира, Илири и Албанци, САНУ, Београд, 1988, 9 – 80.

Garstang, J.: *Hittite, Empire*, London, 1929.

Гавела, Б.: Праисторијска археологија, Научна књига, Београд, 1988.

Georgacas, J. D. – W. A. McDonald, *Place-Names of Southwest Peloponnesus*, Athens, 1967, 15.

Georgiev, V.: *The Arrival of the Greeks in Greece*, 1973 (prema Mpampinioti, 1986).

Grevs, R.: *The Greek Myths*, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1972. Prevod: Grčki mitovi, Nolit, Београд, 1990.

Hatzidakis, G.: *Syntomos istoria tis ellinikis glossis*, Sideris, anat, 1967.

Hatzidakis, G.: *Mesaionika kai Nea Ellinika*, Athina, 1906.

Hammond, L. G. N.: *A History of Greece to 322 B. C.*, Oxford, The Clarendon Press, 1959, pp. 36 – 37.

Hammond, L. G. N.: *Migrations and Invasions in Greece and Adjac Areas*, Park Ridge, 1976.

Hammond, L. G. N.: *A History of Macedonia I*, Oxford, 1972.

Hammond, L. G. N.: *A History of Macedonia II*, Oxford, 1979.

Херодотова Историја, превод Арсениќ, Матица Српска, 1988, Београд.

Herodotus, *The History*, Chicago 1987.

Hesiodus: *Fragmenta & Theogonia*.

Heuttley, W. A.: Prehistoric Macedonia, Cambridge, 1939, pp. 98 – 99.

Hoddinott, F. R.: The Tracians, Thames and Hudson, New York, 1981.

Homer: Ilijada, prevod Maretić, T. Matica Hrvatska, Zagreb.

Hourmouziades, H. G.: Dispilio (Kastoria), Codex, Thessaloniki, 1996.

Hristou, P.: Sveta Gora Atonska, Prosveta, Beograd, 1994.

Idria: Elliniki kai Pagkozmiia Megali Geniki Egkyklopaideia. Etaireia Ellinikon Ekdosmeon, A. E., Athina, 1982, pp. 1.

Илјов, В.: Најстари пишани споменици, Македонија, II. Рев. 2000, 62.

Ippocratis, Aforisme,; Jones, S. H. W., London, 1967 (Prevod Vasić, Medic. knjiga, Beograd – Zagreb, 1978).

Историја на Македонскиот народ, Инст. за национална историја, Скопје, 1969.

Ивик, П.: О Словенским језицима и дијалектима. Просвета, Ниш.

Ivanić, I.: Macédonija i Macédonci, Beograd, 1908.

Jagić, V.: Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen, Archiv für slavische Philologie, Siebzente Band, Berlin, 1895.

Jireček, K.: Istorija Srba, Beograd, 1922.

Katičić, R.: A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics, The Hague, Mouton, 1970.

Katičić, R.: Enhelejci, Godišnjak XV CBI, Sarajevo, 1970, 40.

Kevendiš, R.: Legende Sveta, Rad, Beograd, 1984.

Konstantini Porphyrogeniti, De thematibus, Pertusi, 1952.

Kretschmer, P.: Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896.

Конески, Б.: Охридска книжевна Школа, Слово 6 – 8, Загреб, 1957.

Kronsteiner, O.: Gab es unter den Alpenlawen eine Kroatische etnische Gruppe, Wiener Slavistisches Jahrbuch 24, 1978, pp. 137 – 57.

Kostopoulos, Ar.: Mnimi Makedonomahon, Thessaloniki, 1958.

Kostopoulos, Ar.: I Kastoria, kastro tou Ellinismou, Thessaloniki, 1991.

Kostopoulos, Ar.: Makedonia, syntomi istoria Malliaris-Paideia, Thessaloniki, 1992.

Lacko, M.: Slavenski Apostoli i prosvetitelji Ćiril i Metod, Zagreb, 1985.

Lampsa, G.: Leksikon tou araiou kosmou, Ellada, Romi, tom II, Domi, A. E., Athina, 1980, pp 636.

Лахтов, В.: Проблем требенишке културе, Охрид, 1965.

Laourdas, V.: I prosopikotis, tou Megalou Aleksandrou kata ton Arrianon, Thessaloniki, 1971.

Lauriotis, Al.: Odigos Agiou Orous, Athinai, 1957.

Liakos, S.: I proeleusis tis arhaiomakedonikis, Thessaloniki, 1973.

Livi, Titi.: Ab Urbe Condita (prevod: Istorija Rima od osnivanja grada, Srpska književna zadruga, Beograd, 1991).

Makaronas, H.: Ek tis Elimeias kai tis Eordaias, Arhaiologiki sylogi Kozanis, Athinai, 1937.

Maksimios, P.: O Megas Aleksandros, Athina, 1964.

Macqueen, G. J.: The Hittites and their Contemporaries in Asia Minor, Thames & Hudson, London, 1986.

Martinet, A.: Indoevropski jezici i Indoevropljani, Novi Sad, 1987.

Maškin, N.: Istorija starog Rima, Naučna knjiga, Beograd, 1987.

Matkovski, A.: A History of the Jews in Macedonia, Macedonian Review, 1982.

Megali Elliniki Egkyklopaideia.

Melaart, J.: The Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Near East and Anatolia, Beirut, 1966.

Meillet, A.: Apercu d'une histoire de la langue grecque, Paris 1930.

Mikulčić, I.: Arhajske nekropole južne Pelagonije, Starinar Beograd, 1964-1965.

Mikulčić, I.: Art in the Stone Age and the Age of Metal in Macedonian National Treasures, Makedonska knjiga, Skopje, 1989, str. 13-35.

Mirosljubov, J.: Dopolniteljnye materialy k predistorii Rusov, 1952.

Moјсов, Л.: Околу прашањето на Македонското национално малцинство во Грција, Инст. за национална историја, Скопје, 1954.

Moutsopoulos, N.: Erevnes stin Kastoria kai ton Agio Ahillei Thessaloniki, 1965.

Mpampinioti, G.: Synoptiki istoria tis ellinikis glossas, Athina, 1986.

Mpampiniotis, G., Kontos, P.: Synhroni gramatiki tis koinis veas Ellinikas, Athinai, 1967.

Mpoutouras, A.: Ta neoellinika kyria onomata istorikos kai glossologikos erminevonema, Athinai, 1912.

Mpratsiotis, P.: Apostolos Pavios kai Megas Aleksandros, Athinai, 1950.

Munro, J.A.R.: Pelansgias and Ionians, Journal of Hellenic Studies, London, 1880.

Наумов, С.: Богатствата на манастирот „Зограф“, Македонски иселенички алманах '87, Скопје, 1987, стр. 162.

Neuman, B.: *Istorijsko poteklo svesti*, Prosveta, Beograd, 1994.

Niel, F.: *Albigois et Cathares*, Presses Univ. de France, Paris 1990.

Николовски – Катин, С.: *Македонски холокауст*, НИО Студентски збор, 1990

Николовски – Катин, С.: *Македонски иселенички паноптикум*, Друштво за наука и уметности, Битола, 1999.

Николовски – Катин, С.: *Атанас Близнаков*, Универзитет „Св. Кирили и Методиј“, Скопје, 2000.

Nikolovski – Katin, S.: *Macedonians in USA and Canada*, Makedonska iskra, Skopje, 2002.

Neroznak, P. V.: *Indoeuropejskie jazyky, sravnitel'no – istoričeskoe izučenie jazykov raznyh semej*, *Sovremenoe sostojanie i problemy*, Moskva, 1981.

Nilsson, P. M.: *Geschicht der griechischen Religion*, 2 vols. Muni C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 2nd ed. 1961.

Nurigiani, G.: *Macedonia Yesterday and Today*, Publisher Teleurora, Rome, 1967.

Nustazopoulou – pelekidou, M.: *To Makedonikon Zitima*, Athinaí, 1988.

Obolenski, D.: *Vizantijski Komonvelt*, Prosveta, Beograd, 1969.

Olmstead, A. T.: *History of the Persian Empire*, Chicago, 1948.

Острогорски, Г.: *Историја Византије*, Просвета, Београд, 1969.

Основен систем и терминологија на словенската ономастика, МАНУ, Скопје, 1983.

Pajin, D.: *Aleksandrijska Biblioteka, Kulture Istoka*, 7:23, 1990.

- Пандовски, С.: Македонија од древнина до два Илиндена, Самостојно издание на авторот, Битола, 2003.
- Папазоглу, Ф.: Македонски градови у римско доба, Скопје, 1957.
- Papazoglu, F.: The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times, Amsterdam, 1997.
- Pantermalis, D.: Dion, I ieri poli ton Makedonon stous prepodes tou Olympou, Thessaloniki, 1983.
- Papageorgiou, G.: Vios Megalou Aleksandrou, Athinai, 1880.
- Papanikolaou, F.: Glossa kai laografia eparhias Voiou, Thessaloniki, 1965.
- Papastavrou, I.: I storia tis Arhais Ellados, Hiotelli, Athinai, 1972.
- Papastavrou, I.: I Makedoniki politiki kata tom 5on p.h. aiona Thessaloniki, 1936.
- Papastavrou, I.: I siymvoli tis Voreiou Ellados eis ton arhaion ellinikon politismon, Thessaloniki, 1985.
- Papahristou, A.: Orestis. I koitida tou endoksou Ellinikou Makedonikou Kratous, Thessaloniki, 1985.
- Pauzanija.: Periigisis tis Ellados / Prevod Pasini: Vodič po Hela Logos, Split, 1989.
- Pelekanidis, St.: Erevnai en Ano Makedonia, Makedonika 5, 1961.
- Petrović, A.: Kratka arheologija Srba, N. Sad, 1994.
- Petsas, F.: Aigai – Pella – Thessaloniki, Arhaia Makedonia I, 1970.
- Pefanis, D.: Oi Ellines slavofonoi tis Makedonias kai oi Ellino vlahoi, Athina, 1949.
- Pešić, R.: Sillabario Etruscum, Arezzo, 1980.
- Pešić, R.: L'Origine della scrttura Etrusca, Milano, 1985.
- Plinius Secundus.: Naturalis Historia, Berlin, 1904.
- Plutarchus.: Vitae parallelae (prevod: Usporedni živo-topisi) vol. I – III, Avgust Cesarec, Zagreb, 1988.

- Plutarch.: Alexander, New York, 1883.
- Pokorny, J. Cf.: Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch, Berlin, 1959. 15.
- Polybii: Historiae, Büttner – Wobst. vol. II (1924), vol. III (1893), vol. IV (1904), Lipsiae.
- Pollio, V. M.: De architectura, libri decem (Prevod: Lopac), Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Povijest Sveta, Naprijed, Zagreb, 1990.
- Promponas, I.: I syggeneia makedonikis kai mykinaikis dialek tou kai i protoelliniki katagogi ton Makedonon, Athinai, 1973.
- Pseudo – Kalisten.: Život i djela Aleksandra Makedonskog (prev. Dukat), Matica Srpska, N. Sad, 1987.
- Procopius: Historia Arcana, Haury, Leipzig, 1963 pp. 114.
- Пулевски, Горфија. М.: Славјанско – македонска општа историја, Блаже Ристовски и Билјана Ристовска – Јосифовска, МАНУ, Скопје 2003.
- Radet, G.: Alexandre le Grand, Paris, 1950.
- Ranovič, A.: Ellinistiki Epohi, Mpayron, Athinai, 1983.
- Roberts, M. J.: The Pelican History of the World, Pinguin Book, New York, 1976.
- Roebuck, C.: The World of Ancient Times, Ch. Scribner and Son, New York, 1966.
- Roussos, G.: Neoteri Istorija tou Ellinikou Ethnous, Athinai.
- Romaïos, K.: O makedonikos tafos tis Verginas, Athina, 1951.
- Romiopoulou, Aik.: Arhaiotitea kai mnimeia Ditikis Makedonias (1972), Athinai, 1978.
- Sakellariou, M.: Oi glossikes kai ethnikes omades tis ellinik proistorias. Istorija tou Ellinikou Ethnous, t. A., Athinai, 1970.
- Sakellariou, M.: Makedonia 4.000 hronia ellinikis istorias kai politismou, Athina, 1982.

Sakellariou, M.: *Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne*, Athina, 1977.

Schachermeyr, F.: *Alexander der Grosse das Problem Seiner Persönlichkeit und Seiner Wirkens* Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil. – Hist. Klasse Sitzungsberichte, B. 285, Wien, 1969.

Schachermeyr, F.: *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, Stuttgart, 1955.

Schliemann, H.: *Mycenae*, London, 1878.

Senc, St.: *Grčko-Hrvatski rječnik*, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1910.

Simjanovski, St.: *Karpesta umetnost, novo svetsko čudo od Makedonija*, Mak. il. rev 48, 594, 2001, 6.

Симовски, Т.: *Населените места во Егејска Македонија*, Инст. за национална Историја, Скопје, 1978.

Spiliotopoulos, Ant.: *I Makedonia kai o Ellinismos*, Athina,

Совет за проучување на Југоисточна Европа МАНУ, Македонија и односите со Грција, Скопје, 1993.

Srejović, D., Cermaković – Kuzmanović, A.: *Rečnik Grčke i Rimske Mitologije*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1992.

Stephanus, Byz.: *De urbibus*, Gu. Xylander, Basilae, 1568.

Stojanovski, A., Katardžijev, I., Zografski, D., Apostolski, M.: *Istorija na Makedonskiot narod*, Maked. knjiga, Скопје, 1988.

Стојчевска – Антиќ, В.: *Претскажувањата на Голям Александар*, Зумпрес, Скопје 1996.

Стојчевска – Антиќ, В.: *Историја на македонската книжевност, Средновековна книжевност*, Институт за македонска литература и НИП „Нова Македонија“, Скопје 1997.

Стојчевска – Антиќ, В.: *Од средновековната писменост*, Мисла, Скопје, 1976.

Стојчевска – Антиќ, В., Николовски – Катин, С.: Во чест на светите Кирил и Методиј, Матица македонска, Скопје, 1994.

Стојчевска – Антиќ, В.: Св. Клименту, ГИТ Гоце Делчев, „Студентски збор“, Скопје, 1993.

Strabo: *Geographia*, Meineke, Lipsiae, tom. I, II, III, 1913.

Светите Климент и Наум Охридски, МАНУ, Скопје 1995.

The Republic of Macedonia, GIT Goce Delčev, Skopje, 1994.

Svoronos, N.: *Histoire de la Grèce Moderne*, Presses Univ. Paris, 1972.

Svoronos, N.: *Episkopi tis Neoellinikis Istorias*, Themelio, Athina, 1976.

Шклифов, Б.: Костурски говор, Софија, 1973.

Škokljev, A.: *Uproščene imobilizacione metode kod lečenja preloma vilica u savremenom ratu*, dokt. disertacija, VMA, Beograd, 1964.

Škokljev, A. & Škokljev, I.: *Bogovi Olimpa iz Srbije*, Nauka, Beograd, 1998.

Tahraos, Ant.: *O Paisios Valitskofsky (1722 – 1794) kai i askitofilologiki sholi tou*, Thessaloniki, 1964.

Tasić, M.: *Prehistoric migration movements in the Balkans*, *Migrations in Balkan history*, Prosveta, Beograd.

Tzaferopoulos, Ap.: *Imathia*, Thessaloniki, 1969.

The Times Atlas of World History, Zagreb, 1987.

Thomson, G.: *I Arhala Elliniki Koinonia – to Proistoriko Aigai Ekvov*, Inst. Athinon, Athina, 1954.

Thomsen, V.: *Sur la parenté de la langue étrusque*. OKD 1899. I. Copenhagen

Tukidid, *Povijest Peloponeskog rata*, Dereta, Beograd, 1991.

Тупурковски, В.: Историја на Македонија од древнина до смртта на Александар Македонски, Титан, Скопје, 1993.

Тупурковски, В.: Сказна за древна Македонија, Титан, Скопје, 1993.

Усикова, П. Р.: Кон проучувањето на словенскиот глагол од Бал канистички аспект, МАНУ, Скопје, 1988, стр. 176.

Vakalopoulos, K.: *To Makedoniko Zitima*, Thessaloniki, 1989.

Vasić, M.: *Arheologija i lingvistika*, Zbornik SANU, Beograd, 1958.

Višić, M.: *Onomastika u grčkim poveljama srpskih vladara*, Oktoih, Podgorica, 1999.

Ventris, M.: Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives, *Journal of Hellenic Studies*, vol. 73, 1953, pp. 84.

Ventris, M., Chadwich, J.: *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge, 1956, pp. 122.

Vukčević, G.: *O porijeklu Ilira*, Podgorica, 1992.

Wilcken, U.: *Alexander the Great*, New York, 1988.

Wilcken, U.: *Aleksandar Makedonski (prevod od angliški na makedonski Slave Nikolovski – Katin)*, Mislra, Скопје, 1986.

Wilcken, U.: *Urkunder der Ptolemäerzeit*, 1922.

Winn, Shar, M. M.: *Pre writing in Southeastern Europe: The Sign Systems of the Vinča Culture ca 4000 BC.*, Calgary, Wes – Publisher, 1981, 421 pp.

Златевски, П., Николовски – Катин, С.: *Библиски речник*, Библиско здружение на Република Македонија, Македонска искра, Скопје, 1997.

Zonara, I.: *Epitome Historiarum, Diondori, Lipsiae*, 1868 – 1875.

Žunić, S.: *Aristotel i Henologija*, Prosveta, Beograd, 1988.

Xenophon.: *Anabasis*, New York, 1863.

Xyggopoulos, A.: *Ta mnimeia ton Serbion*, Athinaí, 1957.

SUMMARY

CONTRIBUTION OF MACEDONIA TO THE WORLD CIVILIZATION

The direct reason for this publication is the opening up once again of the "Macedonian issue" as a conspiring concept of history, which has not left the daily political world scene for 2,500 years already, thus disturbing the international relations in this very sensitive part of Europe.

Research in this field aims at contributing to the realization of the historical truth regarding the autochthonous fact of the Macedonian people, their national identity and continuity, the contribution of Macedonia to the world civilization, but also regarding the Macedonians and their confronting the historical abuse of the Macedonian issue.

This book is devoted to Macedonia and the Macedonians. It is devoted to the question of whether the separate political entities have the exclusive right to monopoly over the historical heritage, i.e. of whether the young generations of today, born and raised in the two confronted parts of Northern and Southern Macedonia, were raised and educated believing that the Macedonians are not sufficiently informed of the historical fact that they are parts of one people and of one land called Macedonia.

How can the modern Greeks be convinced, whose predecessors came to the Balkans in the 11th century B.C.

without this name, but in fact came as Doric (Herodotus, I, 56), and were not given this name even 800 years later in Homer's "Illiad" in the 7th century B.C., but came as Achaians, Aogceans or Danaians, and later as Hellenians, Grekis or Romeians (Mpampiniotis, 1998, 596)? How is one to understand why the name of Macedonia is not immediately connected with what some modern historians wrongly referred to as "hellenism"? The Hellenians for the first time in their centuries-old history administratively conquered the southern part of Macedonia as late as after the First Balkan War in 1912, i.e. 1913 (Bucharest Agreement, 13 August 1913).

Furthermore, how can the modern-day Macedonians, who also did not "colonize" the Balkans with their own name in the 6th century B.C., accept that in their autonomous process of development the geographical term Macedonia was gradually accepted as a sign of national belonging and creation of a Macedonian national awareness? What about the natives of Macedonia, and the descendants of the biggest world empire of Alexander of Macedon, etc.?

Therefore, it is a question of the process of ethnonyms. It is a very complex problem, which in the case of Macedonia is very dramatic and represents a challenge which will for a long time yet, be exploited in order to prove this or that character of Macedonia, i.e. to define the Macedonian nation.

In order to see the problem better and the inheritor of the traditional Macedonian culture and heritage in general, research and analyses cover first the period of the most ancient history of the Southern Balkans. They cover the huge role of the natives and the Paleo-Balkan, i.e. "Aegean culture" in this region, the movement of the Hellenians – Achaians with the development of the Michanos state and the migration of the Doric. As a result of this exodus attention has been devoted to the first Hellenians in the Balkans and the

establishment of the new social and political relations in the Archaic and Classical period along with the emergence of Doric Sparta, Doric Argos, Macedonia and the significance of their cultures. This is followed by the history of Ancient Macedonia, the Macedonian occupation of Hellas and the creation of a Macedonian world empire and its contribution to the world civilization, the role of the Paleo-Balkan language in the formation of the Ancient Greek language, the Macedonian or Alexander's "koine", which is presently the basis of the official language in Greece, etc.

The destiny of the Macedonian world has been observed under the rule of Rome and Byzantium during different periods with the role of the Macedonian dynasty and Alexander's "koine" language, as well as the migration of the Slavs and the establishment of Samuil's empire, the Slavic language and literacy, and the cultural contribution of the Macedonian Slavs to the world heritage.

No room is devoted to the Ottoman occupation of Macedonia, to its period of the renaissance of Macedonia and afterwards because these are not the subject of this research.

The primary sources for studying the ancient history of Macedonia in this research are mostly of Greek, followed by Roman origin, even though recently many historians have shown increasing interest in this matter. Thanks to the advantages that the Hellenic civilization inherited from previous cultures (Paleo-Balkan, Babylonian, Egyptian, Hittite, Aegean, Crete, and Pella), the use of the letters and the bringing of Macedonia to the head of the European cultural world, numerous moments of prehistory have been shed light upon not only through works and remains of the material culture, but also through written information, which are mostly found in Greek literature.

Hence, this time Ellada/Hellas will not be the subject of our main research and analysis, but only as much as is represented by one of the major centers and source of information regarding the destiny of the Doric migrations in the Balkan territory. The foundation of a new civilization, that used iron, began with the arrival of the Doric and the historical appearance of the ancient Macedonians. Following the exhausting Trojan war of the Hellenic, the Doric and the Macedonians revitalized the Balkans socially. Historically these events have not been sufficiently cleared up and this is treated as "a dark period of history". However, if one wishes to understand the ancient and Byzantine world and later events, these events have to be analyzed not only from a historical, but also from the aspect of the civilization. The same applies to the artistic achievements because the Doric and Macedonian achievements in art, and Alexander's "koine" language in linguistics and literature, as well as the Slav-Macedonian language, have all contributed significantly to world culture.

Macedonians were born and have lived since ancient times in these areas that were in the past the center of the civilized world. Cultures sprang here, and great people were born here who were not only significant to the history of European culture but also for mankind. They aroused awareness of the new generations, who among other things gave reason for this research. What took place in this region does not compare to anything anywhere else in the world, or at any other time (Thomson, 1954).

Keeping in mind the proven scientific information that the Balkan Peninsula is considered to be the cradle of the "Ancient European" culture, this publication uses the recently published results of the linguistic, mythological, ethnologic, and prehistoric research in the Panonia area. These showed

that many hidronyms and toponyms belong to one joint, general paleoglossology of the Balkans family of the proto-Indo-European language. The onomastics of the Danube (Zeus-Zan and Dias-Dan, genitive Danou and bius, i.e. Danoubius, is a personification of the God of all Gods, Zeus), its tributaries and islands, belong to the paleoglossology of the Balkans and are an allegory of the entire mythological system of Homer's and Hesiod's cosmogony and theogony of the Olympic Parthenon of the ancient Gods. Toponyms where various prehistoric tribes (of the great family of the Tiros, Boros, Hiperboros – Danuns, Misans, Mosiniks, Kaks, Minians, Lapits, Tiros, and others) lived have also been confirmed through onomastics. These tribes migrated in the 2nd millennium B.C. and brought with them their archetypical culture, thus contributing to the expansion of the civilization's center southward to Greek Athens, Crete, Asia Minor, Italy, Libya, etc.

As early as the third millennium the Balkan Peninsula or the European southeast was a nerve center and an epicenter of modern world movements. For this reason the intention of the authors is to emphasize the archetype of the numerous spiritual achievements in the Balkans.

The first section titled: *The Origin – Ethnogenesis of the Ancient Macedonians and of the Macedonian Mythological System and Geniology*, is followed by an article on the First and Second Macedonian mythological dynasty of the son of the God Oziris and of the sons of Zeus and the Macedonian dynasty of King Macedon. It also includes the legend of King Mid, on Eurinoma and Afion, Europa and Kadmo, as well as the topographic location of prehistoric and Ancient Macedonia. Special room has been devoted to Macedonia during the transitional period of civilization, to the areas in Macedonia, to the ancient empire of Argeadai, and to the origin of the

Macedonian royal dynasty Argeadai of Arg (Rupiste) in the Castoria area. This section includes the family relations of Alexander with the Mirmidon Eakids, the conquest of the Temenids and the period of Macedonia under Perdikkas till Perdikkas III, and includes a list of kings of the ancient Macedonian dynasties of Argeadai and Antigonids.

The second section devotes significant attention to the terms 'hellenism' and 'macedonism', to Macedonia during Phillip II, and to the cultural achievements of Ancient Macedonia. It explains the symbols, religion, Macedonian calendar, and the months of the Hellenes and the Macedonians, and the development of writing in Macedonia. Special room has been devoted to the evolution of the ancient Macedonian language of the paleoglossology in the Balkans, to the historical development of the Greek tongue from that of Alexander of Macedon, and on Alexander's 'koine' tongue. It also gives the antroponyms, toponyms, and remaining onomastics.

The third section is devoted to Alexander of Macedon, the great leader, to the Persian Empire, to the military conquests of Alexander in Persia, and to the foundation of the unique Macedonian empire. There is also a text on the conquest to India, and to the return and death of Alexander. Special room has been devoted to Alexander's contribution to civilization, the conquered and founded cities, to his tutor Aristotle, to Alexander's period, to the Macedonian Balkan Empire, and to the Macedonian Egyptian Empire of Ptolemy and his daughter Cleopatra.

The fourth section titled: Macedonia during the Roman Period, includes the Macedonian cities, the political life, and the early Christianization of Macedonia, the Macedonian – Hellenistic culture at the time, the Eastern Roman Empire, and the Macedonian dynasty in the Eastern Roman Empire.

The fifth section is devoted to the migration of the Slavs to Macedonia, their arrival, to the military government and Romanization of the Slavs in Ellada, and their Christianization.

The sixth section is devoted to the Macedonian spiritual galaxy, and it devotes special attention to the descendants of the Ancient Macedonians, Sts. Cyril and Methodius, to the establishment of the Christian hierarchy of the Slavic countries and the destiny of the disciples of Sts. Cyril and Methodius. It devotes special room to St. Clement of Ohrid, to Ohrid, and the Ohrid Archiepiscopate.

The seventh section is devoted to Macedonia during feudal development, to the movements of the Isihasts, to Athos, to Samuil's Empire, and to the Macedonian Slavic tongues and letters.

The end of the book includes an epilogue that summarizes the contents of the issues in this book. It also includes a chronology of the eternal events of the history of Macedonia, and other materials.

Nevertheless, special room has been devoted to the contribution of Macedonia to world civilization and to the necessity to correct the distorted image of the hierarchy of the original European spiritual values. Thus, it is a fact that the Balkan peoples have in common the joint thread of the great cultural heritage, which has been the nursery of European and world civilization for centuries.

Slavè Katin

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
-------------	---

I ДЕЛ ПРАИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА

РЕКОНСТРУКЦИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИЈА	13
ПОТЕКЛОТО – ЕТНОГЕНЕЗАТА НА ДРЕВНИТЕ МАКЕДОНЦИ	13
МАКЕДОНСКИОТ МИТОЛОШКИ СИСТЕМ И ГЕНИОЛОГИЈА	15
ПРВА МИТОЛОШКА МАКЕДОНСКА ДИНАСТИЈА НА СИНОТ НА БОГОТ ОЗИРИС	16
МАКЕДОНСКИТЕ МИТОЛОШКИ ДИНАСТИИ	17
ВТОРАТА МИТОЛОШКА МАКЕДОНСКА ДИНАСТИЈА НА СИНОВИТЕ НА ЗЕВС	19
А – МАКЕДОНСКИОТ КРАЛ МАГНЕТ	19
Б – МАКЕДОНСКАТА ДИНАСТИЈА НА КРАЛОТ МАКЕДОН	23
ЛЕГЕНДАТА ЗА КРАЛОТ МИД	32
ЕУРИНОМА И ОФИОН ВО МАКЕДОНСКАТА МИТОЛОГИЈА	36
ЕВРОПА И КАДМО ВО МАКЕДОНСКАТА МИТОЛОГИЈА	39
ТОПОГРАФСКА ЛОКАЛИЗАЦИЈА НА ПРАИСТОРИСКА И АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА	45
ОБЛАСТИ ВО МАКЕДОНИЈА	49
МАКЕДОНИЈА ВО ПРЕОДНИОТ ЦИВИЛИЗАЦИСКИ ПЕРИОД	51
АНТИЧКО МАКЕДОНСКОТО КРАЛСТВО АРГЕАДА	57
ПОТЕКЛО НА МАКЕДОНСКАТА КРАЛСКА ДИНАСТИЈА АРГЕАДА ОД АРГ (РУПИШТЕ) ВО КОСТУР	60
ДАЛИ АГАМЕМНОВИОТ ОРЕСТ ОД МИКЕНА БИЛ ВО МАКЕДОНИЈА?	62
ТЕМЕНИОВИТЕ ПОТОМЦИ	65
РОДНИНСКИТЕ ВРСКИ НА АЛЕКСАНДАР СО МИРМИДОНСКИТЕ БАКИДИ	67
ПОХОДОТ НА ТЕМЕНИДИТЕ	68
МАКЕДОНИЈА ОД ПЕРДИКА I ДО ПЕРДИКА III (700-359 ГОДИНА П.Н.Е.)	70
КРАЛЕВИ НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНСКИ ДИНАСТИИ АРГЕАДИ И АНТИГОНИДИ	73

II ДЕЛ АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА

ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЗМОТ	81
ЗНАЧЕЊЕТО НА ПОИМИТЕ „ЕЛИНИЗАМ“ И „МАКЕДОНИЗАМ“	81
МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ НА ФИЛИП II	84
КУЛТУРНИТЕ ДОСТИГНУВАЊА НА АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА	89
СИМБОЛИТЕ	91
СОНЦЕТО НА ЗЛАТНИОТ КОВЧЕГ НА ФИЛИП II, СОНЦЕТО НА ВЕРГИНА (КУТЛЕШ)	92
РЕЛИГИЈАТА	93
МАКЕДОНСКИОТ КАЛЕНДАР	99
ПРЕГЛЕД НА ИМИЃАТА НА МЕСЕЦИТЕ КАЈ ЕЛИНИТЕ И МАКЕДОНЦИТЕ ВО СЛОБODНА (ФОНЕТСКА) ТРАНСКРИПЦИЈА	101
РАЗВОЈОТ НА ПИСМОТО ВО МАКЕДОНИЈА	102
ЕВОЛУЦИЈА НА ДРЕВНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ОД ПАЛЕОГЛОСОЛОГИЈАТА НА БАЛКАНОТ	108
ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ГРЧКИОТ ЈАЗИК ОД ЈАЗИКОТ НА АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ	112
ВИЗАНТИСКИОТ ИЛИ СРЕДНОВЕКОВНИОТ ПЕРИОД НА АЛЕКСАНДРОВИОТ ЈАЗИК	122
РЕКОНСТРУКЦИЈА НА АНТИЧКАТА МАКЕДОНСКА ОНОМАСТИКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	124
АНТРОПОНИМИ	125
ТОПОНИМИ	125
ОСТАНАТА ОНОМАСТИКА	128

III ДЕЛ НАЈГОЛЕМИОТ ВОЈСКОВОДЕЦ

АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ	131
ЖИВОТОТ НА ВОЈСКОВОДЕЦОТ	131
ПЕРСИСКОТО ЦАРСТВО	133
ГОЛЕМИОТ ВОЕН ПОХОД НА АЛЕКСАНДАР НА ПЕРСИЈА	134
СОЗДАВАЊЕ НА ЕДИНСТВЕНО МАКЕДОНСКО ЦАРСТВО	137
АЛЕКСАНДРОВИОТ ПОХОД НА ИНДИЈА	140
ВРАЌАЊЕТО И СМРТТА НА АЛЕКСАНДАР	141

ЦИВИЛИЗАЦИСКИОТ ПРИДОНЕС НА АЛЕКСАНДАР	143
ПРЕГЛЕД НА НЕКОИ ГРАДОВИ ОСНОВАНИ ОД СТРАНА НА АЛЕКСАНДАР ВЕЛИКИ	145
АЛЕКСАНДАР ВЕЛИКИ И АРИСТОТЕЛ	150
НАСЛЕДНИЦИТЕ НА АЛЕКСАНДАР – ПЕРИОДОТ НА ДИЈАДОХИТЕ	154
МАКЕДОНСКОТО БАЛКАНСКО КРАЛСТВО	157
МАКЕДОНСКОТО ЕГИПЕТСКО КРАЛСТВО НА ПТОЛЕМЕЈ	166
МАКЕДОНСКО-АЗИСКОТО КРАЛСТВО СЕЛЕВКИДИ	173
НАЦИОНАЛНАТА СВЕСТ НА МАКЕДОНЦИТЕ	177

IV ДЕЛ

РИМСКАТА ИМПЕРИЈА И МАКЕДОНИЈА

МАКЕДОНИЈА ВО РИМСКИОТ ПЕРИОД	189
РИМСКА ОКУПАЦИЈА	189
РЕПУБЛИЧКОТО УРЕДУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА	190
МАКЕДОНСКИТЕ ГРАДОВИ ВО РИМСКИОТ ПЕРИОД	192
ПОЛИТИЧКИОТ ЖИВОТ И РАНАТА ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА НА МАКЕДОНИЈА	199
ИСТОЧНА РИМСКА ИМПЕРИЈА – ВИЗАНТИСКИ ПЕРИОД	206
МАКЕДОНСКО-ЕЛИНИСТИЧКАТА КУЛТУРА ВО ИРЦ	207
ВЛИЈАНИЕТО НА БАЛКАНОТ	208
„МАКЕДОНСКА“ ДИНАСТИЈА ВО ИСТОЧНОТО РИМСКО ЦАРСТВО	209
ПЕРИОД НА СЕЛИДБИ НА НОВИТЕ НАРОДИ	210
МАКЕДОНСКАТА ЦАРСКА ДИНАСТИЈА ИРЦ	211
ПРЕСЕЛБА НА СЛОВЕНИТЕ НА БАЛКАНОТ (ДОРСКА РЕПРИЗА)	212

V ДЕЛ

СЛОВЕНИТЕ И МАКЕДОНИЈА

ДОСЕЛУВАЊЕТО НА СЛОВЕНИТЕ НА БАЛКАНОТ	223
ВОЕНАТА УПРАВА И РОМЕИЗАЦИЈА НА СЛОВЕНИТЕ ВО ЕЛАДА	224
ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈАТА НА СЛОВЕНИТЕ ВО ИРЦ	226
ПРЕСЕЛБАТА НА СРБИТЕ, ХРВАТИТЕ И БУГАРИТЕ НА БАЛКАНОТ	229

VI ДЕЛ ПРОДОЛЖУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ КОРЕНИ

ПОТОМЦИТЕ НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ	235
СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ	236
ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА ХРИСТИЈАНСКА ХИЕРАРХИЈА ЗА СЛОВЕНСКИТЕ ЗЕМЈИ И СУДБИНАТА НА КИРИЛОМЕТОДИЕВСКИТЕ УЧЕНИЦИ	244
КЛИМЕНТОВАТА ОХРИДСКА АРХИЕПИСКОПИЈА ВО МАКЕДОНИЈА, ЦЕНТАР НА СЛОВЕНСКАТА ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА	249
ВОЕНО-ПОЛИТИЧКИТЕ ПРЕВРИВАЊА НА БАЛКАНОТ ВО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА IX ВЕК	249
ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА СВ. КИМЕНТ И СВ. НАУМ	251

VII ДЕЛ МАКЕДОНСКАТА ДУХОВНА ГАЛАКСИЈА

МАКЕДОНИЈА ВО ФЕУДАЛИЗАМОТ	257
БОГОМИЛСКОТО ДВИЖЕЊЕ	257
ДВИЖЕЊЕТО НА ИСИХАСТИТЕ	259
СВЕТА ГОРА АТОНСКА	261
САМОИЛОВОТО ЦАРСТВО	264
МАКЕДОНСКО ЦАРСТВО (976-1018)	266
ЦАРЕВИ ВО СОЛУН	266
СРПСКАТА ВЛАСТ ВО МАКЕДОНИЈА	267
СОЛУНСКО-ЛАТИНСКОТО КРАЛСТВО	268
ОБЛИКУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ СЛОВЕНИ	268
МАКЕДОНСКИОТ СЛОВЕНСКИ ЈАЗИК	270
МАКЕДОНСКОТО СЛОВЕНСКО ПИСМО – ОСНОВА НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ	272

ДОДАТОК

ЕПИЛОГ	277
БАЛКАНОТ, ПОТЕКЛО И ЗНАЧЕЊЕ ВО РАГАЊЕТО НА ЕВРОПСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА	300
ХРОНОЛОГИЈА НА ВАЖНИ НАСТАНИ ОД ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА	308
БИБЛИОГРАФИЈА	317
SUMMARY	331

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

94(497.7)“.../13“

930.85(497.7)“.../13“

ШКОКЉЕВ, Антоније

Придонесот на Македонија во светската цивилизација / Антоније
Шкоклџев - Дончо, Славе Николовски - Катин. - Скопје : Македонска
искра, 2004. - 343 стр., [64] стр. со илустр. во бои : илустр. ; 21 см. -
(Едисија: Древна Македонија)

Хронологија за важни настани од историјата на Македонија (Епиглог);
стр. 277-316. - Библиографија: стр. 317-330

ISBN 9989-831-91-2

1. Николовски - Катин, Славе. - I. Шкоклџев, Антоније-Дончо види
Шкоклџев, Антоније. - II. Николовски, Славе-Катин види Николовски-
Катин, Славе

а) Македонија - Историја - До 14 в. б) Македонија - Културна историја
- До 14 в.

COBISS.MK-ID 55021066

Книгоиздателство „МАКЕДОНСКА ИСКРА“ – Скопје

Ул. „Божидар Аџија“ бр. 7 – Скопје
Тел.: ++02 27-77-368. Тел.факс: ++02 31-36-318

АКАДЕМИК АНТОНИЈЕ ШКОКЉЕВ – ДОНЧО

ПРОФ. СЛАВЕ НИКОЛОВСКИ – КАТИН

**ПРИДОНЕСОТ НА МАКЕДОНИЈА
ВО СВЕТСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА**

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

*Проф. д-р Марјан Димитријевски
Проф. д-р Благој Стоичовски
М-р Мартин Трениевски, Стив Плијакос
Коста Стенвик, Димитар Цонев
Светле Стамевски, Славко Гавровски
Џим Томев, Мајкл Радин
Спасе Шуплиновски, Васко Караџа*

ЗА ИЗДАВАЧОТ

Сунчица Змејкоска

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Тања Велкова

УРЕДНИЦИ

*Снежана Велкова
Александар Николовски*

ПРЕВОД

*Тања Велкова
Весна Стефковска*

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Снежана Велкова

ГРАФИЧКО ОБЛИКУВАЊЕ И
КОМПЈУТЕРСКА ОБРАБОТКА

Даниела Панчевска

ФОТОЛИТИ

„МАГНАСКЕН“ – Скопје

ПЕЧАТИ

„ОФСЕТ“ – Скопје

ТИРАЖ: 500 примероци

Славе Николовски – Катин е роден во Преспа, а се школувал во Љубојно, Скопје, Белград и Торонто. На македонската и на меѓународната културна и научна јавност и е познат по бројни публицистички и научни трудови, кои се посветени, главно, на животот на Македонците во светот, но и на низа други аспекти поврзани со дијаспората, како и со културата, литературата, јазикот, религијата, науката, историјата...

Во неговиот творечки опус посебно внимание заслужуваат книгите: **Македонците во САД и во Канада** (на македонски и англиски), **Македонски холокауст**, **Македонски вознес**, **Печалбарски копнеж**, **Во Австралија како дома**, **Македонскиот иселенички печат**, **Македонските православни цркви во Австралија, Канада и САД**, **Македонски иселенички паноптикум**, **Иселенички поетски хоризонти**, делата за **Атанас Близнаков**, **Андрол Бранов** и семејството **Јановски** (на македонски и англиски).

Тој е познат со преводите на романот **Александар Македонски** (од англиски на македонски) од Урлик Вилкен, потоа **Странците за Македонците и Македонија** и **Монографијата за селото Неволјани – Леринско** (од македонски на англиски).

Славе Катин е добитник на голем број награди и признавања, меѓу кои, на престижната награда „Крсте П. Мисирков“ на Здружението на новинарите на Македонија од областа на журналистиката.

